

P. Kropotkin Interhelpo, kiel faktoro de l'evoluo

:P. Kn1juJtIdIt Mutual Aid: A Factor of Evolution

Heinemann, London - 1902

:Jl. f(juJlUJlMMNA BaaHMBas DOMO

It, KaK'L c1JaKTopPJ. 3BOJlIO

iH (C01JHBeaia, T.7) lIep. e aBrJl. B. 11. BaTYPIIBCKaI'O . u noA'L p

eH aBTOPa H3AaBie TOB-Ba "3BaBie", C.-IleTepoyprL - 1907

SENNACIECA ASOCIO TUTMONDA LIBERECANA FRAKCIO

..A...

opO-ckb1

t

1

r£R.;'I£lPO

,<IEL FJ.\,(FORO DE L I EVOLUO

Esperntigis k-ino Jaqueline Lepeix kaj k-do Valo

IMPETO

MOSKVO - 1995

BBK 28.02 BBK 63.3 K83

D. A. RpODOTKBB BaaBMB8JI 1I0MOII(L, K8.K cj)8.KTOP 3BOJIO

BB (Ha 83&IKe 8Cnep8.IITO)

" Respondeca redaktoro: Aleksandr Sevchenko Redaktoroj: Nikolao Gudskov, " Andreo Lyskov, Elena Sevchenko

La eldono efektivikis dank r al subteno de k-do Pelle Persson

KpOIIOTICIIH, De1'p AJIeKCeeBJI1I. K83 BaaHMBaSl DOMO

i', KaK 4»aKTop 3BOJIO

HH (Ha 83&IKe 8CJIepaHTO). MockBa: HMU8TO, 1995. 280 CTp. ISBN 5-7161-0011-2
KJIaccB1IecK8.1l pa60Ta 38Me1laTe.7nBoro PYCCKOro yqeBOpo- peBOJDO

OBepa. nOJlBJIeBBe aTOii KBBpB, Bo-DepB:bIX, BBecJIO 3Ba1lBTeJIl.BHit BKJI

B

pBHBOBCKYJO TeopJDO 6BOJIOrJl1IecKoií 3BOJDO

, 060cBOBaB 3Ba1leBBe B38JiD010ii DOMO

Me

OpaJIH3M81dB KaK 4»oPMY 6oplt6:bl 3a Cy;QecTBOBaJIHe; Bo- BTOp!.IX J OBa
.a:BIlJlaclt B83KBHK BKJI

OM B BayqBylO TeOpJDO CO

8JIB3Ma: Ba 6o.m.mOM BCTOpB1IecKOM MaTepH8JIe B Beií 060cBOBlaIBaeTCJI
3Ba1leBBe B38BMODOMO

B BeBaCIL7DtCTBeB- Boii C8MOOpraBB3

1IeJIOBe1leCKHX coo6

ecTB BJ TaKHM 06pa30M J OBa CT8JIa B83tBe iinnIM 060cBOBaJIHeM CO

OJIOΓHB B 3TBKH eapXB3Ma. HanuC8BBaJI Do-aBrJIJdicKH, aTa KBBI'a De- peBO

aCIIt Ba pyccKBií J 4»3am:w3CKBii B IOIome ,lU)yrJle 83Ja1KH; Ba 83HKe 9CDepaBTO uy6.7.UIKYeTCJI BDepB!.Ie DO 3aKa3Y ABapxB1IecKoií 4»P

BceM:BpBo:l BBeB

oBaJIJtBoií Acco

.

JIH

eH3HR M 061863 OT 2 AeKa6pR 1992 r.

503000000-002 K 9r9 (03) _ 95 6e3

eBH8

BBK 28.02; 63.3

ISBN 5-7161-0011-2 @ Liberecana frakcio de S.A.T., traduko J 1995 Presita en Rusia

Enkonduko

5

ENKONDUKO

Du aspeldoj de ola animala vivo plej impresis min, dum mi vojagis, kiam estis juna, en orienta Siberio kaj norda Mancurio. Unu el ili estis la ekstrema rigoro de la ludo por ekzisto, kiun devas fari la plimultaj el la animalaj specioj kontraŭ malmilda naturo; la perioda neniigo de grandega nombro da estajoj pro naturaj kaŭzoj; kaj la konsekvenca malriceco de la vivo sur la tuta vasta teritorio, kiun okaze mi observis. La dua estis ke, eĉ en kelkaj lokoj, kie abundis la vivo, mi ne povis trovi - malgraŭ tio, ke mi avide serĉis ĝin - tiun amaran ludon por la ekzistimodoj inter samspecaj animaloj, kiun plimultaj el la darvinanoj (kvankam ne ĉiam Darvino mem) rigardis kiel la ĉefa karakterizon de la ludo por la vivo kaj la ĉefa faktoro de la evoluado. La teruraj negostormoj, kiuj balaas la nordon - de Eurazio en la lasta parto de la vintro, kaj la glaciiga frostoj, kiuj ofte sekvas ilin; la frostoj kaj la neĝoj, kiuj ĉiujare revenas en la dua duono de majo, kiam la arboj estas jam tute florantaj, kaj ĉie la vivo svannas je la inseldoj; la fruaj frostoj kaj de tempo al tempo la densaj neĝoj en julio kaj aŭgusto, subite detruantaj miriadojn da inseldoj, samkiel la duajn kovitarojn de birdoj sur la stepoj; la torentaj pluvoj kaŭzataj de la musonoj, kiuj falas en aŭgusto kaj septembro en la regionoj kun pli milda klimato, kaj inundas laŭ skalo, konata nur en Ameriko kaj orienta "Azio, ebenajojn tiel vastajn kiel europaj statoj, kaj fine la densaj neĝoj frue de oldobro, kiuj igas terenon tiel vastan kiel Gennanio aŭ Francio absolute nelog

bla de la remaculoj, kaj ilin detruas po miloj; jen estas la kondicoj, en kiuj mi vidis la animalan vivon barakti en norda Azio. Tio igis min frue konstati la gravecon de tio, kion priskribis Darvino kiel "la naturajn limigojn al la tromultigado", en komparo al la ludo por ekzistimodoj inter samspeciaj individuoj, dise renkontata en iuj cirkonstancoj, kiu tamen neniam

6

P. Kropotkin. Interhelpo

atingas tiel gravecon. Ĉar la malofteco de la vivo, la malplimultigado - ne la tromultigado - estas distinga trajto de tiu vastega parto de la globo, kiun ni nomas norda Azio, mi de tiam serioze ekdubis (kaj miaj postaj studoj nur konfirmis miajn dubojn) koncerne la realecon de tiu terura konkurado por nutraĵo kaj vivo interne de ĉiu specio, dogmo ĉe la plimultaj el la darvinanoj. Mi fme ekdubis pri la superinflua rolo, kiun oni supozis je tiu specio de konkurado en la evoluado de novaj specioj. Aliflanke, ĉie, kie mi trovis abundan animalan vivon, kiel por ekzemplon, sur la lagoj, kie dekduoj da specioj kaj milionoj kaj milionoj da individuoj lrunigas por varti siajn idarojn; en la kolonioj de ronguloj; en la migradoj de birdoj, kiuj tiutempe okazis laŭlonge de Missuri, laŭ vere "amerika" skalo; kaj aparte en migrado de damaoj, kiun mi vidis ĉe Amuro, dum kiu dudek miloj da tiuj inteligentaj animaloj kunigantaj el vastega tereno, fugante antaŭ venanta profunda neĝo por trairi Amuron en la plej mallarga loko, - en ĉiuj tiuj scenoj de la animala vivo, kiuj elvolvigis antaŭ miaj okuloj, mi vidis la interhelpon kaj la reciprokan apogadon praktikatajn laŭ grado, kiu igis min pensi, ke tio estas trajto de la plej alta graveco por la pludaŭrado de la vivo, por la konservado de ĉiu specio, kaj por ĝia plua evoluado. Fine, mi vidis

inter la duonsovagaj cevaloj kaj brutoj de Transbajka1io, inter sovagaj remaculoj cie, inter sciuroj, ktp, ke, kiam la animaloj devas lukti kontraŭ la man.ko de nutraĵo, sekve de unu el la kaŭzoj, kiujn mi menciis, ĉiuj individuoj el la specio, kiu suferis tiun katastrofon, eliras el la provo tiom malfortigitaj, laŭ energio kaj sano, ke nema progrese evo/uo de /a specio povas esti bazita sur tiaj periodoj de akra konkurado. Tial, kiam poste mia atento estis vokita al la rilatoj inter darvinismo kaj sociologio, mi trovis min en akordo kun neniu el la verkoj skribitaj pri tiu grava temo. Ĉiuj strebis pruvi, ke la homo, dan.k' al sia alta inteligenteco kaj al siaj scioj, POYOS moderigi la akrecon de la luido por

Enkonduko

7

la vivo inter la homoj; sed ili ĉiuj rekonis ankaŭ, ke la luido por ekzistorimedoj de Ĉiu animalo kontraŭ siaj samgenranoj, kaj de ĉiu homo kontraŭ ĉiuj aliaj homoj, estas "lego de la naturo". Mi ne povis akcepti tiun opinion, ĉar mi konvinkigis, ke akcepti la ideon de senkompata milito por la vivo, interne de Ĉiu specio, kaj vidi en tiu milito kondicon de progreso, estas akcepti ne nur ankoraŭ ne trovitan aserton, sed ĉe aserton, kie rekta observado mankis. Male, prelego "pri la lego de reciproka helpo" farita ĉe kongreso de rusaj natursciencistoj en januaro 1880 de profesoro Kessler, tre konata zoologo (tiam dekano de la Universitato de Sankt-Peterburgo) min frapis, kiel jetonta novan lumon sur tiun tutan temon. La ideo de Kessler estis, ke apud la lego de la reeiproka luho, estas en la naturo lego de reeiproka helpo, multe pli grava por la sukceso de la luido por la vivo, kaj precipe por la progrese evoluado de la specioj 01 la lego de reciproka konkurado. Tiu hipotezo, kiu efektive estis nur elvolvado. de la ideoj de Darvino esprimitaj de ti mem en *The Descent of Man* (La deveno de la homo), sajnigis al mi tiel gusta kaj tiel grava, ke, tuj kiam mi ekkonis ĝin (en 1883) mi komencis kolekti dokumentojn por disvolvi tiujn ideojn. Kessler nur mallonge indikis ilin en sia prelego, kaj la morto (ti mortis en 1881) malebligis al li reveni al ĝi. Pri nur unu punkto mi ne povis plene aprobi la vidpunktojn de Kessler. Kessler vidis en la "gepatraj sentoj" kaj en la zorgo pri la idaro (vd. poste, c. 1) la fonton de la reciprokaj inklinoj de animaloj unuj al aliaj. Tamen, detennigis ĝis kiu punkto tiuj du sentoj kontribuis al la evoluado de la sociemaj instinktoj, kaj ĝis kiu punkto aliaj instinktoj agis en la sama direldo, Sajnis al mi tute aparta kaj tre vasta demando, kiun ni ankoraŭ apenau povas diskuti. Nur post kiam ni estos bone starigintaj la faldon de interhelpo en la diversaj klasoj de animaloj kaj ilia graveco por la evoluo, tiam ni estos kapablaj pristudi tion, kio en la evoluado de sociemaj instinktoj apartenas

8

P. Kropotkin. Interhelpo

al la gepatrecaj sentoj, kaj tion, kio apartenas al la sociemo mem, kiu evidente hayas sian originon ce la plej malaltaj stupoj de la evoluado de la animala mondo, eble ec en la "animalaj kolonioj". Tial mi precipe diligentis starigi unue la gravecon de la interhelpa faldoro en la evoluado, rezervante por posta sercado la taskon trovi la originon de la interhelpa instinkto en la naturo. La graveco de la interhelpa faktoro "se nur oni povus demonstri gian generalecon" ne estis ignorata de la vigla natursciencista genio de Goethe. Kiam Eckermann iam rakontis al Goethe - en 1827 - ke du malgrandaj regolidoj (trogloditoj), eskapintaj de li, estis retrovitaj de li en nesto de rubekoloj (ruggorguloj), kiuj nutris tiujn birdidojn samtempe kiel siajn proprajn idojn, Goethe tute ekscitigis pri tiu faldo. Li vidis en Si konfmon de siaj panteismaj konceptoj, kaj diris: "Se estus vere, ke tia faldo de nutrado al fremdulo renkontigus en la tuta Naturo, kaj havus la karakteron de generala lego - multaj enigmoj estus solvitaj". Li revenis al tiu temo en la sekvanta tago, kaj plej insiste petis Eckermann'on (kiu, kiel sciante, estis zoologo) speciale pristudi gin, aldonante, ke li povus en Si certe eltrovi "konsekvencojn de netaksebla valoro" (Gesprache, eld. de 1848, vol. 111, pp. 219, 221). Bedaurinde, tiu studo neniam estis farita, kvankam estas tre eble, ke Brehm, kiu en siaj verkoj amasigis tiom da altvaloraj dokumentoj rilataj al la interhelpo inter animaloj, estis inspirita de la rimarko de Goethe. En la jaroj 1872-1886 estis publikigitaj pluraj gravaj verkoj traktantaj pri la inteligento kaj la mensa vivo de la animaloj (ili estas cititaj en noto de capitro I de ci tiu libro), kaj tri el ili pli aparte pritraktas la temon, kiu nin okupas; nome Les Societes animales de Espinas (Parizo, 1877), La lutte pour l' existence et l' association pour la lutte, prelego de J.L. Lanessan (aprilo, 1881) kaj la libro de Ludwig Buhner Liebe und Lieses-Leben en der lbielWelt, kies unua eldono aperis en 1879, kaj dua

Enkonduko

9

eldono, tre pliampleksigita, en 1885. Kvan.kam ciuj ci libroj estas bonegaj, restas ankoraŭ sufica loko por verko, en kiu la interhelpo estus konsiderata ne nur kiel argumento favore al antaŭhoma origino de la moralaj instinktoj, sed ankaŭ kiellego de la naturo kaj faktoro de la evoluado. Espinas dedikas sian atenton precipe al la animalaj socioj (fornikoj kaj abeloj), kiuj fondigis sur fiziologia divido de la laboro; kaj kvankam lia libro estas plena de ciaj admirindaj sugestoj, gi estis verkita en epoko, en kiu la evoluado de la homaj socioj ankoraŭ ne povis esti studata kun la scioj hodiaŭ de ni posedataj. La prelego de Lanessan estas pli guste brila ekspono pri la generala plano de verko pri la reciproka apogo, komencanta per la maraj rokoj, kaj revuanta la mondon de la vegetaloj, de la animaloj kaj de la homoj. Koncerne la verkon de BUchner, kiel ajn ideofekunda kaj factorica gi estas, mi ne povas akcepti gian superregantan penson. La libro komencigas per himno

Amo, kaj preskau Ciuj gijaj ekzemploj estas elektitaj por pruvi la ekziston de amo kaj de simpatio inter la animaloj. Sed redukti la animalan sociemon al amo kaj simpatio estas ankau, redukti gjan generalecon kaj gjan grave con; same bazante la homan moralon nur sur amo kaj persona simpatio oni nur mallargigis la sencon de la morala sento en gja tuto. Ne la amo al mia najbaro - kiun ofte mi tute ne konas - igas min ekpreni sitelon da akvo kaj impeti allia logejo, kiam mi vidas gin flamanta; tio estas multe pli larga, kvankam pli konfuza, sento au instinkto de homa solidaro kaj sociemo. Same ce la animaloj. Nek amo, nek ec simpatio (en la strikta senco de la vorto) igas gregon da remaculoj au da cevaloj fonni cirldon por rezisti al la atako de lupoj; nek amo igas la lupojn meti sin en aroj por casi; nek amo igas katidojn au Safidojn ludi, au dekduon da specioj de junaj birdoj kune pasigi siajn tagojn en autuno. Kaj nek amo, nek persona simpatio igas rnilojn da damaoj disigitaj sur teritorio vasta kiel Francio, fonni dudekojn da apartaj gregoj, kiuj Ciuj

10

P. Kropotkin. Interhelpo

marSas al la sama loko por trairi riveron en difmita punkto. Sed estas sento senfme pli vasta 01 amo au persona simpatio, tio estas instinkto, kiu iom post iom disvolvigis inter la .animaloj kaj inter la homoj, en la dauro de treege longa evoluado, kaj kiu instruis al la animaloj kiel al la homoj la forton, kiun ili povas cerpi el la praktikado de interhelpo, kaj la gojojn, kiujn ili povas trovi en la socia vivo. La graveco de tiu distingo estas facile taksata de Ciuj, kiuj studas la animalan psikologion, kaj ec pli de tiuj, kiuj okupigas pri la homa momio. Certe la amo, la simpatio kaj la sinofero ludas grandegan rolon en la progresiva elvolvado de niaj moralaj sentoj. Sed ne sur la amo, nek ec sur la simpatio estas bazita la socio en la homaro: ja sur la konscio pri la homa solidaro - ec se gi estus nur en stato de instinkto - sur la nekonscia sento pri la forto, kiun Ciu horno prontas de la praktikado de interhelpo, sur la sento de intima de;1bndeco inter la felico de ciu kaj la felico de Ciuj, kaj sur nepreciza sento pri justo aií egaleco, kiu kondukas la individuon al konsidero pri la rilatoj de ciu alia kiel egalaj al la propraj. Sur tiu larga kaj necesa bazo disvolvigas la ec pli altaj momlaj sentoj. Sed tiu temo tran

s la limojn de tiu ci verko, kaj mi nur indikos Ci tie prelegon "Justo kaj moraleco", kiun mi faris responde al verketo de Huxley, Ethics, kaj en kiu mi traktis tiun temon kun kelkaj detaloj kaj la artikolojn pri Etiko, kiujn mi komencis publikigi en la revuo Nineteenth Century. Mi do ekpensis, ke libro pri Interhelpo rigardata kiel lego de la naturo kaj kiel faktoro de la evoluado poyos plenigi gravan vakuon. Kiam Huxley en 1888 publikigis sian manifeston pri luIdo por la vivo StroggJe for Existence and its Bearing upon Man (Lukto por ekzisto kaj jia riJato a1la homo), kiu miaopinie donis tre maIgustan interpreton pri la faktoj de la naturo tiaj, kiaj ni vidas ilin en la arbaro, mi ekrilatis kun la direktoro de la revuo Nineteenth Century, demandante, cu li bonvolus publikigi metotan refuton al la opinioj de unu el la plej eminentaj darvinanoj. Kavaliro

James Knowles akceptis tiun proponon kun plej granda simpatio. Mi ankaŭ parolis al W. Bates, granda kunlaboranto de Darvino: "Ies, certe, tio estas la veno darvinismo", - Li respondis, - "Tio, kion oni faris el Darvin, estas abomeninda. Skribu tiujn artikolojn, kaj kiam ili estos presitaj, mi skribos al vi leteron, kiun vi povos publikigi". Bedaŭrinde, mi uzis preskaŭ sep jarojn por verki tiujn artikolojn, kaj kiam aperis la lasta, Bates estis mortinta. Post ekzameno de la graveco de la interhelpo en la diversaj klasoj de animaloj, mi devis ekzameni la rolon de la sama faktoro en la evoluado de la homo. Tio ĉi estis tiom pli necesa, ke nombro da evoluistoj, kiuj ne povas rifuzi akcepti la gravecon de la interhelpo de la animaloj, rifuzas, kiel faris Herbert Spencer, akcepti ĝin de la homo. De la primitiva homo, ili asertas, la lukto de ĉiu kontraŭ ĉiuj estis la lego de la vivo. En la ĉapitroj, dediĉitaj al la sovaĝuloj kaj al la barbaroj, mi ekzamenos, ĝis kiu punkto tiu aserto, kiu estis tro kompleze ripetita, sen sufiĉa kritiko, de post Hobbes, estas konfirmita de tio, kion ni scias pri la primitivaj periodoj de la homa disvolvigo. Ekzameninta la nombrojn kaj la gravecon de la institucioj por la interhelpo, fonditaj de la krea genio de la sovaĝaj kaj duonsovaĝaj amasoj en la periodo de la klanoj, kaj ĉi pli dum la sekvanta periodo de la vilagaj komunumoj, kaj konstatinte la grandegan influon de tiuj primitivaj institucioj al la posta evoluigo de la homo ĝis la nuna epoko, mi estis kondukita etendi mian serĉadon ankaŭ al la historiaj epokoj. Mi aparte studis tiun tiel interesan epokon de la liberaj urbaj respublikoj de la mezepoko, kies universaleco estas ankoraŭ ne sufiĉe komprenata, kaj kies influo al nia moderna civilizo ankoraŭ ne estas sufiĉe alte taksata. Fine mi provis mallonge indiki la grandan gravecon, kiun la institucioj de interhelpo, transdonitaj al la homo per la heredajoj de tre longa evoluado ludas ankoraŭ nun en nia moderna socio - en tiu socio, kiu laŭpretende bazigas sur la

P. Kropotkin. Interhelpo

principo de "ĉiu por si kaj la stato por ĉiuj", kiun ĝi tamen neniam efektivigis, kaj neniam efektivigos. Oni povas objekti al tiu ĉi libro, ke la animaloj same kiel la homoj estas en ĝi prezentataj en tro favora aspekto; ke ĝi tro insistas pri iliaj sociaj kvalitoj, dum iliaj kontmusociaj kaj individuistaj sentoj estas apenaŭ menciitaj. Sed tio ĉi estas neevitebla. Ni lastatempe tiom aŭdis pri "akra kaj senkompata lukto por la vivo", kiun oni pretendis esti praktikata de ĉiu animalo kontraŭ ĉiuj aliaj animaloj, de ĉiu "sovaĝulo" kontraŭ la aliaj "sovaĝuloj", de ĉiu

civilizita homo kontmu Ciuj siaj kuncivitanoj - kaj tiuj asertoj tiel farigis dogmoj - ke estis neese unue, kontmiĉmeti al ili vastan serion da faktoj montmtaj la animalan kaj la homan vivon sub tute maIsama aspekto. Estis neese indiki la cefan gmveeon de la sociaj kutimoj en la naturo kaj en la progressa evoluado kaj en la animalaj specioj kaj de la homaj estajoj; provi, ke ili sekurigas al la animaloj pli bonan Sirmadon kontmiĉ iliaj rnalamikoj, tre ofte faeilajojn por la sereado de ilia nutmjo (por vintmj provizoj, migradoj, ktp) kaj konsekvenee pli grandan saneon por disvolvado de intelektaj fakultoj; fme neesis montri, ke al la homoj iĉi donis, krom tiuj avantaĝoj, la eblon krei institueiojn, kiuj ebligis al la homaro triumfi en sia furioza lukto kontrau la naturo, kaj progre si malgrau ciuj sortosangoj de la historio. Tion mi faris. Tial ci tio estas libro pri la lego de interhelpo konsiderata kiel unu el la cefaj faktoroj de la evoluado; sed gi ne estas libro pri ciuj faktoroj de la evoluado kaj pri ilia respektiva valoro. Neesis, ke ci tiu unua libro estu verkita por ke estu eble verki la alian. Mi estus la lasta, kiu volus subtaksi la rolon, kiun la sintrudo de la individua "mio" ludis en la evoluado de la homaro. Tamen tiu temo postulas, miaopinie, pli profundan pritrakton, 01 gi; gis nun rieervis. En la historio de la homaro individua sintrudo ofte estis, kaj daure estas io tute malsama de kaj multe pli larga kaj multe pli profunda 01 tiu etanima kaj neinteJigenta maUargmenseeo, kiun granda nombro da verkistoj nomas "individuismo" kaj

Enkonduko

13

"sintrudo". Kaj la individuoj, kiuj faris la historion, ne estas nur tiuj, kiujn la historiistoj prezentis kiel heroojn. Do mia intenco estas, se tion permesos la cirkonstancoj, aparte diskuti la parton de la sintrudo de la "mio" individua en la evoluado progressiva de la homaro. Mi povas ci tie fari nur la sekvantaj rimarkojn de tute generala karaktero. Kiam la diversaj institucioj por interhelpo - la tribo, la vilaga komunumo, la gildoj, la mezepoka civito - komencis, en la dauro de la historio, perdi sian primitivan karakteron, esti invadataj de parazitaj kreskajoj, kaj tiel farigi bremsoj al la progreso, la ribelo de la individuo kontrau ci tiuj institucioj ciam prezentis du malsamajn aspektojn. Unu parto el tiuj ribelantoj luktis por plibonigi la malnovajn instituciojn, au por prilabori pli bonan organizon, bazitan sur la samaj principoj de interhelpo. Ili provis, ekzemple, enkonduki la principon de "kompenso" anstataŭ la lego de repago, kaj poste la pardonon pri la ofendoj, au ankoraŭ pli altan idealon de egaleco antaŭ la homa konscienco, anstataŭ "kompenso" proporcia al la kasto de la damagita individuo. Sed flanke de tiuj strebadoj, aĉia parto de la samaj ribelantaj individuoj penis frakasi la sirmajn instituciojn de interhelpo, sed alia intenco 01 kreskigi sian propran ricajon kaj sian propran potencon. En tiu triobla lukto inter la du klasoj de ribeluloj kaj la partianoj de la establita ordo riveĉigas la vera tragedio de la historio. Sed por karakterizi tiun lukton, kaj por sincere studi ties rolon luditan en la evoluado de la homaro, de ciu el Ci tiuj tri fortoj, necesus almenau tiom da jaroj, kio

mi uzis por verki tiun ci libron. Inter la verkoj, traktantaj preskau la saman temon, kiuj aperis

post la publikigo de miaj artikoloj pri la interhelpo ce la animaloj, mi devas mencii The LoweO Leetures on the Aseent of Man (La Lovel-prelegoj pri la supreniro de la homo) de Henry Drummond (Londono 1894) kaj The Origin and Growth of the MoQÚ Instinet (La origino kaj kresko de la morala instinkto) de A.

14

P. Kropotkin. Interhelpo

Sutherland (Londono 1898). Tiuj du verkoj estas konceptitaj plejparte laú la linioj de la verko de BUchner Love pri amo; kaj en la dua verko estas iom longe pritraktita ,la gepatra kaj familia sento, konsiderata kiel la sola influo efikanta sur la evoluadon de la moralaj sentoj. Tria verko, traktanta pri la horno, kaj konstruita laú analoga plano, estas The PrincipIes of Sociology (La principoj de sociología) de profesora F .A. Giddings, kies unua eldono aperis en Nov-Jorko kaj Londono en 1896, kaj kies cefaj ideoj estis iam indikitaj de la aŭtoro en broŝuro aperinta en 1894. Sed al la scienca kritiko mi lasas la taskon diskuti la kontaktopunktojn, la simi1ajojn

u la diferencojn inter ci tiuj verkoj kaj la mia. La diversaj capitroj de ci tiu libro unue aperis en Nineteenth Century ("Interhelpo ce la animaloj" en septembro kaj novembro 1890; "Interhelpo inter la sovaĝuloj" en aprilo 1891; "Interhelpo ce la barbaroj" en januaro 1892; "Interhelpo en la mezepoka civito" en aŭgusto kaj septembro 1894, kaj "Interhelpo inter la modemuloj" en januaro kaj junio 1896). Ilin kunigante kiel volumon, mi komence intencis kunmeti en Apendico la amason da dokumentoj, kune kun la diskutajoj pri pluraj duarangaj punktoj, por kiuj mankis spaco en revuaj artikoloj. Sed la Apendico estus duoble pli dika olla volumo, kaj mi devis, se ne tute forlasi, almenaŭ prokrasti la publikigon. La nuna Apendico de Ci tiu libro enhavas la diskutajojn pri nur kelkaj punktoj, kiuj o k;lzigi

sciencan argumentadon dum Ci-lastaj jaroj; en la tekston mi intermetis nur tion, Ido estis aldonebla sen

n

la stnJkturon de la verko. Mi estas felica pri ci tiu okazo esprimi al kava1iro James Knowles, redaktoro de Nineteenth Century, miajn plej bonajn dankojn, kaj pri la afabla gastigado, kiun li donis en sia revuo al ci tiuj artikoloj, tuj kiam li ekkonis ilian generalan ideon, kaj pri la permeso, Idun li bonvolis doni al mi por ilin represi.

Brom/ey, Kent, 1902

Capitro I. Interhelpe inter la animaloj

15

CAPITRO I. Interhelpe inter la animaloj

La lukto por ekzisto. - La interhelpe, lego de la naturo kaj cefa taktoro de la progresiva evoluo. - Senvertebruloj. - Formoj kaj abeloj. - Birdoj. asociigoj por kasado kaj fiskapado. - Socio. - Reciproka sirmado inter malgrandaj birdoj. - Gruoj; papagoj.

La koncepto pri lukto por ekzisto, en la sciencon enkondukita de Darwin kaj Wallace, ebligis al ni cirkaukompreni vastan rolon da fenomenoj en unu nura granda generaligo, kiu baldaŭ farigis la fundamento mem de niaj spekulativoj filozofiaj, biologiaj kaj sociologiaj. Vastega diverso de faktoj: adapto de funkcioj kaj strukturoj de organoj

taj estaĵoj al ilia medio; fiziologia kaj anatomia evoluo; intelekta progreso kaj ĉioma evoluo, kiujn iam ni klarigis per tiom da diversaj kaŭzoj, estis kutumitaj de Darwin en unu sola generala koncepto. En ili li rekonis kontinuan penadon, lukton kontraŭ malfavoraj cirkonstancoj por evoluo de individuoj, de rasoj, de specioj kaj de socioj, celanta al maksimuma pleneco, diverseco kaj intenso de la vivo. Eble en la komenco Darwin mem ne plene konsciis pri la generala graveco de la faktoro, kiun li unue elvokis por klarigi unu solan serion da faktoj rilataj al amasigo de individuaj varioj de la deveno de unu specio. Sed li antaŭvidis, ke la termino de li enkondukita en la sciencon, perdis ian filozofian signifon, la solan veran, se ĝi estus uzata en sia strikta senco, tiu de ludo inter solecaj individuoj por la simpla konservado de la ekzisto de ĉiu el ili. Jam en la unuaj kapitroj de sia memorinda verko li insistis, ke la termino estu prenata en sia senco larĝa kaj metafora, enhavanta la interdependon de la estuloj inter si, kaj ankaŭ (pli grave) ne nur la vivo de la individuo, sed ankaŭ la sukceson de ĝia idaro. Kvankam li mem, por la bezono de sia speciala tezo, uzis la terminon precipe en ĝia strikta senco, ti antaŭavertis siajn posteulojn kontraŭ la eraro (kiun li mem saĝe unufoje kulpis) de troigo pri la graveco de tiu strikta signifo. En "The Descent of Man" li verkis kelkajn pagojn por klarigi ĝian

16

P. Kropotkin. Interhelpe

sencon. Tie li klarigis, kiel en la multegaj animalaj socioj, la lukto por ekzisto de la solecaj individuoj malaperas, kiel ĝi estas anstataŭata de la kunlaborado kaj kiel tiu anstataŭigo fine traŭas al disvolvigo de la intelektaj fakuloj, kiuj certigas al la specio la plej bonajn kondiĉojn por pluvivo. Li deklaras, ke en tia okazo la plej kapablaj estas ne la plej fortaj, nek la plej lertaj, sed tiuj, kiuj lernas unuigi por sin reciproke subteni, la fortaj al la malfortaj, por la prospero de la kolektivo. Li skribis: "La kolektivoj, kiuj enhavas pli grandan proporcio de intersimpatiaj memoroj, plej bone prosperas kaj vartas plej multe da idoj" (2-a angla eldono, p. 163). La ideo pri konkurado inter ĉiuj kaj Ĉiuj, naskita de la mallatja Malthus'a koncepto, tiel perdis sian mallatjecon en la spirito de observanto, kiu konis la naturon. Bedaŭrinde tiuj rimarkoj, kiuj povis fariĝi bazo de tre froktodonaj seroadoj, estis tenataj en ombro pro la masa da faktoj kunkolektitaj de DatVino mem en la intenco montri la konsekvencojn de reala konkurado por la vivo. Krome, li neniam provis submeti al pli rigom pripensado la relativan gravecon de la du aspektoj, sub kiuj sin prezentas la lukto por ekzisto en la animala mondo, kaj li neniam skribis la verkon, kiun li intencis verki pri la naturoj obstaldoj al la animala tronaskado, verko, kiu estos la probilo de la ekzakta valoro en la individua luktado. Plie, en la pagoj mem, pri kiuj ni ĵus parolis, inter l

faktoj, refutantaj la mallatjan maltusan koncepton pri la lukto, la malnova maltusa gisto reaperas, ekzemple, en la rimarkoj de DatVino pri la preten- data malutilo konsetvi "la malfortajn laŭ spirito kaj korpo" en niaj civilizitaj socioj (c. V.). Kvazau ne estos miloj da korpe malfortaj aŭ kriplaj scienculoj, inventistoj, reformistoj, same kiel aliaj miloj da pretendataj "frenezuloj, entuziasmo- loj, spirite malfortaj" ne estos la anuloj plej altvalomj, uzitaj de la homaro en sia lukto por ekzisto - intelektaj kaj moralaj anuloj, kiel DatVino mem montris en tiuj samaj ĉapitroj de *The Descent of Man*. La datvina teorio suferis la sorton de Ĉiuj teorioj, trak- tantaj pri homaj rilatoj. Anstataŭ plilatiĝi ĝin laŭ liaj

Ĉapitro I. Interhelpo inter la animaloj

17

propraj indikoj, liaj daurigantoj Sin ankoraŭ pli mallargigis, kaj kiam Herbert Spencer, ekpaŝante de sendependaj, sed tre analogaj observoj, provis plilargigi la debaton, metante jenan gravan demandon: "Kiuj estas la plej kapablaj?" (aparte en la apendico de la tria eldono de *Data of Ethics*)J multegaj daurigantoj de DaMno reduktis la nocion de lukto por ekzisto al ĝia plej strikta senco. Ili venis ĝis koncepto pri la animala mondo kiel mondo de sencesa luktado inter malsataj, sangavidaj individuoj. Ili resonigis la modeman literaturon per la militkrio "Ve al venkitoj", kvazau Si estos la lasta vorto de la moderna biologio. Ili altigis la "senkompatan lukton" por la individuaj avantaĝoj ĝis la nivelo de biologia principo, al kiu ankau la forno devas submetiĝi, por ne pere. en mondo bazita sur la reciproka ekstennado. Flankenlasante la ekonomikistojn, kiuj scias pri naturscienco nur kelkajn vortojn, prontitajn de duavicaj vulgarigoj, ni devas rekoni, ke ĉi plej aŭtoritataj el la interpretistoj de DaMno faris sian plejblon por konservi tiujn falsajn

ideojn. Ja, se ni prenas Huxley, kiu estas rigardata kiel unu el plej bonaj interpretistoj de la evolua teorio, cu li ne instmas al ni, en sia artikolo Struggle for Existence and its Bearing upon Man J ke: "Jugate de morala vidpunkto, la animala mondo estas proksimume je la nivelo de batalo de gladiatoroj. La kreaĵoj estas suface bone traktataj kaj sendataj al batalo; post kio la plej fortaj, la plej viglaj, la plej rozaj plu vivas, por batali en a1ia tago. La spektanto ec ne bezonas maUevi la polekson, car ne estas farata la kompato".² Kaj pli poste, en la sama artikolo, li diras, ke same kiel inter la animaloj, ankaŭ inter la primitivaj homoj, "la plej malfortaj kaj la plej stultaj estas premegitaj; pluvivis la plej rezistkapablaj kaj la plej malicaj, tiuj pli kapablaj por triumfi super la kontraŭaj cirkonstancoj, sed ne la plej bonaj lau aliaj rilatoj. La vivo estas senbara luktado, kaj krom familiaj rilatoj limigitaj kaj efemeraj, la milito de Ciu kontmu ciuj, pri kiu parolas Hobbes, estis la nonnala ekzistostato"³.

18

P. Kropotkin. Interhelpo

La leganto vidos per la informoj al li submetotaj en la sekvo de ci tiu verko, kiom tiu vido pri la naturo estas malmulte konfirmata per la faktoj koncerne la animalan regnon kaj primitivan homaron. Sed jam nun ni povas rimarki, ke la vidmaniero de Hobbes havas tiel malmulte da rajto je konsidero, kiella mala teorio de Rousseau, kiu vidis en la naturo nur amon, pacon kaj harmonion, de- truitajn pro la estrigo de la homo. la suficas promenado en arbaro, rigardo al iu ajn animala socio, aŭ legado de iu ajn serioza verko traktanta pri la animala vivo (d'Orbigny, Audum, Le Vaillant, iu ajn) por konduki la naturscienciston al kunkalkulo pri la loko okupata de la sociemo en la vivo de la animaloj, por malhelpi onin vidi en la naturo cu nur kampon de bucado, cu nur pacon kaj harmonion. Se Rousseau kulpis la eraron fonneti el sia koncepto la lukton "per beko kaj ungoj", Hobbes kulpis la kontraŭan eraron; sed nek la optimismo de Rousseau, nek la pesimismo de Hobbes povas esti akceptita kiel senpartia interpreto de la naturo. Kiam ni pristudas la animalojn - ne en la laborato- rioj kaj la muzeoj, sed en la arbaro kaj sur la herbejo, sur la stepoj kaj sur la montara, ni tuj ekvidas, ke, kvankam en la naturo estas grandega sumo da militoj inter diversaj specioj, kaj precipe inter la diversaj klasoj de animaloj, estas ankaŭ tiom, kaj iafoje pli da reciproka subteno, da materia helpo kaj da reciproka dependeco inter samspecaj au almenaŭ samsociaj animaloj. La sociemo estas lego de la naturo tiom, kiom la lukto inter similuloj. Sendube estas tre malfacile taksu la relativan nombran gravecon de tiuj du serioj de faktoj. Sed se ni vokas al pera atesto, kaj demandas al la naturo: "Kiuj estas la pli bone adaptitaj; cu tiuj, kiuj daŭre militadas unuj kontraŭ la aliaj? Cu tiuj, kiuj subtenas unuj la aliajn?" - ni vidos, ke la pli bone adaptitaj estas nekontesteble tiuj animaloj, kiuj akiris ku- timojn de interhelpo. Ili havas pli da sancoj por pluvivo, kaj ili atingas en siaj respektivaj klasoj, la plej altan disvolvadon de

teligento kaj de fi.zika organizo. Se la

nenolnbreblaj faktoj, mencieblaj por subteni tiun tezon, estas konsiderataj, ni certe pavas diri, ke la interhelpo estas lego de la animala vivo tiom, kiom la reciproka lukto, sed ke, kiel faktoro de evoluado, la unua havas probable multe pli grandan gravecon, en tio, ke gi favoras la evoluadon de kutimoj kaj de karakteroj eminente taugaj por sekurigi la konservadon kaj la disvolvadon de la specio; gi havigas ankaŭ, kun malpli da energiperdo, pli grandan sumon de bonstato kaj da guado por ĉiu individuo. El ĉiuj daurigintoj de Darvino, la unua, mi scias, kiu komprenis la tutan gravecon de la interhelpo, kiellego de la naturo, kaj ĉefe kiel faktoro de la progressa evoluado, estas fama rusa zoologo, dekanano de la universitato de S. Peterburgo, profesoro Kessler. Li disvolvis siajn ideojn en parolado prezentita en januaro 1880, kelkajn monatojn antaŭ sia morto, al kongreso de rusaj natursciencistoj; sed, kiel tiom da bonaj aferoj publikigitaj nur en la rusa lingvo, tiu rimarkinda parolado restis preskaŭ nekonata. En sia kvalito de maljuna zoologo, li sin sentis devigata protesti kontraŭ la troa uzo de esprimo - la lukto por ekzisto, - pruntita de la zoologio, aŭ almenaŭ kontraŭ la troa graveco atribuita al tiu esprimo. "En zoologio, - li diris, - kaj en ĉiuj sciencoj, traktantaj pri la vivo, oni sencese insistas pri tio, kion oni nomas la senkompata lego de la lukto por la vivo. Sed oni forgesas la ekziston de alia lego, kiu, almenaŭ pri la animaloj, estas multe pli grava la unua". Li rimarkigis, ke la bezono varti siajn idojn unuigas la animalojn, kaj ke ju pli la individuoj unuigas, ju pli ili reciproke sin subtenas, des pli grandaj estas por la specio la sancoj pri pluvivado, kaj pri progresso en la intelekta disvolvigo. "Ĉiuj klasoj de animaloj, - ti aldonis, - kaj precipe la plej altaj, praktikas interhelpon". Kaj ti donis por apogo al sia ideo ekzemplojn prenitajn el la vivo de nekroforoj kaj el la socia vivo de birdoj kaj de kelkaj mamuloj. La ekzemploj estis nemultaj, kiel konvenas en mallonga malfenna parolado, sed la ĉefaj punktoj estas klare starigitaj, kaj post indiko, ke en la evoluo de la

P. Kropotkin. Interhelpo

homaro la interhelpo ludas rolon ankoraŭ pli gravan, Kessler konkludis per jenaj vortoj: "Certe mi ne neas la lukton por ekzisto, sed mi insistas, ke la progressa evoluado de la animala regno kaj aparte de la homaro, estas multe pli favorata de la reciproka subtenado ol de la reciproka lukto. Ĉiuj organizitaj estajoj havas du esencajn bezonojn, nome tiun de la nutrado kaj tiun de la disvolvigo de la specio. La unua kondukas ilin al interluka reciproka ekstennado, dum la

dua, la bezono konservi la specion, kondukas ilin al proksimigado de unuj al aliaj, kaj al subtenado de unuj al aliaj. Sed mi estas konvinkita, ke en la evoluado de la organizitaj estajoj la reciproka subtenado inter individuoj ludas rolon multe pli gravan, ol iliaj reciprokaj luktoj, 4. La gusteco de tiuj vidmanieroj frapis multajn el la ceestantaj zoologoj, kaj Sjevercov, kies nomo estas tre konata de la ornitologoj kaj de la geografoj, konfirmis kaj apogis ilin per kelkaj novaj ekzemploj. Li menciis iujn speciojn de falkoj, kiuj estas "organizitaj por la rabado en maniero preskaŭ ideala", kaj tamen estas en dekadenco, dum progresas aliaj specioj de falkoj, kiuj praktikas reciprokajn helpon. "Aliflanke, - li diris, - konsideru socieman birdon, la anason: ĝia organismo estas tre malproksima de perfekte, sed ĝi praktikas la reciprokajn helpon, kaj ĝi invadis preskaŭ la tutan teron, kiel oni povas ĵugi laŭ ĝiaj multegaj specioj kaj varioj". La simpatia akcepto, kiun liaj opinioj ricevis de la rusaj zoologoj, estis ja natura, ĉar ili preskaŭ ĉiuj havis okazon pristudi la animalan mondon de la grandaj regionoj de Norda Azio kaj de Orienta Rusio; nu, estas neeble studi tiujn regionojn sen esti kondukata al samaj ideoj. Mi memoras pri la impresoj, al mi produktita de la animala mondo de Siberio, kiam mi esploris la regionon de la rivero Vitim en kompanio kun la perfekta zoologo, kiu estis mia amiko Polakov. Ni ambau estis sub la fres-

ata impresoj de la Deveno de la Specioj, sed ni vane serĉadis pruvojn pri akra konkurado inter samspeciaj

Capitro I. Interhelpo inter la animaloj

21

animaloj, al kies eltrovo nin preparis la legado de Darvino, ek kiel kulante pri la rimarkoj de la tuta kapitro (angla eldono, p. 54). Ni konstatis multajn adaptajn luktojn por la lukto - tre ofte por la komuna lukto - kontraŭ la antagonismaj cirkonstancoj de la klimato aŭ kontraŭ diversaj malamikoj; kaj Poliakov skribis plurajn bonegajn pagojn pri la reciproka dependeco de la karnovoruloj, de la remaculoj kaj de la ronguloj koncerne ilian geografian distribuon. Mi cetere konstatis grandan nombron da faktoj de interhelpo, aparte en okazo de birdaj kaj remaculaj migradoj, sed ek en la regiono de la riveroj Amuro kaj Ussuri, kie svannas la animala vivo, mi povis nur tre malofte, malgraŭ mia atento, noti faktojn de reala konkurado, de veraj luktoj inter la samspeciaj superaj animaloj. La sama impresoj eligas ĉiujn verkojn de la plimultaj el la rusaj zoologoj, kaj tio verŝajne klarigas, kiala ideoj de Kessler estis tiel favore akceptitaj de la rusaj darvinanoj, dum la samaj ideoj ne estas laŭmodaj inter la disĉipuloj de Darvino en la Okcidenta Eŭropo. Kio frapas ekde la komenco, kiam oni studas la lukton por ekzisto laŭ ĝiaj du aspektoj - propra kaj metafora senco - estas la abundo de faktoj de interhelpo, ne nur por la vartado de la individuo, kiel rekonis la plimultaj evoluistoj, sed ankaŭ por la sekureco de la individuo, kaj por certigi al ĝi la necesan nutraĵon. En multaj kategorioj de la animala regno interhelpo estas la regulo. Oni eltrovas la reciprokajn helpadon ek inter la plej malsuperaj animaloj, kaj ni devas antaŭvidi, ke en iu aŭ alia tago la observantoj, kiuj studas per mikroskopo la enakvan vivon,

montros al ni faktojn de reciproka helpo inter mikroorganismoj. Estas vere, ke nia kono pro la vivo de senvertebruloj, escepte de la termitoj, de la for- mikoj kaj de la abeloj, estas ekstreme limigita, kaj tamen, ec koncerne malsuperajn animalojn, ni povas kolekti kel- kajn konvene kontrolitajn faktojn de kunagado. La multegaj asocioj de akridoj, de vanesoj, de cicindeloj, de cikadoj, ktp estas efektive tre malbone konataj; sed la fakto mem de ilia

22

P. Kropotkin. Interhelpo

ekzisto indikas, ke verŝajne ili estas organizitaj proksimume laŭ la samaj principoj kiel la kelktempaj asocioj de formikoj kaj de abeloj por la migrado. Koncerne koleopterojn, ni hayas perfekte observitajn faktojn de interhelpo inter la nekroforoj. Al ili necesas putranta organika materio por meti siajn ovojn, kaj tial sekurigi nutraĵon al siaj larvoj; sed tiu organika materio ne devas tro rapide putri; tial ili kutimas enterigi la kadavrojn de eiaspecaj animaloj, kiujn ili renkontas sur sia vojo. Onidire, ili vivas izolite, sed kiam unu el ili eltrovas la kadavron de muso aŭ de birdo, kiun ĝi malfacile povus enterigi sola, ĝi vokas kvar aŭ ses aliajn nekroforojn por fari la operacion per unuigo de siaj penoj; se necese, ili transportas la kadavron en molan grundon, kaj enterigas ĝin, montante multe da kompreno, sen kvereli por elekti tiun, kiu hayas la privilegion ovometi en la enterigitan korpon. Gleeditsch ligis mortan birdon sur krucon, faritan el du bastonetoj, aŭ pendigis bufon de bastono, plantitan en la grundon, li fidis etajn nekroforojn unuigi siajn inteligentajn en sama maniero por triumfi super la homa artifiko. Ee inter animaloj sur sufiĉe malalta grado de organizo ni povas trovi analogajn ekzemplojn. Iuj teraj kraboj de Okcidenta Hindio kaj Norda Ameriko unuigas en multopaj grupoj por iri ĝis la maro, en kiu ili metas siajn ovojn. Ciu el tiuj migradoj supozigas akordigon, kunagadon kaj reciprokan helpadon. Koncerne la grandan krabon de Molukoj (*Limulus*), mi estis frapita (en 1882 ee la akvario en Brighton), vidante ĝis kiu grado tiuj tiel mallertaj animaloj kapablas pruvi pluropan helpon al kamarado en dangera stato. Unu el ili falis surdorsen en angulo de la akvujo, kaj ĝia peza karapaco en fonno de kaserolo malebligis al ĝi sin remeti en sian naturan pozicion, tiom pli, ke en tiu angulo trovigis ferstango, kiu pliiĝis la malfacilon de la operacio. Óiaj kompanoj venis helpe al ĝi, kaj dum tuta horo mi obsetvis, kiel ili penis helpi sian kamaradon en kaptiteco. Ili venis duope, desube puŝis sian amikon, kaj post energiaj penoj sukcesis levi ĝin rekte

Capitro I. Interhelpo inter la animaloj

23

stare, sed tiam la ferstango malebligis fini la savadon, kaj la krabo peze refalis sur la dorson. Post pluraj provoj oni vidis unun el la savstrebantoj iri en la fundon de la akvujo, kaj kunrekonduki du aliajn krabojn, kiuj ekprovis per freSaj fortoj la samajn penojn, por puSi kaj levi sian senpovan kamaradon. Ni restis en la akvario dum pli 01 du horoj, kaj en la momento foriri, ni revenis por jeti rigardon en la akvujojn: la helpa laboro ankoraú pludaúris. De kiam mi tion vidis, mi ne povis rifuzi kredi pri tiu observo citita de Erasmus Datwin, ke la komunuma krabo, en la sezono de la krustosango, postenigas gardostarante unu krabon kun malmola karapaco por malhelpi malamikajn marajn animalojn malutili al la sensinnaj individuoj⁵. La faktoj, kiuj prilumas la interhelpon inter la termitoj, la fonnikoj, la abeloj, estas tiel bone konataj per la verkoj de Pord, de Romanes, de Blucher kaj de kavaliro JoOO Lubbock, ke mi povas limigi miajn rimarkojn al kelkaj indikoj⁶. Se por ekzemplo ni konsideras fonnikejon, ne nur ni vidas, ke cia laboro - vartado de la idaro, provizado, konstruado, bredado de afidoj, ktp - estas plenumata laú principoj de propravola interhelpo, sed ni devas ankaú rekoni kun Pore!, ke la cefa, fundamenta laboro de la fonnikoj estas la fakto, aú pli guste la devigo por ciu fonniko dividi sian nutraĵon, jam parte glutitan, kun ciu membro de la kolektivo, kiu tion postulas de gi. Du fonnikoj apartenantaj al du diversaj aú al du malamikaj specioj, kiam ili hazarde renkontigas, reciproke sin evitas. Sed du fonnikoj apartenantaj al sama fonnikejo proksimigas unu al la alia, interSangas kelkajn movojn de siaj antenoj, kaj se unu el ili malsatas aú soifas, kaj precipe se la alia hayas la stomakon plena, tiu tuj petas nutraĵon de tiu-ci; la tiel pripetita fonniko neniam rifuzas; gi dismetas siajn mandiblojn, sin metas en taúgan pozicion, kaj elglutas guton da travidebla likvaĵo, kiu estas tuj lekata de la malsata fonniko. Tiu elglutado de nutraĵo por alia estas tiel karakteriza trajto de la vivo de la fonnikoj (en libero)

24

P. Kropotkin. Interhelpo

kaj ili tiel konstante gin uzadas por nutri malsatajn kamaradojn kaj por nutri larvojn, ke Forel konsideras la digestan tubon de la fonnikoj kiel konsistantan el du distingaj partoj, el kiuj unu, la malantaúo, estas por la aparta uzado de la individuo, kaj la alia, la antaúo parto, estas precize por la uzado de la kolektivo. Se iu fonniko kun plena kropo estas tiel egoista, ke gi rifuzas nutri kamaradon, gi estas traktata kiel malamiko, kaj ec pli malbone. Se la rifuzo okazis, dum gijaj kompanoj estis batalantaj kontraú iu alia fonnikaro, ili revenas por sin faljeti sur la voreman fonnikon kun ankoraú pli granda perforto 01 sur la malamikojn. Kaj se iu fonniko ne rifuzas nutri la alian, apartenantan al malamika specio, gi estas amike traktata de la kompanoj de tiu-ci. Cij tiuj faktoj estas konfirmitaj de plej decidigaj eksperimentoj⁶. En tiu vastega kategorio de la animala regno, kiu enhavas pli 01 dekmil speciojn, kaj estas tiom multopa, ke la brazilianoj pretendas, ke Brazilio apartenas al fonnikoj kaj ne al homoj, la konkurado inter anoj de sama formikejo, aú de sama kolonio de fonnikejoj, ne ekzistas. Kiel ajn teruraj estu la militoj inter

diversaj specioj, kaj mal- grau abomenajoj farataj en milita tempo, la interhelpo en la kolektivo, la sindonemo de la individuo fariginta kutimo, kaj tre ofte la sinofero de individuo por la komuna bonstato estas lauregulaj. La fonnikoj kiel la termitoj forjetas la "legon de Hobbes" pri la milito, kaj pro tio troviĝas pli komforte. Iliaj mirindaj logejoj, relative pli vastaj ol tiuj de la homoj; iliaj pavumitaj vojoj kaj iliaj galerioj volbitaj super la grundo; iliaj vastaj cambregoj kaj grenejoj, iliaj grenkampoj kaj iliaj preparadoj por transformi la grenon en malton, iliaj raciaj metodoj por varti la ovojn kaj la larvojn, kaj por konstrui specialajn nestojn destinitajn al uzado de la afidoj, priskribitaj de Lineo en tiel pitoreska maniero, kiel "bovinoj de la fonnikoj", fme ilia kurago, ilia sentima audaco kaj ilia alta inteligento, ĉio ĉi estas natura rezulto de la interhelpo, kiun ili praktikas je ĉiu stupo de sia aktiva kaj laborema vivo.

Capitro I. Interhelpo inter la animaloj

25

Krome, tiu ekzistomaniero nature reguligas alian esencan trajton de la vivo de la fonnikoj: nome la grandan disvolvadon de la individua iniciato, kiu siavice trafis disvolvadon de la alta kaj diversa inteligento, ĉe kiu estas frapita ĉiu homa observanto. Se ni ne konus aliajn faktojn el la animala vivo ol tion, kion ni scias pri la fonnikoj kaj la termitoj, ni povus jam konkludi kun certeco, ke la interhelpo (kiu kondukas al reciproka fido) kaj la individua iniciato (unua kondiĉo de intelekta progreso) estas du faktoroj infmite pli gravaj ol reciproka lukto en la evoluado de la animala regno. Kaj fakte la fonniko prosperas ne havante iun ella sinnaj organoj, kiuj estas nemalhaveblaj de animaloj izole vivantaj ĉia koloro faras ĝin videbla de ĝiaj malamikoj kaj la altaj fonnikejoj de pluraj specioj estas tre facile videblaj sur herbejoj kaj en arbaroj. La fonniko ne estas sinmata de malmola karapaco, kaj ĝia pikilo, kvankam danĝera kiam ĉentoj da pikoj plenigas je traboroj la haŭton de animalo, ne estas altvalora kiel individua defendilo; dum la ovoj kaj larvoj de fonnikoj estas frandajo por multaj logantoj de arbaroj. Tamen la fonnikoj, vivantaj en soĉioj, ne estas detruataj de la birdoj, ĉe ne de la minneko-fagoj (t.c. fonnikomanjantoj - la trad.), kaj estas timataj de multe pli fortaj animaloj. Forel malplenigante sakon plenan de fonnikoj en herbejon, vidis la grilojn ekfugi, forlasante siajn truojn al prirabado de la fonnikoj, la cikadojn sin forsavi en ĉiujn direktojn, la araneojn, la skarabojn kaj la stafflenojn forlasi siajn predojn por ne farigi mem predoj. Ĉe vesponestoj estis kaptitaj post batalo, en kiu multaj fonnikoj pereis por la komuna sayo. Ĉe plej rapidmovaj insektoj ne povis eskapi, kaj Forel vidis ofte papiliojn, kulojn, ktp, surprizitajn kaj mortigitajn de fonnikoj. Ilia forto estas en ilia reciproka helpado, kaj ilia reciproka fido. Kaj se la fonnikoj - ni apartigu la termitojn kun ankoraŭ pli alta disvolviteco - troviĝas ĉe la kulmino de la tuta klaso de insektoj pro siaj intelektaj fakultoj; se ĝian kuragon egalas nur tiu de plej

26

P. Kropotkin. Interhelpo

kuragaj vertebruloj; kaj se ĝia cerbo - se uzi vortojn de Darwin - estas unu ella plej mirindaj atomoj de materio en la mondo, eble pli olla homa cerbo, cu tio ne venas de tiu fakto, ke la interhelpo plene anstatauis la recipro- kan lukton en la formikaj kolektivoj? Samaj aferoj estas veraj pri la abeloj. Tiuj malgrandaj insektoj, kiuj povus tiel facile farigi predo de tiom da birdoj, kaj kies mielo hayas tiom da satantoj en ciuj klasoj de animaloj, de koleopteroj ĝis ursoj, ne pli olla fonnikoj hayas tiajn sirmilojn provizitajn de simetrisno au de alia kauzo, sen kiuj izole vivanta insekto povus apenau eskapi de totala detruo. Tamen, dank' al reciproka helpo, ili atingas la grandan alnplekson, kiun ni konas, kaj la inteligenton, kiun ni admiras. Per laboro en kolektivo ili multobligas siajn individuajn fortojn; per tempa divido de la laboro kaj la kapablo de ĉiu abelo plenumi sian laboron kiam necesas, ili atingas gradon de bonstato kaj sekureco ne atingeblan de iu izolita animalo, kiel ajn forta au forte armita ĝi estu. Ofte ili sukcesas en siaj kombinoj pli bone olla forno, kiam tiu-ci neglektas meti en profiton bone kombinitan reciprokan helpadon. Ekzemple, kiam nova esameno estas baldaŭ forlasonta la abelujojn por serei novan loĝejon, iu nombro da abeloj antauesploras la najbarajn lokojn, kaj se ili eltrovas iun konvenan loĝejon - malnovan korbon au ion similan, ili ekprenas posedon de ĝi, purigas ĝin, kaj gardas ĝin iafoje dum tuta semajno, ĝis la esameno venos por instaligi en ĝi. Kiom da homaj kolonianoj, malpli prudentaj ol la abeloj, pereas en novaj landoj pro nekomprene pri la neceso kombini siajn pensojn! Asociante siajn inteligentojn, ili sukcesas triumfi super kontraŭaj cirkonstancoj, ee en okazoj tute neantaŭviditaj kaj eksterordinaraj. En la universala ekspozicio en Parizo (1889) abeloj estis lokitaj en abelujo provizita per vitra plato, kiu ebligis al la publiko vidi la intemon de la abelujo, duonmalfennante la stron ligitan al la plato; ĉar la lumo produktita per malfenno de la

stron kun la plato per sia pro-

Capitro I. Interhelpo inter la animaloj

27

poliso. Krome, ili demonstras neniun el tiuj sangavidaj inklinoj, kiujn multaj verkistoj tiel volonte atribuas al animaloj. La gardostarantoj ĉe la enirejo de la abelujo senkompatate mortigas la stelemajn abelojn, kiuj povas en ĝin penetri, sed la fremdaj abeloj venantaj en la abelujojn pro eraro ne estas atakataj, precipe se ili venas sargitaj de poleno, au se ili estas junaj abeloj kapablaj facile voĵerari. La milito ekzistas nur en strikte necesaj limoj. La sociemo de abeloj estas tiom pli instrua, ke ankai la instinktoj de rabado kaj pigro ekzistas ĉe ili, kaj reaperas ĉiufoje, kiam ilia disvolvigo estas favorata de iu cirkonstanco. Oni scias, kiuj pli preferas vivon de rabado

ollaboreman vivon de laboristoj, kaj la periodoj de nesufico, samkiel la periodoj de eksterordinara abundo, estas kreskon de la raberna klaso. Kiam niaj rikoltoj estas kolektitaj, kaj restas nemulto por nektarrikolti, en niaj herbejoj kaj kampoj, la stelemaj abeloj estas pli ofte renkontataj; aliflanke, ĉirkaŭ la sukerkanaj plantejoj de la Okcidentaj Hindioj kaj la europaj sukerrafmejoj, la stelado, la pigro kaj ofte la ebrieco farigas tre kutimaj inter la abeloj. Ni vidas ankaŭ, ke kontraŭsociaj instinktoj ekzistas ĉe la mielproduktantoj; sed probable la natura selektado ilin konstante eliminis, ĉar en longaj periodoj la praktiko de solidaro montrigas multe pli avantaĝa por la specio ol la disvolvigo de la individuoj kun raberna instinkto. La pli ruzaj kaj pli malicaj estas eliminataj favore al tiuj, kiuj komprenas la avantaĝojn de la socia vivo kaj de la reciproka subtenado. Certe nek la formikoj nek la abeloj nek ek la tennitoj sin levis ĝis la koncepto de pli alta solidaro koncerne la tuton de la specio. Tiurilate ili ne atingis gradon de disvolvigo, kiun cetere ni ne trovas en niaj eminentularoj politikaj, sciencistaj aŭ religiaj. Iliaj sociaj instinktoj nemulte etendis trans la limoj de la abelujo aŭ de formikejo. Tamen kolonioj de ne malpli ol ducent formikejoj, kaj apartenantaj al du specioj de formiko (Fornica coccinea kaj Fornica pressilabris) estis priskribitaj de Porel, kiu obsetvis ilin sur la

28

P. Kropotkin. Interhelpo

monto Tondre kaj sur la monto Saleve; Forel asertas, ke la membroj de tiuj kolonioj sin ĉiuj interkonas, kaj ke ĉiuj partoprenas en la komuna defendo. En Pensilvanio s-ro Mac Cook vidis kolonion da 1600 ĝis 1700 fornikejoj konsistantaj el teramasoj, kiuj vivas ĉiuj en perfekta akordo. Kaj s-ro Bates priskribis montetojn de tennitoj kovrantajn vastajn areojn de la "campos" - kelkaj el tiuj montetoj estas interligitaj per arkadoj aŭ subvolvaj galerioj. Tiel oni vidas ek inter senvertebroloj kelkajn ekzemplojn de asociigo de grandegaj amasoj da individuoj por reciproka sinhelpado. Nun pasante al pli altaj animaloj, ni trovas multe pli da ekzemploj de reciproka helpado, nekontesteble konscia, sed ni devas unue rekoni, ke nia scio pri superaj animaloj estas ankoraŭ tre malperfekta. Granda nombro da faktoj estas kolektita de eminentaj obsetvantoj, sed estas tutaj kategorioj de la animala regno, pri kiuj ni scias preskaŭ nenion. Fidin- daj observoj koncerne la fiŝojn estas ekstreme malfortaj, parte pro la malfaciloj de la observado, parte pro tio, ke oni ankoraŭ ne sufiĉe pristudis tiun temon. Koncerne mamulojn, jam Kessler rimarkigas, kiom malmulte ni konas el ilia vivmaniero. Multaj el ili e

1as noktaj; aliaj sin kaŝas subtere; kaj tiuj de la remaculoj, kies socia vivo prezentas plej grandan intereson, ne lasas la homon proksimiĝi al iliaj gregoj. Pri la birdoj ni havas plej multe da informoj, kaj tamen la socia vivo de multaj specioj estas ankoraŭ nesufiĉe konata. Sed ni ne devas plendi pri manko de bone konstatitaj faktoj, kiel ni vidas per la sekvo. Mi ne bezonas insisti pri la asocioj de la masklo kaj de la femalo por varti siajn idojn, ilin nutri dum la unua ago, aŭ por komune ĉasi; ni preterpasante notu, ke tiuj asocioj estas la regulo, ek inter la karnovoraj, malplej sociemaj inter la rabobirdoj. Kio havigas al ili specialan intereson, estas, ke ili estas

deirpunkto de iuj sentimentoj de tenero, ec inter la plej kruelaj animaloj; oni povas aldoni, ke la malofteco de pli largaj asocioj 01 tiu de la familio inter la karnovornoj kaj la rabobirdoj, kvankam grandparte kaŭzita de ilia maniero de nutrado mem, povas esti ankaŭ rigardata, gis iu grado, kiel

Capitro I. Interhelpo inter la animaloj

29

konsekvenco de la Sango produktita en la animala mondo de la rapida kreskado de la homaro. Endas ja rimarki, ke la animaloj de iuj specioj vivas izole en la regionoj, en kiu la homoj estas multaj, dum tiuj samaj specioj aŭ iliaj plej proksimaj samgenranoj vivas en tropoj en la nehornlogataj landoj; ekzemploj pri tio-e; estas la lupoj, la vulpoj kaj pluraj predobirdoj. Tamen la asocioj, kiuj ne etendigas tamen la familio, estas de relative malgranda graveco, pri tio, kio nin okupas, tiom pli, ke ni konas grandan nombron da asocioj por pli generalaj celoj, kiel Casado, reciproka Sirmado, aŭ ec simple por vivguado. Audubon jam menciis, ke iafaje agloj asociigas por casado; lia rakonto pri du kalvaj agloj, masklo kaj femalo, casantaj super Misisipo, estas tre konata. Sed unu ella obselvoj plej konk ludaj en tiu ordo de ideoj estas Suldata al Sjevercov. Dum li studis la faŭnon de la rosaj stepoj, li iam vidis aglon apartenantan al specio, kies anoj general e vivas en trupoj (la blankvosta aglo *Haliaetos albicilla*) alte leviganta en la aero; dum duonhoro gi lauris largajn cirklojn en silento, kiam subite gi audigis stridan blekon. Al gia bleko baldau respondis alia aglo, kiu proksimigis al la unua, gin sekvis la tria kaj kvara, kaj tiel plu, gis nau au dek agloj kunigis, poste ili malaperis. En la posttagmezo Sjevercov iris al la loko, al kiu li vidis la aglojn aŭflugi; kaŝite de unu ella ondoj de la stepo, .li proksimigis kaj eltrovis, ke ili kunigis Cirkau kadavro de cevalo. La maljunaj, kiuj laukutime komencis unuaj sian mangon - car tiaj estas iliaj bonkondu- taj reguloj - estis jam sidantaj sur najbaraj fojnostakoj kaj gvatis, dum la pli junaj daurlgis sian mangon, Cirkaiiate de grupoj de kOlVoj. Sjevercov konk ludis, ke la blankvostaj agloj unuigas por casado; kiam ili ciuj levigis gis granda alto, ili povis, se dekope, pririgardi spacon de kvardeko da kvadrat- kilometroj, kaj tuj kiam unu el ili trovas ion, gi avertis la aliajn 10 . Oni povas ja kontraŭdiri, ke simpla bleko de la unua aglo, aŭ ec gijaj movoj, povis havi saman efikon, venigi plurajn aglojn al la predo. Sed estas forta probableco pri reciproka averto, tia! ke la aliaj agloj kunigas antaŭ 01

30

P. Kropotkin. Interhelpo

malsuprenflugi sur la preĉon, kaj Sjevĉov en posta tempo havis plurajn okazojn por konstati, ke la blankvostaj agloj kunigas por vori kadavrojn, kaj ke kelkaj el ili (komence la plej junaj) gvasas dum la aliaj mangas. Falde la blankvosta aglo - unu ella plej bravaj kaj plej bonaj Casistoj - gene- rale vivas en grupoj, kaj Brehm diras, ke kiam ĝi estas gardata en kaptiteco, ĝi tre rapide akiras korligon al siaj gardistoj. La sociemo estas komuna tmjto de multaj aliaj rabobir- doj. La brazila milvo, unu el la ylej "senhontaj" Stelistoj, estas tamen tre sociema birdo. Gias poreasaj asocioj estis priskribitaj de Darwin kaj de aliaj natursciencistoj, kaj estas verpruvita faldo, ke kiam ĝi kaptis tro dikan preĉon, ĝi vokas kvin aŭ ses amikojn, por ke ili helpu ĝin transporti. Post aktiva tago, kiam tiuj milvoj retirigas por sia nokta ripozo sur arboj aŭ sur veproj, ili Ciam kunigas en grupoj, por tio ili iafoje traflugas distancon de IS km kaj pli; kaj ofte al ili aligas de pluraj aliaj vulturoj, aparte perkopteroj, "iliaj fidelaj amikoj", kiel diris d'Orbigny. En nia kontinento, sur la transkaspiaj dezertoj, ili hayas, laŭ Zarudn)j, la saman kutimon kune nesti. La sociema vulturo, unu ella plej fortaj, Soldas sian nomon mem al sia emo al societo. Tiuj birdoj vivas en multopaj grupoj, kaj plezuras kunesti. Ili amas kunigi en nombro por la plezuro kune flugi al grandaj altoj. "Ili vivas en tre bona amikeco, - diris Vaillant, - kaj en sama kaverno mi iafoje trovis ĝis tri nestojn tre proksimajn unuj de la aliaj 11. La vulturoj Urobus de Brazilio estas tiom sociemaj, kiom la kornikoj, kaj eble ec pli 12 . La malgrandaj egiptaj vulturoj vivas en intima amikeco. Ili ludas grupe en aero, kunigas por tranokti, kaj matene iras kune por serCi siajn nutmjojn; neniam levigas inter ili plej eta kverelo - tia estas la atesto de Brehm, kiu havis tre oftajn okazojn observi ilian vivon. Ankaŭ la rnkolora falko renkontigas en mul- topaj grupoj en la brazilaj arbaroj, kaj la tinunkolo (TinnuncuJus ccnchIis), kiam ĝi forlasas Eŭropon kaj vintre atingas la herbejojn kaj arbarojn de Azio, formas multopajn trupojn. Sur la stepoj de suda Rusio tiuj birdoj estas (aŭ pli

Capitro I. Interhelpo inter la animaloj

31

guste estis) tiel sociemaj, ke Nordmann vidis ilin en Inulto- paj grupoj kun aliaj falkoj (Falco tinnunculus, F. assulon kaj F. suvbuteo) kunigantaj ciuposttagmeze cirkau la kvara, kaj ludantaj ĝis malfrua vespero. Ili ekflugis ciuj kune en petfek- ta rekta linio al iu detenninita punkto, kaj kiam ili atingis ĝin, ili tuj .!evenis, sekvante la saman vojon, por poste rekomenci. Ce ciuj specioj de birdoj oni tre komune trovas tiajn flugojn en grupo por la simpla plezuro flugi. "Aparte en la distrikto de Humeer, skribis Ch. .Dixon, grandaj flugoj de "tringers" ofte vidigas super malprofundajoj cirkau fino de aŭgusto, kaj tie restas ĝis vintro. La movoj de tiuj birdoj estas plej interesaj: grandaj grupoj evoluas, disigas au rekunpremi- gas kun tioma precizeco kiel ekzercitaj soldatoj. Oni trovas inter ili dise multajn maralaudojn, sanderlingojn kaj karadriojn 13 . Neeble estus Ci-tie listnombri la diversajn asociojn de casantaj birdoj: sed la porfiSkaptaj asocioj de pelikanoj meri- tas esti memorataj pro la rimarkinda ordo kaj la inteligento, kiujn pruvas tiuj pezaj kaj mallertaj birdoj. Ili ciam iras fiSkapti en multopaj grupoj, kaj, post kiam ili elektis konve- nan golfeton, ili fonnas latjajn duonarkojn fronte al la bordo, tiel kaptante la fiSaron, kiu

trovigas enfennita en la cirklo. Sur la kanaloj kaj la mallargaj riveroj, ili ec dividigas je duoncirklo, por poste nag; renkonte al la alia, ekzakte kiel du teamoj da homoj trenantaj du longajn retojn, antaŭeni- mntaj por kapti la fiSaron trovigantan inter la du retoj, kiam la du teamoj renkontigas. Post vesperigo ili forflugas al iu loko - ciam la sama por ĉiu aro - kaj neniu iam vidiS ilin interbatali por la posedo de la golfeto au de la ripozlokoj. En Sudameriko, ili unuigas en aroj de kvardek gis kvin- dekmil individuoj; unuj donnas dum "aliaj gvatas, kaj ankoraŭ aliaj iras fiSkapti 14 . Fine, estos fati maljuston al la pergitoj, tiom kalumniitaj, ne menciante la sindonemon, kun kiu Ĉiu el ili dividas la nutraĵojn de g; eltrovitan kun la membroj de la societo, al kiu g; apartenas. La fakto estis konata de la antikvaj grekoj kaj la tradicio raportas, ke iu greka oratoro ekkriis (mi citas el memoro): "Dum mi parolas al vi, unu

32

P. Kropotkin. Interhelpo

pergito venis kaj diris al aliaj pirgitoj, ke iu sklavo lasis sakon da greno fati sur la grundon, kaj Ĉiuj tien iras por mangi la grenon" . Plie, oni felice trovas tiun antikvan observon konfirmita en freSdata libreto de s-ro Gumey, kiu ne dubas, ke Ĉiam pirgito infonnas aliajn pirgitojn pri loko, kie estas Stelebla nutraĵo; Ii aldonas: "Kiam. grenstako estas draSita, kiel ajn malproksime de korto, la pirgitoj ella korto eiam hayas siajn kropojn plenajn de greno 15 . Estas vere, ke la pirgitoj estas tre striktaj por forpeli de sia bieno Ĉiun fremdan invadon; tiel la pirgitoj de la Luxemburg-gardeno (en Parizo) furioze atakas Ĉiujn aliajn pirgitojn, kiuj volus siaviee profiti de la gardeno kaj de g;iaj vizitantoj; sed en la sino de siaj propraj kolektivoj, ili petfekte praktikas la recip- rokan helpon, kvankam iafoje okazas kvereloj, kiel eetere estas nature, ee inter la plej bonaj amikoj. La komunaj casado kaj nutrado estas tiel kutimaj en la flugilhava mondo, ke aliaj ekzemploj estus apenau ne- eesaj: tia estas tradicie akceptita fakto. Koneerne la for- ton, kiun havigas tiaj asoeioj, gi estas tute evidenta. La plej fortaj rabobirdoj estas senpoteneaj kontraŭ la asoeioj de niaj plej malgrandaj birdoj. Ee la agloj - ec la poten- ea kaj terura bothava agio, kaj la Marsa aglo, kiu estas sufiee forta por forporti en siaj ungoj leporon au junan antilopon - ĉiuj estas trudataj allasi siajn predojn al tiuj aroj da frivolulaeoj, la milvoj, kiuj la regule ekeasas la aglojn, tuj kiam ili vidas tiujn-ei en posedo de bona pre- do. La milvoj casadas ankaŭ la rapidan fiskaptan falkon, kaj deprenas de g; la fiSon, kiun g; kaptis; sed neniu iam. vidis milvojn interbatali pro la posedo de tiel fomalita predo. En Kerguelen-insuloj, d-ro Coues vidis la Buphagus'on - la markokinon de la fokCasistoj - peli larojn por deglutigi de ili ilian nutraĵon, dum aliflanke, la laroj kaj la marhirundoj kunigas por dispeli la markokinojn, tuj kiam ili proksimi- gas al iliaj logejoj, kaj precipe al la nestoj 16 . La vaneloj (VaneUus cristaJus) tiel malgrandaj, sed tiel rapidmovaj, sentime atakas la rabobirdojn. "Estas unu el la plej amuzaj spektakloj, vidi ilin ataki buteon, mil-

Capitro I. Interhelpo inter la animaloj

von, korvon aŭ aglon. Oni sentas, ke ili estas certaj pri la venko, kaj oni vidas la rabemon de la predobirdo. En tiaj cirkonstancoj, ili admirinde subtenas unuj la aliajn kaj ilia kurago kreskas kun ilia nombro" 17 . La vanelo bone meritus la nomon "bona patrino" al ĝi donita de la gre-koj, ĉar ĝi neniam preterlasas sinni aliajn akvajn birdojn kontraŭ la atakoj de iliaj malamikoj. Ee la etaj blankaj motaciloj (*Metacilla alba*), tiel oftaj en niaj gardenoj, kaj kies longo atingas apenaŭ 20 cm, trudas la nizon forlasi sian easadon. "Mi ofte admiris ilian kuragon kiel ilian vigecon, skribis la maljuna Brehm, kaj mi estas konvinkita, ke necesus falko por kapti unun el ili. Kiam grupo de motaciloj trudis al iu rabobirdo cedan retirigon, ili resonigas la aeron per siaj triumfaj blekoj, poste ili disigas". Tiel ili kunigas por la determinita celo peli siajn malamikojn, same kiel ni vidas la birdojn de arbaro kunveni je la novaĵo, ke iu nokta birdo aperis dumtage, kaj ĉiuj kune - rabobirdoj kaj sendangeraj kantistetoj - pelas la entrudulon por ĝin reenirigi en ties kasejon. Kia diferenco inter la forto de milvo, de buteo, de falko, kaj tiu de malgimndaj birdoj kiel motacilo, kaj tamen tiuj malgimndaj birdoj, per sia komuna agado kaj sia kurago, sin evidentigas superaj al tiuj rabistoj kun potencaj flugiloj kaj aniloj! En Europo la motaciloj pelas ne nur la rabobirdojn, kiuj povus esti danĝeraj por ili, sed ili pelas ankaŭ la fiŝkaptistojn falkon, "pli por amuzigi ol por fari al ĝi ian malbonon". Kaj en Hindio, laŭ atesto de Jerdon, la komikoj pelas la milvon govindan, "simple por amuzigi". Princo Wied vidis la brazilan aglon *Urobitinga Cirkauatan* de multegaj aroj de tukanoj kaj de kasikoj (birdo tre parenca de niaj komikoj), kiuj mokis ĝin. "La aglo, li aldonis, ordinare akceptas tre trankvile tiujn insultojn, sed de tempo al tempo ĝi kaptas unu el tiuj mokantoj." En ĉiuj okazoj la birdetoj, kvankam malpli fortaj ol la predobirdo, evidentigas superaj al ĝi per sia komuna agado 18 . En la du gimndaj familioj de gmoj kaj de papagoj oni plej bone konstatas la bonfarojn de la vivo en la kolektivo

P. Kropotkin. Interhelpo

por la sekureco de la individuo, la vivgardo kaj la disvolvado de la intelektaj kapabloj. La grupoj estas ekstreme sociemaj, kaj vivas en bonegaj rilatoj ne nur kun siaj avaj sarnngenranoj, sed ankaŭ kun la plimultaj ella birdoj. Ilia prudento estas vere miriga, samkiel ilia inteligento. Iliaj gardostarantoj konstante gvatas ĉirkaŭ la tropo, kiam tiu-ci estas manganta aŭ ripozanta, kaj la casistoj scias, kiel malfacile estas proksimiĝi al ili. Se homo sukcesis ilin surprizi, ili neniam revenas en la sama loko ne antaŭsendinte unue unu pioniron, poste grupon da pioniroj; kaj kiam revenas la pionira tropo, kaj raportas, ke ne estas plu iu danĝero, dua tropo da pioniroj estas sendata por kontroli la unuan raporton, antaŭ ol tuta aro ekmovigos. La grupoj praktikas vere

amikajn rilatojn kun parencaj specioj. Kaj en kaptiteco neniu alia birdo (escepte de la papago, ankaŭ sociema kaj ekstreme inteligenta) ligas ankaŭ kun la horno realan amikrilaton. "Ili vidas en la horno ne mastron, sed amikon, kaj strebas tion montri al ti", konkludas Brehm sekve de longa persona sperto. La gruo estas en konstanta aktiveco, komencante frumatene, kaj finante malfroie en la nokto. Ŝi dedikas nur kelkajn horojn al sereado de nutraĵo, grandparte vegetala. La tuta cetero de la tago estas donata al la socia vivo. "Ili kolektas lignopece- tojn aŭ stonetojn jetas ilin supren, kaj penas ilin kapti; ili kurbigas sian kolon, malfermas siajn flugilojn, dancas, kuras, kaj provas per CIAJ rimedoj manifesti siajn dispoziciojn de spirito, kaj ciam ili restas belaj kaj graciaj"¹⁹. Vivante en socio, ili hayas preskaŭ neniom da malamikoj, kaj Brehm, kiu okaze vidis unun el ili kaptita de krokodilo, skribis, ke krom la krokodilo, ti konas nenium malamikon de la gruo. Ciuj estas mal-sukcesigataj per ĝia proverba singardemo; kaj ordinare ĝi atingas tre altan agon. Tial, ne mirige, ke por la konservado de la specio la gruo ne bezonas varti multajn idojn. Generale ĝi kovas nur du ovojn. Konceme ĝian superan inteligenton, sufiĉas diri, ke Ciuj observintoj unuani- me rekonas, ke ĝiaj intelektaj kapabloj multe memorigas pri tiuj de la horno.

Capitro I. Interhelpo inter la animaloj

35

Alia birdo ekstreme sociema, la papago, estas, kiel sci- ate, ce la kapo de la tuta flugilhava gento per la disvolvigo de sia inteligento. Brehm tiel bone resumis la morojn de la papagoj, ke mi ne povus pli bone fari, 01 citi jenajn frazojn: "Krom en la sezono de parigo, ili vivas en tre multopaj grupoj. Ili elektas lokon en arbaro por tie restadi kaj de tie ekiras ciumatene por siaj casekspedicioj. La membroj de ĉiu tropo restas fidele ligitaj unuj kun la aliaj, kaj ili komune dividas la bonan aŭ malbonan fortunon. Ili kunvenas ĉiuj kune, matene, en iu kampo, iu gardeno aŭ sur iu arbo. Ili postenigas gardostarantojn por la sekureco de la grupo, kaj estas atentaj pri iliaj avertoj. En okazo de danĝero ĉiuj for- flugas, subtenante unuj la aliajn, kaj Ciuj kune revenas al siaj restadejoj. Unuvorte ili vivas ciam intime kunigitaj." Ili Satas ankaŭ la kompanion de aliaj birdoj. En Hindio garoloj kaj korvoj venas de plunnejl

distanco por tranokti en kompanio de papagoj en bambuejoj. Kiam la papagoj Casas, ili provas inteligenton, singardemon kaj mirindan taŭgecon por lukti kontraŭ la cirkonstancoj. Ni prenu por ekzemplo aron da blankaj kakatuoj el Australio. Antaŭ 01 eldri por prirabi grenkampon, ili komence sendas pioniran tropon, kiu okupas la arbojn plej proksimajn najbare de kampo, dum aliaj pioniroj eksidas sur la interspacaj arboj inter la kampo kaj la arbaro, kaj tmsendas la signalojn. Se la transigita raporto diras: "Ĉio estas glate", dudeko da kakatuoj disigas de la cefamaso, ekflugas kaj direktigas al la arboj plej proksimaj al la kampo. Tiu avangardo ankaŭ esploras la najbarojn dum longa tempo, kaj nur post kiam ĝi. donis la signalon por antaŭeni sur la tuta linio, la tuta aro samtempe impetas, kaj la kampon en la unua momento prirabas. La australiaj kolonianoj spertas plej grandajn mal- facilajojn por trompi la singardon de la papagoj; sed se la horno per siaj artifiko kaj anniloj sukcesas mortigi kel.kajn el ili, la kakatuoj fatigas tiel

singardemaj, ke ekde tiu momento ili spitas Ciujn artifikojn 20 . Nedubeble, ja la kutimo de la vivo en socio ebligas al la papagoj atingi tiun altan nivelon de inteligento preskau homa, kaj tiujn preskau homan sentojn,

36

P. Kropotkin. Interhelpo

kiujn ni konas en ili. Ilia inteligento kondukas la plej bonajn natursciencistojn priskribi kelkajn speciojn, aparte la grizan papagon, kiella "birdan homon". Konceme ilian reciprokan kunligitecon, oni scias, ke kiam. iu papago estas mortigita de casisto, la ceteraj flugas super la kadavro de sia kamarado kun plendaj blekoj, kaj "ili mem fatigas viktimoj de sia amikeco", kiel diris Audubon. Kiam du kaptitaj papagoj, kvankam apartenantaj al du diversaj specioj, kontraktis reciprokan amikecon, la akcidenta morto de iu el ili estas iafoje sekvata de la morto de la alia, kiu falis pro doloro kaj malgajo. Ne malpli evidente ilia socia stato havigas al ili Sinnadon ege pli efikan 01 Cia disvolvado de beko au ungoj, kiel ajn peñekta oni gin imagas. Tre malmulte da rabobirdoj aií da mamuloj aiídacas ataki la papagojn, kaj Brehm tre prave diris pri la papagoj, kielli ankaií diris pri la gmoj kaj la sociemaj sirnioj, ke ili ne havas multajn pliajn malamikojn olla homojn, kaj li aldonis: "Tre probable la plej multaj papagoj mortas precipe pro maljuneco, pli 01 ili falus sub la ungegoj de malamikoj. Nur la horno, dank' al siaj anniloj kaj al sia supera inteligento, kiun ankaií li Soldas al la socia vivo, sukcesas parte detroi ilin. Tiel ilia longa vivdaíro mem evidentigas kiel rezulto de ilia socia vivo. Cu ni ne povos samon diri pri ilia mirinda memorkapablo, kies disvolvigo kredeble estas favorata de la vivo en socio kaj de la plena guado de iliaj mensaj kaj fizikaj fakultoj gis tre malfrna ago? Kiel oni vidas el cio antaiía, la milito de ciu kontraí ciuj ne estas la lego de la naturo. La interhelpo estas ti- om natura lego kiom la reciproka luÍdo, kaj tiu lego as- pektas al ni ankoraí pli evidenta, kiam ni estos esplorintaj kelkajn aliajn asociojn inter birdoj kaj inter mamuloj. Oni povas jam ekvidi la gravecon de la lego de interhelpo en la evoluo de la animala regno, sed la signifo de tiu lego estas ankoraí pli klara, kiam, ekzameninte kelkajn aliajn ekzemplojn, ni estos kondukita al niaj konkludoj.

Capitro 11. Interhelpo inter animaloj (daurigo) 37

CAPITRO 11. Interhelpo inter animaloj (daurigo)

Migradoj de birdoj. - Asocioj por variado. - Aiítunaj socioj. - Mamuloj.. malgranda nombro da ne sociemaj specioj. - Asocioj por éasado ée la lupoj' leonoj' Idp. - Socioj de ronguloj' de

remaúloj' de simioj. - Reciproka he/po en la luido por la vivo en unu sama specio. - Argumentoj de DalWin por pruvi la ludson por vivo en unu sama specio. - Natural obstakloj al tromultobligado. - Supozitaj ekstennoj de interaj specioj. - Eliminado de la konkurado en la naturo.

Tuj kiam revenas printempo en la mezvarmaj zonoj, miriadoj da birdoj, disigitaj en la varnaj sudaj regionoj, kunigas en nenombreblaj aroj, kaj, plenaj je viglo kaj go-jo, ekflugas al nordo por varti siajn idarojn. Ciu el niaj hegoj, ciu bosko, Ciu klifo de Oceano, ciuj lagoj kaj lagetoj dissemitaj sur Nordameriko, Nordo de Europo kaj Azio, montras al ni en tiu sezono de la jaro, kion signifas interhelpo por la bidoj; kian forton, kian energion kaj kian sirmon gi donas al cia vivanto, kiel ajn malforta kaj sendefenda gi povas esti cetere. Prenu por ekzemplo unun el la nenombreblaj lagoj de la rusaj au siberiaj stepoj. Iliaj bordoj estas okupataj de miriadoj da birdoj el diversaj specioj, ciuj vivantaj en perfekta paco, ciuj sir-mantaj unuj la aliajn. le plurcentaj metroj de la bordo, la aero estas plena je laroj kaj salanganoj kvazau negofokoj en vintra tago. Miloj. da karadrioj kaj skoloj kuras sur la bordo, sercante sian nutraĵon, fajfante kaj guante la vivon. Pli malproksime, preskau sur ciu ondo balancigas unu anaso, dum supere vidigas aroj de anasoj "kasarka". Cie abundas supereksteriga vivo 1. Kaj jen alvenas la rabistoj, la plej fortaj, la plej lertaj, tiuj, kiuj estas "organizitaj en ideala maniero por la stelado". Kaj vi povas audi iliajn malsatajn, kolerajn, veajn blekojn, dum en la dauro de plenaj horoj ili gvatas okazon por forpreni el tiu amaso da vivantoj unu solan sendefendan individuon. Sed tuj, kiam ili proksimigas, ilia ceesto estas signalata de dekduoj da propravolaj gardosta-

38

P. Kropotkin. Interhelpo

-

rantoj kaj centoj da laroj kaj salanganoj ekpelas la rabistojn. Malfortigite de la malsato, la rabisto baldau forgesas siajn kutimajn antaŭzorgojn; gi subite sin jetegas en la vivantan amason; sed, atakita de ciuj flankoj, gi estas denove trudita al retirigo. Malesperigite gi sin rejetas sur la sovagajn anasojn, sed, tiuj-ci birdoj, inteligentaj kaj sociemaj, rapide kunigas en trupoj, ili ekflugas, se la rabisto estas agilo, ekplongas en la lagon, se gi estas falko, au ili levas nubon da akvopolvo kaj sursprucas la atakanton, se gi estas milvo 2. Kaj dum la vivo plu svannas sur la lago, la rabisto forflugas kun koleraj blekoj, kaj sercas, cu gi povus trovi iun kadavraĵon au iun kampan muson, au iun junan birdon ankoraŭ ne kuintigitan gustatempe obei al la avertoj de siaj kamaradoj. En ceesto de tiaj trezoroj de superkreska vivo, la ideale annita rabisto estas alkondukata al kontentigo per foĵetajoj. Pli malproksime al Nordo, en la arktaj arkipelagoj, se

oni navigas ce la marbordo multajn mejlojn, oni vidas ciujn rifojn, ciujn klifojn kaj angulojn de montdeklivoj, gis alto de sesdek al ducent metroj, lauvorte kovitaj de marbirdoj, kies blankaj brustoj kontraste brilas sur la fono de malhelaj rokoj, kvazau tiuj ci estus prisemitaj per tre densaj kretmakuloj. Proksime kaj fore la aero estas, se tiel diri, plena je birdoj³. Ciu el tiuj "montoj da birdoj" estas vivanta ekzemplo pri la reciproka helpo, samkiel pri la infmita diverseco de la individuaj kaj speciaj karakteroj rezultantaj de la socia vivo. La hematopo estas menciita pro sia emo ataki rabobirdojn. La limozo estas konata pro sia vigla atente- mo, kaj facile farigas cefo de aliaj pli kvietaj birdoj. La strapsilo, kiam gi estas cirkauita de kamaradoj apartenan- taj al pli energiaj specioj, estas relative timema birdo; sed gi sin sargas per la zorgado pri. komuna sekureco, kiam gi estas cirkauita de pli malgrandaj birdoj. Ci tie vi hayas la superregemajn cignojn, tie la trifmgrajn mevojn ekstreme sociemajn, inter kiuj kvereloj estas maloftaj kaj mallongaj.

Capitro 11. Interhelpo inter an

maloj (daurigo) 39

La polusajn uriojn, tiel afablajn, kaj seneese karesantajn unuj la aliajn. Se iu egoista anserino repudias la orfojn de kamaradino mortigita apud si, alia femalo adoptas ciujn sin prezentantajn orfojn, kaj si plaudas eirkaue de kvin- dek gis sesdek idoj, kiujn si kondukas kaj zorge gardas, kvazau Ciu estus sia propra kovitaro. Flanke ee flanke kun la pingvenoj (alkaoj), kiuj stelas la ovojn unuj de aliaj, vidigas la morineloj⁴, kies familiaj rilatoj estas tiel "earmaj kaj kortusaj", ke ee fervomj easistoj sin detenas mortigi femalon eirkauatan de siaj idoj; au ankau la so- materioj, ee kiuj (kiel ee la grandaj ojdemioj au la coroyas de la savanoj), pluraj femaloj kune kovas en sama nesto, au la urioj, kiuj vice kovas komunan ovaron. La naturo estas la diverseco mem, prezentanta Ciujn eblajn nuancojn de karakteroj, de la plej malalta gis la plej alta; tial gi ne povas esti pentrata per tro generalaj asertoj. Ee malpli gi povas esti jugata el la vidpunkto de moralisto, tial ke la vidoj de moralisto estas mem rezulto, grandpar- te malkonscia, de observado de la natur^{0 5}. Estas tiel kutima de la plejmulto el la birdoj kunigi en la nestosezono, ke novaj ekzemploj estas apenau nece- saj. Niaj arboj estas kronataj de aroj de nestoj de kornikoj; niaj hegoj estas plenaj de nestoj de pli malgran- daj birdoj; niaj farmoj sinnas koloniojn da hirundoj; niaj malnovaj turoj estas rifugejoj de noktaj birdoj; kaj oni povus dediei plenajn pagojn al plej earmaj priskriboj pri la paco kaj la hannonio regantaj en preskau eiuj tiuj aso- cioj. Koncerne la sinnadon, kiun la plej malfortaj birdoj trovas en tiu unueco, gi estas evidenta. D-ro Coues, la bonega observanto, vidis, por ekzemplo, malgrandajn kli- faj n hirundojn, nestantajn en senpera najbareco kun la herbeja fa1ko (Palco polyargus). La fa1ko havis sian neston supre de unu el tiuj argilaj minaretoj, kiuj estas tiel komunaj en la kanjono de Kolorado, dum kolonio da hirundoj logis guste sube. La pacemaj birdetoj ne timis sian rabeman najbaron; ili neniam lasis gin proksimigi al sia kolonio. Ili tuj cirkaiis gin kaj gin forpelis, tiel ke gi

P. Kropotkin. Interhelpo

estis trodita plej rapide forfugi⁶. La vivo en socio ne cesigas, kiam fmgis la nestope- riodo; gi tiam komencigas en alia fonno. La junaj kovita- roj kunigas en junulaj societoj, enhavantaj gemele plurajn speciojn. En tiu epoko la socia vivo estas praktikata precipe por si mem, - parte por la sekurbezono, sed precipe por la plezuroj, kiujn gi havigas. Tiel ni vidas en niaj arbaroj la sociojn fonnitajn de niaj bluaj "potviSuloj" (SDla caesia) kunigitaj kun paruoj, kun fringoj, kun regoloj, kun certioj aii kun kelkaj pigoj⁷. En Hispanio oni renkontas la hironon en kompanio de tinunkoloj, de muskaptuloj kaj ec de palumboj. En la Amerika Par W

la junaj plumtufhavaj alaúdoj vivas en multopaj socioj kun aliaj alaiidoj (Spragues lark), kun Savanaj pigrigitoj kaj pluraj specioj de emberizoj kaj raloj⁸. Kaj fakte estus pli facile priskribi la speciojn izole vivantajn 01 nur nomi la speciojn, kiuj kunigas en aútnaj societoj de junaj birdoj, ne kun la celo Casi aii nesti, sed simple por gui la vivon en socio, kaj pasigi la tempon per ludoj kaj distrajoj, post kiam ili ciutage donis kelkajn horojn al la sercado de nutrajo. Ni fme hayas jenan mirandan ekzemplon de interhel- po inter la birdoj: iliaj migradoj, temo tiel vasta, ke mi apenaii kuragas ekstrakti gin tie-ci. Suficos diri, ke birdoj vivintaj dum monatoj en malgrandaj grupoj dise sur vasta teritorio kunigas po miloj; ili kunvenas ce difmita loko dum pluraj sinsekvaj tagoj, antaaii 01 ekvojiri; kaj evidente diskutas pri la detaloj de la vojago. Kelkaj specioj ciuposttagmeze sin dedicas al flugoj preparaj al la longa traflugado. Ciuj atendas la malfruantojn, kaj fme ili im- petas al iu bone elektita direkto, rezulte de amasigitaj kolektivaj spertoj, la plej fortaj flugantaj ce la kapo de la tropo, kaj sangantaj unuj la aliajn en tiu malfacila tasko. IJi transflugas marojn en grandaj aroj enhavantaj grandajn kaj malgrandajn birdojn; kaj kiam ili revenas en la sekvanta printempo, ili reiras al la sama loko, kaj ciu el ili plejfoje reprenas posedon de la nesto, kiun gi konstruis au riparis la antauan jaron 9 .

Capitro 11. Interhelpo inter animaloj (daurigo) 41

La temo estas tiel vasta, kaj ankoraŭ tiel malperfekte studita, Si prezentas tiom da frapantaj ekzemploj pri inte- rhelpaj kutimoj, konsekvencoj de la cefa migrada faldo, al kiuj ciu necesigus specialan studadon, ke mi devas Ci tie min deteni de eniro en pliajn detalojn. Mi povas nur preterpase rememorigi pri la multopaj kaj viglaj kunvenoj kiuj okazas, ciam sur sama loko, antau la ekflugo por longaj vojagoj, al Nordo au al Sudo, samkiel tiujn, kiujn oni vidas en la Nordo, post kiam la birdoj alvenis sur siaj kovlokoj ce Jenisejo aií en la graflandoj de Norda Britio. Dum pluraj tagoj sinsekve, iafoje dum tuta monato, ili kunvenas unu horon ciumatene, antaú 01 ekflugi por serci sian nutrajon, diskutante eble pri la loko, en kiu ili kon- struos siajn nestojn 10 . Se dum la migrado iliaj kolonoj estas surprizataj de stonno la birdoj el plej diversaj specioj estas kondukataj de la komuna malfelico al interproksimigo. Ankau tiuj birdoj, kiuj ne apartenas propre al migrantaj specioj, sed malrapide sin transportas al Nordo au Sudo' laií la sezono. Iii faras tiujn translokigojn en grupoj, anstataú izole fonnigri, por ke ciu aparta individuo certigu al

si la avantaĝon de nutraĵo kaj pli bona loĝejo en nova regiono, ili ĉiam atendas unuj la aliajn, kaj kunigas en aroj antaŭ 01 ekmovigi al Nordo au Sudo laŭ la sezono 11 . Konceme la mamulojn, la unua afero, kiu nin frapas en tiu vastega sekcio de la animala regno, estas la ega nombra supereco de la sociaj specioj super kelkaj karnovoraj specioj, kiuj ne asociigas. La altebenajoj, la alpaj regionoj kaj la stepoj de la nova kaj malnova kontinentoj estas plenlogataj de gregoj da cervoj, antilopoj, gazeloj, damaoj, bubaloj, kapreoloj kaj sovagaj safoj, kiuj ĉiuj estas sociemaj animaloj. Kiam Eŭropanoj venis por instaligi en Ameriko, ili trovis tie tiel grandegan kvanton da bubaloj (bizonoj), ke la pioniroj estis troditaj halti en sia marŝado, kiam iu kolono de tiuj animaloj estis traŭrita la vojon, laŭ kiu ili iris. Ifoje la deflaldo de iliaj densaj kolonoj daŭris du au tri tagojn. Kaj kiam la rusoj

42

P. Kropotkin. Interhelpo

ekposedis Siberion, ili trovis ĝin tiel abunde plenlogata de kapreoloj, de antilopoj, de sciuroj kaj aliaj sociemaj animaloj, ke la konkerado mem de Siberio estis nenio alia 01 casekspedicio, kiu daŭris dum ducent jaroj. La herboraciaj ebenajoj de orienta Mriko estas ankoraŭ kovrataj de gregoj da zebroj, bubaloj kaj antilopoj. Antaŭ ne tre longe la malgrandaj riveroj de Norda Ameriko kaj de Norda Siberio estis plenlogataj de kolonioj de kastoroj, kaj ĝis la XVII-a jarcento tiaj kolonioj abundis en la Nordo de Rusio. La ebenaj regionoj de la kvar grandaj kontinentoj estas ankoraŭ kovrataj de nenombreblaj kolonioj da musoj, sciuroj, manotoj kaj aliaj ronguloj. En la malalta latitudo de Azio kaj Mriko la arbaroj estas ankoraŭ loĝejoj de multaj familioj de elefantoj, rinoceroj kaj de abundo da simiaj aroj. En la Nordo la boacoj kunigas en nenombreblaj gregoj; kaj en la ekstrema Nordo ni trovas gregojn da moskobovoj, kaj nenombreblajn arojn da polusaj vulpoj. La oceanaj marbordoj estas vigligataj de gregoj da fokoj kaj rosmaroj; la oceano mem, de multegoj da sociemaj cetacoj; kaj en la koro de la granda altebenajo de Centra Azio ni trovas gregojn da sovagaj cevaloj, da sovagaj azenoj, da sovagaj kameloj kaj da sovagaj safoj. Ĉiuj tiuj mamuloj yivas en societoj enhavantaj ifoje centmilojn da individuoj, kvankam nun tri jarcentojn post invento de la fusilo ni trovas nur disrompajojn el la iamaj multegopaj kunvivantaroj. Kiom bagatela estas en komparo la nombro de la kamovoruloj! Kaj konsekvence, kiom falsa estas la opinio de tiuj, kiuj parolas pri la animala mondo, kvazaŭ oni devus vidi en Ĝi nur leonojn kaj hienojn mordantajn per siaj sangaj dentoj en la kamon de siaj viktimoj! Oni povus same ĝuste pretendi, ke la tuta homa vivo estas nur sinsekvo de militoj kaj masakroj. Asociigo kaj interhelpo estas la regulo de la mamuloj. Ni trovas kutimojn de sociemo ĉe inter la kamovoraj, kaj ni povas mencii nur la familion de la felisoj (leonoj, tigroj, leopardoj), kies anoj preferas la izolecon al la socio, kaj nur malofte kunigas

Capitro 11. Interhelpo inter animaloj (daŭrigo) 43

en malgrandajn grupojn. Kaj tamen, ec inter la leonoj, "estas kuranta kutimo casi en kompanio"¹². Ankaŭ la du triboj de la cibetoj (Viverridae) kaj de la musteloj (Mustelidae) povas esti karakterizitaj per sia izola vivo; sed oni scias, ke en la lasta jarcento la komunuma mustelo estis pli sociema ol ĝi; nun estas; tiam oni vidis ĝin en multe pli multopaj grupoj en Skotlando kaj en la kanton de Unterwalden en Svisio. Koncerne la grandan kanisodan tribon, ĝi estas eminente sociema, kaj la casasociado povas esti rigardata kiel karakteriza trajto de ĝiaj multaj specioj. Estas ja tre konate, ke la lupoj kunigas en aroj por casi, kaj Tschudi perfekte priskribis, kiel ili fonnas duoncirklojn por ĉirkaŭi bovinon sin pasantan sur montdeklivo, subite impetas ĉiuj kune, lautege blekante kaj rulfaligas sin en krutejon¹³. Audubon, ĉirkaŭ 1830, vidis ankaŭ lupojn de Labradoro casi en grupoj, kaj unu grupon sekvi homon ĝis lia kabano, kaj mortigi la tieajn hundojn. Dum la severaj vintroj la lupogrupoj farigas tiel multaj, ke ili konsistigas dangeron por la homoj; tia estis la okazo en Francio antaŭ proksimume kvardek kvin jaroj. Sur la rusaj stepoj ili neniam atakas ĉevalojn, krom en grupoj; kaj tamen ili devas elteni furioze obstinajn batalojn, dum kiuj la ĉevaloj (laŭ atesto de Kohl) iafoje ekatakas; en tia okazo, se la lupoj ne senprokraste retiras, ili riskas esti ĉirkaŭataj de la ĉevaloj, kaj mortigataj per hufbatoj. Oni scias, ke ĉirkaŭa lupo (Canis latrans), kunigas en aroj de dudek ĝis tridek individuoj por casi bizonon akcidente apartigitan de sia grupo¹⁴. La sakaloj, kiuj estas ekstreme kuragaj, kaj povas esti rigardataj kiel unu el la plej inteligentaj reprezentantoj de la kanisodano, casas ĉiam en aroj; tiel unuigintaj, ili ne timas pli grandajn karnovorulojn¹⁵. Koncerne la sovaĝajn hundojn de Azio (la Kholzuns au Dholes), Williamson vidis iliajn multopajn grupojn ataki ĉiujn grandajn animalojn, escepte elefantoj kaj rinoceroj. La hienoj vivas ĉiam en socio kaj casas en grupoj. Kaj la casasocioj de la "farbitaj" cinhienoj estas alte lauditaj de Cumming. Ec la

44

P. Kropotkin. Interhelpo

vulpoj, kiuj kutime vivas izole en niaj civilizitaj landoj, iafoje unuigas por casado¹⁶. Koncerne la polusan vulpon, ĝi estas - atle pli ĝuste estis, en la tempo de Steller - unu el la plej sociemaj animaloj, kaj kiam oni legas la priskribon lasitan de Steller pri la lupo, kiu ekestis inter la malfeliciaj Sipanaro de Behring kaj tiuj inteligentaj malgrandaj animaloj, oni ne scias pri lupo plej miri: ĉu pri la eksterordinara inteligenteco de tiuj vulpoj kaj pri la reciproka helpo, kiun ili donis unuj al aliaj, elterigante nutraĵon kiel Sitan sub stonmontetoj au rezervitan sur piliero (unu vulpo suprengrimpis kaj jetis la nutraĵon al siaj sube starantaj kamaradoj) - ĉu de la krueleco de la homo pelita al malespero kontraŭ tiuj rabistoj. Ĉu kelkaj ursoj vivas en socio tie, kie ili ne estas maltrankviligataj de la homo. Tiel Steller iam vidis brunan urson de Kamchatko en multopaj trupoj, kaj oni iafoje renkontas polusajn ursojn en malgrandaj grupoj. Ec la inteligentaj insekto-veloj mem ne ĉiam malsatas asociigon¹⁷. Tamen, precipe inter la ronguloj, la hufuloj kaj la remaculoj, ni trovas la interhelpon tre disvastigita. La sciuroj estas tre individuistaj. Ĉiu el

ili konstruas sian neston por sia propra oportuno, kaj amasigas siajn pro- prajn provizojn. Iliaj inklinoj direktas ilin al familia vivo, kaj Brehm rimarkis, ke iu sciura familio neniam estas pli feliea, 01 kiam la du samjaraj idaroj povas kunigis kun siaj gepatroj, en fora angulo de arbaro. Kaj tamen ili manifestas sociajn rilatojn. La .logantoj de diversaj nestoj restas en intimaj rilatoj, kaj kiam la pinstrobiloj farigas maloftaj en la arbaro de ili logata, ili elmigras en gregoj. Koncerne la nigrajn sciurojn de Pora Okcidento, ili estas eminente sociemaj. Krom kelkaj horoj eutage por serei vivrimedojn, ili pasigas sian vivon kunludante en grandaj trupoj. Kaj kiam ili estas tro multobligintaj en iu regiono, ili' kunigas en grupoj preskau tiel multopaj kiel tiuj de akridoj, kaj antaŭeniras al sudo, ruinigante la arbarojn, la kampojn kaj la gardenojn, dum vulpoj, putoroj, fa1koj kaj noktaj rabobirdoj sekvas iliajn kolonojn, kaj sin nutras el

Capitro 11. Interhelpo inter animaloj (daurigo) 45

izolaj, malfruigintaj sciuroj. La "tamiaoj", tre proksima genro, estas ankoraŭ pli sociemaj. Ili estas sparegemaj, kaj amasigas en siaj subteraj galerioj grandajn kvantojn da mangeblajn radikoj kaj da juglandoj, el kiuj la horno priStelas ilin generale en autuno. Lau iuj obsevantoj ili guas iujn gojojn de la avaruloj. Kaj tamen ili restas sociemaj. Ili ciam vivas en grandaj vilagoj; Audubon vintre malfennis logejon de hackcc, kaj trovis plurajn individuojn en sama subterajo, kiun ili certe komune provizumis. La granda familio de la mannotoj, kun siaj tri genroj Archomys Cynomys kaj Spcnnophi1us, estas ankoraŭ pli sociema kaj pli inteligenta. Ankaŭ tiuj animaloj preferas havi ciu sian apartan logejon: sed ili vivas en grandaj vilagoj. La teruraj malamikoj de la rikoltoj de Suda Rusio - la zizeloj - el kiuj ciujare kelkaj dekmilionoj estas ekstennataj nur de la horno, vivas en nenombreblaj kolo- nioj; kaj dum la rusaj provincaj asembleoj grave diskutas pri la rimedoj por sin sengenigi de tiuj malamikoj de la homa socio, ili milope guas la vivon en plej gaja maniero. Iliaj ludoj estas tiel cannaj, ke ciuj obsevantoj ne povas sin deteni pagi al ili tributon el laudoj, kaj ili mencias la melodijajn koncertojn, fonnantajn de la akutaj fajfadoj de la maskloj kaj de la melankoliaj fajfadoj de la femaloj; poste reprenante siajn devojn de civitanoj, tiuj samaj observantoj sercas por inventi plej diablajn rimedojn por ekstenni tiujn malgrandajn stelitojn. Car ciuj specioj de rabobirdoj kaj ciuj specioj de rabobestoj sin evidentigis senpovaj, la lasta vorto de la scienco en tiu lukto estas inokulo de liolero! La vilagoj de la "preriaj hundetoj"18 en Ameri.ko estas unu el la plej cannaj spektakloj. Óis nevideblo en la herbejo oni ekvidas malgrandajn teramasojn, kaj sur ciu el ili staras unu prena hundeto vikle konversanta per mallongaj bojoj kun siaj najbaroj. Tuj kiam estas signalita proksimigo de horno, en unu momento ciuj kvazau sorce enprofundigas en siajn loge- jojn. Sed kiam la danjero estas pasinta, la etaj estuloj

Interhelpe

baldau reaperas. Tutaj familioj eliras el siaj galerioj kaj ekludas. La junaj gratas unuj la aliajn, sin ludspitas, kaj elvolvas siajn graciojn, starante dum la maljunaj gvas. Ili vizitadas unuj la aliajn, kaj la tretitaj padoj, kiuj inter- ligas ciujn iliajn teramasojn, atestas pri la ofteco de tiuj vizitoj. La plej bonaj natursciencistoj dedikas kelkajn el siaj plej belaj pagoj al la priskribo de la asocioj de la pre- riuj hundetoj el Ameriko, de la mannotoj el la malnova kontinento kaj de la polusaj mannotoj ella alpaj regionoj. Tamen mi devas fari pri la mannotoj la samajn ri- markojn, kiujn mi faris parolante pri la abeloj. Iti kon- servis siajn batalemajn instinktojn, kaj tiuj instinktoj reaperas en kaptiteco. Sed en siaj grandaj asocioj, antaŭ la libera naturo, la kontrausociaj instinktoj ne hayas oka- zon por disvolvigis, kaj el tia rezultas generala paco kaj hannonio. Ec animaloj tiel batalemaj kiella ratoj, kiuj konstante interbatalas en niaj keloj, estas suface intetigentaj por ne kvereli, kiam ili prirabas niajn nutraĵojn, sed helpas unuj la aliajn en siaj rabekspedicioj kaj en siaj migradoj; ili ec nutras siajn malsanulojn. Konceme la rat-kastorojn au moskoratojn (fiberoj, miogaloj) de Kanadio, ili estas ek- streme sociemaj. Audubon povas nur admiri "iliajn pacajn kolektivojn, kiuj postulas nur, ke oni las u ilin en paco por vivi en gojo". Kiel ciuj sociemaj animaloj, ili estas gajaj kaj ludemaj, ili facile kunigas kun aliaj specioj, kaj ili atingis tre alta n intelektan disvolvigon. En siaj vilagoj, kiuj estas ciam situantaj sur la bordoj de lagoj kaj riveroj, ili atendas la varian nivelon de la akvo; iliaj kupolfonnaj kabanetoj, konstruitaj el batita argilo miksitaj kun kanoj, hayas angulojn apartigitajn per organikaj rubaĵoj, kaj vin- tre iliaj cambroj estas bone tapetitaj: ili estas vannaj, kaj tamen bone ventolataj. Konceme la kastorojn, kiuj hayas, kiel ciu scias, tre simpatian karakteron, iliaj mirigaj digoj kaj iliaj vilagoj, en kiuj generacioj vivas kaj mortas, ne havante aliajn malamikojn olla lutro kaj la horno, admirinde montras, kion la interhelpe povas plenumi por la

Capitro 11. Interhelpe inter animaloj (daurigo) 47

sekureco de la specio, la disvolvado de la sociaj kutimoj kaj la evoluo de la 41teligento; tialla kastoroj estas famil- iaraj kun Ciuj kiuj interesigas pri la animala vivo. Mi volas nur rimarkigi, ke ce la kastoroj, la fiberoj kaj kelkaj aliaj ronguloj ni jam trovas tion, kio estos la distinga trajto de la homaj kolektivoj, nome la komuna laboro. Mi silentas pri la du grandaj familioj, kiuj enhavas la gerbilojn, la cinCiloj, lagostomoj, lagomys au subtera leporo de suda Rusio, kvankam oni povas rigardi Ciujn tiujn malgrandajn rongulojn kiel bonegajn ekzemplojn pri la plezuroj, kiujn animaloj povas cerpi ella socia vivo 19 . Mi diras la plezuroj: car estas ekstreme malfaci1e detennini, cu tio, kio inklinigas la animalojn al kunigado estas la bezono de reciproka Sirmado, au simple la plezuro sin senti cirkauata de siaj samgenranoj. Ciaokaze niaj leporoj, kiuj ne vivas en socio, kaj ec ne estas dotitaj de viglaj sentoj de familio, ne povas vivi sen unuigi por komune ludi. Dietrich de Winchell, kiu estas konsiderata kiel unu ella autoroj plej bone konantaj la kutimojn de la leporoj, priskribas ilin kiel fervoregajn ludantojn, tiom ek- scitigantaj en siaj ludoj, ke oni iam vidis leporon preDi proksimigantan vulpon por unu el siaj kamaradoj20. Koncerne la kuniklon, gi vivas en socio, kaj gia familia vivo estas lau bildo de la malnova

patriarka familio; la junaj estas devigataj al absoluta obeado al la patro kaj ec al la avo 21 . Kaj ni havas tie ekzemplon de du proksime parencaj specioj, kiuj ne povas reciproke akordigi, ne tial, ke ili sin nutras proksimume per la sama nutraĵo, klarigo tro ofte donita en similaj kazoj, sed tre probable tial ke la leporo, .pasiema kaj eminenta individuisto, ne povas amike sin ligi kun tiu pacema, trankvila kaj obeema estulo, kiu estas la kuniklo. Iliaj temperamentoj estas tro profunde malsimilaj, por ne esti obstaklo al ilia amikeco. La vivo en socio estas ankaŭ la regulo por la granda familio de la cevaloj, kiu enhavas la sovagajn cevalojn kaj la sovagajn azenojn de Azio, la zebrojn, la mustangojn, la cimaroncojn de la Pampoj kaj la duonsovagajn cevalojn de

48

P. Kropotkin. Interhelpo

Mongolio kaj de Siberio. Ili vivas en multopaj asocioj konsistantaj el multe da grupoj, ĉiu grupo konsistante el iu nombro da cevalinoj sub konduko de vircevalo. Tiuj nenombreblaj logantoj de la malnova kaj de la nova kon- tinentaloj, entute malbone organizitaj por rezisti tiom al siaj multaj malamiko, kiom al kontraŭaj klimataj kondi- coj, baldaŭ malaperas sur la tersurfaco, sen ilia socie- mo. Ili proksimigo de iuj rabobestoj pluraj grupoj tuj unuigas, ili repusas la beston, kaj iafoje ĝin forpelas; kaj nek la lupo nek la urso nek ec la leono povas kapti cevalon aŭ ec zebrojn, tiom longe, kiom la animalo ne estas apartigita el la gregoj. Kiam la sekeco brutigas la herbon en la herbejoj, ili kunigas en gregoj enhavantaj iafoje dek mil individuojn, kaj elmigras. Kaj kiam negost- nno estas furiozanta sur la stepoj, ĉiuj grupoj sin tenas permite unuj ce aliaj kaj rifugas en sinnataj ravinoj. Sed se malaperas la reciproka fido, aŭ se la gregoj estas kaptitaj de paniko kaj diserigas, tiam la cevaloj grandnombre pereas, kaj post la stonno la pluvivantoj estas retrovitaj duonmortaj pro laceco. Unueco estas ilia cefa anilo en la lukto por la vivo, kaj la homo estas ilia cefa malamiko. Fronte al homa invado, la prapatroj de nia doma cevalo, (Ecuus przewalskii, tiel nomita de Polakov) preferis reti- rigi en la altebenoj plej sovagaj kaj malplej atingeblaj de la ekstremo de Tibeto, kie ili plu vivadas ĉirkaŭate de kamovoruloj, sub klimato tiom malbona, kiom tiu de la arktaj regionoj, sed en regiono ne alirebla de la homo 22 . Multaj frapantaj ekzemploj de socia vivo povus esti cerpitaj el la moroj de la boacoj, kaj aparte de tiu granda sekcio de remaculoj, kiuj enhavas la kapreolojn, la damaojn, la antilopojn, la gazelojn, la ubekson, kaj la tutan aron de la tri multopaj familioj de la antilopedoj, de la kapredoj kaj de la safedoj. Itia vigla atento por mal- helpi atakojn de karnovoruloj al siaj gregoj, la angoro, kiun montras ĉiuj individuoj de iu camgrego, tiel longe, kiel ne ĉiuj ankoraŭ sukcesis trapasi malfacilan pasejon de kruta roko; la adoptado de orfoj, la malespero de gazeli-

Capitro 11. Interhelpo inter animaloj (daŭrigo) 49

no, kies masklo au ec iu samseksa kamarado estas mortigita, la ludoj de la junaj bestoj kaj multaj aliaj trajtoj povas esti menciataj. Sed eble la plej frapa ekzemplo de interhelpo renkontigas en la migradoj de kapreoloj, tiaj, kiam mi vidis iam apud la rivero Amuro. Kiam, irante de Transbajkalia al Merghen, mi trairis la altebenajn kaj la montocenojn de Granda Hingan, kiu ĝin bordas, kaj pli fore al oriento, la altajn herbejojn situantajn inter Nonni kaj Amuro, mi konstatis, kiom la kapreoloj estas multaj en tiuj senhomaj regionoj²³. Du jarojn poste mi resu-preteriris laŭlonge de Amuro, kaj ĉirkaŭ la fino de oktobro mi atingis, la sudan ekstremojn de tiu krutvalo, kiun travas Amuro en Douse-alin (Malgranda Hingan) antaŭ eniri en la malaltajn terojn, kie ĝi renkontas Sun-gaion. Mi trovis la kozakojn de la vilaĝoj de tiu krutvalo en la viglago, tial ke miloj kaj miloj da kapreoloj estis trairantaj Amuron en la loko, en kiu ĝi estas plej mallarĝa, por atingi la malaltajn terojn. Dum pluraj sinsekvaj tagoj, sur longo de sesdek kilometroj laŭlonge de la rivero, la kozakoj faris bucadon de kapreoloj, dum tiuj ĉi trairis Amuron, kiu jam komencis transporti grandnombrajn glacipecojn. Ĉiutage estis mortigitaj miloj, kaj tamen pliduris la trairado. Neniam antaŭe estis viditaj similaj migradoj, ankaŭ neniam poste; tiu ĉi estis kaŭzita verŝajne de fruaj kaj abundaj neĝfaloj en Granda Hingan, kaj tia trudis tiujn inteligentajn animalojn provi ekpenon por atingi la malaltajn terojn oriente de la Douse-montoj. La kelkajn tagojn poste la Douse-alin estis kovrita de neĝ tavolo je duonmetro aŭ ĉiometro dika. Nu, kiam oni imagas al si la vastegan teritorion (preskaŭ tiel vasta kiel Britio), sur kiu estis disaj la grupoj de kapreoloj, kiuj devis kunigi por migrado entreprenenda en esceptaj cirkonstancoj, kaj kiam oni imagas, kiom malfacile estis al tiuj grupoj interkonsenti por trairi Amuron en unu elektita loko, pli sude, kie ĝi plej mallarĝa, - oni povas nur admiri la solidarspiriton de tiuj inteligentaj bestoj. La faldo ne estas malpli frapa, se ni

50

P. Kropotkin. Interhelpo

memoras, ke la bizonoj de Nordameriko same montris samajn kvalitojn de unueco. Oni vidis ilin sin pastigi grandnombro sur la ebenaĵoj, sed tiuj grandaj aroj estis konsistigitaj de multegaj malgrandaj grupoj, kiuj neniam inteniĝis. Kaj tamen, kiam sentigis neceso, ĉiuj grupoj, kvankam dissemataj sur vastega teritorio, kunigis, kiel ni jam antaŭe menciis, kaj fonnis tiujn grandegajn kolonojn konsistantajn el centmiloj da individuoj. Mi devis ankaŭ diri almenaŭ kelkajn vortojn pri la "kunmetitaj familioj" de elefantoj, pro ilia reciproka koreligiteco, pri la prudenta maniero, en kiu ili postenigas siajn gardostarantojn, kaj pri la sento de simpatio disvolvata per tia vivo de intima reciproka subtenado²⁴. Mi povus menciigi la sociemajn sentojn de sovagaj aproj, kaj trovi laŭdan vorton por iliaj fakultoj de asociigo en okazo de atako fare de iu rabobestoj²⁵. Ankaŭ la hipopotamo kaj la rinocero povus havi sian lokon en verko dediĉita al sociemo de animaloj. Pluraj atentokaptaj pagoj povus priskribi la reciprokan koreligitecon kaj la sociemon de fokoj kaj rosmaroj; kaj fine mi povus menciigi la tute bonegajn sentojn ekzistantajn inter la sociemaj cetacoj. Sed endas diri ankoraŭ kelkajn vortojn pri la societoj de simioj, kiuj posedas intereson tiom pli grandan, ke ili estas la kunigilo, kiu kondukas nin al la

primitivaj homoj. Apenau necesas diri, ke tiuj mamuloj, kiuj troviĝas supre de la skalo de la animala mondo, kaj plej similas al la homo per sia strukturo kaj sia inteligenteco, estas eminente sociemaj. Certe ni devas atendi renkonti tiajn variojn de karakteroj kaj de kutimoj en tiu granda sekcio de la animala regno, kiu enhavas centojn da specioj. Sed, ĉion konsiderinte, oni povas diri, ke la sociemo, la komuna agado, la reciproka Sirmado, kaj granda disvolvado de la sentoj, kiuj estas natura rezulto de la socia vivo, karakterizas la plejmultajn el la simiaj specioj; ce la plej malgrandaj specioj kiel ce la plej grandaj, la socio estas regulo, al kiu ni konas nur tre malmultajn esceptojn. La noktaj simioj preferas la izolatan vivon; la

Capitro 11. Interhelpo inter animaloj (daurigo) 51

kapucenoj (*Cebus capucinus*) la monas kaj la hurlantaj simioj vivas nur en tre malgrandaj familioj. A. R. Wallace neniam vidis la orangutanojn aliel ol solecaj aŭ en tre malgrandaj grupoj de tri aŭ kvar individuoj; la goriloj same neniam kunigas en grupoj; sed ĉiuj aliaj specioj el la ordo de simioj - ĉimpanzoj, ceboj, pitecioj, mandriloj, pavianoj, ktp - estas sociemaj en plej alta grado. Ili vivas en tre grandaj grupoj, kaj kunigas eĉ al aliaj specioj de la siaj. La plejmultaj el ili farigas tute malfelicaj, kiam ili estas solaj. La angoregaj blekoj de unu el ili tuj alkurigas la tutan aron, kaj ili sentime repusas la atakojn de la plejmultaj kamovoruloj kaj de la rabobirdoj. Bc la agloj mem ne audacas ilin ataki. Ĉiam en grupoj ili prirabas najajn kampojn, kaj la maljunaj prizorgas la sekurecon de la kolektivo. La malgrandaj, kies mildaj infanecaj vizagoj tiom frapis Humboldt, kiam pluvas, brakumas kaj sinnas unu la aliajn, ĉirkaŭprenante la kolojn de siaj frostotremantaj kamaradoj. Pluraj specioj montras plej grandan prizorgemon al siaj vunditoj, kaj neniam forlasas vunditan kamaradon dum la retirigo, ĝis ili certigis, ke ĝi estas morta, kaj ke ili estas senpovaj por ĝin revivigi. James Forbes rakontas en siaj Memoraroj el Oliento, ke iuj el tiuj simioj montris tian persistemon por depostuli de liaj ĉaskunuloj la mortan korpon de femalo, ke oni bone komprenas, kiel "la atestantoj de tiu eksterordinara sceno decidis neniam plu pafi al iu ajn specio de simioj"²⁶. Ce iuj specioj oni vidas plurajn individuojn kunigi por turni stonojn kaj serĉi la ovojn de fonnikoj, kiuj povas troviĝi sube. La hamadriadoj ne nur postenigas gardostarantojn; sed oni vidis ilin fonninon por transporti sian kaptadon en sekuran lokon; kaj ilia kurago estas tre konata. La priskribo farita de Brehm pri la orda batalo, kiun lia karavano devis teni kontraŭ hamadriadoj por ĉirkaŭpreni sian vojradon en la Mensa valo en Abisinio, farigis klasiĝi ka 27 . La gajemo de la longvostaj simioj, kaj la reciproka korligniteco, kiu regas en la familioj de ĉimpanzoj, estas konataj de la plej multaj el la legantoj. Kaj se ni trovas

inter la plej altaj simioj du speciojn, orangutanoj kaj goriloj, kiuj ne estas sociemaj, ni devas memori, ke am- baú - cetere limigitaj en tre malvastaj spacoj, unu en la koro de Afriko, la alia en la du insuloj de Borneo kaj Sumatro - estas, laú cia Sajno, la lastaj spuroj de du specioj antaúe multe pli multopaj. AJmenaú la gorilo saj- nas esti estinta sociema en foraj tempoj, se la simioj menciitaj en la Periplo estis ja goriloj. Tiel ni vidas, ec per tiu mallonga ekzameno, ke la vivo en socio ne estas escepto en la animala mondo. Gi estas la regulo, la lego de la Naturo, kaj gi atingas sian plej kompletan disvolvigon en la plej altaj vertebruloj. La specioj vivantaj solece, aú nur en malgrandaj familioj, es- tas relative tre malmultaj, kaj iliaj reprezentantoj estas maloftaj. Plie, sajnus tre probable ke, krom keIkaj escep- toj la birdoj kaj la mamuloj, kiuj ne kunigas en grupoj, vivis en socioj antaú la invado de la terglobo fare de la forno, antaú la konstanta milito, kiun gi entreprenis kontraú ilin, kaj la detruado de iliaj primitivaj fontoj de nutraĵoj. "Oni ne asociigas por morti", estis la profunda rimarko de Espinas, kaj Houzeau, kiu konis la faúnon de tiuj partoj de Ameriko, kiam tiu lando ankoraú ne estis modifita de la forno, skribis en la sama senco. La asociado renkontigas en la animala mondo ce ciu stupo de la evoluado, kaj, laú la granda ideo de Herbet Spencer, tiel brile elvolvita en la AnimaJaj Kolonioj de Perier, gi estas ce la origino mem de la evoluado en la animala mondo. rSed, laúgrade, kiel plenumigas la progresiva evoluado, ni vidas la asocngon farigi pli kaj pli konscia. Ói perdas sian simple flZikan karakteron, gi cesas esti nur instinkta, gi farigas rezonata. Ce la superaj verte- bruloj gi estas perioda, aú la animaloj sin turnas al gi por la kontentigo de iu aparta bezono; la diskreskigo de la specio, la migradoj, la caso aú la reciproka defendo. Ói ec okazas akcidente, kiam birdoj, por ekzemplo, asociigas kontraú rabiston, aú kiam mamuloj kunigas sub premo de esceptaj cirkonstancoj por elmigri. En tiu lasta kazo, tio

Capitro 11. Interhelpo inter animaloj (daurigo) 53

estas vera propravola malobservo al la kutimaj moroj. La unuigo iafoje aperas en du aú pluraj gradoj - unue la familio, poste la grupo, kaj fme la asocio de grupoj kutime dissemantaj, sed kunigantaj en okazo de neceso, kiel ni vidis ce la bizonoj kaj ce aliaj remaculoj. La asociigo povas ankaú ricevi pli altan fonnon, havigantan pli da sendependeco al la individuo, ne senigante gin je la avantaĝoj de la socia vivo. Ce la plejmultaj ella rongu- loj la individuo hayas sian apartan logejon, en kiu gi povas retirigi, kiam gi preferas esti sola; sed tiuj logejoj estas arangitaj en "ilagoj" kaj "civitaj", por certigi al ciuj logantoj la avantaĝojn kaj la gojojn de la socia vivo. Pine, ce pluraj specioj, ratoj, mannotoj, leporoj, ktp, la socia vivo estas konservata, malgraú la kverelema karaktero kaj aliaj egoistaj inkIinoj de la individuo izolita. Tiel la asocio ne estas trudata, kiel ce la fonnikoj kaj la abeloj, de la ftziologia strukturo de la individuo; gi estas kulturata pro la profitoj

e la interhelpo, au por la plezuroj, kiujn gi havigas. Tio ci, kompreneble, vidigas je ciuj eblaj gradoj, kaj kun plej granda diverseco de individuaj kaj speciaj karakteroj; kaj la ""Varienco mem de la aspektoj en kiuj prezentigas la socia vivo, estas konsekvenco, kaj por ni plia pruvo pri ĝia generaleco 28 . La sociemo, t.e. la bezono por la animalo asociigi kun sia similulo - la sato al socio pro la socio mem kaj pro la "vivogoj", estas fakto, kiu apenaú komencas ricevi de la zoologoj la atenton, kiun ili meritas 29 . Ni nun scias, ke ciuj animaloj, de la fonnikoj ĝis la

birdoj kaj la plej altaj mamuloj, satas lukti, kuri unu post alia, provi kapti unu alian, sin reciproke ludspiti, ktp. Kaj, dum multaj ludoj estas, se tiel diri. lernejo, en kiu la junaj lernas la manieron konduti en la vivo, aliaj, krom siaj utilaj celoj, estas, kiel la dancoj kaj la kantoj, simplaj manifestadoj de troo da fortoj. Tio estas la "vivogoto", la deziro iel komuniki kun aliaj individuoj el la sama specio aŭ eĉ al alia specio; tio estas manifestadoj de la sociemo, en la propra "senco de la vorto, distinga trajto de la tuta

54

P. Kropotkin. Interhelpo

animala regno. Ĉu la sento venis de la timo spertata je proksimigo de rabobirdo, ĉu de "gojeksplozo", kiam la animaloj estas bonfartaj, kaj aparte kiam ili estas junaj, ĉu simple la bezono la si libera troo da impresoj kaj (da vivoforto, la neceso komuniki siajn impresojn, ludi, babili, aŭ nur senti la proksimecon de aliaj similaj estuloj, sin sentigas en la tuta naturo, kaj estas, tiom, kiom ĉiu alia fiziologia funkcio, distinga trajto de la vivo kaj de la fakulto ricevi impresojn. Tiu bezono atingas plej altan disvolvigon kaj plej belan esprimon ĉe la mamuloj, aparte ĉe la junaj, kaj precipe ĉe la birdoj; sed ĝi sentigas sin en la tuta naturo, kaj ĝi estis nete observita de la plej bonaj natursciencistoj, inkluzive na Piere Huber, eĉ ĉe la formikoj. Estas la sama instinkto, kiu pelas la papiliojn foni tiujn grandegajn koloniojn, pri kiuj ni jam parolis. La kutimo kunigi por danci, kaj ornami la lokojn, en kiuj la birdoj faras siajn dancojn, estas tre konata per la pagoj skribitaj de Darwin pri tiu temo en *Descent of Man* (cap. XIII). La vizitantoj de la zoologia ĝardeno de Londono konas la "lulilon" de la *Ptilonorhynchus holosericeus* el Aŭstralio. Sed tiu kutimo danci sajn multe pli disvastigita, oni iam kredis, kaj W.Hudson donas en sia admirinda libro pri La Plata priskribon de plej alta intereso (endas legi ĝin en la originalo) pri la komplikaj dancoj farataj de granda nombro da birdoj: raloj, brazilaj karadrioj, veneloj, kc. La kutimo liore kanti, kiu ekzistas en pluraj specioj de birdoj, apartenas al la sama kategorio de sociaj instinktoj. Tiu kutimo estas disvolvita en plej frapa maniero ĉe la cakaro (*Chauna chavaria*), kiun la angloj tiel maltrafe kromnomis "plumtufa kriaculo". Tiuj birdoj iafoje ku nig as en grandegaj aroj, kaj tiam ofte liore kantas. W. H. Hudson iam trovis ilin en nenombreblaj aroj, vicigintaj ĉirkaŭ lago de la Pampas en bone difinitaj grupoj po ĉirkaŭ kvincent bidoj ĉiu. Baldaŭ, li skribis, grupo apud mi ekkantis, kaj sub-tenis sian potencon kanton dum tri aŭ kvar minutoj; kiam

Capitro 11. Interhelpo inter animaloj (daurigo) 55

ĝi cesis, la sekvanta grupo reprenis la saman kanton, kaj post tiu ĉi la sekvanta, kaj tiel plu, ĝis la notoj de la grupoj starantaj sur la alia bordo revenis al mi, klaraj kaj potencaj, unu plian fojon,

flirtantaj en la aero super la lago - poste fordisigis, farigante pli kaj pli malfortaj gis denove la sono reproximis, reprenante apud mi. En alia okazo la sama verkisto vidis tutan ebenajon plenkovrita de nenombrebla aro da chauna, ne en densa ordo, sed dissemitaj en paroj kaj malgrandaj grupoj. Cirkau la naua vespere, "subite la tuta multularo de la birdoj, kiu kovris la marcon sur amplekso de pluraj mejloj, grandbrue ekkantis eksterordinara vesperkanton... Tio estis koncerto, kiu ja valoris rajdadon de centoj de mejloj por gin audi"³¹. Ni aldonu, ke kiel ciuj sociemaj animaloj, la chauna facile malsovagigas kaj farigas tre korligita al la forno. "Gi estas birdo tre milda kaj tre malmulte kverelema" oni diras, kvankam timeginde anni- ta. La vivo en socio faras gijajn armilojn senutilaj. La cititaj ekzemploj montras jam, ke la vivo en socio estas la plej potenca armilo en la lukto por la vivo, en la plej larga senco de la tennino, kaj estus facile doni ancorau multe da aliaj provoj, se estus necese insisti. La socia vivo igas la plej malfortajn insektojn, la plej malfor- tajn birdojn, la plej malfortajn mamulojn esti kapablaj lukti kaj sin sirmi kontrau la plej teruraj karnovoruloj kaj rabobirdoj; gi favoras la grandagigon; gi igas la diversajn speciojn kapablaj varti siajn idarojn kun minimuma perdo de energio. la la asociado pluvivigas iujn speciojn mal- grau tre malforta naskonombro. Dank' al asociado la ani- maloj vlvantaj en trupoj povas migri serce al novaj toge- joj. Do, plene akceptante, ke la forto, la rapido, la sinnaj koloroj, la rozo, la harditeco al malsato kaj SOLIO menci- itaj de Darwin kaj Wallace estas kvalitoj, kiuj avantas la individuon au la specion en iuj cirkonstancoj, ni asertas, ke la sociemo prezentas grandan avantaĝon en ĝiuj cirkonstancoj de la lukto por la vivo. La specioj, kiuj, propravole au ne, forlasas tiujn instinktojn de asociigo,

56

P. Kropotkin. Interhelpo

estas kondamnitaj al malapero, dum tiuj animaloj, kiuj plej bone scipovas unuigi, hayas plej grandajn sancojn por pluvivado kaj pli kompleta evoluado, kvankam ili povas esti malsuperaj al aliaj animaloj rilate al ĉiu el la fakultoj menciitaj de Datwin kaj Wallace, krom la inteligento. La plej altaj vertebruloj, kaj aparte la homoj, estas la plej bona pruvo por tiu aserto. Koncerne la inteligenton, se ĉiuj darvinanoj akordas kun Datwin, opiniante ke ĝi estas la plej potenca annilo en la lukto por la vivo, kaj la plej potenca faktoro de progresiva evoluado, ili ankau konsen- tos, ke la inteligento estas eminenta socia kvalito. La lingvajo, la imitado kaj la amasigita sperto estas gravaj elementoj de intelekta progreso, kiuj mankas al la nesocia animalo. Tial ni trovas ĉe la kapo de la diversaj klasoj de animaloj la fonnikojn, la papagojn, la simiojn, kiuj ĉiuj unuigas la plej grandan sociemon kun la plej granda disvolvigo de la inteligento. Do la plej bone dotitaj por la vivo estas la plej sociemaj animaloj, kaj la sociemo aperas kiel unu ella ĉefaj faktoroj de la evoluado, kune senpere sekurigante la bonstaton de la specio, dume malplligante la neutilan eluzadon de energio, kaj pere, favorante la disvolvadon de la inteligento. Plie, estas evidente, ke la vivo en socio estus tute neebla sen responda disvolvado de sociaj sentoj, kaj aparte de iu sento de kolektiva justo celanta farigi ku- timo. Se ĉiu individuo konstante tro uzus siajn ,personajn avantaĝojn, sen ke la aliaj intervenus favore al tiu, kiu es- tas maljuste traktita, neniam socia vivo

estus ebla. Tiel sen- toj de justo disvolvigas pli malpli ce ciuj animaloj vivantaj en grupoj. Kia ajn estas la distanco, de kie venas la hirundoj kaj la grupoj, ciu revenas al la nesto, kiun gi konstruis aii riparis la antaifan jaron. Se iu pigra pasero volas proprigi al si la neston konstruitan de kamarado, au ec se gi provas depreni de gi kelkajn pajlerojn, la grupo de la paseroj intervenas kontraif la pigrolo; kaj estas evi- dente, ke, se tiu interveno ne estus la regulo, neniam la birdoj povus aso ciigi por nesti, kiel ili faras. Apartaj

Capitro 11. Interhelpo inter animaloj (daurigo) 57

grupoj de pingvenoj hayas ciu apartajn lokojn, kie ili ripozas, kaj aliajn, kie ili ftSkaptas, kaj ili ne pridisputas ilin. La brutogregoj en Australio hayas difinitajn lokojn, al kiu ciu grupo reiras por la ripozo, kaj de kiuj ili neniam deflankigas; kaj tiel plu 32 . Ekzistas tre granda nombro de observoj pri la paco reganta en la asocioj de birdonestoj, en la vilagoj de ron- guloj, kaj en la gregoj de herbovoruloj; aliflanke ni konas nur tre malmulte da sociemaj animaloj, kiuj konstante in- terkverelas, kiel faras la ratoj en niaj keloj, au la rosma- roj, kiuj interbatalas por la posedo de loko en la sunlumo sur la marbordo. Tiella sociemo metas limon al la fizika lukto, kaj lasas lokon al disvolvigo de pli bonaj moralaj sentoj. La granda disvolvado de la patrino amo en ciuj animalaj klasoj, ec ce la leonoj kaj la tigroj, estas tre konata. Konceme la junajn birdojn kaj la mamulojn, kiujn ni vidas konstante asocngi, la simpatio - kaj ne la amo - atingas en iliaj asocioj ankoraŭ pli grandan disvolvigon. Plankenlasante la vere kortusajn faktojn de reciproka korligo kaj de kompato kiujn oni raportis pri dombestoj, kaj pri animaloj en kaptiteco, ni hayas gran- dan nombron da verkonstatitaj ekzemploj de kompato inter sovagaj animaloj en libero: Max Perty kaj L. BOch- ner donis grandan nombron da faktoj tiurilataj33... La rakonto de J. C. Wood pri mustelo, kiu levis kaj forportis vunditan kamaradon, guas ja merititan famon 34 . Same la observo de kapitano Stansbury dum lia vojagp al Utaho (observo citita de Datwin): li vidis pelikanon blindan nutrita, kaj bone nutrita, de aliaj pelikanoj, kiuj alportis al gi fisojn de distanco de 4S km 35 . Pli 01 unu fojon, dum sia vojago en Bolivio kaj en Perno, H. A.. Wedell vidis, ke kiam grego da vikunoj estas proksime pelata de casistoj, la plej fortaj maskloj restas malantaue por sinni la retiri- gon de la grego. Konceme la faktojn de kompato al vunditaj kamaradoj, la esplorantaj zoologoj konstante mencias iujn el ili. Tiaj faktoj estas tute naturaj. La kom- pato estas necesa rezultq de la socia vivo. Sed la kompato

- 58

P. Kropotkin. Interhelpo

ankau pruvas tre altan gradon de generala inteligento kaj sentemo. Gi estas unua paso al disvolvigo de plej altaj moralaj sentoj. Gi estas ankau potenca faktoro de la posta evoluado. Se la

vidpunktoj disvolvigitaj en la ci-antaŭaj pagoj estas gustaj, metendas necesa demando: ĝis kiu punkto tiuj faktoj estas akordigeblaj kun la teorio pri la lukto por la vivo, t.e., ĉu ĝi estas eksponita de Datwin, Wallace kaj iliaj disĉiploj? Mi volas mallonge respondi al tiu grava demando. Unue, estas neniu natursciencisto, kiu povus dubi, ke la ideo pri lukto por la vivo, etendata al la tuta organika naturo, estas la plej taŭga. Sed la respondoj al la demandoj: "per kiaj aniloj tiu lukto estas plejbone plenumata?", "ĉu ĉiuj estas plej taŭgaj por tiu lukto?" - tiuj respondoj tre diferencas laŭ la graveco konsentita al la du diversaj aspektoj de la lukto: unu rekta, senpera, la lukto por la nutrado kaj la sekureco de apartaj individuoj, kaj la alia - la lukto, kiun Datwin priskribis kiel "metafora", lukto tre ofte kolektiva kontraŭ la antagonismaj cirkonstancoj. Neniu povas nei, ke ekzistas, en la sistemo de ĉiu specio, iu reala lukto por la nutrado, almenaŭ en iuj periodoj. Sed la demando estas, ĉu la lukto ĉiujn la proporciajn akceptitajn de Datwin aŭ de Wallace, kaj ĉu tiu lukto ludis en la evoluado de la animala regno la rolon, kiun oni atribuas al ĝi? La ideo, de kiu estas penetrata la verkaro de Darwin, certe estas tiu de reala konkurado, kiu pluduras ĝis interne de ĉiu animala grupo, pro la nutrado, la sekureco de la individuo, kaj la eblo postlasi idaron. La granda natursciencisto ofte parolas pri regionoj tiom dense loĝitaj de animala vivo, ke ili ne povus enhavi pli, kaj de tiu popola tradenseco li konkludas neceson de la lukto. Sed, kiam ni serĉas en lia verko realajn pruvojn pri tiu lukto, endas konfesi, ke ni ne trovas tiajn pruvojn, kiuj povus nin konvinki. Se ni nin turnas al la paragrafo titolita: "La lukto por la vivo estas tiom pli akra, kiam ĝi okazas inter individuoj kaj varioj de sama specio", ni ne renkontas tie

Capitro 11. Interhelpo inter animaloj (daŭrigo) 59

tiun abundon da pruvoj, kaj da ekzemploj, kiun ni kutimas trovi en la verkoj de Darwin. En tiu paragrafo la lukto inter samspeciaj individuoj estas konfirmita de neniu ekzemplo: ĝi estas akceptita kiel aksiomo; kaj la lukto inter proksime parencaj specioj estas pruvita nur per kvin ekzemploj, el kiuj almenaŭ unu, koncemata du speciojn de turdoj, saĝnas nun dubinda 36. Sed kiam ni serĉas pli da detaloj por detennini, ĝis kiu grado la mallkresko de iu specio estas vere produktita de la kresko de alia specio, Darwin, kun sia kutitna fidindeco, diras al ni: "Ni povas konfuze videti, kiala konkurado devas esti pli senkompata inter parencaj specioj, kiuj okupas proksimume la saman areon en la naturo; sed probable en neniu okazo ni povus precize diri, kial iu specio triumfas prefere ol alia en la granda lukto de la vivo". Konceme Wallace, kiu mencias la samajn faktojn sub iom modifita titolo "La lukto por la vivo inter animaloj kaj plantoj tre parencaj estas ofte el la plej severaj", ti faras jenan rimarkon (la kursivoj estas de mi), kiu havigas tute alian aspekton al la ĉi-supre menciitaj faktoj: "Sendube en certa} okazoj estas vera milito inter la du specioj, la pli forta mortigante la pli malfortan, sed tio ĉi estas nenie} necesa, kaj povas esti okazoj, en kiuj la pli malforta specio triumfos per sia propra de pli rapida multobligo, sia pli granda rezistemo al la sangigoj de la klimato, aŭ sia pli granda lerteco por eskapi de la komunaj malamikoj". En tiaj okazoj, tio, kion oni nomas konkurado, povas tute ne esti reala konkurado. Iu specio subfalas, ne tial, ke ĝi estas ekstennita aŭ malsatigita de alia specio, sed tial, ke ĝi ne bone adaptigas al novaj vivkondicoj, dum la alia scipovas taŭge adaptigi. Ankoraŭ ĉi tie la esprimo "lukto por la vivo" estas uzata en sia metafora senco, kaj ne povas havi alian. Koncerne realan konkuradon inter samspeciaj individuoj, pri kiu estas donita

ekzemplo en alia libro, speco koncema brutojn el Sudameriko dum periodo de sekeco, la valoro de tiu ekzemplo estas

60

P. Kropotkin. Interhelpo

malplligita pro la fakto, ke temas pri dombestoj. En similaj cirkonstancoj la bizonoj formigras por eviti la luk-ton. Kiel ajn drasta estas la lukto inter la plantoj - kaj tio ci estas abunde pruvita - ni povas nur ripeti la rimarkon de Wallace, ke "la plantoj vivas, kie ili povas", dum la animaloj hayas en larga mezuro la eblon sangi sian restadejon. Tiel ke ni denove demandas: gis kiu punkto la konkurado efektive ekzistas en ciu animala specio? Sur kio estas bazita tiu antaŭopinio? Endas fari saman rimarkon rilate al pera argumento favora al senkompata konkurado kaj al lukto por la vivo interne de ciu specio, argumento cerpita el la "eksternado de la mezaj varioj", tiel ofte menciita de Darwin. Oni scias, ke dum longa tempo Darwin estis tumentita pro la malfacilajo kiun li vidis, en la foresto de kontinua ceno de intermezaj formoj inter najbaraj specioj, kaj ke li trovis solvon al tiu malfacilajo en la supozita eksternado de la interaj formoj³⁷. Tamen atenta legado de la diversaj capitroj, en kiuj Darwin kaj Wallace pritraktas tiun temon, baldau kondukas nin al la konkludo, ke ne endas kompreni "eksternadon" en la senco propra de tiu vorto; la rimarko farita de Darwin pri la esprimo "lukto _por ekzisto" aplikigas ankau al la vorto "eksternado". Gi ne estas prenenda en la lauvorta senco, sed devas esti komprenata "en la metafora senco". Se ni ekiras de la supozo, ke iu donita spaco estas logata de animaloj en tiel granda nombro, ke gi ne povus enhavi pli multan, kaj ke, konsekvence, okazas akra konkurado inter ciuj logantoj pro la ekzistorimedoj - ciu animalo estante trudata batali kontrau ciuj siaj samgentanoj, por povi gajni sian ciutagan nutraĵon, - tiam certe la apero de iu nova triumfanta vario signifus en multaj okazoj (kvankam ne ciam) la aperon de individuoj kapablaj proprigi al si pli ol sian kontingenton de ekzistorimedoj, kaj la rezulto estus, ke tiuj individuoj triumfus per la malsato, kune super la prapatra vario, kiu ne posedas ilin en sama grado. Estas eble, ke Darwin en la komenco

Capitro 11. Interhelpo inter animaloj (daurigo) 61

prezentis al si tiamaniere la aperon de novaj varioj; almenaŭ ofta uzado de la vorto "eksternado" donas tiun impreson. Sed Darwin kaj Wallace tro bone konis la Naturon, ke ili ne ekvidu, ke tiu pasado de la aferoj ne estas la sola ebla, kaj ke gi estas neniel necesa. Se la fizikaj kaj biologiaj kondicoj de iu donita regiono, la amplekso de la areo okupata de ciuj anoj de tiu specio, kaj la kutimoj de ciuj anoj de tiu specio restus nevariaj - en tiuj kondicoj la subita apero de nova vario povus ja kauzi neniigon per malsato kaj eksternado de ciuj individuoj ne dotitaj en

sufica grado je la novaj kvalitoj karakterizaj de tiu nova vario. Sed tia cirkonstan- caro estas precipe tio, kion ni ne vidas en la naturo. Ciu specio konstante strebas al plivastigo de sia teritorio; la migrado al novaj bienaroj estas la regulo, tiel ke la mal- rapida heliko kiel ke la rapida birdo; la fizikaj kondicoj sencese transformigas en tiu donita regiono; kaj la novaj varioj de animaloj formigas en tre granda nombro de okazoj - eble en la plej multaj el la okazoj - ne per la disvolvigo de novaj anniloj taugaj por depreni la nutraĵojn de ĝiaj samgenranoj - sed, kiel Wallase mem montras en carma paragrafo pri la "malkonvergoj de la karakteroj" (Dmwinism, p. 107), tiuj diversaj varioj formigas per adopto de novaj kutimoj, translokigo al novaj restadejoj, kaj kutimigo al novaj nutraĵoj. En tiaj okazoj ne estos ekstennado, ek ne konkurado, car la nova adaptado venas malplilgi la konkuradon Ĝ se iam ĝi ekzistis. Tamen, post iu tempo, estos foresto de interaj formoj, simple konsekvence de la pluvivado de la animaloj dotitaj per la novaj kondicoj - kaj tio ĉi tute estas tiel certe, kiel en la hipotezo de ekstenno de la prapatra fonno. Apenau necesas aldoni, ke se ni akceptas kun Spencer, kun ĉiuj lamarkanoj kaj kun Darwin mem la modifigan influon de la medioj al la specioj, farigas ankoraŭ malpli necese ak- cepti la hipotezon de la ekstenno de la interaj fonnoj. La graveco de la migradoj kaj de la konsekvenca izojigo de grupoj da animaloj por la evoluo de novaj varioj, kaj

62

P. Kropotkin. Interhelpo

poste de novaj specioj, estas indikita de Morltz Wagner, kaj plene rekonita de Darwin mem. La sereadoj, de tiam faritaj, nur akcentis la gravecon de tiu faktoro; ili montris, kiel vasta spaco okupata de unu specio - spaco, kiun Darwin prave konsideris kiel gravan kondicon por la apero de novaj varioj - povas kombini kun la izoligo de tiuj grupoj el la koncema specio, rezultanta de lokaj geologiaj Sangoj, aŭ de topografiaj obstakloj. Neeble estas eniri tie ĉi en la diskutado de tiu grava demando, sed kelkaj rimarkoj povos klarigi la kombinitan agadon de tiuj diversaj kazoj. Oni scias, ke grupoj de unu specio de animaloj ofte kutimigas al nova speco de nutraĵoj. La sciuroj, por ekzemplo, kiam estas manko je strobiloj en la larikaroj, translokigas en abiarojn, kaj tiu Sango de nutraĵo produktas ĉe ili konatajn fiziologiajn efikojn. Se tiu kutim. Sango n

daŭras, se la sekvantan jaron la strobiloj denove troviĝas abundaj en la malhelaj larikaroj, evidente neniu nova vario de sciuroj estos produktita de tiu kazo. Sed se iu parto de la vasta spaco okupata de la sciuroj ricevas Sangon je favoraj kondicoj - se, por ekzemplo, la klimato farigas pli milda, aŭ se okazas loka sekigo (du kazoj, kiuj produktas kreskadon de la abiaroj rilate la larikarojn), kaj se iu alia cirkonstanco pelas la sciurojn al restado ĉe la funo de sekigita regiono, tiam ni havas novan varion, t.e. nova komenciganta specio, sen io okazinta, kiu meritis la nomon de ekstennado inter la sciuroj. Ĉiam pli granda proporcio de la nova vario, pli bone adaptita al la cirkonstancoj, pluvivus ĉiujare, kaj la interaj ceneroj malaperus dum la tempo, tamen ne estinte malsatigitaj de maltusemaj rivaloj. Estas precipe tio, kion ni vidas okazi sekve de grandaj Sangoj plenumigantaj en la vastaj spacoj de Centra Azio, rezultantaj de la progresiva

sekigado de tiuj regionoj de post la glacia periodo. Ni prenu alian ekzemplon. Iuj geologoj pruvis, ke la nuna sovaga cevalo (*Equus Przewalski*), estas produkto de malrapida evoluado, kiu plenumigis en la grupoj pliocenaj kaj kvaternaraj, sed ke dum tiu sinsekvo de tempoj la prapatroj de la cevalo ne estis enfermitaj en limigita

Capitro 11. Interhelpo inter animaloj (daurigo) 63

spaco de la globo. Male, ili faris plurajn longajn migra- dojn en la Malnova kaj Nova Mondo, revenante, laŭ ĉia probableco, post iu tempo, al la pastejoj, kiujn ili antaŭe forlasis 38 .

Konsekvence, se ni ne trovas nun en Azio la interajn cenerojn inter la nuna sovaga cevalo kaj ĝiaj aziaj prapatroj de la fino de la terciara epoko, tia tute ne signifas, ke tiuj ceneroj estis ĉiuj ekstermitaj. Nenia tia ekstermado iam okazis. Eble ĉi ne okazis escepta morta- do inter la praaj specioj: la individuoj apartenantaj al interaj specioj kaj varioj mortis en tre ordinara maniero, ofte meze de abundaj pastejoj, kaj iliaj restaĵoj estas enterigitaj en la tuta mondo. Mallonge, se ni zorge ekzamenas tiun temon, kaj se ni atente relegas tion, kion skribis Darwin mem, ni vidas, ke se ni volas uzi la vorton "ekstennado", parolante pri interaj varioj, ni devos preni ĝin en ĝia metafora senco. Konceme la "konkurado", ankaŭ tiu termino ofte estas uzita de Darwin (vd. por ekzemplo la paragrafon "Pri la estingado") en figura senco, kvazaŭ parolmaniero, pli vere 01 kun la intenco doni la ideon de reala ludo inter du grupoj el sama specio pro la ekzistorimedoj. Kiel ajn, la foresto de interaj fonoj ne estas argumento pruvanta tiun konkuradon. Efektive, la ĉefa argumento favora al akra konkuren- co pro la ekzistorimedoj sencese daŭranta interne de ĉiu animala specio estas, por uzi la esprimon de profesoro Geddes, "la aritmetika argumento" pruntita de Maltus. Sed tiu argumento tute ne estas pruvo. Ni povus tute same bone preni iun nombron da vilagoj en Sudorienta Rusio, kies anoj ĝuas realan abundon da nutraĵoj, sed ĉi tiu nenian sanitaran organizon kaj, vidante, ke tamen, dum okdek lastaj jaroj, malgraŭ naskoprocento de 60 el mil, la logantaro tamen restis tioma, kioma ĝi estis antaŭ okdek jaroj, ni povus konkludi, ke okazis terura konkura- do por la vivo inter la logantoj de tiuj vilagoj. Tamen la yero estas, ke de jaro al jaro la logantaro restis sensanga pro la simpla kaŭzo, ke triono en la novnaskitoj mortas,

64

P. Kropotkin. Interhelpo

antaŭ 01 atingi agon de ses monatoj, duono en kvar sekvantaj jaroj, kaj el cent infanoj, nur deksep aŭ dek atingas la agon de dudek jaroj. La nove venintaj forpasas antaŭ 01 atingi la agon, en kiu ili povus fariĝi konkurantoj. Estas evidente, ke se la irado de la aferoj estas tia ce la homoj.

estas lprobable ankoraŭ

li malbona ce la animaloj. En la mondo de la birdoj, la detruado de ovoĵ okazas en ternraj proporĉioj; tiom, ke la ovoĵ estas la cefa nutraĵo de pluraj specioj en la komenco de la somero; kaj kion diri pri la fulmotondroj, la inundoj, kiuj detruas la nestojn por milionoj en Ameriko kaj Azio, kaj pri la subitaj temperaturSangoj, kiuj amase m ortigas junajn mamulojn? Ciu fulmotondro, ĉiu inundo, ĉiu vizito de rato al birdonesto, ĉiu subita sango de temperaturo forprenas tiujn konkurantojn, kiuj teorie sajnĵs tiel ternraj. Koncerne la faktojn de ekstreme rapidaj multigadoj de cevaloj kaj de brotoj en Ameriko, de porkoj kaj de kunildoj en Novzelando, kaj ec de sovagaj animaloj im- portitaj el Europo (kie ilia kreskado estas limigita de la homo, ne de la konkurado), faktoj menciitaj por prnvi la trologatigon, ili sajnĵas al ni pli guste kontraŭaj al tiu teo- rio. Se la cevaloj kaj la brntoj povis tiel rapide multobligh en Ameriko, tio tute simple prnvas, ke malgrau la granda nombro de bizonoj kaj aliaj remaculoj, kiuj iam estis en la Nova Mondo, la herbovora bestaro estis ankoraŭ malpli multopa, 01 kiom la herbejoj povis nutri. Se milio- noj da novevenintoj trovis abundan nutraĵon, sen malsati- gi pro tio la unuajn logantarojn de la herbejoj, ni devas pli guste konkludi, ke la Europanoj trovis la herbovoru- lojn en tro malgranda, kaj ne en tro granda nombro. Kaj ni hayas bonajn motivojn por opinii, ke la manko je ani- mala plenlogantaro estas la natura stato de la aferoj en la tuta mondo, kun tre malmulte da kelktempaj esceptoj al tiu regulo. la la nombro de la animaloj en iu regiono estas interhelpo, determinita ne de la plej granda sumo de nutraĵo, kiun povas liveri tiu regiono, sed male de la produkto de la plej malbonaj jaroj. Por tiu sola kauzo la

Capitro 11. Interhelpo inter animaloj (daurigo) 65

konkurado ne povas esti tre normala kondiĉo; sed ankau aliaj kauzoj intervenas por malplligi la animalan anaron ec sub tiu nivelo. Se ni prenas la cevalojn kaj la brutojn, kiuj sin pastas dum la tuta vintro sur la stepoj de Transbajkaliao, ni trovas ilin tre malgrasaj kaj elcerpitaj je la vintrofmo. Tamen ili estas elcerpitaj ne tial, ke estas nesufice da nutraĵo por Ciuj - la herbo kovrita sub la maldika tavolo da nego estas ja ĉie abunda - sed pro la malfacilo atingi la herbon sur la nego, kaj tiu malfacilaĵo estas la sama por ĉiuj cevaloj. Krome la glaciveteraj tagoj estas oftaj en la komenco de printempo, kaj se venas serio da tiaj tagoj, la cevaloj pli kaj pli elcerpigas. Poste venas negostormo, kiu trudas la jam malfortigintajn animalojn rezigni pri nutrado dum pluraj tagoj, kaj ili multope mortas. La periodoj dum la printempo estas tiom multegaj, ke se la sezono estis ank:oraŭ pli severa 01 ordinare, tiuj periodoj ec ne estas kompensataj per la novaj naskoj, tiom pli, ke ĉiuj cevaloj estas elcerpitaj, kaj la junaj cevalidoj naskigas malfortaj. Tiella nombro de la cevaloj kaj de la brutoj restis ĉiam sub tiu, kiu gi povus esti, se gi estus detenninita de la kvanto de nutraĵo. Dum la tuta jaro estas sufica nutraĵo por kvin- au sesoble da animaloj, kaj tamen ilia nombro kreskas nur tre malrapide. Sed se nur la buĵjata bienulo lasas sur la stepo provizon da fojno, kiel ajn malgrandan, kaj liveras iom da Si al la animaloj dum la tagoj kun glacivetero au kun tro abunda nego, li tuj konstatas kreskon de siaj gregoj. Car preskau ĉiuj herbovoruloj kaj multe da ronguloj en Azio kaj Ameriko estas en similaj kondiĉoj, ni povas diri

kun certeco, ke ilia nombro ne estas limigita de la konkurado, ke en neniu sezono ili bezonas ludi unu kontraŭ alia pro nutrado, kaj ili restas malproksime de la tromulteco, tion kausas la klimato, kaj ne la konkurado. La graveco de la naturaj obstakloj al la tromultigado, kaj la maniero, en kiu tiuj obstakloj alkonfirmas la tezon de la porviva konkurado, sajnas al ni esti neniam prenitaj en sufiĉa konsidero. La obstakloj, aŭ pli ĝuste kelkaj el

66

P. Kropotkin. Interhelpo

ili, estas ja menciitaj, sed malofte ilia agado estas detale studita. Tamen, se ni konsideras la efektan de la naturaj vidpunktoj, ni devas rekoni, ke tiuj ĉi estas multe pli gravaj. Tiel Bates mencias la vere timegindan nombron da flugilhavaj formikoj detruataj dum ilia rigrado. La mortaj aŭ duonmortaj korpoj de formikoj "de fuego" (*Mynnika soevissima*) forportitaj en rivero dum stormo "estis amasigitaj en streko de unu colo aŭ du larĝa, streko seninterrompe pludauranta je pluraj kilometroj laŭlonge de la bordo"³⁹. Tiel estas detruitaj miriadoj da formikoj meze de rica naturo, kiu povus nutri centoble pli ol tie estas nun. D-ro Altum, germana forstisto, kiu verkis tre interesan libron pri la malutilaj animaloj de niaj arbaroj, rakontas ankaŭ multe da faktoj montrantaj la grandegan gravecon de la naturaj obstakloj. Li diras, ke sinsekvo da stonoj aŭ da malvannaj kaj hurnidaj veteroj dum rigrado de la pinaj bombikoj (*Bombyx pini*) detruas ilin en nekredablaj kvantoj, kaj en la printempo de 1871, ĉiuj bombikoj subite malaperis, probable mortigitaj de sinsekvo da malvannaj noktoj⁴⁰. Multe da aliaj similaj ekzemploj rilataj al insektoj povus esti menciitaj. D-ro Altum mencias ankaŭ la birdojn malamikajn de la pina bombikoj, kaj la grandegan kvanton da ovoj de tiu papilio detruata de la vulpoj; sed ti aldonas, ke la parazitaj fungoj, kiuj ĝin periode infektas, estas multe pli timindaj malamikoj ol iu ajn birdo, ĉar ili detruas la bombikojn samtempe sur vastaj spacoj. Konceme iujn speciojn de musoj (*Mus sylvaticus*, *Arvicola arvalis* kaj *Arvicola agrestis*) la sama aŭtoro donas longan liston de iliaj malamikoj, sed li aldonas ĝenan rimarkon: "Tamen la plej teruraj malamikoj de la musoj ne estas tiaj animaloj, sed ja la abruptaj sangoj de la vetero, tiaj kiaj okazas preskaŭ ĉiujare". La altemoj de frostoj kaj de varmo detruas ilin en nenombreblaj kvantoj. "Unu sola abrupta temperatur-sango povas redukti milojn da musoj al kelkaj individuoj". Aliflanke, vanna vintro, aŭ vintro ĝuste venanta, multobligas ilin en

acaj proporcioj, spite al ĉiuj malamikoj;

Capitro 11. Interhelpo inter animaloj (daŭrigo) 67

tia estis la okazo en 1876 kaj 1877⁴¹. Tiel konkurado, en la kazo de la musoj, sajnas tre

malgrava faktoro en komparo kun la temperaturo. Analogaj faktoj estis observitaj ankaŭ pri la sciuroj. Konceme la birdojn, oni sufiĉe scias, kiom ili suferas pro la abruptaj veterŝanĝoj. La malfruaj negostonoj pereigas birdojn sur la anglaj erikejoj same kiel en Siberio; kaj Ch. Dixon vidis la rugajn lagopojn tiel suferigitaj dum escepte severaj vintroj, ke ili amase forlasis siajn erikejojn: "Estas verpruvite, ke oni kaptis da ili ĝis en la stratoj de Sheffield; la persistaj pluvadoj, ti aldonas, estas al ili preskaŭ tiom fatalaj". Aliflanke, la kontagaj malsanoj, kiuj daŭre frapas la plimultajn el la animalaj specioj, detruas ilin en tiaj nombroj, ke ofte la perdoj ne povas esti riparitaj dum pluraj jaroj, ĉe la animaloj, kiuj sin plej rapide reproduktas. Tiel, proksimume antaŭ sesdek jaroj, la zizeloj subite malaperis en la regiono de Sarepta, en sudorienta Rusio, sekve de iu epizootio; kaj dum longa tempo oni ne vidis plu iun zizelon en tiu regiono. Necesis multaj jaroj, antaŭ 01 ili refarigis tiel multaj, kiel ili estis antaŭe 42. Similaj faktoj, ĉiuj taŭgaj por redukti la gravecon donitan al la konkurado, povus esti grandnombre menciitaj. La certe, oni povus repliki citante tiujn vortojn de Darwin, ke ĉiu organiza estulo "en iu periodo de sia vivo, en iu sezono de la jaro, en ĉiu generacio aŭ laŭ intervaloj, devas lukti por sia vivo, kaj suferi grandajn perdojn", kaj ke la plej bone dotitaj pluvivas dum tiuj periodoj de drastaj bataloj por la vivo. Sed se la evoluado de la animala mondo estus ekskluzive, aŭ ĉefe, bazita sur la pluvivado de la plej bone dotitaj dum la periodoj de plagoj; se la natura selektado estus limigita en sia agado je esceptaj peri-

odoj de sekeco aŭ je subitaj temperatursanĝoj aŭ je inundoj, la dekadenco estus la regulo en la animala mondo. La pluvivantoj post malsatego aŭ post drasta epidemio de liolo aŭ variolo, aŭ de difterio, tiaj,

68

P. Kropotkin. Interhelpo

kiaj ni vidas ilin en necivilizitaj landoj, estas nek la fortaj nek la plej sanaj nek la plej inteligentaj. Nenia progreso povus esti bazita sur tiaj pluvivadoj, tiom pli, ke kutime ĉiuj pluvivantoj eliras el la provigo kun malfortigita farto, kiel por ekzemplo tiuj ĉevaloj el Transbajkalio, kiujn ni menciis, aŭ la maristaroj de la arktaj ekspedicioj, aŭ la garnizono de fortikajo, kiu vivinte dum pluraj monatoj kun duonporcio, eliras el tiu provado kun roinigita farto, kaj poste prezentas tute nenormalan mortproporcion. Ĉio, kion povas fari la naturo selektado en la plagaj epokoj, estas domagi la individuojn dotitajn de la plej granda eltenkapablo al ĉiuj senigoj. Tiel estas pri la siberiaj ĉevaloj kaj brotoj. Ili estas eltenkapablaj; ili estas kapablaj sin nutri per polusa betulo en okazo de neceso; ili rezistas al malvarmo kaj al malsato. Sed siberia ĉevalo ne povas porti la duonon de la Sargo, kiun facile portas europa ĉevalo; siberia bovino ne donas la duonon de la lakto, kiun donas jersa bovino, kaj la indigenoj de la necivilizitaj landoj ne povus esti komparataj kun la europanoj. Ili bone elportas malsaton kaj malvarmon, sed ilia fizika forto estas tre malpli ol tiu de bone nutrita europano, kaj iliaj intelektaj progresoj estas malesperige malrapidaj. "Malbono ne povas produkti bonon", kiel tre

guste diris Cernysevskij en rimarkinda eseo pri la darvi- nismo 44 . Tre felice la konkurado ne estas la regulo en la animala mondo nek en la homaro. Ce la animaloj g; estas limigita en esceptaj periodoj, kaj la natura selektado trovas multe pli bonajn okazojn por efiki. Pli bonaj kondicoj estas kreitaj per la elimino de la konkurado pere de la interhelpo kaj de la reciproka subtenado 45 . En la granda ludo por la vivo - por la plej granda pleneco kaj la plej granda vivintetThIO, kun la malplej granda perdo de energio - la natura selektado ciam sercas rimedojn por tiom, kiom eblas, eviti la konkuradon. La formikoj unuigas en grupoj kaj en kolonioj, ili amasigas provianton, ili bredas siajn bestojn, tiel evitante la konkuradon; kaj la natura selektado elektas inter la

Capitro 11. Interhelpo inter animaloj (daurigo) 69

formikoj la speciojn, kiuj plej bone scipovas eviti la konkuradon kun gajaj nepre malbonaj konsekvencoj. La plejmulto de niaj birdoj retroiras suden, kiam venas la vintro, aií kunigas en nenombreblaj aroj kaj entreprenas longajn vojagojn - tiel evitante la konkuradon. Multaj ronguloj endonnigas, kiam venas la epoko, kiam komencigus la konkurado; dume aliaj ronguloj amasigas nutraĵojn por la vintro kaj kunigas en grandaj vilagoj por certigi al si la Sirmadon necesan al sia laboro. La boaco migras al la maro, kiam la likenoj estas tro sekaj en la interno. La bizonoj trairas vastegajn kontinentojn por trovi abundan nutraĵojn. La kastoroj, kiam ili farigas tro multaj sur unu rivero, dividigas al du trupoj kaj disigas: la maljunaj malsupreniras laŭ la rivero, kaj la junaj supreniras - kaj ili evitas la konkuradon. Kaj kiam la animaloj povas nek endonnigi, nek migri, nek amasigi provianton, nek mem brede tiujn, kiuj ilin nutras, same kiella formikoj bredas la afidojn, ili faras, kiel tiuj paruoj, kiujn Wallace (Darwinism, cap. V) tiel carme priskribas: ili sin turnas al novaj specoj de nutraĵo - kaj ank.aŭ tiel ili evitas la konkuradon 46 . "N eniom da konkurado! La konkurado estas ciam malutila al la specio, kaj estas tre multaj rimedoj por ĝin eviti". Tia estas la tendenco de la naturo, ne ciam plene efektivigita, sed ciam ceestanta. Ói estas la moto, kiun donas al ni la vepro, la arbaro, la rivero, la oceano. "Unuigu vin! Praktiku la interhelpon. Tio estas la plej certa rimedo por doni al ĉiu kaj al ĉiuj la plej grandan sekurecon, la plej bonan garantion pri ekzistado, kaj de fizika, intelekta kaj morala progreso". Jen estas, kion la Naturo instruas al ni; kaj estas tio, kion faris tiuj el la animaloj, kiuj atingis la plej altan pozicion en siaj respektivaj klasoj. Estas ankaŭ tio, kion faris la homo - la plej primitiva' homo; kaj tial la homo povis atingi la pozicion, kiun ĝi nun okupas, kiel ni vidas en la sekvantaj kapitroj, dediĉitaj al la interhelpo en la homaĵ socioj.

CAPITRO 111. Interhelpo inter sovaguloj

Supozata milito de ĉiu kontraŭ ĉiu - Triba origino de la homaj socioj - Malfrua aperado de la aparta familio - Busmanoj kaj hotentotoj - Aŭstralianoj, papuoj - Eskimoj, aleŭtanoj - La karakterizoj de la sovaga vivo estas por eŭropanoj malfacile kompreneblaj - La koncepto pli justico ĉe la dajakoj - La komuna juro.

La grandega rolo, kiun ludas la interhelpo kaj la reci- proka subteno en la evoluo de la bestaro, estis mallonge analizita en la antaŭaj capitroj. Ni devas nun ekrigardi la rolon, kiun la samaj faktoroj ludas en la evoluo de la homaro. Ni vidis, kiom malmultas la bestaj specioj, ĉe kiuj la individuoj vivas izole, kaj kiom multas tiuj, kiuj socie vivas, ĉu por sin reciproke defendi, ĉu por ĉasi, ĉu por amasigi provianton, ĉu por eduki la idojn, ĉu por komune gvidi la vivon. Ni vidis ankaŭ ke, kvankam multaj militoj okazas inter la malsamaj bestaj klasoj, aŭ inter la malsamaj specioj, aŭ ĉe inter la malsamaj triboj de la sama specio, regas paco kaj reciproka subteno interne de la tribo aŭ de la specio; kaj ni vidis, ke la specioj, kiuj plej bone scipovas unuigi kaj eviti kolonkuradon, ĉiam plej bonajn sankojn postvivi kaj poste sin progresive disvolvi. Ili prosperas, dum la nesociemaj specioj detruigas. Tute kontraŭe do ĉion, kion ni scias pri la naturo, se homoj esceptus al tiom ĝenerala leĝo: se sendefenda estajo, kiel estis origine la homo, trovas, sekurecon kaj progreson ne per la interhelpo, kiella aliaj bestoj, sed per sennombra konkurado por personaj avantaĝoj, sen konsidero al la interesoj de la specio. Almenaŭ kutimanta la ideon pri unuigo en la naturo tia teorio saĝas tute ne defendebla. Kaj tamen, kiel ajn malverŝajna kaj malfilozofia ĝi estas, neniam mankis al ĝi adeptoj. Ĉiam ekzistis verkistoj, kiuj pesimisme ĵugis la homaron. Ili konis ĝin pli malpli supraj en la limoj de sia propra sperto; ili sciis pri la historio tion, kion diris pri ĝi la kronikistoj, ĉiam atentaj al militoj, krueleco, subpremado, kaj kvazaŭ nenio plia: kaj ili konkludis, ke la homaro estas nenio alia ol svenanta aro de individuoj, ĉiam pretaj

Capitro 111. Interhelpo inter sovaguloj

71

batali unu kontraŭ alia, kaj malhelpataj tion fari nur per la interveno de ia aŭtoritato. Tiun sistemon adoptis Hobbes; kaj dum ĉiuj el liaj postuloj de la XVII-a jarcento idopodis pruviĝi, ke en neniu epoko de sia ekzistado ĉe ne en la plej primitivaj kondiĉoj la homaro vivis en konstanta militstato, ke la homoj estis sociemaj ĉe en la "natura stato", kaj ke nescio, pli ol malbonaj emoj naturaj ĉe la homo, instigis la homaron al la heroajoj de la unuaj historiaj epokoj, la skalo de Hobbes male asertis, ke la tielnomata "natura - stato" estis nenio alia ol konstanta milito inter individuoj, hazarde kaj senorde kunigitaj pro la nura kaprico de sia besta ekzistado. Veras, ke la

scienco progresis dé post Hobbes, kaj ke mi hayas pli firmajn bazojn por rezonadi pri tiu temo, 01 la spekulativoj de Hobbes aú de Rousseau. Tamen, la ftlozofio de Hobbes ankoraú hayas multajn admirantojn; kaj lastatempe ni havis tutan skolon de verkistoj, kiuj, aplikante la tenninologion de Darwin multe pli 01 liajn fundamentajn ideojn, tiris de ii argu- mentojn por la opinioj de Hobbes pri la primitiva homo, kaj ec sukcesis Sajnigi ilin sciencaj. Huxley, kiel oni scias, farijis cefo de tiu skolo, kaj, en artikolo skribita en 1888, li prezentas la primitivajn homojn kiel iuspecajn tigrojn aú leonojn, sen ia ajn etika koncepto, puSantajn la lukta- don por la ekzistado gis plej mela ekstremo, travivantajn "konstantan liberan bataladon". Ni citu liajn proprajn vortojn: "ekster la limigitaj kaj portempaj ligoj de la fa- milio, la de Hobbes menciita milito de ciu kontraí ciuj estis la nonnala stato de la ekzistado". Oni pli 01 unufoje rimarkigis, ke la cefa eraro, tiel de Hobbes]del de la filozofoj de la XVII-a jarcento, estis la supozo, ke la homaro komencigis sub la fonno de mal- grandaj izolitaj familioj, iel similaj al la "limigitaj kaj por- tempaj" familioj de la grandaj karnovoruloj, dum nuntempe oni pozitive scias, ke tiel ne estis. Komprene- ble, ni ne hayas rektan ateston pri la vivmaniero de la unuaj homaj estajoj. Ni ne detinutive scias la epokon de

72

P. Kropotkin. Interhelpo

ilia ekapero: hodiau la geologoj emas vidi gian spuron en la plioceno, au ec en la mioceno, kiuj estas la deponaĵoj de la teroiera periodo. Sed ni hayas la malrektan meto- don, kiu ebligas al ni jeti iom da lumo gis tiu malproksi- ma antikveco. Zorgema esplorado de la sociaj institucioj de la primitivaj popoloj estis farata dum la kvardek jaroj, kaj gi maKkovris inter iliaj nunaj institucioj spurojn de multe pli malnovaj institucioj, kiuj delonge malaperis, sed lasis nedubeblajn restaĵojn de sia antaŭa ekzisto. Tuta scienco dediCita al la embriologio de la homaj institucioj tiel disvolvigis per la laboroj de Bachofen, MacLennan, Morgan, Edward Maine, Post, Kovalevskij, Lubbock kaj pluraj aliaj. Kaj tiu scienco certe pruvis, ke la homaro ne komencigis sub la fonno de malgrandaj izolitaj familioj. La familio ne nur ne estas primitiva fonno de organizado, sed ec estas tre malfrua produkto de la homa evoluo. Kiom ajn malproksimen ni povas retroiri en la paleontologio de la homaro, ni trovas la homojn vivantaj en socioj, en triboj, similaj al tiuj de la plej superaj mam- b

stoj; kaj necesis ekstreme malrapida kaj longa evoluo por konduki tiujn sociojn al la organizado per gentoj au per ldanoj, kiu siaflanke devis trairi alian tre longan evoluadon antaŭ 01 povis aperi la unuaj gennoj de la familio, cu poligamia, cu monogamia. Tiel socioj, grupoj, triboj - kaj ne familioj - estis la primitiva fonno de la organizado de la homaro ce gijaj plej malnovaj prapatroj. Tiun rezulton atingis la etnologio post esploralaboregoj. Kaj simple tiun rezulton povus antaŭvidi zoologo. Neniu el la superaj mambestoj, krom kelkaj karnovoruloj kaj kelkaj simiaj specioj nedubeble ekfmigantaj (orangutanoj kaj goriloj) vivas per malgrandaj familioj izolite vagantaj en arbaroj. Ciuj aliaj socie vivas. Cetere Datwin tiel bone komprenis, ke izo le vivantaj

simioj neniam povus transfontigi al homoj, ke li emis konsideri la homon ido de kompare malforta, sed sociema, specio, kia estas la cimpanzo, pli 01 de specio pli forta, sed ne sociema, Ida estas la gorilo. Tiel akordigas la zoologio kaj la paleonto-

Capitro 111. Interhelpo inter sovaguloj

73

logio por agnoski, ke la grupo, ne la familio, estis la unua fonno de la socia vivo. La unuaj homaj socioj estis simple posta disvolvo de tiuj socioj, kiuj konsistigas la meman esencon de la vivo de la plej superaj bestoj². Se nun ni revenas al la pozitiva evidento, ni vidas, ke la unuaj spuroj de la homo, en la glacia periodo au en la komenco de la postglacia epoko, klare pruvas, ke jam de tiu tempo la homo vivis grupe. Ilojn el stono oni malofte trovas izolitajn, ec kiam ili detirigas de tiu tiom malnova epoko de la stonago au de la epoko, kiun oni kredas ec pli malproksima; male, kie oni malkovras ilon el siliko, oni certas, ke oni trovas aliajn, plej ofte multajn. En la epoko, kiam la homoj logis en kavemoj au sub rokaj sirmiloj, kune kun hodiau malaperintaj mambe stoj, apenau sukcesante fabriki plej maldelikatajn silikajn haki- lojn, ili jam konis la avantaĝojn de la socia vivo. En la valoj de la flankriveroj de Dedonjo, la surfaco de la rokoj estas en kelkaj lokoj tute kovrita de kavemoj, kie logis la paleolitikaj homoj³. Kelkfoje tiuj, iam logataj, kavemoj estas etage supermetitaj, kaj ili rememorigas certe pli la koloniojn de hirondaj nestoj, olla kusejojn de la kamo- voruloj. Pri la iloj el siliko malkovritaj en tiuj kavemoj, uzante la vortojn de Lubbock, "oni povas diri sen troigi, ke ili estas nekalkul

blaj". La samo veras pri la aliaj paleolitikaj stacioj. Sajnas ankaií, laií la esploroj de Lartet, ke ce la paleolitikaj logantoj de la regiono de Aurig- nac, en Suda Francio, la tuta tribo partoprenis en mangoj ce la entombigo de la mortintoj. Tiel la homoj socie vivis kaj tribe ekkultis, ec en tiu tiom malnova epoko. Tiu fakto estas ec pli bone pruvita pri la dua parto, pli nova, de la stonepoko. Spurojn de la neolitika homo oni trovis nenombreblajn, tiel ke mi povas sub diversaj aspe ktoj restarigi lian vivmanieron. Kiam degelis la granda glacitavolo de la glacia epoko (kiu kredebl.e etendi

s de la polusaj regionoj gis la mezo de Francio, de centra Gennanio kaj de centra Rusio kaj kiu, en Ameriko, kovris Kanadion kaj grandan parton de tio, kio

74

P. Kropotkin. Interhelpo

nun fonnas Usonon), la liberigitajn de glacio surfacojn kovris unue marcoj kaj slimejoj, kaj poste multegaj lagoj⁴. Lagoj plenigis ciujn valojn, antaŭ 01 aliaj akvoj boris tiujn konstantajn kanalojn, kiuj en posta epoko farigis niaj riveroj. Kaj kie, kie ni esploras, en Eŭropo, Azio aŭ Ameriko, la bordojn de la lagoj, laŭvorte nenombreblaj, de tiu epoko, kies vera nomo devus esti "laga periodo", ni trovas spurojn de la neolitika horno. Ili estas tiom multaj, ke ni povas nur miri pro la relativa denseco de la logantaro en tiu epoko. La "stacioj" de la neolitika horno tre proksime sekvas unu la alian sur la terasoj, kiuj nun montras la bordojn de iamaj lagoj. Kaj en ĉiu el tiuj stacioj, stonaj iloj estas trovataj en tiomaj kvantoj, ke certas, ke en tiuj lokoj logis dum jarcentoj sufiĉe grandaj triboj. Verajn produktaĵojn de silikaj iloj, atestantaj pri la granda nombro da laboristoj, kiuj tie kunigis, malkovris arkeologoj. Spuroj de pli nova periodo, jam karakterizitaj de la uzado de kelkaj potoj, retrovigas en la konkamasoj en Danlando. Tiuj manoj montras, kiel oni scias, sub la formo de stokoj dikaj je du ĝis tri metroj, largaj je tridek ĝis kvindek metroj kaj longaj je tricent metroj aŭ pli, kaj ili estas tiom oftaj laŭlonge de kelkaj bordopartoj, ke dum longa tempo oni kredis ilin naturaj produktaĵoj. Tamen ili "enhavas nenion, kio neniel utilis al la horno". Kaj ili estas tiom plenaj de produktaĵoj de la homa aktivado, ke dum dutaga restado en Milgaard Lubbock elterigas ne malpli ol 191 pecojn de stonaj iloj kaj kvar poterojn. La dikeco kaj vasteco de tiuj konkamasoj provas, ke dum generacioj kaj generacioj ĉe la bordoj de Danlando logis centoj da triboj kune vivantaj tiel pace, kiel nuntempe vivas fuegilaj triboj, kiuj ankoraŭ amasigas tiajn konkastokojn⁵. Se temas pri celagaj logejoj en Svisio, kiuj reprezentas pli novan stupon de la civilizo, ili montras ĉe pli da pruvoj de socia vivo kaj laboro. Oni scias, ke ĉe en la stonepoko la bordojn de la svisaj lagoj punktis vilagoj; Ĉiu el tiuj vilagoj estis formita de pluraj kabanoj konstruitaj

Capitro 111. Interhelpo inter sovaĝuloj

75

sur platformo, kiun subtenis multaj pilieroj instalitaj en la fundo de la lago. Ne malpli ol tridek kvar vilagoj, plej ofte datigitaj ĉe la Stonepoko, estis malkovritaj sur la bordoj de Lenaro, tridek du en la Konstanca lago, kvardek ses en la lago de Neuchatel, kaj Ĉiu el tiuj vilagoj atestas pri la grandega sumo da laboro, kiun komune plenumis ne la familio, sed la tribo. Oni jam notis, ke en la vivo de la homoj de la lagaj logejoj evidente devis foresti militoj. Kaj tre verŝajne tiel estis, laŭ tio, kion ni scias pri la primitivaj popoloj, kiuj ankoraŭ nun vivas en similaj vilagoj konstruitaj sur forstaroj laŭlonge de la marbordoj. Oni vidas, ĉe per tiom rapida supervido, ke niaj konoj pri la primitiva horno ne estas tiom limigitaj, kaj ke, ĝis nun, ili pli kontraŭas ol favoras la spekulativon de Hobbes. Krome niajn konojn povas plikompletigi, pri multaj punktoj, la rekta observado de la primitivaj triboj, kiuj ĉi nun tian saman nivelon de la civilizo, kiam havis la logantoj de Eŭropo en la prahistoriaj epokoj. Sufiĉe pruvis Edward Tylor kaj Lubbock, ke la primitivaj triboj, kiujn ni nun renkontas, ne estas degenerintaj specimenoj de homaro, kiuj

iam konis pli altan civilizon, kiel oni foje asertis. Tamen, al la argumentoj, kiujn oni jam kontraumetis al la teorio de la degenerado, oni povas aldoni la jenon. Escepte de kelkaj triboj, kiuj logas en la malplej atingeblaj montaroj, la "sovaguloj" fonnas iun zonon, kiu cirkauas la pli au malpli civilizitajn naciojn, kaj ili okupas la ekstremojn de niaj kontinentoj, kiuj plejparte ankoraŭ montras, au antaŭ nelonge montris, la karakterojn de la unuaj postglaciaj epokoj. Tiaj estas la Eskimoj kaj iliaj samspecianoj en Grenlando, arkta Ameriko kaj norda Siberio, kaj, en la suda hemisfero, la Australianoj, la Papuoj, la Fuegianoj kaj parte la Bosmanoj; male, interne de la civilizitaj zonoj renkonteblas tiaj primitivaj popoloj nur en Himalajo, en la montaroj de Australazio kaj en la altebenajoj de Brazilio. Nu, necesas memori, ke la glacia epoko ne fmgis subite kaj sarnmomente sur la tuta surfaco de la tero. Gi plu dauras

76

P. Kropotkin. Interhelpo

en Grenlando. Do en epoko, kiam la landoj de la bordo de la Hinda Oceano, de Mediteraneo au de Meksika Golfo jam guis pli varman klimaton kaj farigis la sidejoj de pli alta civilizo, grandegaj teritorioj en Meza Eŭropo, Siberio kaj Norda Ameriko, same kiel en Patagonio, en Suda Mriko kaj en Suda Australazio restis en la kondicoj de la komencoj de la postglacia epoko, kaj tiuj kondicoj igis ilin neatingeblaj por la civilizitaj nacioj ella vane kaj vana zonoj. Tiuj teritorioj estis en tiu epoko tio, kio estas nun la teruraj unnanoj de Nordokcidenta Siberio; kaj iliaj logantaroj, neatingeblaj kaj sen kontaktoj kun la civilizo, konservis la karakterojn de la horno de la unua postglacia epoko. Poste, kiam la sekigo igis tiujn teritoriojn pli taugaj por la agrikulturo, tie logis pli civilizitaj enmigrintoj; kaj dum parto de la primitivaj logantoj estis asimilitaj de la novalvenintoj, aliaj elmigris pli foren kaj instaligis tie, kie ni ilin hodiaŭ trovas. La teritorioj, kie ili logas, ankoraŭ estas (au antaŭ nelonge estis) apudglaciaj lau siaj ftzikaj karakteroj; iliaj artoj kaj iliaj iloj estas la sama kiel tiuj de la neolitiko, kaj malgrau la diferenco de la rasoj kaj la distancoj, kiuj ilin disigas, ilia vivmaniero kaj iliaj sociaj institucioj okulfrape similas. Tial ni devas konsideri ilin eroj de la popoloj de la unua postglacia epoko, kiuj tiam okupis la hodiaŭ civilizitajn zonojn. La unua afero, kiu nin frapos, ekde kiam ni ekstudis la primitivulojn, estas la komplekseco de ilia organizado de geedzaj rilatoj. Ce la plejmulto el ili la familio, en la senco, kiun ni donas al tiu vorto, trovigas apenau ekgermanta. Sed ili neniel estas svagaj aroj de geviroj senorde kunigantaj lau siaj momentaj kapricoj. Ciuj havas determinitan organizon, kies cefajn liniojn priskribis Morgan je la nomo laigenta au lauklana organizado. Sen analizi detalojn, kiuj nin kondukus tro foren en la - tiom vasta - temo, ni diras nur, ke estas hodiaŭ pruvite, ke la homaro travivis, komence, fazon, kiu povas esti priskribita kiella fazo de la "komuna geedzigo"; t.e., en la tribo la edzoj kaj edzinoj estis komunaj, sen granda

Capitro 111. Interhelpo inter sovaguloj

konsidero al samsangeco. Sed estas certe, ke kelkaj Jimoj al tiuj liberaj rilatoj trudigis jam en tre malnova epoko. Unue geedzigo estis malpennesita inter la filoj de iu patrino kaj la fratinoj de tiu patrino, Sijaj nepinoj kaj Sijaj on-klinoj. Poste ĝi estis malpennesita ankau inter la gefiloj de la sama patrino, kaj novaj limigoj sekvis tiujn. La ideo pri gento, au pri klano, ampleksante ciujn supozitajn idojn de unu tronko (au pli ĝuste ciujn, kiuj kunigis al unu grupo) disvolvigis, kaj la geedzigo interne de la klano estis tute malpennesita. La geedzigo ankoraŭ restis "komuna", sed la edzo au la edzino devis esti deprenita de alia klano. Kaj kiam gento farigis tro granda, kaj dividigis al pluraj gentoj, ĉiu el ili dividigis al klasoj (generale kvar), kaj la geedzigo estis pennesita nur inter certaj bone difinitaj klasoj. Tiujn kondicojn ni nuntempe retrovas inter la kanalar-lingvaj aŭstralianoj. De la fariĵoj la unuaj genoj aperis interne de la organizado de la klanoj. Virino milite kaptita en iu alia klano, kaj kiu antaŭe apartenis al la tuta gento, povis en posta periodo esti gardita de la rabinto, koste de kelkaj devoj al la klano. Sin li povis konduki al aparta kabano, paginte iun tributon al la klano, kaj tiel konstituigis interne de la gento aparta patriarka familio, kies apero signis tute novan fazon de la civilizo. Nu, se ni konsideras, ke tiu malsimpla regimo disvolvigis inter homoj situantaj ĉe la plej malsupra punkto de la evoluo, kiun oni konas, kaj ke ĝi konservigis en socioj, kiuj spertis nenian aŭtoritaton krom la publika opinio, ni tuj vidas, kiom profunde la sociaj instinktoj devis esti enradikigitaj en la homa naturo, ĉe en ĝia plej malsupra stadio. Sovagulo kapabla vivi kun tia organizado kaj libere submetiĝi al reguloj, kiuj konstante kolizias kun liaj personaj deziroj, certe ne estas besto sen etikaj principoj kaj sen bremsoj por siaj pasioj. Sed tiu faldio farigas ĉe pli okulfrapa, se oni konsideras la ekstreman antikvecon de la klana organizado. Oni scias hodiaŭ, ke la primitivaj semidoj, la helenoj de Homero, la prahistoriaj romanoj, la gennanoj de Tacito, la unuaj keltoj kaj la

P. Kropotkin. Interhelpo

unuaj slavoj, ĉiuj havis sian periodon de klana organizado, tre analoga al tiu de la aŭstralianoj, de la ruĝhautuloj, de la eskimoj kaj de la aliaj logantoj de la sovaĝula zono. Tial ni devas agnoski, ĉu ke la evoluo de la geedzigaj kondicoj

kvis la saman pasadon en ĉiuj homaj rasoj, ĉu ke la rudimentoj de la klana organizado estis ĉe ĉiuj komunaj prapatroj de la semidoj, de la arjanoj, de la polinezianoj, ktp, antaŭ ilia disigo al distingaj rasoj, kaj ke tiuj moroj konservigis ĝis nun inter rasoj delonge apartigitaj de la komuna trunko. Kiel ajn, ambau alternativoj implicas egale okulfran rezistemon de la institucio, ĉar

ciuj stunnoj de la individuo malkapablis gin de- trui dum dekmiloj da jaroj da ekzistado. Mem la persisto de la klana organizado montras, kiom false estas prislaibi la primitivan homaron kiel senordan aron de individuoj obeantaj nur siajn individuajn pasiojn kaj 'tirantajn avantaĝojn de siaj personaj foto kaj lerteco kontraŭ ciuj aliaj specianoj. La senbrida individuismo estas moderna pro- dukto, ne karakterizo de la primitiva homaro 9 . Ni konsidem nun niajn samtempajn sovagulojn, komencante de la busmanoj, kiuj situas ĉe tre malalta nivelo de disvolvado tiom malalta, ke ili ne havas loĝejon, kaj donnas en truoj fositaj en la grundo, foje protektataj de malgranda sirmilo. Oni scias, ke kiam la Europeanoj instaligis en ilia teritorio kaj detruis la sovagajn bestojn, la busmanoj ekstelis la brutojn de la kolonianoj. Tiam komencigis ekstrema milito, tiom horora, ke ni ĝin ne rakontos. Kvincent busm

oj estis masakritaj en 1774, trimil en 1808 kaj 1809 fare de la Alianco de Farmistoj, kaj tiel plu. Iuj estis venenitaj kvazaŭ ratoj, mortigitaj de kasistoj embuskitaj antaŭ la kadavro de iu besto, masakritaj ĉie, kie oni ilin renkontis 10 . Tiel ke niaj konoj pri la busmanoj, deprenitaj plej ofte ĝuste de tiuj, kiuj ilin ekstermis, kompreneble estas limigitaj. Tamen ni scias ke, kiam alvenis la europeanoj, la busmanoj vivis en malgrandaj triboj (aŭ klanoj), kaj ke tiuj klanoj foje formis federaciojn; ke ili kutimis komune ĉasi kaj dividi la predon

Capitro 111. Interhelpo inter sovaguloj

79

sen kvereli; ke ili neniam forlasis siajn vunditojn kaj montris fortan korinklinon al siaj kamaradoj. Lishtenstejn rakontas plej kortusan anekdoton pri busmano preskaŭ droninta en rivero, kaj savita de siaj kunuloj. Iti formetis siajn felojn por lin kovri, kaj dum ti restis froste tremadanta, ili lin sekigis, ĉin frotis antaŭ la fajro kaj smiris tian korpon per varma grasajo, ĝis ili lin revivigis. Kaj kiam la busmanoj konstatis, ke Johan van der Walt ilin bone traktas, ili esprimis sian dankon per plej kortusa tigiteco al tiu homo 11 . Ambau Burchell kaj Moffat priskribas ilin kiel homojn bonajn, neprofitemajn, fidelajn al siaj promesoj kaj dankemajn 12 t.e., kun kvatitoj, kiuj povas disvolviĝi nur, se ili estas praktikataj en bone kunligita socio. Pri ilia amo al siaj infanoj, suficas diri, ke kiam europiano deziris busmaninon kiel sklavinon, ti stelis sian infanon: li estis certa, ke la patrino venos sklavinigi por samsorti kun sia infano 13 . La samaj sociaj moroj karakterizas la hotentotojn, kiuj estas apenau pti evoluintaj, ol la busmanoj. Lubbock priskribas ilin kiel "plej malpurajn bestojn", kaj efektive ili estas malpuraj. Itia tuta vestaĵo konsistas el felo pendanta el ilia kolo kaj surhavata ĝis ĝi dispecigas; iliaj kabanaj estas nur kelkaj palisoj kunigitaj kaj kovritaj per matoj; neniam meblo estas interne. Kvankam ili posedis bovinojn kaj safojn, kaj saĝe scipovis uzi feron antaŭ la veno de la Europeanoj, ili ankoraŭ okupas unu el la plej malaltaj stupoj de la homa eskalo. Kaj tamen tiuj, kiuj ilin vidis de proksime, alte laudas ilian sociemon kaj ilian emon helpi unu la alian. Se oni donacas ion al hotentoto, tion tiuj dividas kun ciuj cestantoj - estas tiu kutimo, kiel oni scias, kiu tiom frapis DaŬin ĉe la fuegianoj. Hotentoto ne povas mangi sole, kaj, kiom ajn malsata li estas, li vokas

ciujn apud ti pasantajn por dividi lian nu- trajon; kaj kiam Kolben esprimis sian miron pri tio, li ricevis la jenan respondon: "Tio estas la hotentota moro". Sed tio estas moro ne nur hotentota: tio estas moro pre- skau universala inter la "sovaguloj". Kolben, kiu bone

80

P. Kropotkin. Interhelpo

konis la hotentotejon, kaj ne silentis pri iliaj malvirtoj, ne povis suface laudi ilian triban moralecon. "Ilia promesvorto estas sankta, li skribis. Ili neniel konas kompton kaj trompajn artiftkojn de Europo. Ili vivas en granda trankvileco kaj nur malofte militas kun siaj najbaroj. Ili estas tute bonaj kaj bonvolaj unu kun la alia... La donacoj kaj reciprokaj servoj certe estas unu el iliaj grandaj plezuroj. La honesteco de la hotentotoj, ilia ekzakteco kaj ilia rapideco en la praktikado - de la justico, same kiel ilia casteco, estas aferoj, per kiuj ili superas ciujn, au preskau ciujn, naciojn en la mondo"¹⁴. Tachart, Barrow kaj Modie plene konfirmas la ateston de Kolben. Mi volas nur rimarkigi ke, kiam Kolben skribis, ke ili estas "certe la popolo plej amikema, plej liberema kaj plej bonvola, kiu iaro estis sur la tero" (1, 332), li skribis frazon, kiu de tiam estis daŭre ripetata en la priskriboj pri sovaguloj. Kiam europanoj renkontas primitivan rason, ili generale komencas per karikaturo de ĝiaj moroj, sed kiam inteligenta homo pli longe restis inter tiuj primitivuloj, li generale priskribas ilin kiel "la plej bonan" la plej au "la plej mildan" rason de la Tero. Tiujn samajn vortojn aplikis al la samojedoj, al la eski- moj, al la dajakoj, al la aleutanoj, al la papuoj ktp la plej bonaj aŭtoritatoj. Mi memoras ankaŭ, ke mi ilin legis pri la tunguzoj, la cukcoj, la siuoj kaj pluraj aliaj. Mem la ofteco de tiuj laudegoj diras pli ol 100 volumoj. La indigenoj de Australio ne staras ĉe pli alta grado de disvolvigo, ol iliaj fratoj de Sudafriko. Iliaj kabanoj havis la saman karakteron. Oftege legera sinnejo, ekrane- go el kelkaj branĉoj, estas ilia nura protekto kontraŭ la malvarmaj ventoj. Pri sia nutro ili estas plej indiferentaj: ili voras temre putrintajn kadavrojn kaj ili sin turnas al kanibalismo okaze de malsato. Kiam ilin unuafoje mal- kovris la europanoj, ili havis nur plej maldimentajn ilojn el stonoj au ostoj. Kelkaj triboj ĉe ne posedis pirogojn kaj ne konis komercon per interŝanĝoj. Kaj tamen, kiam iliaj moroj kaj kutimoj estis zorgite studitaj, montrigis, ke ili

Capitro 111. Interhelpo inter sovaguloj

81

vivas kun tiu kompleksa organizado de la klano, kiun mi traktis pli supre 16 . La teritorio, kie ili

logas, estas generale dividita inter la diversaj gentoj aii klanoj; sed la fiskaptaj kaj casaj teritorioj de ciu klano estas komune posedataj, kaj la akirajo de la casado kaj de la fiskaptado apartenas al la tuta klano, same kiella casiloj kaj ftSkaptiloj¹⁷. Ankaai la man- gado estas komuna. Kiel multaj aliaj sovaguloj, ili obser- vas kelkajn regulojn pri la sezonoj, kiam kelkaj gumoj kaj kelkaj plantoj povas esti rikoltataj¹⁸. Pri ilia moraleco mi ne povas pli bone diri, 01 re su mi la jenajn respondojn, kiujn faris al la demandoj de la Antropologia Societo de Parizo Lumholtz, misiisto, kiu restadis en la nordo de K vinslando 19: "La sentoj de amikeco ekzistas ce ili altgrade. Ili ku- time vivtenas la plej malfortajn; la malsanuloj estas atente flegataj kaj neniam forlasataj nek mortigataj. Tiuj popoloj estas kanibaloj, sed ili nur malofte mangas membrojn de sia propra tribo (tiujn, kiuj estas oferataj pro religiaj prin- cipoj, mi supozas); ili mangas nur fremdulojn. La gepat- roj amas siajn infanojn, ludas kun ili kaj ilin karesas. In- fanmortigo estas generale malaprobata. La maljunuloj es- tas bone traktataj, neniam mortigataj. Neniu religio, neniuj idoloj, nur la timo de la morto. La geedzigo estas poligamia, pri la kvereloj, kiuj kreskas interne de la tribo decidas dueloj per lignaj spadoj kaj sildoj. Neniuj sklavo; nenia agrikulturo; neniaj potoj, neniuj vestaĵoj, escepte kelk- foje de antaiktukoj ce la virinoj. La klano konsistas el ducent individuoj, dividitaj al kvar viraj kaj kvar virinaj klasoj; la geedziio estas pennesita nur inter ceteraj klasoj kaj neniam interne de la gento". Pri papuoj, ties proksimaj parencoj, ni havas la ates- ton de G. L. Bink, kiu restadis en Novgvin

o, cefe en la golfeto de Geelwink, de 1871 gis 1883. Jen la resumo de liaj respondoj al la sama demandar²⁰ : "Ili estas sociemaj kaj gajaj, ili multe ridas. Pli time- maj 01 kuragaj. La amikeco estas relative forta inter indi-

82

P. Kropotkin. Interhelpo

viduoj apartenantaj al diversaj triboj, kaj ec pli forta interne de la tribo. Amiko ofte pagas la Soldon de sia amiko, interkonsentante, ke tiu lasta gin repagos sen interezoj al la infanoj de la puntedoninto. Ili zorgas pri la malsanuloj kaj la maljunuloj; la maljunuloj neniam estas forlasataj, kaj neniukaze mortigataj - escepte, se temas pri sJdavo jam de- longe malsana. La militkaptitoj estas ke1kfoje tna.niataj. La infanoj estas tre dorlotataj kaj amataj. La maljunaj kaj mal- sanaj militkaptitoj estas mortigataj, a1iaj estas vendataj kiel sklavo. Ili hayas nek religion, nek diojn, nek idolojn, nek ian ajn autoritaton; la plej maljuna membro de la familio es- tas la jugisto. En kazo de adulto, monpuno devas esti pagata, kaj parto de tiu mono iras al la negoria (la komunumo). La tero estas komune posedata, sed la rikolto apartenas al tiuj,' kiuj gin kreskigas. Ili hayas potojn kaj konas la komercon per interSangoj - la kutimo estas, ke la komercisto donas al ili varojn, kaj tiam ili revenas al siaj 10- gejoj kaj reportas la indigenajn produktojn, kiujn deziras la komercisto; se tiuj produktoj ne povas esti donataj, la eu- ropaj varoj estos redonataj²¹. Ili estas "kapéasistoj" kaj prak- tikas sangan vengon. Ke1kfoje, diras Finsch, la afero estas konfidata al la ragao de Namotette, kiu gin éesigas trudante monpunon" . Kiam ili

estas bone traktataj, la papuoj estas tre bonaj. Mikluño-Maklaj elsipigis ée la orienta marbordo de Novgvineo kun unu kunulo; ti restis tie du jarojn inter la triboj priskribitaj kiel kanibalaj, kaj kun bedauro ti ilin forlasis; poste ti revenis por resti ankoraŭ unu jaron inter ili, kaj neniam ti havis motivon por plendi pro mistraktado iliaflanka. Veras, ke ti havis kiel regulon neniam, je ia ajn preteksto, diri ion, kio ne estis vera, nek iam fari promeson, kiun ti ne povus plenumi. Tiuj malriĉaj homoj, kiuj eĉ ne scias, kiel fari fajron, kaj ĝin zorge konservadas en siaj kabanoj por neniam lasi ĝin estingigi, vivas en primitiva komunismo, sen iaj estroj. Interne de siaj vilagoj ili ne hayas menciindajn kverelojn. Iti komune laboras, nur sufiĉe por la ĉiutaga nutro; ili komune edukas siajn infan-

Capitro 111. Interhelpe inter sovaĝuloj -

83

nojn; kaj vespere ili vestigas tiom kokete, Idom ili povas, kaj dancas. Kiel ĉiuj sovaĝuloj ili tre satas dancon. Ĉiu vilago hayas sian barla aŭ balai - la "longan domon" aŭ "grandan domon" - por la fraŭlaj viroj, por la sociaj kunvenoj aŭ por la diskutado de komunaj aferoj - Ido estas ankau trajto komuna por la plejmulto el la logantoj de la insuloj de la Pacifika Oceano, de la eskimoj, de la rughautuloj, ktp. Tutaj grupoj de vilagoj amike rilatas kaj grupe vizitas unu la allane Bedaurinde la konfliktoj ne estas maloftaj - ne pro "trogigo de la lando" aŭ pro "akra konkumdo", aŭ similaj inventoj de profitavida jarcento, sed ĉefe pro supersticoj. Tuj kiam iu el ili malsanigas, iliaj amikoj kaj parencoj kunvenas kaj ekdiskutas pri tio, kio povus esti la kialo de la malsano. Ĉiuj eblaj malamikoj estas konsiderataj, Ĉiu konfesas siajn proprajn kvereletojn, kaj fine la vera kialo estas malkovrita. Iu malamiko el la najbara vilago alvokis malbonon al la malsanulo, kaj estas decidita atako kontraŭ tiu vilago. Tio estas la kialo de sufiĉe oftaj kvereloj, eĉ inter la marbordaj vilagoj, sen menci la kanibalojn de la montoj, kiuj estas konsiderataj sorĉistoj kaj veraj malamikoj, kvankam, kiam oni konas ilin pli proksime, oni konstatas, ke ili estas ekzakte tiaj homoj, kiaj iliaj marbordaj najbaroj²². Oni povus skribi multajn interesajn pagojn pri la harmonio, kiu regas en la polineziaj vilagoj de la insuloj de Pacifiko. Sed ili apartenas al pli evoluinta fazo de la civilizo. Tial ni nun prenos niajn ekzemplojn el la ekstrema nordo. Tamen, ni devas ankaŭ

menci, antaŭ ol forlasi la sudan hemisferon, ke eĉ la fuegianoj, kies famo estis tiom malbona, aspektas multe pli bone, ekde kiam oni komencas ilin pli bone koni. Kelkaj famaj misiistoj, kiuj restis inter ili, "spertis neniun malbonintencan agon pri kiu ili povus plendi". En siaj klanoj, konsistantaj el centdek ĝis cent kvindek homoj, la fuegianoj praktikas la saman primitivan komunismon, kiella papuoj; ili komune dividas ĉion, kaj tre bone traktas siajn maljunulojn: paco regas inter tiuj triboj²³.

84

P. Kropotkin. Interhelpo

La eskimoj kaj iliaj plej proksimaj parencoj la cukcoj, la kalaSoj kaj la aleiĵtanoj estas plej proksimaj ekzemploj de tio, kio la horno povis esti dum la glacia periodo. Iliaj iloj apenaŭ diferencas el tiuj de la paleolitika horno kaj kelkaj triboj eĉ ne scipovas fiksigi: ili simple traboras la fiksilon per ia harpuno 24. Ili scipovas uzi feron, sed ili ĝin ricevas de eŭropanoj, aŭ ĝin trovas sur pereintaj sipoj. Ilia socia organizado estas tre primitiva, kvankam ili jam estas for de la fazo de la "komuna geedzigo", eĉ kun klanaj limigoj. Ili vivas familie, sed la familiaj ligoj estas ofte rompataj, edzoj kaj edzinoj estas ofte interŝanĝataj²⁵. Tamen iliaj familioj estas klane kunligitaj, kaj kiel povos esti alimaniere? Kiel ili povos akre luktaĵi por la vivo, sen strikte ligi siajn fortojn? Tiel ili faras; kaj la tribaj ligoj estas plej striktaj tie, kie la luktaĵo por vivi estas plej akra, ekzemple en la nordoriento de Grenlando. La "longa domo" estas ilia kutima loĝejo, kaj pluraj familioj tie loĝas, disigitaj unu el la alia per malgrandaj septoj el cifonaj feloj, kun komuna pasejo en la antaŭa parto. Kelkfoje la domo estas krucforma, kaj tiukaze komuna fajro estas flegata en la centro. La germana ekspedicianaro, kiu pasigis vintron tre proksime de unu el tiuj "longaj domoj" povis certigi, ke "neniu kverelo perturbis la pacon, neniu disputo ekestis pro la uzado de tiu mallatja spaco". Dum la longa vintro la riprokoj, aŭ eĉ la malafablaj paroloj, estas konsiderataj kiel ofendo, se ili ne estas esprimitaj laŭ la kutime lega formo, la mokkanto kantata de la virinoj, la "nits-soq"²⁶. Strikta kunlogado kaj strikta reciproka dependeco sufiĉas por vivteni jarcenton post jarcento tiun profundan respekton al la komunaj interesoj kiu karakterizas la vivon de la Eskimoj. Eĉ en iliaj plej grandaj komunumoj 'la publika opinio formas la veran tribunalon, kaj la kutima puno estas mallaiĝo de la kulpinto je la ceesto de la komunumo"²⁷. La vivo de la eskimoj baziĝas sur

komunismo. Tio, kion oni kaptas per caso aŭ fiskapte, apartenas al la

Capitro 111. Interhelpo inter sovguloj

85

klano. Sed en pluraj triboj, aparte en la okcidento, sub la influo de la danoj la privata proprieto eniras en la instituciojn. Tamen ili hayas propran rimedon por kompensi la malavantaĝojn, kiuj estigas el la amasado de personaj ricajoj, kio baldaŭ detruus la unuecon de la tribo. Kiam homo ricigas, ti kunvokas siajn homojn de sia klano al granda festo; kaj post kiam ĉiuj bone mangas, ti disdonas al ili siajn ricajojn. Sur rivero lukono, Dall vidis aleŭtan familion tiel disdoni 10 fusilojn, 18 kompletajn vestaĵojn el felo, 200 kolcenojn el vitraj perloj, multajn kovrilojn, 10 lupajn felojn, 200 kastorajn kaj 500 zibelajn. Post tio, la donintoj formetis siajn festajn vestaĵojn, ankaŭ ilin donis, kaj sunnetante cifonajn malnovajn felojn, ili turnis al sia klano kelkajn vortojn

dirante ke, kvankam ili nun estas pti malricaj 01 ili, ili gajnis ilian amikecon 28 . Tiuj disdonadoj de ricajoj sajnas esti ordinara kutimo ce la eskimoj. Kaj okazas en iuj sezonoj, post eksponado de Cio, kion oni akiris dum la jar0 29 . Laú mia opinio tiuj disdonadoj malkovras tre malnovan institucion samtem- pan kiel la ekaperon de la persona riceco; ili devas esti rimedo por restarigi la egalecon inter la membroj de la klano, kiam gin rompis la .ricigo de kelkaj. La novaj divi- doj de la teroj kaj la perioda nuligo de ciuj Suldoj, kiuj okazis en la historiaj epokoj ce tiom da diversaj rasoj (semidoj, aIjoj ktp) devas esti restajo de tiu malnova ku- timo. Kaj la kutimo brutigi kun la mortinto, aú detruí sur tia tombo cion, kio persone apartenis al li - kutimo, kiun mi trovas ce ciuj primitivaj rasoj - devas esti havin- ta la saman originon. Pakte, dum cio, kio persone apar- tenis al la mortinto, estas bruligata aú detruata sur tia tombo, nenio estas detruata de tio, kio apartenis komune al ti kaj al la tribo, ekzemple la sipoj, aú la komunaj fis- kaptiloj. La detruado koncemas nur la personan proprie- ton. En posta epoko, tiu kutimo farigas religia ceremonio: oni donas al gi mistikan interpreton, kaj gin trodas la retigio, kiam la nura publika opinio montrigas nekapabla gin trudi al ciuj. Kaj fme oni gin anstataiías, cu brutigante

86

P. Kropotkin. Interhelpo

nur reprezentajojn de la posedajoj de la mortinta homo (kiel oni faras en Cinio), cu simple portante tiajn pose- dajojn gis tia tombo, kaj ilin reportante hejmen [me de la ceremonio - kutimo ankoraú praktikata ce la eúropanoj pri spadoj, krucoj kaj atiaj distingiloj³⁰. La alteco de la moraleco konservata interne de la es- kimaj klanoj estis ofte menciita. Tamen la jenaj rimarkoj pri la moroj de la aleutanoj - proksimaj parencoj de la eskimoj - pli bone donas ideon pri la generala moralo de la sovaguloj. llin skribis post dekjara restado ce la aleútanaj homo plej rimarkinda, la rusa misiisto Venia- minov. Mi lin resumas, konservante tiom, kiom eblas, tiajn proprajn parolojn: "La ekonomio, ti skribas, estas ilia cefa trajto. Gi es- tas simple mirindega. Ne nur ili banas sin ciumatene en la frosta maro lcaj nude staras sur

a bordo, spirante la malvarmegan venton, sed ilia eltenemo, ec kiam ili devas fari penan laboron kun nesufica mango, superas cion imageblan. Dum longa malsato aleútanaj pensas unue pri siaj infanoj; ti donas al ili cion, kion ti haYas, kaj mem fastas. lti ne estas stelemaj; tion rimarkis ec la unuaj rusaj enmigrintoj. Ne estas ke ili neniam stelas; ciu aleútanaj konfesas, ke ti ion stelas, sed tio ciam estas nur bagatela, vera infanajo. La alligiteco de la gepatroj al siaj infanoj estas kortusa, kvankam gi neniam esprimigas per vortoj au per karesoj. Oni malfacile akiras promeson de aleú- tano, sed,' se ti iam promesis, ti respektas la promeson, Ido ajn povas okazi (aleútanaj donacis al Veniaminov sa- lumitan fisajon, kiu estis forgesita sur la marbordo en la hasto de la fomo. Li reportis gin hejmen. Li ne havis o

azon sendi gin al la misiisto antaú la sekvonta januaro; kaj en novembro kaj decembro estis granda manko de nutrajoj en la tendarejo. Sed neniu el la malsataj aleú- tanoj tuis la fisajon, kaj en januaro gi estis sendita al sia celo). ltia morala kodo estas ambaú diversa kaj severa. Estas

konsiderata kiel hontindajo timi neeviteblan morton; peti kompaton de malamiko; morti sen esti

Capitro 111. Interhelpo inter sovaguloj

87

mOltiginta malamikon; esti prave akuzita pri stelo; renversigi en la haveno; timi iri sur la maro dum veteraco; esti la unua malsaniganto pro manko de nutraĵoj en ekspedieio au dum longa vojago; montri avideeon kiam la predo estas dividata - kaj tiukaze ĉiu donas sian parton al tiu, kiu montrigis avida, por lin hontigi; malkaŝi sekreton pri publikaj aferoj al sia edzino; kiam oni estas duope en casekspedieio, ne proponi la pli bonan c

sajon al sia kunulo; fanfaroni pri siaj agoj, cefe se ili estas imagataj; riproci al iu ajn kun malestima tono. Estas ankaŭ hontinde almoŝpeti; kajoli sian edzinon kiam ceestas aliaj personoj kaj danci kun si; mem konkludu negoeon: la vendo Ĉiam devas esti farata pere de tria persono, kiu taksas la prezon. Por virino, estas hontinde ne scipovi kudri, danci, nek fari ĉiajn virinajn laborojn; karesi sian edzon au siajn infanojn, au eĉ paroli al sia edzo, kiam ceestas fremdulo 31 . Tia estas la aleuta moro, pri kiu oni povos doni pli kompletan ideon rakontante ankaŭ iliajn fabelojn kaj iliajn legendojn. Mi volas ankaŭ aldoni ke, kiam Veniaminov slaibis (en 1840), estis okazinta nur unu murdo ekde la pasinta jareento inter 60 000 logantoj, kaj ke inter 1800 ĉe aleutanoj neniu ateneo kontraŭ la komuna juro estis raportita dum kvardek jaroj. Tio ne aspektas strange, se oni rimarkas, ke la riprocoj, la males- timo kaj la uzo de kondaj vortoj estas tute nekonataj en la aleuta vivo. Eĉ la infanoj neniam batalas inter si, kaj neniam diras insultajn parolojn. Ĉio, kion ili povas diri, estas "via patrino ne seipovas kudri" au "via patro estas unuokula"32. Multaj trajtoj de la sovaga vivo tamen restas enigmo por la eŭropanoj. La grandan disvolviteeon de la solidaro en la tribo kaj la bonajn sentimentojn al iliaj samuloj, kiuj animas primitivulojn, povos pruvi tre multaj fidindaj ates- toj. Kaj tamen, ne malpli eertas, ke tiuj samaj sovaguloj praktikas infanmortigon; ke en kelkaj kazoj ili forlasas siajn maljunulojn, kaj ke ili blinde obeas la regulojn de la

88

P. Kropotkin. Interhelpo

sanga vengo. Ni devas do idarigi la kunekziston de faktoj, kiuj, laŭ eŭropa menso, sajnas unuavide tiom kontraŭaj. Mi jam diris, ke la aleuta patro senigas sin dum tagoj kaj semajnoj por

doni ciujn nutraĵojn, kiujn ti posedas, al sia infano, kaj ke la busmana patrino sklavigas por sekvi sian infanon; kaj oni povus plenigi tutajn pagojn priskribante la vere tenerajn rilatojn, kiuj ekzistas inter la sovaguloj kaj iliaj infanoj. Sencese la voĵagantoj hayas okazojn citi ekzemplojn. Jen vi legas la priskribon de la profunda amo de iu patrino; jen oni vidas patron freneze kuregantan tra la arbaro, portantan sur siaj sultraj sian infanon morditan de serpento; aŭ iu misiisto rakontas la malesperon de la gepatroj ce la morto de la sama infano, kiun novnaskitan ili savis ella bucado kelkajn jarojn antaŭe; aŭ oni ekscias, ke la "sovaga patrino" generale mamnutras siajn infanojn dum kvar jaroj kaj ke, en Novhebridoj, kiam mortas aparte amata infano, ĝia patrino aŭ ĝia onklo sin mortigas por zorgi pri ĝi en la transmondo 33 . Trovigas multegaj similaj faktoj; tiel ke, kiam ni vidas tiujn samajn amantajn gepatrojn praktikantajn infanmortigon, ni devas konfesi, ke tiun kutimon (kiajn estas ĝiaj postaj transformoj) devis tmdia la neceso, kiel devon rilate al la tribo, kaj kiel rimedon por povi eduki la jam pli agajn infanojn. Fakto estas, ke la sovaguloj ne multobtigas "sen ia limigo", kiel asertas kelkaj anglaj verkistoj. Mate, ili faras ĉiajn decidojn por malplimultigi la naskojn. Tuta serio de limigoj, kiujn eŭropanoj certe opinius ekstravagancaj, estas tiucele tmditaj, kaj oni ilin strikte obeas, kaj, malgraŭ tio, la primitivuloj ne povas eduki ciujn siajn infanojn. Tamen oni rimarkis, ke tuj, kiam ili sukcesas regule plimultigi siajn vivrimedojn, ili komencas forlasi la praktikon de la infanmortigo. Entute la gepatroj malvolonte obeas tiun devon, kaj tuj, kiam ili povas, ili sin helpas per ĉiaj kompromisoj por savi la vivojn de siaj novnaskitoj³⁴. Kiel tiel bone montris nia amiko Elie Reclus ³⁵ , ili inventas la felicajn kaj malfelicajn naskigtagojn, kaj sayas la infanojn naskitajn en la felicaj

Capitro 111. Interhelpo inter sovaguloj

89

tagoj; ili provas prokrasti la verdikton por kelkaj horoj, kaj, tiam ili diras, ke se la bebo travivis unu tagon, ĝi devas travivi sian tutan naturan vivon ³⁶ . Iti aŭdas kriojn de etuloj ella arbaro, kaj ili diras, ke tiuj krioj, se oni ilin audis, auguras malfelicon por la tribo; kaj ĉar ili ne hayas helpon de nutristinoj aŭ infanvartejoj por sin malembarrasi je siaj novnaskitoj, ĉiu el ili hezitas ce la neceso plenumi la kruelan verdikton: ili preferas eksponi la bebajn en arbaro ⁰¹ perforte forpreni de ĝi la vivon. Nescio, ne krueleco, daurigas la infanmortigon; kaj anstataŭ moratigi la sovagulojn per predikoj, la misiistoj pti bone faros, se ili sekvus la modelon de Veniaminov, kiu ĉiujare, ĝis tre maljuna ago, traveturis la Oliotskan maron en malbona sipo, au voĵagis tirate de hundoj inter siaj cukcoj, provizante ilin per pano kaj fiskaptiloj. Li tiel sukcesis - tion ti mem diris al mi - komplete forigi infanmortigon. La samaj rimarkoj aplikigas al la kutimo, kiun la supraĵaj observantoj priskribas kiel patromortigon. Ni jam vidis, ke la kutimo forlasi la maljunulojn ne estas tiom ofta, kiom asertas kelkaj verkistoj. Oni ege troigis tiun kutimon, sed oni trov

s la forlason de maljunuloj okaze ce preskau ciuj sovaguloj; kaj tiukaze ĝi hayas la saman originon, kiel la forlaso de la infanoj. Kiam "sovagulo" sentas, ke ti estas sargo por sia tribo;

kiam ciumatene tia nutrajporcio forprenas iom el por la busoj de la infanoj, kiuj ne estas tiom stoikaj, kiom ties gepatroj; kaj krias, kiam ili malsatas; kiam ciutage ti devas esti portata laŭlonge de stona marbordo au tra la praarbaro sur la sultroj de pti junaj homoj (neniuj ve turiloj por malsanuloj, neniuj malriculoj por ilin sofori estas en sovaga lando), ti komencas ripeti tion, kion la maljunaj rusaj kamparanoj diras ankoraŭ nun: "Gujoj vek zajedaju J pOl-a na pokoj!" (Mi malhelpas aties vivon, estas tempo ripozi). Kaj ti foriras. Li faras kiella soldato en simila kazo. Kiam la sayo de tia batationo dependas de la antaŭenmarŝado, kiam ti ne plu povas antaŭenmarŝi, kaj ti scias, ke ti mortos, se ti

90.

P.. Kropotkin. Interhelpo

restos malantaŭe, la soldato petas sian plej bonan amikon fari alli lastan servon antaŭ 01 ti forlasos la kampadejon. Kaj la arniko per tremanta manQ malŝarĝas sian fusilon sur la mortantan korpon.. Tion faras .la s.Qyajuloj. La maljunulo mem petas morti, li insistas pri tiu lasta devo al la komunumo, kaj li akiras la konsenton de la tribo; li fosas sian tombon; li invitas siajn parencojn al la lasta adiaŭa mango. Lia patro tiel faris; nun estas lia vico; kaj li disigas el sia klano kun signoj de amo. Tio veras, ke la sovagulo konsideras la morton kiel parton de siaj devoj al la komunumo, ke ne nur li rifuzas esti savata (kiel rakontas Moffat), sed ke virino, kiu devus esti bucoferota sur la tombo de sia edzo,. kaj kiu estis savata de misiistoj kaj forprenata en insulon, nokte eskapis, tranagis largan marbarkon, kaj reatingis sian tribon, por morti sur la tomb0 37 . Tio farigis ce ili religia afero. S

d la sovaguloj generale sentas tiom da malemo por preni la vivon alima- niere, ,01 en batalo, ke neniu el ili volas preni sur sin la taskon verŝi homan sangon. Ili tiam sin helpas per ciaj ruzoj, kiuj estis false interpretitaj. Plej ofte ili forlasas la maljunulon en arbaro, doninte alli pli ollia porcio de la komuna nutraĵo. Arktaj ekspedicianaroj same faris, kiam ili ne plu povis porti siajn malsanajn kamaradojn. "Vivu kelkajn tagojn plu! Eble alvenos ja neatendita helpo". Kiam niaj okcidentaj sciencistoj renkontas tiujn fak- tojn, ili ne povas ilin kompreni. Tio sajnas al ili neakordi- gebla kun alta disvolviteco de la moralo en la tribo, kaj ili preferas dubi pri la praveco de fidindaj observoj, 01 provi klarigi la paralelan ekziston de du serioj de faktoj: t.e. alta moraleco en la tribo, kaj samtempe la forlaso de gepatroj kaj la infanmortigo. Sed se tiuj samaj europanoj devus diri al sovagulo, ke afablegaj homoj, tenere amantaj siajn infanojn, kaj tiom sentemaj, ke ili ploras, kiam ili vidas malbonan sorton simulatan sur scenejo, vivas en Europo kelkajn pasojn for de domacoj, kie infanoj lauvorte mortas pro malsano, la sovagulo siaflanke ilin ne komprenas. Mi memoras, kiom vane mi povis komprenigi al miaj

Capitro 111. Interhelpo ĝinter sovaguloj

tunguzaj amikoj nian individuistan civilizon; ili" ne sukcesis, kaj ili turnis sin al plej fantastaj supozoj. Fako estas, ke sovgulo, edukita en la ideoj de tria solidareco, - por bono same kiel por malbono - ne kapablas kompreni "moralan" europanon, kiu nenion konas el tiu solidareco, same kiella plejmulto de la europanoj ne kapablas kompreni la sovgulon. Sed se iu el niaj sciencistoj vivus dum -iom da tempo. kun duone malsata tribo, kiu ofte posedas eĉ ne la nutraĵojn necesan por unu homo por la ok venontaj tagoj, li probable komprenus la motivojn de la sovguloj. Same se la sovgulo restadus inter ni 'kaj estus ricevinta nian edukon, eble -ti . komprenus nian europanon indiferentecon pri niaj najbaroj, kaj niajn' parolajn komisionojn' por malhelpi la mortigadon de la infanoj konfidintajn aro nutristinoj. "Stonaj domoj faras stonajn korojn", diras la rusaj kamparanoj. Necesus unue vivi la sovgulon en stona domo. . La samaj rimarkoj aplikigas al la kanibalismo. Se ni konsideras la faktojn reliefigintajn dum fresdata diskuto pri tiu temo ce la Antropologia Societo de Parizo, kaj la kromajn rimarkojn disajn en la verkoj, kiuj traktas la "sovgulojn" , ni devas agnoski, ke ankaŭ tiu kutimo originas el la premo de la neceso. Poste ĝin disvolvis la superstico kaj la religio, ĝis la hororaj proporcioj, kiujn ĝi atingis en Figioj kaj en Meksikio. Estas pruvite, ke ĝis nun la sovguloj estas foje trudataj vori tre putrantajn kadavrojn, kaj ke en kazo de absoluta malsato kelkaj devis elterigi homajn kadavrojn por sin nutri, eĉ dum epidemioj. Tio estas demonstraĵaj faktoj. Sed se ni reiras al la kondiĉoj, kiujn la forno devis alfronti dum la glacia periodo, en malvarma kaj malseka klimato, disponebla pri tre malmulte da planta nutraĵo; se ni konsideras la terurajn damaĝojn, kiujn skorbuta ankorau faras inter la nesufice nutrataj primitivuloj; kaj se ni memoras, ke fresa viando kaj sango estas la nuraj refortigiloj, kiujn ili konas, ni devas agnoski, ke la homo, kiu unue estas grajnomanĝanto, farigis karnomanganto dum la glacia periodo. Li

P. Kropotkin. Interhelpo

trovis en tiu epoko multajn boacojn ofte migri en arktaj regionoj, sed foje komplete forlasi iun teritorion por pluraĵoj. Tiukaze malaperas la lastaj vivrimedoj de la forno. En tiom teruraj afliktoj eĉ europanoj sin helpis per kanibalismo: tion faris la sovguloj. Ĝis la nuna epoko ili foje voras la kadavrojn de siaj propraj mortintoj: ili tiam devis vori la kadavrojn de la mortintoj. Maljunuloj mortis, konvinkitaj, ke per sia morto ili lastfoje servas la tribon. Tial la kanibalismo estas prezentata de kelkaj sovguloj kiel io didevena, kiel afero ordonita de ciela mesaĝisto. Sed poste kanibalismo perdis sian neceson kaj postvivis kiel superstico. Oni mangis siajn malamikojn por heredi ilian kuragon. En pli posta epoko, oni mangis, por la sama celo, la okulon aŭ koron de la malamiko, dum en aliaj popoloj kun multaj pastroj kaj disvolvita mitologio,

inventis malicajn diojn, avidantajn homan

on, kaj petis la pastrojn pri homoferoj por pacigi la diojn. En tiu religia fazo de sia ekzisto, kanibalismo atingis siajn plej indignigajn karakterojn. Meksikio estas bone konata ekzemplo; kaj ankau en Figioj, kie la reĝo povis mangi iun ajn el siaj regatoj, ni trovas potencon pastran kaston, malsimplan teologion kaj kompletan disvolvitecon de autokratismo 38 . Kanibalismo, naskita de neceso, tiel farigis, en posta epoko, religia institucio, kaj sub tiu fonno ĝi postvivis longe post kiam ĝi malaperis ĉe triboj, kiuj certe ĝin praktikis en antaŭaj epokoj, sed kiuj ne atingis la teokratan fazon de la evoluo. Ni devas fari saman rimarkon pri infanmortigo kaj forlaso de gepatroj. En kelkaj kazoj tiuj kutimoj estis konservataj kiel postvivo de la malnova tempo, kiel religia tradicio. Mi fidas miajn rimarkojn menciante alian kutimon, kiu ankau okazigas plej erarajn konkludojn. Ĝi estas la kutimo de la sanga vengoj. Ĉiuj sovaĝuloj vivas kun la sento, ke la verŝita sango devas esti vengata per sango. Se iu estis mortigita, la murdinto devas morti; se iu estis vundita, la sango de la agresinto devas esti verŝita. Ne estas escepto al la regulo, ĉe ne por bestoj; tial la sango

Capitro 111. Interhelpo inter sovaĝuloj

93

de la kasinto estas versata post tia reveno en la vilago, se ti versis la sangon de iu besto. Tio estas la koncepto pri justeco de la sovaĝuloj - tiu koncepto plu ekzistas en Okcidenta Eŭropo pri murdo. Nu, kiam la ofendinto kaj la ofendito apartenas al la sama tribo, la tribo kaj la ofendito aranĝas la aferon 39 . Sed kiam la ofendinto apartenas al alia tribo, kaj kiam tiu tribo, pro ia motivo, rifuzas kompenson, tiam la ofendita tribo decidas mem venĝi. La primitivaj popoloj tiam konsideras la agojn de ĉiu kiel aferon devigantan la tuton tribon, ĉar nenio povas okazi sen la ĝenerala aprobo, ke ili facile alvenas al la ideo, ke la klano respondecas pri la agoj de ĉiu. Konsekvence, la justa vengoj povas esti farata ĉe iu ajn membro de la klano de la ofendito aŭ ĉe iu el liaj parencoj⁴⁰. Ofte povas okazi, tamen, ke la vengoj superas la ofendon. Provente vundi, oni povas mortigi la ofendinton, aŭ vundi lin partiale, tiam oni intencis, kaj tio farigas kialo por nova vengoj; tiel ke la primitivaj legdonintoj zorge precizigis, ke la vengoj estu limigitaj al okulo pro okulo, dento pro dento, kaj sango pro sango 41 . Rimarkindas tamen, ke ĉe la primitivaj popoloj tiaj kazoj de vengoj estas malpli oftaj, tiam oni povas antaŭvidi, kvankam ĉe iuj el ili ilia nombro atingas nenormalajn proporciojn, aparte ĉe la montanoj, forpusitaj al la altajoj fare de fremdaj invadintoj, kiuj la montanoj de Kaukazo kaj ĉefe tiuj de Borneo, la dajakoj. ĉe la dajakoj - tiel oni diris al ni antaŭ nelonge - la malamoj atingas tian punkton, ke junulo ne povas edzigi nek esti deklarita plenaga, antaŭ ol li reportis la kapon de malamiko. Tiu hororo kutimon vaste priskribas moderna angla verkinto⁴². Ĉetero Sajnas, ke tiu aserto estas forte troigita. Krome la "kapcasado" de la dajakoj alprenas tute alian aspekton, kiam ni ekscias, ke la tiel nomatan kapcasanton ne movigas persona pasio. Li provas mortigi homon por obei tion, kion li konsideras morala devo al sia tribo, tute kiel eŭropa ĵugisto kiu, pro obeo al la sama, evidente eraras, principo

postulanta "sangon pro sango" live- ras la kondamniton murdiston al la ekzekutisto. Ambau, la

94

P. Kropotkin. Interhelpo

dajako kaj la jugisto, sentus ec konsciencripocojn se ia sim- patio instigus ilin indulgi al la m\lrdinto. Tial la dajakoj, kiam oni flankenmetas la murdojn, kiujn ili faras por plenumi sian koncepton pri justico, estas priskribitaj de Ciuj kiuj ilin konas, kiel tre simpatia popolo. Tiel Cal, la sama verkisto, kiu tiel terure priskribadis la kapCasadon, skribas: "Pri la moraleco, mi devas doni al la dajakoj altan lokon en la skalo de civilizeco... rabado kaj stelo estas tute nekonataj inter ili. Iti estas ankau tre veremaj... Se mi ne ciam ricevis de ili la "tu tan " veron, tio, I don mi ricevis de ili, estis almenau ciam vera. Mi satus povi diri same pri la Malajoj". La ateston de Bock plene konfirmas tiu de Ida Pfeiffer: "Mi plene agnoskas, - skribas si, - ke mi satus pti longe vojagi inter ili... Mi trovis ilin genet;ale honestaj, bonaj kaj detenigemaj... Kaj ec multe pti, 01 iu ajn de mi konata nacio"⁴³. Stoltze diras preskau samajn vortojn pri ili. Dajako generale havas nur unu edzinon kaj sin bone traktas. Iti estas tre sociemaj, kaj ciumatene la tuta klano eJiras por fiskapti, casi au gardenumi en grandaj grupoj. Itiaj vilagoj konsistas el grandaj kabanjoj, en ciu el ili logas dekduo da familioj kaj foje pluraj centoj da personoj pace kunvivantaj. Iti montras grandan respekton al siaj edzinoj kaj tre amas siajn infanojn; Idam iu el ili malsanigas, la virinoj gin lauvicte flegas. Generale ili tre modeste mangas kaj trinkas. Tia estas dajako en sia vera ciutaga vivo. Laciga ripetado estus la menciado de pluraj ekzem- pleroj de la sovaga vivo cie, Iden ni iras, ni trovas la samajn sociemajn kutimon, la saman spiriton de sotidare- co. Kaj kiam ni klopodas eniri en la nokton de la malnovaj tempoj, ni trovas la saman vivon de la klano, la samajn asociojn de homoj, I dom ajn primitivaj ili estas, ceti al interhelpo. Datwin do tute pravis, kiam ti vidis en la sociaj kvalitoj de la homo la cefan faktoron de tia evoluo, kaj la vulgarigintoj de Darwin absolute eraras, kiam ili asertas la malon.

Capitro 111. Interhelpo inter sovaguloj

95

La malgrandeco de la forto kaj de la rapideco de la hamo (skribas Darwin), tia manko de naturaj armiloj, ktp, estas malavantaĝoj pti 01 ekvilibrataj unue de tiaj in- telektaj kapabloj (kiuj, ti aliloke rimarkas, estis cefe au ec ekskluzive akiritaj por la profito de la komunumo) kaj due per Jia} socia} baJito}, kiuj instigis lin apogi siajn samulojn kaj ricevi ilian apogon"⁴⁴. En la XVIII-

a jarcento la sovagulo kaj tia vivo "en la natura stato" estis ideatigitaj. Sed hodiaŭ la sciencistoj transiris al kontraŭa ekstremo, aparte ekde kiam kelkaj el ili, dezirante pruvi la bestan originon de la homo, sed ne konantaj la sociajn aspektojn de la besta vivo, ekSargis la sovagulojn per ciuj imageblaj "bestaj" trajtoj. Evidentas tamen, ke tiu troigo estas eĉ pli malscienca, ol la idealigo de Rousseau. La sovagulo ne estas idealo de virto, sed li ankaŭ ne estas idealo de "sovageco". La primitiva homo tamen havis iun kvaliton, produktatan kaj vivtenatan de la memaj necesoj de lia akra lukto por l

vivo - ti iden- tigas sian propran ekziston kun tiu de sia tribo; sen tiu kvatito la homaro neniam estus atinginta la nivelon, al kiu ĝi nun alvenis. La primitivuloj, kiel ni jam diris, tiom identigas sian vivon kun tiu de sia tribo, ke ĉiu el iliaj agoj, kiom ajn malgrava, estas konsiderata kiel afero ilin ĉiujn koncer- nanta. Ilia konduton regas senfama nombro de neskribitaj reguloj pri la deco, kiuj estas la frukto de la komuna sperto pri tio, kio estas bona aŭ malbona, t.e. avantaĝa aŭ malavantaĝa por ilia propra tribo. La rezonadoj, sur kiuj bazigas iliaj reguloj pri la deco, foje estas ekstreme absurdaj; multajn naskis superstico; kaj ĝenerale en ĉio, kion faras sovagulo, ti vidas nur la tujajn konsekvencojn de siaj agoj: li povas antaŭvidi iliajn malrektajn kaj postajn konsekvencojn. Per tio ti nur troigas malvirton, kiun Bentham riproĉas al la civilizitaj legdonantoj. Sed, ĉu absurdajn, ĉu ne, la ordonojn de la komuna juro obeas la sovagulo, kiom ajn ĝenaj ili povas esti. Li obeas ilin eĉ pli blinde, ol la civilizita homo obeas la ordonojn

96

P. Kropotkin. Interhelpo

de la skribita lego. La komuna juro estas la religio; ĝi estas mem tiaj moroj. La ideo de la klano ciam ceestas en . tia menso, kaj la trudo al si mem kaj la forofero de si l'ne por la intereso de la klano ĉiutage renkontigas. Se sovagulo malobeis iun el la plej malgravaj reguloj de la tribo, lin postsekvas la moko de la virinoj. Se la malobeo estas grava, lin torturas nokte kaj tage la timo, ke ti aliris iun malfelicegon al sia tribo. Se li akcidente vundis sam- klananon, kaj tiel kulpis per la plej granda el ĉiuj krimoj, ti farigas tute mizera: ti fugas en la arbaron, preta sin mortigi, escepte, se la tribo lin absolvas trudante al ti korpan punon kaj versante tian sangon 45 . Interne' de la tribo ĉio estas komunigita; ĉiu nutrajpeco estas dividata inter ĉiuj ceestantoj; kaj se sovagulo estas sola en arbaro, ti ne ekmanĝas antaŭ ol ti trifoje laiitege kriis al kiu ajn povus lin aiidi invitOl1 veni por dividi tian manĝon 46 . Resume, interne de la tribo la regulo "ĉiu por ĉiuj" estas suverena tiom longe, kiom la aparta familio' ankoraŭ ne rompis la triban unuecon. Sed tiu regulo ne ampleksas la najbarajn klanojn, aŭ la najbarajn tribojn, eĉ kaze de federacio por reciproka protektado. Ĉiu tribo aŭ klano estas aparta unuo. Estas absolute same kiel ĉe la mambe- sto kaj la birdoj; la teritorio estas proksimume dividita inter la diversaj triboj, kaj, escepte en milittempo, la ti- moj estas respektataj. Enirante sur la teritorion de siaj najbaroj, oni devas montri, ke oni ne havis malbonajn intencojn. Ju pli laiite oni krias pri sia alproksimigo, des pli oni akiras 'konfidon; kaj se oni eniras en domon, oni devas lasi sian hakilon ĉe la eniro.

Sed neniu tribo devas dividi sian nutraĵojn kun la aliaj: ili rajtas tion fari aĵojn ne fari. Tiel la vivo de la sovaĝulo estas dividita al du serioj de agadoj, kaj montriĝas per du malsamaj moralaj aspektoj: unuflanke la rilatoj interne de la tribo, aliflanke la rilatoj kun eksteruloj; kaj (same kiel nia internacia juro) la "intertriba" juro malsimilas per multaj flankoj la komunan juron. Tial, kiam oni alvenas al milito, la plej indignaj kruelaj povas esti konsiderataj kiel tiom da motivoj

Capitro 111. Interhelpo inter sovaĝuloj

97

por la admira de la tribo. Tiu duobla kompreno de la moraleco renkontiĝas tra la tuta evoluo de la homaro, kaj konserviĝis ĝis hodiaŭ. Ni, eŭropanoj, realigis kelkajn progresojn, ne tre grandajn, por nin malembarsi je tiu duobla kompreno de la moralo; sed necesas diri ankaŭ ke, . se ni iom plivastigis niajn ideojn pri solidaro - almenaŭ teorie - al la nacio, kaj parte al la aliaj nacioj, ni aliflanke malfortikigis la solidarajn ligojn interne de niaj propraj nacioj, kaj ĉe interne de la familio.- La apero de apartigita familio ruzas de la klano nepre perturbas la establitajn unuecon. Apartigita familio signifas apartigitajn havaĵojn kaj amasigon de ricajoj. Ni vidis, kiela eskimoj respondi al tiu malavantaĝo; tre interese - studo estas sekvi, laŭ la sinsekvo de la epokoj, la diversajn instituciojn (vilagaj komunumoj, gildoj, ktp), per kiuj la amasoj idopodis konservi la unuecon de la tribo, malgraŭ la faktoroj, kiuj agis por ĝin detrui. Aliflanke ankaŭ la unuaj rudimentoj de scio, kiuj aperis en ekstreme malnova epoko, kiam ili konfuziĝis kun sorcisteco, farigis POyO en la mano de la individuo, kiu povis ĝin uzi kontraŭ la tribo. Ili estis sekretoj zorge gardataj kaj transdonataj nur al la iniciatoj, en la sekretaj societoj de sorcistoj, magiistoj kaj pastroj, kiujn ni trovas ĉe ĉiuj sovaĝuloj. Samtempe la militoj kaj la invadoj kreis la aneajn autoritatojn, same kiel la kastojn de militistoj, kies asocioj aŭ kluboj ankaŭ akiras grandajn povojn. Tamen, en neniu periodo de la vivo de la homaro, la militoj estis la normala stato de la ekzisto. Dum la militistoj eksternis unu la alian, kaj dum la pastroj celebris tiujn masakrojn, la amasoj daŭre vivis sian ĉiutagan vivon kaj daŭrigis sian ĉiutagan laboron. Kaj plej kortusa esplorado estas sekvi tiun vivon de la amasoj; studi la rimedojn, per kiuj ili konservis sian propran socian organizadon, bazitan sur iliaj konceptoj pri justeco, interhelpo kaj reciproka apogo - per unu vorto, la komuna juro - ĉe sub plej kruela teokrataj aŭ autokrataj regimoj.

98

P. Kropotkin. Interhelpo

CAPITRO IV. Interhelpo inter la barbaroj

La granda popolmigrado - Nova organizo farigis necesa - La vilaga komunumo - La komuna laboro - La justica proceduro

La intertriba lego - Ekzemploj ella vivo de niaj samtempuloj- Surjatoj - Kabiloj - Montanoj en Kaŭkazio - Afrikaj rasoj. .

Oni ne povas studi la primitivan homon sen profunde imponigi pro la sociemo, kiun ti pruvis ekde siaj unuaj pasoj en la vivo. La ekziston de homaj socioj demonstras jam restajoj, kiujn ni retrovas en la paleolitika kaj neolitika Stonepoko; kaj kiam ni studac; la nuntempajn sovagulojn, kies vivmaniero ankoraŭ estas tiu de la neolitika forno, ni trovas ilin ciujn strikte Jigitajn per la malnova organizaĵo de la klano, kiu ebligas al ili kombini siajn ankoraŭ tiom malgrandajn fortojn, komune ĝui la vivon kaj progresi. La homo ne estas escepto en la naturo. Ankaŭ li konformigas al la granda principo de la reciproka helpo, kiu donas la plej bonajn Sancojn postvivi al tiuj, kiuj plej bone scipovas helpi unu la alian en la luktado por la vivo. Tiaj estas la konkludoj, al kiuj -ni alvenis en la antaŭa ĉapitro. Tamen, tuj kiam ni alvenas al pli alta grado de la civilizo, kaj kiam ni referencas al la historio, kiu jam havas ion por diri pri tiu epoko, konfuzas nin la luktoj kaj la konfliktoj, kiujn Si malkovras. La malnovaj ligoj Sajnas esti tute rompitaĵoj. Oni vidas rasojn batalantajn kontraŭ aliaj rasoj, tribojn kontraŭ triboj, individuojn kontraŭ individuoj; kaj en la MOSO kaj la interSokoj de tiuj malamikaj fortoj la homaro eliras dividita en kastoj, selVUtigita de despotoj, disigita en Statoj Ciam pretaj militi. Apogante sin sur tiu historio de la bomaro, la pesimista filozofo triumfe konkludas, ke milito kaj subpremado estas la esenco mem de la homeco; ke la instinktojn al milito kaj rabado de la homo povas reteni en certaj limoj nur potenca aŭtoritato, kiu alli trodas la pacon, kaj tiel donas al kelkaj malmultaj elituloj okazon por prepari pli bonan vivon por la homaro en la venontaj tempoj.

Capitro IV. Interhelpo inter la barbaroj 99

Tamen, tuj kiam la ciutaga vivo, kiun vivas la homoj en la historia periodo, estas submetita al pli strikta analizo - kaj tio antaŭ nelonge farigis en multaj pacien- kaj studoj pri la institucioj de la tre malnovaj tempoj - tiu vivo aspektas tute malsama. Se ni flankenlasas la al1- taujugojn de la plej multaj historiistoj kaj ilian okulfrapan preferon por la dramaj aspektoj de la historio, ni vidas, ke mem la dokumentoj, kiujn ili studas, estas tiuj, kiuj troigas la parton de la homa vivo dedican al la luktoj, kaj kiuj neglektas ĝiajn pacajn flankojn. La brilaj kaj sunaj tagoj malaperas el la vido en la stormoj kaj la fulmotondroj. Ec en nia epoko, la dikegajn dokumentojn, kiujn ni preparas al la estontaj historiistoj en niaj gazetoj, niaj tribunaloj, niaj registaraj oficejoj kaj ec en la romanoj kaj la poeziaj verkoj, makulas la sama partio. Ili transdonas al la posteularo plej zorgajn priskribojn de ĉiu milito, de ĉiu batalo au bataleto, de ĉiu kontesto, de ĉiu peŝorta ago, de ĉia individua sufero: sed apenau ili entenas iun spuron de la sennombraj agoj de reciproka

subteno kaj de sindonemo, kiun ciu el ni tamen konas per sia propra sperto; apenau ili konsideras tion, kio formas la esencon mem de nia ciutaga vivo - niaj sociaj instinktoj kaj niaj sociaj moroj. Kiel miri, ke la atestoj de la pasinteco estis tiom malperfektaj. La anarkiistoj, fakte, neniam preter-lasis la rakontadon de la plej malgrandaj militoj kaj plagoj, kiuj suferigis iliajn samtempulojn; sed ili neniel atentis la vivon de la amasoj, kvankam la plej granda parto de tiuj amasoj vivis pace laborante, dum nur eta nombro da homoj intermilitadis. La epopeaj poemoj, la surskriboj sur la monumentoj, la pactraktatoj - preskau ciuj historiaj dokumentoj havas la saman karakteron; ili temas pri la atencoj kontraŭ la paco, sed ne pri la paco mem. Tiella historiisto kun la plej bonaj intencoj nekon-scie faras malgustan bildon pri la epoko, kiun li klopodas pentri. Por retrovi la realan proporcion inter la konfliktoj kaj la unueco, ni devas nin helpi per la zorga analizo de miloj da faktetoj kaj pretaj mencioj, hazarde konservitaj

100

P. Kropotkin. Interhelpo

inter la restaĵoj de la pasinteco; ni devas poste ilin inter

preti helpe de la kompara etnologio, kaj, tiom audinte pri tio, kio dividis la homojn, ni devas rekonstrui stonon post stono la instituciojn, kiuj ilin tenis unuigitaj. Baldaŭ necesos reskribi la historion laŭ nova plano, por konsideri ambaŭ tiujn kurentojn de la homa vivo, kaj taksu la parton, kiun ludas Ciu el ili en la evoluo. Sed, ĝis tiam, ni povas profiti grandegan preparlaboron, kiu estis antaŭnelonge fama por retrovi la cefajn trajtojn de la dua kurento, antaŭe tiom neglektita. El la plej bone konataj periodoj de la historio ni jam povas fari kelkajn ekzemplojn de la vivo de la amasoj, por indiki la rolon, kiun ludas la interhelpo dum tiuj periodoj; kaj por ne tro vastigi tiun laboron, ni povas eviti retroiri ĝis la egiptoj aŭ ĝis la helena aŭ romia antikveco. Fakte, la evoluo de la homaro ne havis la karakteron de seninterrompa serio. Plutfoje la civilizo finiĝis en iu regiono, ĉe iu raso, kaj rekomenciĝis aliloke; inter aliaj rasoj. Sed ĉe Ciu nova komenco ĝi rekomenciĝis per la samaj institucioj de la klano, kiujn ni vidis ĉe la sovaŭuloj. Tiel ke, se ni prenas la lastan renaskon, tiun de nia nuna civilizo ĉe ĝiaj komencoj en la unuaj jarcentoj de nia erao inter tiuj, kiujn la romianoj nomis "la barbaroj", ni havas la tutan skalon de la evoluo, de la gentoj ĝis la insuloj de nia propra tempo. La venontaj pagoj estas dediĉitaj al tiu studo. La sciencistoj ankoraŭ ne provis la kialojn, kiuj antaŭ proksimume dumil jaroj pasis el Azio al Eŭropo tutajn naciojn, kaj estigis tiujn grandajn migradojn de barbaroj, kiuj finis la Okcidentan Romanan imperion. Iu kialo tamen nature prezentigas al la menso de geografo, kiam ti konsideras la roinojn de multlogataj urboj en la dezertoj de centra Azio, aŭ kiam ti sekvas la fluejon de hodiaŭ malaperintaj riveroj kaj la kavigojn iam plenigitajn de grandaj lagoj, el kiuj nun restas nur simplaj lagoj. Tio estas la sekigo; fresdata sekigo, kiu komenciĝis kun la postglacia periodo kaj daŭradis en la historiaj tempoj kun rapideco, kiun ni antaŭe ne estis pretaj agnoski 1 . Kontraŭ

tiu natura fenomeno la homo estis senpova. Kiam la 10- gantoj de la nordokcidento de Mongolio kaj de orienta Turkeŝtano vidis, ke la akvo ilin forlasas, ili ne havis alian elekteblecon, 01 malsupreniri al la largaj valoj kondukantaj al pli malaltaj teroj kaj forpuŝi okcidenten la logantaj rojn de la ebenajoj 2 . Popoloj post popoloj estis tiel jetitaj al Eŭropo, trudante al aliaj popoloj, ke ili movigu kaj plu antaŭeniru dum sinsekvaj jarcentoj al la okcidento, au al la oriento, por serĉi novajn pli-malpli konstantajn logejojn. Rasoj miksigis kun aliaj rasoj dum tiuj migradoj, pralogantoj kun enmigrintoj, arjanoj kun uralaltajanoj: kaj ne estus mirinde, se la sociaj institucioj, kiuj gardis ilin unuigitaj en iliaj originaj regionoj, komplete malaperus dum la rasstratumigadoj, kiuj okazis en Eŭropo kaj en Azio. Sed tiel ne estis. Tiuj institucioj trapasis nur la sanigojn, kiujn postulis la novaj vivkondicoj. Kiam la teutonoj, la keltoj, la skandinavo, la slavo kaj aliaj unuafoje kontaktigis kun la romianoj, la stato de ilia socia organizo estis provizora. La klanaj unuigoj, bazitaj sur komuna origino, supozata au reala, tenis ilin unuigitaj dum pluraj jarmiloj. Sed tiuj unuigoj atingadis sian celon nur tiom longe, kiom ne estis apartigitaj familioj ene de la klanoj. Tamen, pro kialoj, kiujn ni jam menciis, la apartigitaj patriarkaj familioj jam disvolvigis, malrapide sed certe, interne de la klanoj; kaj kun la tempo tio evidente signifis la individuan amasigon de la riceco kaj de la potenco, kaj ilian heredatransdonon. La oftaj migradoj de la barbaroj kaj la konsekvencaj militoj nur plimpidigis la dividon de la klanoj je apartigitaj familioj, dum la disigo de la diversaj popoloj kaj ilia miksigado kun fremduloj ofertis guste tiujn kondicojn, kiuj faciligis disfalon de antaŭaj aliancoj bazitaj sur parencaj ligoj. La barbaroj tiel staris antaŭ alternativo: au sperti, ke iliaj klanoj disiru al apartaj grupoj de familioj, inter kiuj la plej riĉaj, cefe se ili povis kunigi al sia riceco la pastrajn funkciojn au la militistojn glorian, sukcesos trudi al la aliaj sian aŭtoritaton; au malkovri iun novan formon de organizado, bazitan sur iu nova principo.

102

P. Kropotkin. Interhelpo

Pluraj el la triboj ne havis forton rezisti al la disruiado: ili diserigis kaj estis perditaj por la historio. Sed la plej fortikaj gardis sian kuntenigon kaj eliris el tiu elprovo kun nova organizado - la vilaga komunumo - kiu tenis ilin kunigitaj dum la sekvantaj dekkvin jarcentoj kaj epokoj. La koncepto pri komuna teritorio, akirita kaj protektita per la komunaj klopodoj, naskigis kaj anstataŭis la malfortigantajn konceptojn pri komuna origino. La komunaj dioj iom post iom perdis sian karakteron de prapatroj, kaj akiris karakteron lokan kaj teritorian. Ili farigis la diojn au la sanktulojn de iu preciza loko; la "teroj" identigis kun siaj logantoj. Teritoriaj unuigoj disvolvigis anstataŭ la samsangaj unuigoj de la pasinteco; kaj tiu nova organizado ofertis kelkajn nekontesteblajn avantagojn en la novaj cirkonstancoj. Ili agnoskis la sendependecon de la

familio, kaj gin ec ptigrandigis - car la vilaga komunumo rezignis la rajton enmiksi en la internajn aferojn en la cirkaubaritejo de ciu familio; gi donis multe pli da tiberco al la persona iniciato; gi principe ne kontrauis la unuigon de individuoj el diversaj originoj, kaj gi samtempe gardis la necesan kuntenigon de la agado kaj de la pensado; fine, gi estis suface forta por kontraustari la regemon de la minoritatoj de profesiaj sorcistoj, pastroj au militistoj. La vilaga komunumo tiel farigis la fundamenta celo de la estonta organizado, kaj en multaj nacioj gi gardis tiun saman karakteron gis hodiau. Oni scias nun, kaj oni preskau ne plu kontestas, ke la vilaga komunumo ne estis specifa trajto de la slavoj nek ec de la malnovaj teutonoj. Ŝi ekzistis en Anglio dum la saksa periodo tiel bone kiel sub la nonnanda regado, kaj gi parte postvivis gis la deknaua jarcento 3 ; gi estis la bazo de la socia organizado de malnova Skotlando, de malnova Irlando, de malnova Kimrio. En Francio, la komunumaj posedadoj kaj la disdonadoj de plugeblaj teroj fare de la vilaga asembleo dauris ekde la unuaj jarcentoj de nia erao gis Turgot, kiu trovis la vilagajn asambleojn cetro bruaj" kaj komencis ili

abolicion. La vilaga

Capitro IV. Interhelpo inter la barbaroj 103

komunumo postvivis la romian regadon en Italio kaj reaperis post la disfalo de la romia imperio. Gi estis la regulo ce la skandinavo, la slavoj, la fmoj (en la pittaya same kiel, verSajne, en la Kihlakunta) ce la kuroj kaj la livoj. La vilaga komunumo en Hindio - malnova kaj nova, alja kaj nealja - estas bone konata per epokfaraj verkoj de sinjoro Henry Maine; Elphinstone priskribis gin inter la afganoj. Ni retrovas gin ankaŭ en la uJus de la mongoloj, la thaddart de la kabioj, la dessa de la javanoj, la kota au tofa de la malajoj kaj sub aliaj nomoj en Abiseno, en Sudano, interne de Mriko, ce la indigenoj de ambau Amerikoj, inter ciuj grandaj kaj malgrandaj triboj de la pacifkaj insularoj. Mallonge, ni ne konas ec unu homan rason au unu nacion, kiu ne havis sian periodon de vilagaj komunumoj. Tiu pura fakto detruas la teorion, lau kiu la vilaga komunumo en Europo estus la rezulto de la servuteco. Gi antaŭis la servutecon, kaj ec la submetigo al la servuteco ne povis gin rompi. Tio estis uniuersala fazo de la evoluo, neevitebla transfonno de la klana organizado, almenaŭ por ciuj popoloj, kiuj ludis aŭ plu ludas ian rolon en la historio 4 . La vilaga komunumo estis natura kresko, kaj tial ne eblis absoluta unufonneco en gia strukturo. Generale gi estis unuigo inter familioj konsiderataj kiel havantaj komunan originon, kaj komune posedantaj iun teritorion. Sed ce kelkaj popoloj kaj pro diversaj cirkonstancoj la familioj ne rapidis disbranci al novaj familioj, kaj, kvankam ili farigis tre multomaj, ili restis nedividitaj. Kvin, ses au ec sep generacioj tiam daŭre vivis sub unu tegmento, au en unu cirkaubarilo, havante komunan domon, komune posedante sian brutaron, kaj komune mangante ce la familia fajrejo. Ili estis tiukaze sub la regimo de tio, kion oni nomas en etnologio "la kunmetita familio" au "la nedividita familio", kiel ni gin vidas en la tuta Cinio, en Hindio, en la zadruga de la sudaj slavoj, en Danio, kaj okaze en norda Rusio kaj en la okcidento de Francio s . Ce aliaj popoloj aŭ en aliaj cirkonstancoj,

P. Kropotkin. Interhelpo

kiuj ancorati ne estas bone detenninitaj, la familioj ne atingis la samajn proporciojn; la nepoj kaj ec foje la ftloj forlasis la domon tuj post la edzigo, kaj ciu el ili kreis novan familion. Sed, dividitaj au ne, grupigitaj au disigitaj en la arbaroj, la familioj restis unuigitaj en vilagaj komunumoj; pluraj vilagoj grupigis al triboj, kaj la triboj unuigis al federacioj. Tia estis la socia organizado, kiu disvolvigis inter la tielnomataj "barbaroj", kiam ili komencis instaligi pli-malpli stabile en Europo. Necesis tre longa evoluo antaŭ 01 la gentoj au klanoj agnoskis la apartan ekziston de la patriarka familio en disigita kabano; sed ec post kiam tio estis agnoskita, la klano malrapide akceptis la personheredon de la havajo. La kel.kaj ajoj, kiuj persone apartenis al individuo, estis detruitaj sur tia tombo, au enterigitaj kun ti. La vilaga komunumo, mate, plene agnoskis la privatan amasigon de la riceco en familio kaj gian heredon transdonon. Sed la riceco estis komprenata ekskluzive sub la formo de moveblaj havajoj, ampleksante la brutojn, la ilojn, la annilojn kaj la logdomon, kiu - "kiel cio, kion povas detruiri la fajro" - eniris la saman kategorion 6 . La teran proprieton la vilaga komunumo ne agnoskis; gi povis ag- noski nenion similan, kaj, generale, gi ne agnoskas gin gis hodiaŭ. La tero estis la komuna proprieto de la tribo, au de la tuta popolo, kaj la vilaga komunumo mem posedis sian parton de la teritorio nur tiom longe, kiom la tribo ne postulis novan disdonadon de la lotoj atribuitaj al la diversaj vilagoj. La kulturebligadon de la arbaroj kaj de la netusita grundo faris plej ofte la komunumoj, aŭ almenaŭ pluraj unuigitaj familioj - ciam kun la konsento de la komunumo. La kulturebtigitaj parceloj farigis la proprie- tajo de ciu familio por periodo de levar, dekdu aŭ dudek taroj; poste oni konsideris ilin parto de la komune pose- dataj plugeblaj teroj. La privata proprieto aŭ la "konstanta" posedo estis tiel neakordebla kun la principoj kaj la retigiaj konceptoj de la vilaga komunumo, kiel kun la principoj de la gento; tiel necesis longa influo de la

Capitro IV. Interhelpo inter la barbaroj 105

romia lego kaj de la kri

tana eklezio, kiu mem baldau akceptis la romiajn principojn, por alkiutimigi la barbarojn al la ideo de individua tera proprieto 7. Kaj tamen, ec kiam tiu fonno de proprieto au posedo por senlima tempo estis agnoskita, la posedanto de disigita bieno estis kunproprieto de la nekultivitaj terenoj, de la arbaroj kaj de la pastejoj. Krome, ni daŭre vidas, aparte en la histo- rio de Rusio, ke, kiam kelkaj familioj, per disigita agado, proprigis al si terojn, kiuj apartenis al triboj konsiderataj kiel fremdaj, tiuj familioj ne malrapide unuigis kaj kon- sistigis vilagan komunumon, kiu, ec al tria au kvara gene- racio, ekdeklaris komunan originon. Tutan serion de institucioj, parte hereditajn de la klana periodo, naskis tiu fundamenta bazo, la komuna proprieto de la tero, dum la longa sinsekvo de jarcentoj necesa por alkonduki la barbarojn sub la regadon

de sta- toj organizitaj lau la sistemo roma au bizanca. La vilaga komunumo ne nur estis unuigo por garantii al ciu justan parton de la komuna tero; gi ankau reprezentis unuigon por la komuna kultivado de la tero, por la reciproka subte no sub ciuj eblaj fonnoj por la protekto kontrau perforto kaj por posta disvolvo de la scio, de la moralaj konceptoj kaj de la naciaj ligoj. Neniu sango en la moroj pri justico, perannila defendo, edukado au ekonomiaj rilatoj povis realigi sen esti decidita de la asembleo de la vilago, de la tribo au de la federacio. La komunumo, estante daurigo de la gento, heredis ciujn gajn funkciojn. Gi estis la universitas, la mir, mondo per si mem 8 . La komuna casado, la komuna ftskaptado kaj la komuna kultivado de la legomgardepoj au de la fruktogardenoj estis la regulo por la malnovaj gentoj. La komuna agrikulturo farigis la regulo en la vilagaj komunumoj de la barbaroj. Veras, ke estas multaj da rektaj atestoj pri tiu punkto, kaj en la antikva literaturo ni hayas nur pecojn de Diodoro au de Julio Cezaro pri la logantoj de la insuloj Liparoj (tribo de keltiberoj) kaj pri la suevoj Sed ne mankas al ni malrektaj atestoj por pruvi,

106

P. Kropotkin. Interhelpo

ke komunan agrikulturon praktikis kelkaj triboj de teuto- noj, frankoj, kaj de tiuj de la malnovaj skotoj, de la irlan- danoj kaj de la velsoj⁹. La restaĵoj de tiu kutimo estas preskaŭ nenombreblaj. Ec en Francio, komplete romanigita, la komuna kultivado estis ankoraŭ kutima antaŭ proksimume dudekkvin jaroj, en Bretonio, en Morbiharo. La malnova velsa cym; au asocio de plugistoj, same kiel la komuna kultivado de la tero atribuita al la vilaga templo estas tute ordinaraj inter la triboj de Kaŭkazo malplej trnfitaĵ de la civilizo 10. Similaj faktoj konstante renkontigas inter la rusaj kamparanoj. Oni krome scias, ke pluraj triboj en Bmzilio, centra Ameriko kaj Meksikio kutimas komune kultivi siajn kampojn, kaj ke tiu sama kutimo estas tre ofta ce Malajoj, en Novkaledonio, inter pluraj negraj rnsjoj kaj ce aliaj popoloj¹¹. Maŭllonge, la komuna agrikulturo estas tiom kutima ce la atjanoj, la urnlaltajanoj, la mongoloj, la negroj, la indianoj, la malajoj kaj la melanezianoj, ke ni povas gin konsideri kiel fonnon de la primitiva agrikulturo kiu, sen esti la nura ebla, estis fonno universala 12. La komuna kultivado tamen ne nepre implicas la komunan konsumadon. la sub la regimo de la klanoj ni ofte vidas ke, kiam la sipoj sargitaj per fruktoj aŭ fisoj reeniras la vilagon, la nutraĵo, kiun ili reportas, estas divi- dita inter Ciuj kabanoj kaj la "longaj domoj", kie logas cu pluraj familioj, CU la junaj viroj; tiu nutraĵo estas aparte kuirata ce ciu fajrejo. Tiella kutimo mangi en pli intima rondo de parencoj aŭ de asociitoj jam ekzistis en la primitiva organizado per klanoj. di farigis la regulo en la vilaga komunumo. Ec la komune produktita nutraĵo estis generale dividata inter la diversaj domoj, post kiam iu parto estis flankenmetita por la komuna uzo. Tamen la tradicio de la komuna mango estis pie konservita. Oni profitis cian okazon, kiaj la memorfesto de la prapatroj, la religiaj festoj, la komenco kaj la fmo de la kamplaboro, la naskigoj, la geedzigoj kaj la funebraj solenoj, por partoprenigi la komunumon al komuna mango. Ank.oraŭ hodiaŭ tiu kutimo, bone konata en Anglio per la nomo

"rikolta vespermango", estas unu el la lastaj inter la malaperantaj kutimoj. Aliflanke, ec post Idam oni delonge cesis komune plugi kaj semi la kampojn, diversajn agrikulturajn laborojn daure plenumis, kaj plu plenumas, la komunumo. Kelkaj partoj de la tero estas en multaj kazoj komune kultivataj, cu por malriculoj, cu por uzi la produktojn ce religiaj festoj. La irigaciaj kanaloj estas komune fosataj kaj riparataj. La komunajn herbejojn falcas la komunumo; kaj tre impona estas la spektaklo de rusa komunumo falcanta herbejon - la viroj plej vigle falcas, dum la virinoj turnas kaj stakigas la herbon - oni tie vidas, Ido laboro povus kaj devus esti. La fojno, en tiuj cirkonstancoj, estas dividata inter la diversaj domoj, kaj evidente neniu rajtas preDi fojnon el la stako de sia najbaro sen tia penneso. Sed tiun regulon strange aplikas la osetoj de Kaukazo; kiam la kukolo kantas kaj anoncas, ke alvenas la printempo kaj ke la herbejojn baldau denove kovros herbo, ciuj, kiuj tion bezonas, rajtas preDi de la stako de najbaro la fojnon necesan por siaj brutoj¹³. Tio estas ia reaserto de la iamaj komunaj rajtoj, kiu Sajne montras, kiom senbrida individuismo kontraías la homan naturon. Kiam europa voĵaganto albordas en iu insuleto de Pacifiko, kaj, vid ante je ioma distanco palmareton, iras al tiu direkto, ti kun miro malkovras, ke la vilagetojn kuni- gas stratoj, pavumitaj per dikaj stonoj, tre oportunaj por la nudaj piedoj de la indigenoj kaj tre similaj al la "malnovaj stratoj" de la svisaj montoj. Similajn stratojn konstruis la "barbaroj" en la tuta Europo; kaj necesas esti voĵaginta en landoj necivilizitaj kaj malmultlogataj, mal- proksime de cefaj komunikvojoj, por bone konscii pri la grandega laboro, kiun devis plenumi la barbaraj komunumoj por konkeri la vastegajn arbarojn kaj la marcojn, kiuj kovris Europon antau proksimume dumil Jaroj. Izotite, malfortaj familioj sen iloj tion ne sukcesus, venkus la sovaga naturo. Nur vilagaj komunumoj, komu- ne laborante, povis ekmastrari praarbarojn, neireblajn marcojn kaj senlimajn stepojn. La primitivajn stratojn, la

P. Kropotkin. Interhelpo

pramojn por transiri riverojn, la lignajn pontojn forprenatajn dum la vintro kaj rekonstruatajn post la grandaj riveraltigoj, la cirkaubarilojn kaj la palisarlajn murojn de la vilagoj, la fuortetojn kaj la turetojn faris la barbaraj komunumoj. Kaj kiam komunumo farigis tro multthoma naskigis nova ido. Nova komunumo formigis je ioma distanco de la malnova, iom post iom submetante la ar- barojn kaj la stepojn al la homa POyo. Mem la naskigo de la europaj nacioj estis nur burgonado de la vilagaj komunumoj. Ankorau hodiau la rusaj kamparanoj, se ilin ne tute faligas mizero, komunume elmigras, kaj ili komune kultivas la teron kaj konstruas domojn, kiam ili instaligas sur la bordoj de la rivero Amuro, au en Kanadio. La angloj, kiam ili ekkolonigis Amerikon, re- venis al la malnova sistemo: ankaŭ ili grupigis al vilagaj komunumoj. La vilaga

komunumo estis la cefa annilo de la barbaroj en ilia pena luktado kontraŭ malamika naturo. Ói estis ankaŭ la fono de unuigo, per kiu ili kontraŭstaris la lertulojn kaj fortulojn, kies subpremado tiom facile povus disvolviĝi dum tiuj malmaltrankvilaj epokoj. La imagata barbaro - homo batalanta kaj mortiganta pro nura kaprico - ne pli ekzistis ol la "sangavida" sovaĝulo. La vera barbaro male vivis sub la regimo de multaj malsimplaj institucioj, kiujn naskis konsideroj pri tio, kio povas esti utila aŭ malutila al la tribo aŭ al la federacio, kaj tiujn instituciojn pie transdonis generacioj al generacioj per versoj, kantoj, proverboj, diradoj, sentencoj kaj instancoj. Ju pli ni studas tiujn instituciojn de la barbara epoko, des pli ni malkovras, kiom striktaj estis la ligoj, kiuj unuigis la homojn en iliaj vilaĝoj. Ĉiu kverelo inter du individuoj estis traktata kiel komuna afero; ek la ofendaj paroloj, kiuj povis esti dirataj dum kverelo, estis konsiderataj kiel ofendo al la komunumo kaj ĝiaj prapatroj. Oni devis ilin ripari per ekskuzoj ambaŭ al la individuo kaj al la komunumo 14 kaj se kverelo finiĝis per batoj kaj vundoj, la ceestinto, kiu ne metis sin inter la batalintojn estis traktata, kvazaŭ ti mem vundus 15 .

Capitro IV. Interhelpo inter la barbaroj 109

La justica proceduro estis plena de la sama spirito. Ĉiu disputo estis unue prezentata antaŭ perantoj aŭ arbi- traciatoj, kaj ĝenerale ili ĝin finis, ĉar la arbitraciado ludis gravegan rolon en la barbaraj socioj. Sed se la okazo estis tiom grava, ke Si ne povis tiel fmiSi, Si venis antaŭ la komunuman asembleon, kiu devis "trovi la verdikton" , kaj kiu ĝin eldiris kondicionala: "tiu kompenso estis su Id ata , se la malbono farita al alia estis pruvita", kaj la malbonon devis pruvi aŭ nei ses aŭ dudek personoj, konfirmanante aŭ neante per juro. Okaze de kontraŭdiro inter ambaŭ "kunjurintoj", oni sin turnis al la pro, :o (per duelo, fajro aŭ ia alia rimedo). Tia proceduro, kiu restis valida dum pli ol mil jaroj, estas per si mem elokventa; Si montras, kiom striktaj estis la ligoj inter Ĉiuj membroj de la komunumo. Krome, ne estis alia aŭtorita- tato por apogi la decidojn de la komunuma asembleo, ol ĝia propra morala aŭtoritato. La nura ebla minaco estis la eksterleĝo de la ribelanto, sed tiu minaco mem estis reciproka. Homo malkontenta pri la komunuma asembleo povis deklari, ke li forlasis la tribon kaj transiras al alia tribo - terura minaco, ĉar Si alvokis ĉiajn malfeli- cajojn sur la tribon, kiu montrigis maljusta kun unu el siaj membroj 16. Ribelo kontraŭ ĵusta decido de la kutimleĝo estis simple "nekonceptebla", kiel tiel bone diris Henry Maine, "ĉar lego, la moraleco kaj la faktoj" ne distingigis unu de la aliaj en tiuj tempoj 17. La morala aŭtoritato de la komunumo estis tiom forta ke, ek en tre posta epoko, kiam la vilaĝaj komunumoj falis en la povon de feŭdestroj, ili konservis siajn justicajn povojn; ili permesis al la feŭdestro aŭ lia kornisiito "trovi" la kondicionalan verdik- ton laŭ la kutimleĝo, kiun li ĵuris observi, kaj preni por si mem la monopunon (aŭ Free/) suldatan al la komunumo. Sed longtempe ek la feŭdestro, se li restis kunproprietulo de la nekultivataj terenoj de la komunumo, devis subme- tiSi al la decidoj de la komunumo por la komunumaj aferoj. Nobelo aŭ ekleziisto, tiu devis obei at.. la popolassembleo - Wer daselbst Wasser und Weid genusst,

P. Kropotkin. Interhelpo

muss gehoram sein - "Kiu uzas sian rajton pri akvo kaj pastejo devas obei," - tia estis la malnova popoldiro. Ec kiam la kamparanoj farigis servutoj de iu feudestro, tiu devis prezentigi antaŭ la popolasembleo, kiam tio estis al li ordonita 18. En siaj konceptoj pri la justico, la barbaroj malmulte diferencigas de la sovaguloj. Ankaŭ ili konsideris, ke murdon devas sekvi la morto de la murdinto; ke vundoj devas esti punataj per vundoj, absolute egalaj; kaj ke la ofendita familio devas apliki la verdikton de la kutimlego. Tio estis sankta devo, devo al la prapatroj, Idun oni devis plenumi en la taglumo, neniam sekrete, kaj kiun oni devis publike konigadi. Tia! la plej inspiritaj partoj de la sagaoj kaj generale de epopeaj poemoj estis tiuj, kiuj gloras tion, kion oni supozis la justeco. Ec la dioj helpis al tio. Tamen la cefa trajto de la justico de la barbaroj estas, unuflanke limigi la nombron de la individuoj, kiuj povus esti koncemataj en disputo, kaj aliflanke e1radiki la ideon, ke sango petas sangan, ke vundo alvokas la saman vundon, kaj anstataŭ tion per sistemo de kompensoj. La barbaraj kodoj, kiuj estis aroj de reguloj de la kutimjuro kolektitaj por ke jugistoj ilin UZU, unue permesis, poste kuragigis, kaj fme devigis la kompencon anstataŭ la veng0 20 . Sed tiuj, kiuj prezentis la kompencon Idel mon- punon, Idel ian permeson donitan al la riculo fari Idon ti volis, komplete miskomprenis. La kompenso (wergeld) tute malsame 01 la monpuno au la PrecJ21, estis generale tiom kosta por tuta serio de aktivaj ofendoj, ke certe gi ne estis kuragiga al tiaj ofendoj. En kazo de murdo, gi generale superis Cion, Ido povis esti la ricajo de la murdinto. "Dekokfoje dekok bovinoj" estis la kompenso ce la osetoj, Iduj ne scipovas nombri pti 01 gis dekok, dum ce l

afrikaj triboj gi atingas 800 bovinojn aŭ 100 kamelojn kun iliaj idoj, aŭ 416 Safojn en la plej malricaj triboj22. En la granda plejmulto de la kazoj, la murdinto ne povis pagi la kompencon, tiel ke ti ne havis alian sol- von 01 per sia pento decidigi al la ofendita familio, ke gi

Capitro IV. Interhelpo inter la barbaroj 111

Jin adoptu. Ankoraŭ nun, ce kelkaj triboj en Kaukazo, kiam malamikeco inter du familioj, ampleksanta vengon, fmgas, la agresinto tudas per siaj lipoj la mamon de la plej maljuna virino de la tribo kaj farigas "laktofrato" por ciuj viroj de la ofendita familio 23 . Ce pluraj afrikaj triboj, li devas doni sian filinon kiel edzinon al unu el la mem- broj de la familio; ce aliaj triboj li devas edzinigi la viri- non, kiun li vidvinigis; kaj en ciuj kazoj li faTigas familia- no, kiun oni konsultas ce gravaj aferoj24. Ne nur la barbaroj atentis pri la homa vivo, sed krome ili ne konis la hororajn punojn, kiujn en posta epoko enkondukis la laikaj kaj laukanonaj legoj sub la roma au bizanca influo. Car, dum la saksa kodo suface facile akceptis la mortpunon, ec en kazo de incendio au , perannila rabado, la aliaj barbaraj kodoj gin decidis ekskluzive en kazo de perfido al sia komunumo au al sia tribo, kaj de sakrilegio kontraŭ la dioj de la komunumo; gi estis la nura rimedo por ilin pacigi. Cio tio estas, kiel oni vidas, tre malproksima de la "diboca momio", kiun oni atribuis al la barbaroj. Male, ni povas nur admiri la profundajn momlajn principojn

ellaboritajn en la malnovaj vilagaj komunumoj, tiaj, kiaj ili estis esprimitaj en la velsaj driadoj, en la legendoj pri reĝo Arturo, en la komentarioj de Brehon 25, en la malnovaj gennanaj legendoj, ktp, au ankaŭ en la popolaj sentencoj de la modemaj barbaroj. En sia en1(onduko al The Story of Bumt Njal, George Dasent jene resumas, tre prave, la virtojn de nonnano, tiaj, kiaj ili montrigas en la sagaoj: "Malkaŝe fatis tion, kion oni devas plenumi, kiel viro, kiu timas nek malamikon, nek demonojn, nek la destinon... esti libera kaj audacema en ĉiuj siaj agadoj; esti milda kaj nobla al siaj amikoj kaj samlandanoj; esti severa kaj minaca al siaj malamikoj (tiuj, kiujn oni devas rebatpuni) sed eĉ al ili, plenumi Ĉiujn siajn devojn... Ne rompi aliansticon, ne misparoli, ne kalumni. Ne diri kontraŭ viro ion, kion oni ne audacis ripeti fronte alia vizago. Neniam forpuŝi homon, kiu serĉas Sirmon au nutraĵon, eĉ se li estas malamiko"26.

112

P. Kropotkin. Interhelpo

La samaj, au eĉ pli bonaj, principoj montrigas en la velsaj epopea poezio aŭ dirado. Agi "laŭ dolca spirito kaj justaj principoj", cu al malamikoj, cu al amikoj kaj "ripari la maljustaĵojn" estas la plej altaj homaj devoj; "malbono estas morto, bono estas vivo", ekkrias la poeto-legalisto 27. "La mondo estus frenezo, se la konvencioj faritaj per lipoj ne devus esti respektataj" - diras la lego de Brehon. Kaj la humila samanisto Mordovien, laŭdinte la samajn virtojn, aldonas en siaj principoj de kutimjuro ankaŭ, ke "inter najbaroj estas komunaj la bovino kaj la lakto"; ke "la bovino devas esti melkata por vi kaj por tiu, kiu povas bezoni lakton"; ke "la korpo de infano rugiĝas pro la batoj, sed la vizago de la frapanto rugiĝas pro honto"28, kaj tiel plu. Multajn pagojn povus plenumi similaj principoj esprimitaj kaj sekvitaj de la "barbaroj". Ankaŭ iu trajto de l

.. malnovaj vilagaj komunumoj meritas apartan mencione Ĝi estas la laŭgrada plivastigo de la solidarligoj al ĉiam pli multe logataj domaroj. Ne nur la triboj federis sin al popoloj, sed ankaŭ popoloj, kvankam diversoriginaj, kunigis al federacioj. Kelkaj unuigoj estis tiom intimaj ke, ekzemple ce la vandaloj, post kiam parto de ilia federacio disigis por iri al Reĝno, kaj de tie al Hispanio kaj Afriko, la restintoj respektis dum kvardek sinsekvaj jaroj la terdividojn kaj la vilagojn forlasitajn de iliaj samfederacioj, kaj ilin ne ekposedis, ĝis al ili senditoj certigis, ke iliaj samfederacioj ne plu intencas reveni. Ce aliaj barbaroj la teron kultivis parto de la grupo, dum la alia parto batalis ce la limoj de la komuna teritorio, au eĉ ekster la limoj. La ligoj inter pluraj popoloj estis tre oftaj. La sekombaj unuigis kun la keruskoj kaj la sibejoj, la kiadoj kun la sarmatoj, la sarmatoj unuigis kun la alanoj, la karpoj kaj la hunoj. Poste ni vidas ankaŭ, kiel la koncepto de nacio laŭgrade disvolvigis en Eŭropo, longtempe antaŭ 01-ajna organizo simila al stato konstituigis en ia ajna kontinentparto okupita de la barbaroj. Tiujn naciojn - car ne eblas rifuzi la nomon nacio al la merovida Francio, au al la Ru-

sio de la XI-a kaj XII-a jarcentoj - tamen gardis unuigitaj nenio alia 01 komuneco de lingvo, kaj nevertigi- ta konsento inter la respubliketoj por elekti siajn princojn. nur el iu speciala familio. la la militoj estis neeviteblaj; migrado signifas mili- ton: sed jam Henry Mainelene pruvis, en sia rimarkinda studo pri la originoj de la intemacia lego en la rilatoj inter triboj, ke "la homoj neniam estis suface kruela au suface stulta por submetigi al tia malbono, kia estas la milito, sen iel klopodi gin malhelpi", kaj li montris, kiom konsiderinda estas "la nombro de la malnovaj institucioj, kiuj celis malhelpi au malpligi la militon"²⁹. En la realo la homo tute ne estis militema kreaĵo, kiun oni supozas; kiam la barbaroj estis instaligintaj ili tiom rapide perdis siajn militkutimojn, ke baldau ili devis vivteni specialajn "dukojn" sekvantajn de "scholoe" au bandoj de militistoj komisiitaj por ilin protekti kontraŭ la eblaj entrodigontoj. Ili preferis la pacajn laborojn 01 la militon; tiel la homo pacemo estis la kialo de la fakigo de la militista profesio, kaj tiu fakigo poste estigis la servutecon kaj Ĉiujn militojn de la "periodo de la Statoj" en la historio de la homaro. Por historiisto estas malfacilege realvenigi al la tag-luno la instituciojn de la barbaroj. Ĉe Ĉiu paŝo oni renkontas maldarajn indikojn, kiujn oni ne povos ekspliki nur per la historiaj dokumentoj. Sed oni projekcias plenan lumon sur la pasinteco tuj, kiam oni sin turnas al la institucioj de la multegaj triboj, kiuj ankoraŭ vivas kun socia organizado preskaŭ identa kun tiu de, niaj barbaraj prapatroj. Pri tio embarasas nin nur la elekteleco, ĉar la insuloj de Pacifiko, la stepoj de Azio kaj la altebenajoj de Afriko estas veraj historiaj muzeoj, enhavantaj specimenojn de Ĉiuj eblaj mezaj statoj, tra kiuj la homaro transiris de la sovaĝulaj gentoj al la organizado per Statoj. Ni ekzaminu kelkajn el iuj specimenoj. Se ni konsideras la vilagajn komunumojn de la butjatoj (mongoloj), aparte tiujn de la stepo de Kudinsk, Ĉe la supra Leno, kiuj plej evitis rosan influon, ni trovas ilin fidelaj

114

P. Kropotkin. Interhelpo

reprezentaritoj de la barbara stato, kiu karakterizas la transiron inter la brutbredado al la agrikulturo ³⁰. Tiuj butjatoj ankoraŭ vivas en "nedividitaj familioj", t.e., kvankam Ĉiu filo, kiam li edzigas, instaligas en aparta kabano, tamen la kabanaj de almenaŭ tri generacioj restas en la sama Ĉirkaubaritejo, kaj la membroj de la nedividita familio komune laboras en siaj kampoj kaj komune posedas siajn unuigitajn fajrejojn kaj siajn brutojn, same kiel siajn "porbovidojn" (malgrandaj Ĉirkaubaritaj terpecoj, kie oni kreskigas molan herbon por bredi bovidojn). Ĝenerale oni manĝas aparte, en Ĉiu kabano; sed, kiam oni rostan viandon, ĉiuj membroj de la nedividita familio, de dudek ĝis sesdek, kune partoprenas la feston. Pluraj nedividitaj familioj instalitaj en la sama loko, same kiel pli malgrandaj familioj logantaj en la sama vilago (plejparte disrompitaĵoj de iamaj nedividitaj familioj) formas la unuigon, au la vilagan komunumon; pluraj ulusoj formas tribon; kaj la kvardekseks triboj, au landoj de la Kurdinska stepo estas unuigitaj en federacio. Pli striktajn federaciojn formas parto de la triboj

por specialaj celoj en kazo de neceso. La privata hiena proprieto estas nekonata, Ĉar la teron komune posedas Ĉiuj membroj de la uluso, aŭ pli guste de la federacio; se tio farigas necesa, la teron redividas inter la diversaj ulusoj la popolasembleo de la tribo, kaj inter la kvardek ses triboj la asembleo de la federacio. Notindas, ke la sama organizado validas ĉe la 250 000 burjatoj de orienta Siberio, kvankam ili vivas ekde tri jarcentoj sub la rosa autoritato, kaj konas la rosajn instituciojn. Malgraŭ Ĉio tio, malegalecoj de la ricecoj rapide disvolvigas inter la burjatoj, aparte ekde kiam la rusa registaro tro grave konsideris iliajn taĉsojn (el ektitajn princojn) kiel respondecajn ricevantojn de la impostoj kaj reprezentantojn de la federacioj en iliaj rilatoj al minis. traciaj kaj ĉe komercaj kun la rusoj. Tio havigas al kelkaj multajn okazojn por riĉigi, dum la mahiĉigo koincidas kun la proprigo de la burjataj teroj fare de la rusoj. Sed estas kutimo ĉe la burjatoj, aparte tiuj de Kudinsk - kaj kutimo

Capitro IV. Interhelpo inter la barbaroj 115

estas pli ol lego - ke, se familio perdas siajn brutojn, la plej riĉaj familioj donas al ĝi kelkajn bovinojn kaj kelkajn ĉevalojn, por ke ĝi povu relevigi. Sialflanke la malriculo sen familio manĝas en la kabanjoj de siaj samgentanoj; Ii eniras en kabanon, sidigas apud la fajro - pro mĵto, ne pro karitato - kaj partoprenas en la mango, kiu Ĉiam estas zorge dividata al egalaj porcioj; Ii donnas tie, kie Ii vesp ennan

s. Ĝenemle la komunistaj kutimoj de la burjatoj tiom impresis la rosajn konkerantojn de Siberio, ke ili nomis ilin bratskĵje - "la fratemuloj" - kaj skribis al Moskvo: "Ĉe ili Ĉio estas komuna; Ĉion, kion ili hayas, ili dividas inter si". Ankoraŭ nun, ĉe la burjatoj de Leno, kiam oni vendas tritikon aŭ sendas kelkajn brotojn vendotajn al rusa buĉisto, la familioj de ŭjus, aŭ de la tribo, kunigas sian tritikon aŭ siajn brutojn kaj ilin vendas kiel unu tuton. Ĉiu ulus havas krome grenon rezervitan por prontedoni se necesas; ĝi hayas sian komunan fomon (la four banal de la malnova francaj komunumoj) kaj ĝia forĝisto, same kiel forĝisto de la komunumoj de Hindi0 31, kiel membro de la komunumo, ne ricevas pagon pro la laboro, kiun Ii faras por siaj kunviiĝanoj. ti devas senpage labori, kaj, se Ii uzas sian ceteran tempon por fari la platetojn el Ĉizita kaj alĵentumita fero, per kiuj la burjatoj ornamis siajn vestaĵojn, Ii povas eventuale vendi ilin al virino el alia klano, sed al virinoj de sia propra ldano tiujn omamaĵojn Ii devas donaci. La vendoj kaj la aĉetoj ne rajtas esti pmktikataj en la komunumo, kaj la regulo estas tiom severa, ke kiam riĉa familio dungas laboriston, tiu laboristo devas esti prenata de alia klano, aŭ de inter la rusoj. Tiu kutimo evidente ne estas proprajo de la burjatoj, kaj ĝi estas tiom disvastiginta inter la modernaj barbaroj, aĵaj aŭ umlataĵaj, ke verŝajne ĝi estis universala ĉe niaj prapatroj. La senton de unueco interne de la federacio gardadas la komunaj interesoj de la triboj, la komunaj asembleoj kaj la festoj, kiuj Ĉiam okazas samtempe kun la asembleoj. Tiun saman senton gardadas ankau alia institucio, la aba, aŭ komuna Caso, kiu estas rememoro al tre malnova

P. Kropotkin. Interhelpo

pasinteco. Ciuaŭtune, la kvardekse klanoj de Kudinsk kunvenas por tiu Caso, kies produkto estas dividata inter Ciuj familioj. Krome naciaj aba-j estas de tempo al tempo kunvokataj por aserti la unuecon de la tuta burjata nacio. Tiukaze Ciuj burjataj klanoj, kiuj estas disigitaj sur centoj da kilometroj okcidente kaj oriente de la Bajkala lago, devas sendi siajn delegitajn Casistojn. Miloj da viroj alkonvenas, Ciu alportas provianton por tuta monato. La porcio de Ciu devas esti egala; kaj antaŭ 01 ili estas miksataj unu kun la aliaj, Ciuj porcioj estas pesataj de elektita maljunulo (Ciam "permane": pesiloj estos profanado de la malnova kutimo). Post tio, la Casistoj dividigas je grupoj po dudek viroj, kaj Ciu grupo iras ĉi bone establitaj plano. En tiuj aba-j la tuta burjata nacio revivas la epopeajn tradiciojn el epoko, kiam potenca ligo kunigis Ciujn ĝiajn membrojn. Ni aldonu, ke similaj komunumaj Casoj estas tute kutimaj ĉe la indianoj kaj la Ĉinoj sur la bordoj de Usono (Kada)32. La kabiloj, kies morojn tiel bone priskribis du francaj esploristoj33, montras al ni "barbarojn" jam pli evoluintajn pri agrikulturo. Iliaj kampoj, irigaciaj kaj sterkataj, estas ruzorge kultivataj, kaj en la montaraj terenoj Ciu uzeblo terpeco estas kultivata per Spato. La kabiloj spertis multajn sortosangojn en sia historio; ili adoptis dum iom da tempo la islaman legon por la heredoj, sed ili malbone alku timigi

al ĝi, kaj ili revenis, antaŭ centkvindek jaroj, al la malnova kutimlego de la triboj. Tialla terposedo havas ĉe ili miksan karakteron, kaj la privata terproprieteco ekzistas flanke de la komuna posedo. Nuntempe la bazo de ilia organizado estas la vilaga komunumo, la thaddort kiun fonnas ĝenerale pluraj kunmetitaj familioj (klarĉuba-) referencataj al komuna origino, kaj ankiaŭ malgrandaj familioj de fremduloj. Pluraj vilagoj grupigas al klanoj aŭ triboj, (arch) plumbaj triboj fonnas fedemcion (thak ebJof) kaj plumbaj fedemcioj foje povas konstitui koalicion, ĉefe kiam temas pri sinarmigo por la defendo. La kabiloj agnoskas nenian alian aŭtoritaton, 01 tiun de la djennea, aŭ asembleo de la vilagaj komunumoj. Ciuj

Capitro IV. Interhelpo inter la barbaroj 117

plenaj viroj ĝin partoprenas, eksterdome, aŭ en speciala konstnajo garnita de stonaj sidiloj, kaj la decidoj de la djennea estas unuanime fajnaj: t.e., la diskutoj daŭnas, ĝis Ciuj ceestantoj akceptas iun decidon aŭ konsentas submetigi al ĝi. Ĉar ne estas en vilaga komunumo "aŭtoritatoj" por trudi decidon, tiun sistemon praktikis la homaro ĉi, kie estis vilagaj komunumoj, kaj ĝi validas tie, kie la komunumoj daŭre ekzistas, t.e. inter pluraj centmilionoj da homoj. La djennea nomumas la plenumantaron - la plejagulon, la skribiston kaj la kasiston; ĝi difinas la impostojn kaj regas la dividon de la komunaj teroj, kaj ĉiajn komune utilajn laborojn. Multaj laboroj estas komune plenumataj: la . soseojn, la moskeojn, la fontanojn, la irigacikanalojn, la altajn turojn por sin protekti kontraŭ la rabantoj, la barilojn, ktp faras la komunumo, dum la sosegojn, la moskeojn kaj la bazarpilacegojn faras la tribo. Multaj restaĵoj de la komuna kultivado daŭre ekzistas, kaj la domoj ankoraŭ estas konstnataj de, aŭ helpe de, Ciuj gevoj de la vilago. La "helpoj" estas tre oftaj, kaj oni ilin kunvokas por la kultivado de la

kampoj, por la rikolto, ktp. Konceme la profesian laboron, Ciu komunumo hayas sian forgiston, kiu guas sian porcion de la komunuma tero kaj laboron por la komunumo; kiam alpro kmmig as la plugsezono, tiu laboristo vizitas Ciun domon kaj riparas la laborilojn kaj la plugilojn, sen atendi ian pagon. La farado de novaj' plugiloj estas konsiderata kiel pia farado, kiun oni neniel povas kompensi per mono, nek per ia ajn alia formo de salajro. Car la kabiloj jam konas la privatan proprieton, estas inter ili riculoj kaj malriculoj. Sed, kiel Ciuj homoj, kiuj vivas tute apude unu de la alia kaj scias, kiel malriceco komencigas, ili gin konsiderns kiel akcidenton, kiu povas trafi. Ciun. "L'almozsakon kaj prizonon oni ne rifuzas", diras proverbo de la rosaj kamparanoj; la kabiloj gin praktikas, kaj oni ne trovas evidentan diferencon de sinteno inter riculoj kaj malriculoj; kiam malriculo kunvokas "helpon", riculo venas labori al Ha kampo, same kiel la malriculo reciproke faras 34 . Krome, la djenea-j ricevas kelkajn kampojn kaj

118

P. Kropotkin. Interhelpo

gardenojn, foje komune kultivatajn, por la uzo de la plej malriĉaj membroj. Multaj similaj kutimoj daŭre ekzistas. Car la malriĉaj familioj ne povas aceti viandon, gi regule acetigas per la punmono, aŭ per la donacoj al la djenea aŭ per la produkto de la pagQl por uzi la komunumajn kuvojn por fari olivoleon; tiu viando estas disdonata egale al Ciuj, kiuj ne hayas rimedojn por mem aceti viandon. Kiam Safon aŭ junan bovon familio buCas por sia propm uzo, se ne estas bazartago, la fakton anoncas sur la stratoj la kriisto de la vilago, por ke la malsanuloj kaj la gravedulinoj poyo veni preni' de gi tion, ldon ili deziros. La interhelpo manifestigas en la tuta vivo de la kabiloj; se iu el ili, dum vojago en alia lando, renkontas alian kabilon, ldu tion bezonas, li devas lin helpi, ec se li riskas sian propran ricecon aŭ sian vivon; se li ne faras, tiu, ldu ne estas helpata, rnjtas plendi al la djenea, kaj la djenea koste de la egoisto tuj riparas la domagon. Ni tie renkontas kutimon konatan de tiuj, lduj studis la negocajn Jigojn de la .mezepoko. Ciu fremdulo, ldu eniras kabilan vilagon, rnjtas Sinnejon en la vintro, kaj liaj cevaloj rajtas paStigi sur la komunumaj teroj dum dudekkvar horoj. Sed se necesas, li povas fidi al helpo preskaŭ senlima. Tiel dum la malsatego de 1867-68, la kabiloj akceptis kaj nutris Ciujn, lduj rifugis en iliaj vilagoj, sen laŭorigina distingo. En la distrikto de Dellys, ne malpli 01 12 000 personoj el Ciuj partoj de Algerio, kaj ec el Maroko, estis tiel nutritaj. Dum oni mortis pro malsato en Algerio, ne estis ec unu morto pro tiu kialo sur la kabila teritorio. La djenea-j, senigante sin mem je necesajoj, organizis helpon, neniam. mem petante ian helpon de la registaro, ne aŭdigante ec la plej legeran plendon; ili konsideris tion natura devo. Kaj dum inter la eŭropaj kolonianoj Ciaj policaj rimedoj estis deciditaj por malhelpi la Stelojn kaj la malordon rezultantajn el la amasalveno de fremduloj, nemo simila necesis sur la teritorio de la kabiloj; la djenea-j ne bezonis helpon aŭ protekton el la ekstero. Mi povas nur rapide citi du aliajn el la plej interesaj trajtoj de la vivo de la kabiloj: la anoj, aŭ certigita

protektado de la putoj, de la kanaloj, de la moskeoj, de la bazarplacoj, de kelkaj soseoj, ktp en kazo de milito, kaj la SoF-oj. En la anoj ni havis serion de institucioj celantaj ambau malpigi la malbonojn de la milito kaj preventi la konfliktojn. Tiella bazarplaco estas anoya cefe se ĝi situas sur limo kaj rilatigas kabilojn kaj alipopolanojn; neniu atidakas perturbi la pacon de la bazaro; se malpaco ekestas, tuj paco restarigas la alipopolanojn kunvenintaj en la bazarurbo. Ankau la vojo, kiun iras la virinoj por iri de la vilago al la fontano estas anoya en kazo de milito, ktp. SoF estas tre ofta formo de asocio, kiu hayas kelkajn komunajn trajton kun la Burgschaften au Gogilden de la mezepoko. Uj estas societoj por la reciproka protektado kaj por Cijaj diversaj bezonoj - intelektaj, politikaj kaj moralaj - kiujn ne povas kontentigi la teritoria organizo ani 7 a do de la vilago, de la Idano kaj de la federacio. La SoF ne konas teritoriajn limojn; ĝi varbas siajn membrojn en diversaj vilagoj, ec inter alipopolanoj; kaj ĝi protektas ilin en Cijaj eblaj eventualoj de la vivo. Ĝi estas Idopodo por aldoni al la teritoria grupigo eksterteritorian grupigon, kun la intenco respondi al Cijaj reciprokaj kemoj, kiuj okazas senkonsidere de la limoj. La libera internacia asociigo de la individuaj Statoj kaj ideoj, kiun ni konsideras kiel unu el la grandaj progresoj de nia tempo, tiel originas ella barbara antikveco. La montanoj de Kaukazio prezentas al ni multajn aliajn samspecajn ekzemplojn tre instruajn. Studante la nunajn kutimojn de la kabardoj - iliajn kunmetitajn familiojn, iliajn komunumojn kaj iliajn konceptojn pri la justico - Maksim Kovalevskij en limarkinda verko "La moderna kutimo kaj la malnova lego", laumetode priskribis la analogajn disponojn de la malnovaj barbaraj kodoj kaj li kaptis ce la freSa faro la originon de la feudeco. Ce aliaj grupoj de Kafikazo, ni foje videtas, kiel la vilaga komunumo ekestis, kiam ĝi ne devenis de la tribo, sed konstituigi

per la memvola unuigo de malsamaj originoj kaj familioj. Tio estis la kazo antaŭ nelonge por kelkaj ĉevsumaj vilagoj, kies logantoj

120

P. Kropotkin. Interhelpo

juris "komunecon kaj fratecon"³⁵. En alia regiono de Kaukazo, Dagestano, ni vidas la establodon de feudaj rilatoj inter du triboj, kiuj ambau konservas samtempe siajn komunumojn (kaj ec spurojn de la malnovaj "klasoj" de la pergenta organizado); tio estas vivanta ekzemplo de tio, Ido okazis kiam la barbaroj konkeris Itallon kaj Gallion. La lezginoj konkerinte plumjn kartvelajn kaj tatarajn vilagojn en la distrikto de Zakotaly, ne dividis ilin inter la familioj de la konkerintoj; ili konsistigis feudan klanon, kiu ampleksas hodiau 12 000 hejmojn en tri vilagoj, kaj kiu komune posedas malpli ol dudek kartvelajn kaj tatarajn vilagojn. La konkerintoj dividis siajn proprajn terojn inter siaj klanoj, kaj tiuj klanoj ilin dividis egale inter la familioj; sed ili ne enmiksiĝis en la djencoj de siaj tributuloj, kiuj ankumu pmktikis la kutimon, menciitan de Julio

Cezaro: la djenea Ciujare decidas kiu parto de la komuna teritorio devas esti kultivata, tiu spaco estas dividata al tiom da partoj, Idom estas da familioj, kaj la partoj estas lotataj. Rirarkindas, ke, dum oni renkontas iom da proletoj inter la lezginoj (kiuj vivas sub la regimo de privata proprieto por la teroj kaj de komuna proprieto por la selVUtoj)³⁷, ili estas maloftaj inter iliaj kartvelaj selVUtoj, kiuj daure komune posedas siajn terojn. La kutimjuro de la montanoj de Kaukazio estas proksimume la sama, kiel tiu de la longobardoj aŭ de la saliaj frankoj, kaj pluraj el ĝiaj disponoj helpas kompreni la justican proceduron de la malnovaj barbaroj. Ĉar ili ĥayas tre senteman. kam.kteron, ili faras Cion eblan por malhelpi, . ke kvereloj tragedie fiĝigu. Tiel ce la lievsurbj la spadoj estas mpide eltirataj, kiam ekestas kverelo; sed, se virino enmiksigas kaj jetas inter la batalantojn la tukon, kiun Si surhavas sur sia kapo, la spadoj tuj reeningigas kaj la kverelo pacigas. La kaptuko de la virinoj estas anoja. Se kverelo ne estis gustatempe cesigita kaj flni

s per murdo, la kompanse pagenda sumo estas tiom konsiderinda, ke la agresinto estas komplete minigita por sia tuta vivo, escepte, se ĵin adoptas la ofendita familio: se Ĵi sin helpis per sia spado en malgranda kverelo kaj suferigis wndojn, Ĵi por

Capitro IV. Interhelpo inter la barbaroj 121

Ciam perdas la estimon de sia klano. En Ciuj disputoj, la pemntoj prenas sur sin la taskon plibonigi la aferon; ili elektas la ĵugistojn inter la membroj de la klano - ses por aferetoj, kaj de dek ĝis dekkvin por pli seriozaj aferoj, kaj la rosaj observantoj atestas pri la absoluta nekoropteblo de la ĵugistoj. La ĵuro estas tiom grava, ke la generale estimataj viroj estas senigitaj el tiu devo: simpla aserto suficas, des pli ke en grava afero la fievsuro neniam hezitas agnoski sian kulpecon (mi parolas, kompreneble, pri la fievsuro kiun ankormú ne atingis la civilizo) . La ĵuro estas cefe rezetvita por kazoj kiaj la disputoj pri la proprieto, kie temas pri iu taksado, krom la simpla konstato de la faktoj; en tiuj okazoj, la homoj, kies asertado devas decidiĝi pri la disputo, agas plej singarde. Generale certe ne manko de honesteco aŭ respekto al la rajtoj de iliaj samspecanoj karakterizas la barbarajn sociojn de Kaúkazio ³⁸ . La popoloj de Mriko prezentas tiom grandan variecon de treege interesaj socioj, ampleksante ciujn transajn gradojn ekde la primitiva vilaga komunumo ĝis la barbaraj kaj despotaj monarkioj, ke mi devas forlasi la ideon doni ci-tie la rezultojn, ec sendetalajn, de kompara studo de iliaj institucioj³⁹. Suficas diri ke, ec sub la plej horora despotismo de siaj regetoj, la komunumaj asem-bleoj, aplikante la kutirnjuron, restas suverenaj pri grava parto de la aferoj. La lego de la stato pennesas al la rego mortigi iun ajn pro sia kaprico, aŭ ec por kontentigi sian glutemon; sed la kutimjuro de la popolo daure vivtenas la reton de institucioj de reciproka helpo, kiuj retrovigas ce aliaj barbaroj kaj ekzistis ce niaj prapatroj. Ce kelkaj pli favorataj triboj (en Borneo, Ugando, Abisenio kaj cefe ce la bogoj), kelkaj arangoj de la kutimjuro montras sentojn vere plenajn de racieco kaj delikateco. La vilagaj komunumoj de la indigenoj de ambaŭ Amerikoj ĥayas la saman karakteron. Oni trovis la tupiojn de Brazilio vivantaj en "longaj domoj", kiujn okupas tutaj klanoj komune kultivantaj siajn grenajn kaj maniokajn kampojn. La amnioj, kies civilizo estas multe pli evoluinta,

P. Kropotkin. Interhelpo

kutimas komune kultivi siajn kampojn; same estas pri la ukagaoj, kiuj sub sistemo de primitiva komunismo kaj de "longaj domoj" lernis konstrui bonajn soseojn kaj disvolvi diversajn domindustriojn 40 , tiom evoluintajn, kiom tiuj de la komenco de la mezepoko en Eúropo. Ciuj tiuj popoloj vivis sub la regimo de kutimjuro simila al tiu, pri kiu ni donis ekzemplojn en la antaúaj pagoj. Ce alia ekstremo de la mondo' ni

ovas la malajan feúdecon, sed tiu feúdeco ne povis eIradiĝi la negaria-jn aú vilagajn komunumojn, el kiuj ciu posedas almenaú parton de la tero kaj, kiam tio necesas, redisdonas terojn inter la diversaj negaria-j de la tribo 41 . Ce la Alfumoj de Mihasa ni trovas la komunan vicordon de la rikoltoj; ce la hindaj triboj de Wyadodo, ni hayas periodajn redividojn de la teroj en la tribo, kaj kultivadon de la grundo fare de la klano; kaj en ciuj partoj de Sumatro, kie la islamaj institucioj ankómú ne tute detmis la maInovan organizadon, ni trovas la kunmetitan familion (suka) kaj la vilagan komunumon (kohta), kiu konservas sian mjton pri la tero, ec se parto de tiu tero estas kulturebligita sen gia penneso 42 . Tio montras, ke ni tie retrovas ciujn kutimojn por sin reciproke protekti kaj por preventi kverelojn kaj militojn, tiuj kutimoj estis mallonge indikitaj en la antaúaj pagoj kiel karakterizoj de la vilaga komunumo. Oni rajtas ec diri, ke ju pli integre la komuna posedado estis konservita, des pli mildaj kaj bonaj estis la moroj. De Stuers asertas pozitive, ke guste ce la triboj, kie la institucion de la vilaga komunumo malplej falsis la konkerintoj, estas malplej da malegaleco en la riceco kaj malplej da krueleco, ec en la preskriboj de la rebatpuna lego. Male, cie, kie la vilaga konlunumo estis disigita, "la logantoj suferis la plej teroran subpremon de siaj despotaj mastroj",43. Tio estas tute natum. Kiam Waitz rimarkas, ke la triboj, kiuj konservis siajn tribajn fedemciojn, posedas pli altan disvolvigon kaj hayas pli rican litemturon, olla triboj, kiuj perdis la maInovajn ligojn de unuigo, li nur konstatas tion, Ido povis esti antaúvidita. Novaj ekzemploj kondukas nin allacigaj ripetoj - tiom okulfrapa estas la simileco inter la barbaraj socioj sub Ciuj

Capitro IV. Interhelpo inter la barbaroj 123

klimatoj kaj ce Ciuj rasoj. La sama procedo de evoluo plenumigis en la homaro kun miriga simileco. Kiam la laú ldanan organizadon atakis de interne la apartigita familio kaj el ekstere la dispartigo de la migrantaj klanoj kaj la neceso akcepti fremdulojn kun maIsama deveno, - tiam aperis la vilaga komunumo, bazita sur teritoria koncepto. Tiu nova institucio, kiu nature eliris ella antaúa - la klano - ebligis al la barbaroj tmnsiri tre malpacan periodon de sia historio sen esti disigitaj al izolitaj familioj, kiuj pereus en la lukto por la vivo. Novaj fonnoj de kulturo disvolvigis ce la nova organizado; la agrikulturo atingis staton malofte superigitan gis nun; la domindustrioj estis levitaj gis alta grado de petfekteco. Izolejoj estis konkeritaj, ilin trancis soseoj

kaj tie logis grupoj elirintaj kvazaŭ svanĝoj el la patrinkomunumoj. Bazaroj estis establitaj kaj fuortetoj estis starigitaj, same kiel sanktejoj por la komuna kulto. La koncepto de pli larĝa unuigo, disvastigita al tutaj popoloj kaj al pluraj diversoriginaj popoloj, malrapide ellaborigis. La malnovan koncepton pri la justico, kiu enhavis nur ideon pri venĝo, malrapide kaj profunde tmfis modifo - la riparo de kaŭzita malbono anstataŭis la venĝon. La kutimlego, kiu ankoraŭ estas lego de la Ciutaga vivo por pli ol du trionoj de la homaro, estis ellaborata sub tiu organizado, same kiel sistemo de kutimoj celanta malhelpi la subpremado de la amasoj fare de la minoritatoj, kies potenco kreskis proporcie al la facileco amasigi apartajn aĵojn. Tiam novan fondon alprenis la emoj de la amasoj al reciproka subteno. Kaj la progreso - ekonomia, intelekta kaj morala - kiun la homo plenumis sub tiu nova popola fono de organizado, estis tiom granda, ke la Statoj, kiam ili poste ekkonstituigis, nur ekposedis, por la bono de la minoritatoj, ĉiujn justicajn, ekonomiajn, administraciajn funkciojn, kiujn antaŭe plenumis, por la bono de Ĉiuj, la vilaga komunumo.

124

P. Kropotkin. Interhelpo

CAPITRO V. Interhelpo en la mezepoka civito

Kreskado de la aŭtoritato en la barbara socio - Servuteco en la vilagoj - Ribelo en la fortikurboj, ilia liberigado, iliaj ĉartoj - la gildoj - Duobla origino de la mezepoka libera civito - Justica kaj administracia suvereneco - Manlaboro konsiderata kiel honorinda - Komercado per la gildo kaj per la civito,

La sociemo kaj la bezono de reciproka helpo kaj subteno estas tiom esence propraj al la homa naturo, ke en neniu epoko de la historio ni trovas la homojn vivantajn en malgrandaj izolitaj familioj, batalantaj unu kontraŭ la alia por certigi siajn vivrilnedojn. Male, la modernaj esploroj, kiel ni vidis en la du antaŭaj ĉapitroj, montras, ke jaro en la komenco mem de sia prahistoria vivo, la homoj grupigis en gentoj, idanoj aŭ triboj, konservataj per la ideo de komuna origino kaj per la adorado de komunaj prapatroj. Dum jarmiloj kaj jarmiloj, tiu organizado servis kielligo inter la homoj, kvankam estis nenia aŭtoritato por ĝin trudi; ĝi profunde influis la postan disvolvado de la homaro; kaj kiam malstrecigis la ligoj de komuna origino per la migradoj, dum la disvolvado de la disigitaj familioj interne de la kano detruis la malnovan unuecon, nova fono de unuigo disvolvigis, laŭ teritoria principo: la vilagan komunumon kreis tiam la socia genio de la homo. Tiu institucio siavice konservis la necesan unuecon, ebJigante al la homo daŭrigi la postan disvolvado de la fonoj de socia vivo, trnvivi unun el la plej malhelaj periodoj de la historio sen lasi la socion disigi al malstriktaĵoj de familioj kaj individuoj, kaj

ellabori multajn duarangajn instituciojn, el kiuj pluraj pluivis gis nun. Nun ni ekzamenos tiun novan disvolvigon de la Ciam vigla emo al interhelpo. Komencante per la vilagaj komunumoj de la lau- diraj barbaroj, en epoko, kiam ni vidas ekaperi novan civilizon post la falo de la Romia imperio, ni studos la no- vaj aspektojn, kiujn alprenis la sociaj emoj de la amasoj en la mezepoko, aparte en la gildoj kaj la mezepokaj civitoj.

Capitro V. Interhelpo en la mezepoka civito 125

Ne nur ili ne estis la batalemaj animaloj, al kiuj oni ofte komparis, sed la barbaroj de la unuaj jarcentoj de nia emo - kie tiom da mongoloj, afrikanoj, araboj, ktp, kiuj ankomu estas en la sama stato -" senvarie preferis pacon 01 .militon. Kelkaj triboj estis esceptoj: tiuj, kiuj estis peJitaj dum la grandaj migradoj al la dezertoj au neproduktivaj montaroj, tiel devis periode rabi siajn pJi favoratajn najbarojn. Sed krom tiuj, la granda amaso de la teutonoj, de la saksoj, de la keltoj, de la slavo, ktp, revenis al sia Spato kaj siaj gregoj tre rapide post kiam ili instaljgis en'la novkonstruitaj teritorioj. La plej malnovaj barbaraj kodoj jam prezentas al ni sociojn konsistantajn el pacemaj agrikulturaj komunumoj, kaj ne hordojn de homoj militantaj unu kontrau aliaj. Tiuj barbaroj kovris

la teron per vilagoj kaj bienoj; ili kulturebligis la arba- rojn, konstruis la pontojn sur la torentoj, koloniigis la izole- jojn, kiuj antaue estis tute nelogebloj, kaj ili forlasis la hazar- dajn militekspediciojn al la bandoj, scl101ae, au kompanioj, arigitajn de portempaj estroj, kiuj vagadis, proponante sian aventuremon, siajn annilojn kaj sian konon pri la milito, por protekti la popolojn, kiuj deziras antaue la pacon. Tiuj militistoj, kun siaj bandoj, venis, estis dum iom da tempo, kaj poste foriris; sed la granda popolamaso daure kultivis la teron, nur malmulte atentante tiujn militistojn celantajn trodi sian regadon, tiom longe, kiam ili ne limigis la sendependecon de la vilagaj komunumoj2. 10m post iom la novaj okupantoj de Europo kreis la regimon de terposedado kaj grundkultivado, kiujn ankoraŭ aplikas cel1toj da milionoj da homoj; ili ellaboris sistemon de kompensoj al la damaĝoj, anstataŭ la lego de la rebatpuno de la malnovaj triboj3: ili lemis la unuajn rodimentojn de la industrio, kaj samtempe, dum ili fortikigis siajn vilagojn per palisraj muroj, dum ili starigis temjn remparojn kaj fuortojn por tie rifugi kaze de nova invado, ili forlasis la taskon defendi tiujn remparojn kaj fuortojn al tiuj, kiuj estis profesiaj fakuloj pri la milito. Tiella pacaj emoj de la barbaroj, ne la militaj instink.- toj, kiujn oni atribuas al ili, poste igis ilin seIVUtoj de milit- estroj. Evidentas, ke la vivmaniero de la annitaj bandoj ofer-

tiŝi da facileco por riĉigi, ĉia terkultivistoj provis trovi en siaj agrikulturaj komunumoj. Ankoraŭ hodiaŭ ni vidas, ke anĉlistoj foje kunvenas por masakri la patabelojn kaj ilin senigi je iliaj gregoj, kvankam la patabeloj deziras nur pacon kaj pretas ĝin aceti per alta prezo. La iamaj ŝolae certe ne estis pĵi ŝkrupulemaj, ĉia hodiaŭia ŝolae. La brotaroj, la fero (kiu tre multe kostis en tiu epoko)⁴ kaj la ŝkavoj estis tiel ekposedataj; kaj kvankam la plejmulto de tiuj akiroj estis surloke malŝparataj per tiuj gloraj goĵimontroj, pri kiuj tiom parolas la epopea poezio, parto de la riĉaĵoj servis novajn riĉigojn. Abundis la nekultivitaj teroj, kaj ne mankis homoj pretaj ilin kultivi, se ili nur povis akiri la necesajn ilojn. Tutajn vilaĝojn ruinigitajn pro epizootioj, pestoj, incendioj aŭ ekspedicioj de novaj enmigrintoj foje forlasis iliaj loĝintoj, kiuj iris serĉi novajn loĝejojn. Tiel ankoraŭ okazas en Rusio en similaj cirkonstancoj. Kaj se unu ĉia hirdmen de la anĉitaj kompanaroj ofertas al

iuj kampa- ranoj kelkajn brutojn por nova instalaĵo, fero por fari plugilon, aŭ ĉia la plugilon mem, ŝian protektadon kontraŭ novaj ekspedicioj kaj la certecon pri iu nombro da jaroj sen ia trudo antaŭ 01 ili devos ekkompensi la kontraŭ- traktitan ŝuldon, ili instaligis sur ĉia tero; kaj, post pena lukto kontraŭ malbonaj rikoltoj, inundoj kaj epidemioj, kiam tiuj pioniroj ekrepagis siajn ŝuldojn, servutajn devojn trudis al ili la milita protektanto de la teritorio. Riĉaĵoj akumulis certe per tiu maniero, kaj povo ĉiam sekvas riĉecon. Tamen, ĵu pli ni eniras en la vivon de tiuj epokoj, proksimume la sesa aŭ ŝepa jarcento de nia erao, des pli ni vidas, ke ĉia elemento, krom la riĉeco kaj la milita forto, necesas por starigi la aŭtoritaton de la malplimulto. Elemento de lego kaj ĵuro, la deziro de la amasoj konservi la pacon kaj establi tion, kion ili konsideris ĵusta, donis al la estroj de la ŝolae - regoj, dukoj, knjaĵoj kaj aĵiaj - la forton, kiun ili akiris ducent aŭ tricent jarojn poste. Mem tiu ideo pri la ĵustico, konceptita kiel ĵusta venĝo por ĉiu damaĝo, tiu ideo, kiu estis disvolviginta sub la regimo de la tribo, retrovigas tra la historio de la postaj

Capitro V. Interhelpe en la mezepoka civito 127

institucioj; kaj pli 01 motivoj militaj aŭ ekonomiaj, tiu ideo fatigas fundamento, sur kiu b a

gis la aŭtoritato de la regoj kaj de la feudestroj. Estis unu el la ĉefaj zorgoj de la vilaĝaj komunumoj (same kiel ĉe niaj nuntempaj barbaroj) fini, tiom rapide, kiom eble, la venĝon, kiun levis la kutima koncepto pri la ĵustico. Kiam naskigis kverelo, la komunumo tuj intetvenis, kaj post kiam la popolasembleo aŭdis pri la afero, ĝi decidis la monkompenson pagendan al la ofendita persono aŭ al ĵia familio (la wergeld), same kiella fkd, aŭ monpunon por la malpaco, kiu estis pagenda al la komunumo. Tiel ĉia intemaj kvereloj estis facile pacigitaj. Sed kiam, malgraŭ ĉiaj decidoj faritaj por ilin preventi, la malpacoj eksplodis inter du malsamaj triboj, aŭ du tribfederacioj, malfacile estis trovi arbitracianton kapablan eldiri sentencon, kies decido estu akceptata de ambaŭ partioj, ambaŭ pro ĉia senpartieco kaj pro ĵia konado de la malnova lego. Tio estis des pli malfacila, ke la kutimlegoj de la diversaj triboj kaj federacioj variis laŭ la kompenso ŝuldata laŭ la diversaj kazoj. Tiel oni ekkutimis elekti la arbitracianton el inter iuj familioj aŭ triboj, famaj pro esti pure konservintaj la malnovan legon kaj spertaj pri la kono de kantoj, driadoj, ŝagaĵoj, ktp... per kiuj la lego konservigis en la memoroj. Tiel tiu tradicio pri la lego farigis ĉia arto, ĉia "mistero" zorge transdonata en iuj familioj de generacio al generacio. Tiel

en Islando au aliaj skandinavaj landoj, ce iu ADthing, au nacia asembleo, iu lovsogmathr recitis laumemore la tutan legon por edifi la asembleori. En Irlando estis, kiel oni scias, speciala klaso de homoj famaj pro sia kono de la malnovaj tradicioj, kaj guste pro tio ganta grandegan autoritaton kiel jugistoj. Kiam ni aliflanke vidas en la rosaj analoj, ke kelkaj triboj de la Nordokcidento de Rusio, pelataj pro la kreskanta malordo, kiu rezultis de la ludo de la "klanoj kontraŭ la klanoj", alvokis al nonnandaj vasingiar por esti iliaj jugistoj kaj esti militaj scholae-j; kiam ni vidas la knjaQ-ojn au dukojn elektitajn en la sama normanda familiQ dum ducent jaroj, kiuj sekvis, ni devas agnoski, ke la slavoĵ supozis ce la

128

P. Kropotkin. Interhelpo

normandoj pli bonan konon de la lego, kiu estis akceptita de iliaj diversaj popoloj. Tiukaze la posedo de runoj por la transdonado de la malnovaj kutimoj estis grava avantaĝo por la normandoj. Sed aliaj kazoj estas malprecizaj spuroj, kiuj montras, ke oni alvokis al la "plej malnova" branĉo de la popolo, al tiu, kiu supozeble estis la patrinbranĉo, por oferti jugistojn, kies decidoj estis akceptitaj kiel justaj; dum en posta epoko, ni vidas gravan emon elekti la arbitrciantojn inter la kristana. klerikaro, kiu ankoraŭ fidelis al Já. fundamenta principo de la kristanismo, hodiaŭ forgesita, Jan kiu rebatvengo ne estas justicigo. En tiu epoko la kristana lderikaro malfermis la pregejojn kiel azilejojn por tiuj, kiuj fugis el la sangaj vengoj, kaj volonte agis kiel arbitrciantoj en kriminalaj kazoj, Ciam opoziciante al la malnova triba principo, kiu petis vivon pro vivo, vundon pro vundo. Resume, ju pli profunde ni eniras en la historion de la primitivaj institucioj, des malpli ni trovas fundamenton por la militista origino de la aŭtoritato. La aŭtoritato, kiu poste farigis tia fonto de subpremo, male Sajnas origini ella pacaj emoj de la amasoj. En ciuj kazoj la fted, kiu ofte atingis la duonon de la kompenso, iris al la popolasembleo, kaj ekde nememo- reblaj tempoj oni gin uzis por utilaj celoj kaj por la komuna defendo. Ói ankoraŭ hayas la saman celon (la starigo de turoj) ce la kabiloj kaj ce iuj mongolaj triboj; kaj ni trovas definitivajn pruvojn, ke ec plurajn jarceitojn poste, la justicajn monkompensojn en Pskov kaj en pluraj francaj kaj germanaj urboj, oni daŭre uzis por ripari la murojn de la urbo 8 . Estis do tute nature, ke la punmono estis donata al tiu, kiu "trovis la verdikton", al la jugisto, devigita siaflanke vivteni schola de armitaj homoj por la defendado de la teritorio, kaj por la plenumado de la verdiktoj. Tio fariĝis universala kutimo de la oka kaj naŭa jarcentoj, ec kiam la persono elektita por trovi la verdiktojn estis episkopo. Tie trovigas la genno de la kunesto de tio, kion ni hodiaŭ nomus la justica POyO kun la plenumpovo. Sed la

Capitro V. Interhelpo en la mezepoka civito 129

kompetenteco de la duko aiŝ rego estis strikte limigita al tiuj du funkcioj. Li ne estis la estro de la popolo - la supera povo an.koraŝ apartenis al la popolasembleo - nek ec la komandanto de la popolmilito: kiam la popolo prenis armilojn, ĝi marSis komandante de distinga estro, ankaiŝ elektita, kiu ne estis subulo, sed egalulo, de la rego 9 . La rego estis la estro nur en sia persona bieno. En la barbara lingvo, la vorto konung, koning aiŝ cyning, sinonimo de la latina vorto rex, ne havis alian signifon, 01 tiun de portempa estro au komandanto de roto. Ankaiŝ la komandanto de siparo, aiŝ ec de simpla pirata sipo, estis konung, kaj ĝis hodiaŝ la fiskaptestro en Norvegio estas no mata No/-Kong - la rego de la retojlo. La respektego, kiu poste ligigis al la rega persono, ankoraŭ ne ekzistis, kaj okaze de perfido al la tribo li estis punata per morto; la morton al rego povis reaceti la pagado de kompenso: la nura diferenco estis, ke rego estis pli koste taksita 01 libera homo 11 . Kaj kiam rego Knu (au Kanuto) mortigis viron de sia propra schola, la sagao prezentas !in kunvo- kanta siajn kamamdojn al thing, kie li surgenue petis al si pardonon. Oni konsentis ĝin al li, sed ne antaŝ, 01 li promesis pagi naiŝfoje la kutiman kompenso, el kiu triono (la /rod) por la schoJa. N ecesis kompleta sango de la kutimaj konceptoj, sub la duobla influo de la eklezio kaj de la legistoj spertaj pri la romia juro, por ke ideo de san.kteco ligigis al la rega persono. Ni estus tirataj ekster la limoj de tiu-Ci eseo, se ni volus sekvi la gmdan disvolvadon de la aiŝtoritato, kies elementojn ni ĵus menciis. Historiistoj kiaj gesinjoroj Green por Anglio, Augustin Thieny Michelet kaj Luchaire por Francio, Kaufman, Jansen kaj W. Arnold kaj ec Nitzsch por Gennanio, Leo kaj Botta por Italio, Belajev, Kostomarov kaj iliaj daiŝrigantoj por Rusio, kaj multaj aJiaj, suface mkon- tis tiun historion. Ili montris, kiella popoloj, komence liberaj, konsentis "nutri" parton de siaj militistaj defendantoj; kiel al la libera forno estis ofte trudata la neceso fariŝ la "protektato", cu de la eldezio, cu de feŝdestro; kiel Ciu

130

P. Kropotkin. Interhelpo

kastelo. de feudestroj au episkopoj farigis rifugejo de rabistoj, kiel, per unu vorto, estis trodata la feudeco, kaj kiel la krucmilitoj, liberigante la setvUtulojn, kiuj prenis la krucon, donis la unuan impulson al la emancipigo de la popolo. Cion tion ne necesas tie ci rediri, Car nia cefa celo estas sekvi la konstrueman genion de la amasoj en iliaj institucioj de interhelpo. Kiam la lastaj spuroj de la barbara libero Sajnis proksi- maj de sia malapero, la europa vivo alprenis novan direkton. Europo, faŝinta sub la regadon de miloj de regantoj, Sajne marSis, kiella antatiaj civilizoj, al regimo de teokratiaj kaj despotaj Statoj, au al regimo de barbaraj monarkioj, kiajn ni trovas hodiaŭ en Afriko; sed tiam okazis movado simila al tiu, kiu naskis la civitojn en Helenio. Kun unuanimeco, kiu sajnas preskau nekomprene- bla, kaj kiun longatempe ne komprenis la historiistoj, Ciaj urbaj domaroj, kaj ec la plej malgrandaj urbetoj, ekskuis la jugon de siaj religiaj kaj laikaj estroj, la fortikigita vilago ribelis kontraŭ la kastelo de la feudestro, ĝin komence defris, poste atakis kaj fme detruis. La movado disvastigis de loko a1loko, logante ciujn urbojn de Euro- po, kaj en malpli 01 cent jaroj liberaj civitoj estis kreataj sur la bordoj de la Mediteraneo, de la Norda Maro, de la Balta Maro, de la Atlantika Oceano, kaj ĝis ce la fjordoj de

Skandinavio; piede de Apeninoj, de Alpoj, de la Nigra Arbaro, de Grampinoj, kaj de la Karpatoj; en la ebenajoj de Rusio, Hungario) Francio, Hispanio. Cie okazis la sama ribelo, kun la samaj manifestigoj, tra la samaj fazoj, gis la samaj rezultoj. Cie, kie homoj trovis, aŭ esperis trovi, ian protekton malantaŭ la muroj de sia urbo, ili fondis siajn "kunjuristarojn", siajn "fratarojn", siajn "amikarojn", unuigintajn.. per komuna ideo, kaj sentime marSantajn al nova vivo de reciproka subteno kaj de libero. Ili tiel bone sukcesis, ke en tricent au kvarcent jaroj ili sangis la aspekton mem de Europo. Ili kovris la landojn per belaj kaj luksegaj konstruaĵoj, kiuj esprimis la genion de la liberaj unuigoj de liberaj homoj, kaj kies

Capitro V. Interhelpo en la mezepoka civito 131

beleco kaj esprimopotenco de tiu tempo estis senegalaj; ili transdonis al la sekvontaj generacioj ĉiujn artojn, ĉiujn industriojn, de kiuj nia nuna civilizo, kun ĉiuj siaj akiroj kaj estontpromesoj estas nur disvolvo. Kaj se ni provas malkovri la fontojn, kiuj produktis tiujn grandajn rezultojn, ni trovas ilin ne en la genio de individuaj herooj, ne en la potenca organizado de la grandaj statoj, ne en la politikaj kapabloj de iliaj regantoj, sed mem en tiu kurento de interhelpo kaj reciproka subteno, kiun ni vidis aganta en la vilaga komunumo, kaj kiun ni retrovas, en la mezepoko, vivigata kaj plifortigata per nova sorto de institucioj, inspiritaj de la sama spirito, sed formitaj laŭ nova modelo: la gildoj. Estas hodiaŭ pmvite, ke la feudeco ne implikis disigon de la vilaga komunumo. Kvankam la feudestro sukcesis trndi la setvUtan laboron al la kampamnoj kaj alproprigis al si la mjtajn, kiuj antaŭe apartenis al la vilaga komunumo. (impostoj, alproprigo de la teroj de seninfanaj vasaloj, rajtoj pri heredoj kaj geedziioj), la kampamnoj tamen konsentis la du fundamentajn mjtajn de siaj komunumoj: la komuna posedo de la tero kaj la memjugado. En malnova tempo, kiam rego sendis sian preposton al iu vilago, la kamparanoj lin akceptis per floroj en unu mano kaj anniloj en la alia, kaj demandis 00, kiun legon li intencas ap1iki: tiun, kiun li trovos en la vilago, au tiun, kiun li alportis kun si. En la unua kazo ili etendis al li la florojn kaj 1in akceptis; en la dua kazo, ili repuSis lin per siaj anniloj. Poste ili akceptis la regan au feudestran senditon, kiun ili ne povis rifuzi; sed ili konsentis jugadon de la popolasem-bleo kaj mem nomumis ses, sep au dekdu jugistojn, kiuj kunsidis kun la jugisto de la feudestro kun la ceesto de la asembleo kaj agis, cu kiel arbitmciantoj, CU por trovi la verdikton. En la plejmulto de la kazoj, la trndita jugisto havis nenion por fari, krom konfini la verdikton kaj preni la kurtiman fted-on. Tiu multvalora mjto pri memjugado, kiu en tiu epoko signifis memregadon kaj memlegdonadon, restis konservita tm Ĉiuj luktoj. Ec la legistoj, kiuj cirkauis Karlon

la Gmndan, ne povis Sin aboli; ili devis Sin konfini 12. Samtempe, por Ciuj aferoj koncernantaj la komunan bienon, la popolasembleo plu superis, kaj (kiel montris Maurer) ofte postulis la submetigon de la feudestro mem en la aferoj pri terposedo. Neniu disvolvado de la feudeco povis veni tiun reziston; kaj kiam, en la nafia kaj deka jarcentoj, la invadoj de la nonnandoj, araboj kaj hungaroj estis pruvintaj, ke la militistaj scholae malmulte valoris por haltigi la invadantojn, generala movado komencigis en la tuta Europo por protekti la vilagojn per Stonaj muroj kaj citadeloj. Miloj da fortikigitaj centroj estis starigitaj en la mezepoko dank'alla energio de la vilagaj komunumoj; kaj post kiam ili konstnJis siajn mu- rojn kaj post kiam estis kreita komuna intereso en tiu nuna sanktejo - la muroj de la urbo - la komunumanoj kom- prenis, ke ili ekde tiam povis rezisti al la Jimigoj troditaj de iliaj internaj malamikoj - la feudestroj, kiel al la invadoj de J;t fremduloj. Nova vivo de Iibero ekdisvolvigis en tiuj cirkauremparoj. Estis naskita la mezepoka civito. Neniu periodo en la historio povas pli bone montri la kreeman povon de la popolamasoj, olla deka kaj la dekunua jarcentoj, kiam la fortikigitaj vilagoj kaj bazarplacoj - tiom da oazoj en la feuda arbaro - komencis sin Iiberigi ella ju- go de la feudestroj, kaj ma1rapide preparis la estontan organizadon de la civito; sed bedaurinde pri tiu penado la historiaj infonnoj estas aparte maloftaj; ni konas la rezultojn, sed ni scias malmulton pri la rimedoj, per kiuj ooi ilin atingis. Sirmate de siaj muroj, la popolasembleoj de la civitoj - cu komplete sendependaj, cu gvidataj de la cefaj nobeloj aú negociistaj familioj - konkeris kaj konseIVis la rajton elek- ti la militistan defendanton de la urbo kaj superan jugiston, aú almenaú elekti inter tiuj, kiuj kandidatis por okupi tiun pozicion. En Italio la junaj komunumoj konstante forsendis siajn defendantojn aú domini, batalante kontraú tiuj, kiuj ri- fuzis foriri l3 . Same okazis en la oriento. En Bohemio, ambau la riculoj kaj la malriculoj (Bohemicae gentis magne et parvi, nobiles et ignobiles) partoprenis en la elekto l4 ; dum la vjece-j (popolasembleoj) de la rusaj

Capitro V. Interhelpe en la mezepoka civito 133

civitoj regule elektis siajn princojn - ciam elektitaj el fa- milio de Rjurik - kontraktis kun ili kaj forsendis sian knja4 se ili estis malkontentaj pri li 15 . En la sama epoko, en la plejmulto de la civitoj de okcidenta kaj suda Euro- po, la emo estis alpreni kiel derendanton episkopon elektitan de la civito mem; kaj tiam la episkopoj estradis la rezistadon por la protektado de la "imuneco" de la urboj kaj la defendado de iliaj liberoj, ke multaj el ili estis, post sia mor- to, konsiderntaj kiel sanktuloj kaj farigis la patronoj de di ver- saj civitoj: sankta Uthe1red de Wmchester, sankta U1riko de Augsburg, sankta Wolfgang de Ratisbono, sankta Heriberto de Kolonjo, sankta Adalberto de Pmha kaj tiel plu 16 . Ankau multaj abatoj kaj monalioj farigis sanktaj patronoj de civitoj, subteninte la partion de la popoIrajtoj17. Kun tiuj novaj de- fendantoj - laikoj au kIerikuloj - la civitanoj konkeris la plenan justican kaj administracian autonomecon por siaj popolasembleoj18. La tuta liberiga progreso plenumigis per neperceptebla sekvo de agada sindono al la komuna afero fare de popolanoj - nekonataj herooj, kies nomojn ne konsetvis la historio. La mirinda movado de La Militpaúzo pro Dio (treuga De

), per kiu la popolamasoj kIopodis limigi la senfinajn malpacojn de la nobelaj familioj, elvenis el la junaj civitoj, kies civitanoj kaj episkopoj kIopodis plivastigi al la nobeloj la pacon, kiun ili estis establntaj interne de siaj muregoj19. Jam en tiu epoko la negociistaj civitoj de Italio, aparte

Amalfi (kiu elektis siajn konsulojn ekde 844 kaj en la deka jarcento ofte Sangis siajn dogojn) kreis la maran kaj negocan kutimlegon, kiu poste farigis modelo por la tuta Europo; Raveno ellaboris sian organizadon de la metioj kaj Milano, kiu estis farinta sian unuan revolucion en 980, farigis granda centro de negoco, kies Dletioj guis kompletan sendependecon ekde la dekunua jarcento 20 . Same kiel Brogo kaj Gento; ankau same kiel plurnj civitoj de Francio, en kiuj la Meh1 au Foromo farigis tute sendependa institucio. De tiu epoko komencigis la arta ornamado de la urboj per monumentoj, kiujn ni ankornu admiras, kaj kiuj alte atestas

134

P. Kropotkin. Interhelpo

pri la intelekta movado de tiu epoko. "La bazilikoj estis tiam renovigataj en preskaú la tuta universo", skribas Raoul Glaber en sia kronik0 21 , kaj kelkaj el la plej belaj monu- mentoj de la mezepoka arkitekturo datigas de tiu periodo: la mirinda malnova pregejo de Bremeno estis konstruita en la natía jarcento, tiu de sankta Marko en Venecio estis finita en 1071, kaj la bela katedralo de Pizo en 1063 22 . Reale la intelekta movado, kiun oni priskribis per la nomo Renesanco de la XII-a jarcent0 23 kaj Raciismo de la XII-a jarcento - tiu antaúveninto de la Refonnaci0 24 - datigas de tiu epoko, kvankam la plejmulto de la civitoj ankornú estis simplaj aroj de malgrandaj vilagaj komunumoj aú de parokoj enfermitaj en fortika remparzono. Tamen, krom la principo de la vilaga komunumo, ne- cesis a1ia elemento por doni al tiuj kreskantaj centroj de libero kaj klereco la unuecon de pensado kaj agado kaj la iniciatemon, kiuj faris ilian forton en la XII-a kaj XIII-a jar- centoj. La kreskanta diverseco de la okupoj, de la metioj kaj de la artoj, kaj la plivastigado de la negocado kun malprok- simaj landoj dezirigis novan fonnon de unuigo kaj la necesan elementon por tiu unuigo liveris la sUdoj. Oni skribis multegajn verkojn pri tiuj as o ctoj , kiuj kun la nomoj de gildoj, frataroj, amikaroj aú drojestva, minne, arteJo} en Rusio, esnaifs en Serbio kaj en Turkio, amkari en Kartvelio, ktp, tiom konsiderinde disvolvigis en la mezepoko kaj ludis tiom gravan rolon en la emancipigo de la civitoj. Sed la his- toriistoj bezonis pli 01 sesdek jarojn por agnoski la universalecon de tiu institucio kaj gian vemn kamkteron. Nur hodiaú, post kiam centoj da statutoj de gildoj estis pub- Jikigitaj kaj studitaj, kaj kiam oni konas iliajn originajn rila- tojn kun la romiaj collegiae kaj la malnovaj unuigoj de Grekio kaj Hindi0 25 , ni povas trakti tiun temon bone konante la aferon; kaj ni povas aserti kun certeco, ke tiuj frataroj prezentis disvolvadon _de la principoj mem, kiujn ni vidis agantaj en la gentoj kaj la vilagaj komunumoj. N enio povas pli bone doni ideon pri la mezepokaj frataroj, 01 tiuj portempaj gildoj, kiuj fonnigis sur Sipoj.

..... Capitulo V. Interhelpo en la mezepoka civito 135

Kiam Sipo de la Hanso estis plenuminta sian 11nuan duontagon da voĵagado post la forlaso de la haveno, la Sipestro (Scl1ifkr) kunigis la tutan Sipanaron kaj la pasagerojn sur la ferdeko, kaj jene alparolis ilin, kiel raportas samtempulo: "Car ni dependas nun de la potenco de dio kaj de la ondoj, li diris, Ciu el ni devas esti egala al la alia, kaj car nin CirkaOas Stormoj, ondegoj, piratoj kaj aliaj danĝeroj, ni devas starigi rigomn ordon por bone konduki nian voĵagon ĝis fino. Tial ni recitas la preĝojn por peti bonan venton kaj bonan sukceson, kaj lau la marlegoj ni estas nomumontaj tiujn, lduj okupos la sidlokojn de jujistoj (Schoffen-steOen). Poste la Sipanaro elektis unu Vogt-on kaj kvar scabini-n, kiuj devos oftci kiel jugistoj. Fine de la voĵago, la Vogt kaj la scabini abdikis el siaj funkcioj kaj jene sin tumis al la Sipanaro: "Tion, Ido okazis sur la Sipo, ni devas pardoni unu al la aliaj kaj konsideri Idel mortintan (todt und ab sein Jassen). Kion ni jugis bona, tion ni faris por la justica afero. Tial ni petas vin Ciujn, nome de honesta justico, forgesi Cian maIamike- mon, Idun yi povos nutri unu kontraŭ la alia, kaj juri per la pano kaj la salo, pri tio ne plu malfavore pensi. Se iu tamen konsideras sin ofendita, li devas apelacii al la tem Vogt kaj peti la justecon antaŭ la sunsubiro". Ce la elSipigo la punmono ella fied estis donata alta Vogt de la haveno por esti disdonata inter la malriculoj" .26 Tiu simpla rakonto pentras sendube pli bone, 01 iu ajn priskribo, la spiriton de la mezepokaj gildoj. Similaj organizadoj formigis Cie, kie grupo de homoj - fiSkaptis- toj, casistoj, metiistoj - kunvenis por komuna celo. Tiel estis sur Sipo la ttaviga autoritato de la Sipestro; sed, por la mema sukceso de la komuna entrepreno, ciuj sipanoj, ricaj au malricaj, sip

stroj kaj sipanoj, kapitano kaj sim- plaj maristoj, akceptis esti egalaj en siaj reciprokaj rilatoj, esti simple homoj, sin de-vigante helpi unu la alian kaj solvi siajn eblajn konfliktojn antaŭ jugistoj elektitaj de Ciuj. Same ankaŭ, kiam iu nombro da metiistoj - masonistoj, Carpentistoj, Stenhakistoj ktp - kunvenis por konstado,

136

P. Kropotkin. Interhelpo

ekzemple por starigi katedralon, ili Ciuj apartenis al unu civi- to, kiu havis sian propran POJitikaln organizadon, kaj Ciu el ili apartenis ankaŭ al sia propm metio, sed ilin unuigis krome ilia komuna entrepreno, kiun ili konis pli bone, 01 iu ajn, kaj ili organizis sin mem en korpomcio, unuigante per Jigoj striktaj, kvankam portempaj; ili fondis la gildon por la stari- gado de la katedralo 27 . Ni povas vidi la samajn fratarojn ankormú hodiaú en la cofde la kabiloj: la kabiloj havas sian vilagan komunumon, sed tiu asocio ne suficas por Ciuj unuigbezonoj politikaj, negocaj kaj personaj, tia! ili starigas la pli striktan frataron, la coj18. Pri la sociaj karakteroj de la mezepokaj gildoj, iu ajn gildstatuto donas ideon. Ni prenu kiel ekzemplon la skraa-n de iu primitiva dana gild0 29 : ni legas en ĝi unue raporton pri la sentoj de generala fmteco, kiuj devas regi en la gildo; poste venas la reguloj pri la memjugado kaze de kvereloj inter du fratoj, aú inter frato kaj eksterulo; poste estas listigitaj la sociaj devoj de la fratoj. Se la do- mo de frato bruJis, aú se li perdis sian Sipon, aú se li suferis dum pilgrimado, ciuj fratoj devas lin helpi. Se frato

dangere malsanigas, du fratoj devas vigli ce lia lito gis li eskapas el la dangero, kaj, se li mortas, la fratoj devas lin enterigi - grava afero en tiuj tempoj de epi- demioj - kaj lin akompani al la pregejo kaj allia tombo. Post lia morto ili devas vivteni liajn infanojn, se ili tion bezonas; tre ofte la vidvino farigas "fratino" de la gildo 30 . Tiuj du cefaj trajtoj renkontigas en ciu frataro fonnita por iu ajn celo. Ciam la membroj traktis unu la alian kiel fratojn, kaj sin nomis gefmtoj³⁰; ciuj estis egalaj antaŭ la gildo. Ili komune posedis la "kontraktajon" (brutojn, terojn, konstruaĵojn, kultejojn aŭ "fondusojn"). Ciuj fratoj juris forgesi ciujn malnovajn malpacojn; kaj sen trudi unu al la alia la devon neniam denove kvereli, ili interkonsentis, ke neniu kverelo devas degeneri al vengo, aŭ rezultigi proceson antaŭ alia tribunalo 01 tiu de la fratoj mem. Se frato estis implikita en kverelo kun ekstemlo al la gildo, la gildo devis lin subteni, cu li pmvis ata ne; t.e., cu li

Capitro V. Interhelpo en la mezepoka civito 137

estis maljuste akuzita pri agreso, cu li reale estis la agresinto, ili devis lin subteni kaj konduki la aferon al paca fino. Tiom longe, kiom ne temis pri sekreta agreso - tiakaze li estos traktita kiel proskribito - la frataro lin defendis 31 , se la parencoj de la ofendito volis tuj sin vengi pro la ofendo per agreso, la frataro havigis alli cevalon por fugi, aŭ Sipon, re- milparon, tmnCilon kaj fajri¹⁰n; se li restis en la urbo, dekdu fratoj lin akompanis por lin protekti, kaj samtempe oni okupigis pri paca solvo de la afero. La fratoj iris antaŭ la tribunalon por subteni per juro la verecon de la deldaroj de sia frato, kaj se li estis deklarita kulpa, ili ne lasis lin kompl- ete ruinigi, nek sldavigi; se li ne povis pagi la Suldatan kom- penson, ili gin pagis, Idel faris la gento de la antaŭaj epokoj. Sed kiam frato malfidelis al siaj gildaj fratoj, au al aliaj, li es- tis forpelita ella frataro "kun la famo de neniulo" (!ha sean han maeles afbrodroscap met nidings nafh)³². Tiaj estis la regantaj ideoj de tiuj frataroj, Iduj iom post iom disvastigis al la tuta mezepoka vivo. Pakte ni konas la gildojn inter Ciuj eblaj profesioj: gildoj de selVUtoj³³, gildoj de liberoloj, kaj miksitaj gildoj de seMltoj kaj liberoloj, gildoj fonditaj por speciala celo Ida Casado, fiSkaptado, negoca en- trepreno, disigataj kiam tiu detenninita celo estis atingita; kaj gildoj daurantaj jarcentojn por kelkaj profesioj kaj metioj. Samtempe, kreskis la nombro de la diversaj gildoj. Tiel ni vidas ne nur negocistojn, metiistojn, Casistojn, kamparanojn unuigitajn per tiuj ligoj; ni vidas ankaŭ gildojn de pastroj, de pentristoj, de instmistoj de elementaj lemejoj au .de universitatoj, gildojn por ludi la pasionon, por konstrui pregejon, por disvolvi la "misteron" de iu skolo, iu arto au iu metio, au por speciala distro - gildojn ec inter almoz- petantoj, la ekzekutistoj kaj la malCastulinoj, Ciuj organizitaj lau la duobla principo de la memjugado kaj de la reciproka subteno 34 . Por Rusio ni hayas la okulfrapan pruvon, ke gian solidigadon realigis tiam la arteloj au asocioj de casistoj, de fiSkaptistoj kaj de negocistoj, tiom kiom la burgonado de la vilagaj komunumoj; ankoraŭ hodiaŭ la landon kovras arteloj⁵.

Tiuj kelkaj rimarkoj montras, kiom malprava estis la opinio de tiuj, kiuj unue studis la gildojn, kiam ili kredis, ke la esenco de tiu institucio estis ĝia jarfesto. Fakte, la tago de la komuna ma.ngo estis la tago mem, aŭ la morgatía tago, de la tago de la elekto de la aldennem; oni tiam pridiskutis la Sangojn farendajn al la statutoj kaj tre ofte ĝi estis la tago, kiam oni ĵugis la konfliktojn inter fratoj³⁶, kaj kiam oni renovigis la juron al la gildo. La komuna mango, same kiel la festo de la malnova popolasembleo de la Jdano - la mahl aŭ malum - aŭ la aba de la buljatoj, aŭ hodiaŭ la paroña bankedo kaj la rikolta vespennango, estis simple aserto de la frateco. Tiu mango simbolas la tempon, kiam la klano Cion komunigis. Almenaŭ en tiu tago Cio apartenis al Ciu; ĉiuj sidigis ĉe la sama tablo kaj partoprenis en la sama mango. En tre posta epoko, la gasto de la hospico de iu londona gildo sidigis en tia tago apud la rican skabenon. La distingo, kiun plurnj verkistoj provis fari inter la "fiith guild&" de la malnovaj saksoj kaj la gildoj nomataj "sociaj" aŭ "religiaj", ne ekzistas; Ĉiuj gildoj estis "fiith guildd" laŭ la senco, pri kiu ni parolis, kaj Ĉiuj estis religiaj laŭ la senco, kiel vilaga komunumo aŭ civito patronata de iu speciala sanktulo estas religia aŭ socia ³⁷. Pro tio la gildoj tiom disvastigis en Azio, en Afriko kaj en Eŭropo, pro tio ili travivis janniĵojn, ĉiam denove reapemnte, kiam analogaj cirkonstancoj motivigis ili- an ekziston, ke ili estis multe pli 01 asocioj por mangi, aŭ asocioj por kulto dum iu tago, aŭ frataroj por funebroj. La gildoj respondis al profunda bezono de la homa naturo, kaj ili unuigis Ĉiujn oficojn, kiujn la Stato poste alprenigis al si per sia burokrataro kaj sia politiko. Ili estis pli 01 tio, ĉar ili konsistis el asocioj por la reciproka subtenado en Ĉiuj cirkonstancoj kaj por Ĉiuj misaventuroj de la vivo, "per agado kaj konsilado"; ili estis ankaŭ organizadoj por la konservado de la justeco - tiel malsimilante la Staton, ke en ĉiuj okazoj intervenis elemento homa, frata, anstataŭ la fonnalista elemento, kiu estas la esenca karakterizo de la interveno de la Stato. Kiam li aperis antaŭ la tribunalo de la gildo, la frato estis respondanta al homoj, kiuj lin bone konis

Capitro V. Interhelpo en la mezepoka civito 139

kaj antaŭe estis ĉe liaj t1ankoj ĉe ilia taga laboro, ĉe la komuna ma.ngo, dum la plenumado de iliaj frataj devoj: homoj, kiuj estis liaj egaluloj kaj vere liaj fratoj, ne teoriistoj de la lego, nek defendantoj de alies interesoj. Institucio, tiom kapabla kontentigi la unuigbezonojn sen senigi individuon je lia iniciatemo, povis nur disvastigi, kreski, plifortigi. La malfacileco estis trovi formon, kiu ebligu federi la unuigojn de gildoj sen limigi tiujn de la vilagaj komunumoj, kaj federi la unuajn kun la aliaj al harmonia tuto. Kiam tiu kombino estis trovita, kaj kiam sekvo de favoraj cirkonstancoj ebligis al la civitoj aserti sin sendependaj, tion ili faris kun pensuueco, kiu povas nur instigi nin al admiro, ĉe en nia jarcento de la fervojo, de la telegrafo kaj de la presarto. Atingis nin centoj da kartoj, en kiuj la civitoj proklamas sin liberigitaj; kaj en ĉiuj - malgraŭ la senfina varieco de la detaloj, kiu dependis de la pli aŭ malpli. komplete emancipigo - oni retrovas la saman cefideon. La civito sin organizis en federacio de malgrandaj vilagaj komunumoj kaj de gildoj. "Ĉiuj, kiuj apartenas al la amikaro de la urbo - tiel oni legas en kartoj, kiun donis en 1188 al la burgoj de Aire Filipino, grafo de Flandrio - promesis kaj konfirmis, per fido kaj juro, ke ili

helpos unu la alian kiel fratoj pri tio, kio estas utila kaj honesta. Ke se iu kulpos kontraŭ alia per delikto parola aŭ aga, la ofendito ne faros ven- gon per si mem nek pere de personoj ligitaj ali... sed li plendos, kaj la kulpinto repagos la delikton laŭ la arbitra- ciado de la dekdu elektitaj jugistoj. Kaj se tiu, kiu kaŭzis damaĝon al tiu, kiu ĝin ricevis, trifoje avertite, ne volos submetigi al tiu arbitracio, li estos apartigita el la amikaro, kiel maliculo kaj jurrompinto" . "Ciu restos en Cia okazo fidela al sia kunjurinto kaj helpos kaj konsilos fin laŭ tio, kion estos diktinta justeco, tekstas la kartoj de Amieno kaj Abbeville. En la limoj de la komunumo, ĉiuj homoj helpos sin reciproke, laŭ sia povo, kaj neniel toleros, ke iu ajn forprenu ion ajn aŭ pagigu impostojn al iu el ili", ni legas en la kartoj de

140

P. Kropotkin. Interhelpo

Soissons Compiègnes, Senlis kaj multaj aliaj samtipaj³⁸; kaj tiel plu, kun nenombrelaj varioj pri la sama temo. "Komunumo! nova nomo, malaminda nomo! Per Si la censuloj (capite censi) estas liberigitaj de ĉia servuteco per simpla jara imposto; per Si ili estas kondamnataj, pro malobeo al la leĝoj, nur al monpuno laŭleĝe determinita; per Si ili cesas esti submetitaj al la aliaj mondevoj, kiuj Sargas la servutojn"³⁹. La sama ordo de emancipigo disvastigis en la XII-a jarcento al la tuta kontinento, kuntrenante la plej ricajn civi- tojn kaj la plej malriĉajn urbojn. Kaj se ni povas diri, ke ĝenerale la italaj civitoj estis la unuaj sinliberigintoj, ni povas citi neniun centron, de kie la movado estos disvastiginta. Tre ofte vilaĝeto de centra Eŭropo iniciatis por sia regiono kaj grandaj urboj akcepti la karton de la urbeto kiel modelon por sia. Tiel la Carton de la granda urbo, Liono, adoptis okdek tri urboj de sudokcidenta Francio; tiu de Beaumont farigis la modelo de pli ol kvincent urboj kaj civitoj en Belgio kaj en Francio ⁴⁰ . Specialajn deputitojn sendis la civitoj al siaj najbaroj por akiri kopion de ilia Carto, kaj la konstitucio de la komunumo estis establita laŭ tiu modelo ⁴¹ . Tamen ili ne nur kopiis unu la alian: ili aranĝis siajn proprajn kartojn laŭ la kondonoj, kiujn ili estis akiritaj de siaj feŭdestroj; kaj la rezulto estis, ke la Cartoj de la mezepokaj komunumoj, kiel observigas historiisto, prezentas la saman variecon, kiel la gotika arkitekturo de la preĝejoj kaj de la katedraloj. Oni trovas en ili la saman cefideon, ĉar la katedralo simbolas la unuigon de la paroĥoj kaj de la gildoj en la civito - kaj la saman senfinan variecon en la riceco de la detaloj. La memjugado estas la cefajo, kaj memjugado signifi- gas memregadon. Sed la komunumo ne estis simple "autonoma" parto de la stato - tiuj dubsencaj vortoj tiam ankoraŭ ne estis inventitaj - ĝi estis mem stato. Ĝi rajtis militi kaj paci, federi kaj alianci kun siaj najbaroj. Ĝi estis suverena pri siaj propraj aferoj kaj ne enmiksiĝis en tiujn de la aliaj. La supera politika Povo povis esti komplete donita al demokrata formo, kiel estis en Pskov, kies vjece

sendis kaj akceptis ambasadorojn, faris traktadojn, akceptis kaj forsendis princojn, au senigis sin de ili dum dekduoj da jaroj; au la povon povis praktiki au uzurpi negocista au ec nobela aristokrataro, kiel estis en centoj da civitoj de Italio kaj centra Europo. Tamen la principo restis la sama: la civito estis Stato kaj (pJi ..rimarkinde) - kiam la povon de la civito uzurpis negocista au ec nobela aristokrataro, la interna vivo de la civito nur malmulte suferis pro tio, kaj la demokrata karaktero de la Ciutaga vivo ne malaperis tial, ke la unua kaj la a1ia malmulte dependis de tio, kion oni povus nomi poJitika formo de la Stato. La sekreto de tiu Sajna maInormalo estas, ke mezepoka civito ne estis centrigita Stato. Dum la unuaj jarcentoj de sia ekzistado, la civito apenau povis esti nomata Stato ri1at

al sia interna organizado, Car la mezepoko ne pJi konis la nunan centrigadon de la funkcioj, olla nuntempan teritorian centrigadon. Ciu grupo havis sian parton de suvereneco. La civito estis genemle dividita al kvar kvarta1oj, au al kvin, ses au sep sekcioj, disrariantaj el centro; Ciu kvarta1o au sekcio koincidis pJi malpJi kun iu tie reganta metio au profesio, sed entenis tamen logantojn de diversaj pozicioj kaj sociaj okupoj - llobojn, negocistojn au ec duonselVUtulojn. Ciu sekcio au kvarta1o estis tute sendependa dorngmpo. En Venecio ciu insulo fonnis sendependan poJitikan komunumon. Ói havis siajn organizitajn metiojn, sian salnegocoD; sian justicon, sian administracion, sian fornmon, kaj la nomumado de la dogo fare de la civito neniel Sangis la sendependecon de la unuoj42. En Kolonjo ni vidas la logantojn. dividitaj je Geburschaften kaj Heimschaflen (Yiciniae), tio estas gildoj de najbaroj, kiuj datigis de la franka periodo. Ciu havis sian justicon (Bunicheer) kaj la dekdu elektitajn skabenojn (SchoJJen), sian preposton kaj sian greve-n, au komandan- ton de la loka milico 43 . La historio de la unuaj tempoj de Londono antau la konkero - diras sinjoro Green - estas tiu de "multaj grupetoj disaj en la zono Cirkaubarita de la muroj, inter kiuj ciu disvolvis sin kun sia propra vivo kaj siaj propraj institucioj, gildoj tlosokes'

kapeloj, ktp, kaj sin

142

P. Kropotkin. Interhelpo

solidigántaj nur malrapide en municipa unuigo"44. Kaj se ni konsultas la analojn de rusaj civitoj, Novgorod kaj Pskov, ambau relative ricaj je lokaj detaloj, ni trovas la sekciojn (konec) konsistantaj el sendependaj stratoj (ulica) el kiuj ciu, kvankam cefe logata de metiistoj de unu metio, ankau havis inter siaj logantoj negocistojn kaj proprietulojn kaj fonnis apartan komunumon. Tiu havis komunan respondecon pri Ciuaj siaj membroj en kazo de krimo, sian justicon kaj sian sendependan administracion per stratskabenoj (ulicanskije starosti), sian propran sigelon kaj, laubezone, sian apartan forumon, sian propran milicon, same kiel siajn pastrojn, elektitajn de la se

io, kiu tiel havis sian propran kolektivivan vivon kaj siajn kolektivajn entreprenojn 45 . La mezepoka civito tiel aperas al ni kiel duobla federacio: unue, de ciuj familiestroj, konsistigantaj mal- grandajn teritoriajn unuigojn - la strato, la paroĥo, la sekcio - kaj poste, de individuoj unuigitaj per juro en gildoj laŭ siaj profesioj; la unua estis produkto de la vilaga komunumo, arigita de la civito, dum la dua estis posta kreaĵo, kies ekzisto venis de la novaj kondiĉoj. La garantio de la libereco, la mernregado kaj la paco estis la cefa celo de la mezepoka civito; kaj la laboro, kiel ni vidas parolante pri la metigildoj, estis ĝia bazo. Sed la "produktado" ne absorbis la tutan atenton de la mezepokaj ekonomiistoj. Per sia praktikema spirito, ili komprenis, ke la "konsumado" devas esti garantiita por akiri la produktadon; kaj konsekvence la fundamenta principo de ĉiu civito estis provizi la komunajn vivrimedojn kaj certigi la logadon de la malriculoj kiel de rikuloj (gemeinenotdurft und gemach armer und reihenf)46. La acetado de nutraĵoj aŭ aliaj tujaj necesajoj (karbo, ligno, ktp) antaŭ 01 ili trapasis tra la bazaro, aŭ laŭ kondiĉoj aparte favorajn, ekskludantaj la aliajn - per unu yorto la pre- emptio - estis komplete malpermesita. Ĉio devis tempas tamen la bazaro kaj tie esti ofertata al Ĉies acetado, ĝis la sonorilo fermis la bazaron. Nur tiam la detalvendisto povis acetati la

Capitro V. Interhelpo en la mezepoka civito 143

ceteron, kaj ĉe tiam la profito devis esti "honestaj gajnoj"47. Krome, kiam la tritikon pogranda acetis bakisto post la fermo de la bazaro, Ĉiu civitano rajtis postuli parton de la tritiko (proksimume duonon de kvarcento) por sia propra uzo, laŭ la pogranda prezo, kondiĉe, ke li postulis ĝin antaŭ la fina konkludo de la bazaro, kaj reciproke Ĉiu bakisto povis postuli la saman rajton, se civitano acetis tritikon por ĝin re- vendi. En la unua kazo la tritiko devis nur esti alportita al la urba muelejo, por esti siavice muelata laŭ interkonsentita prezo, kaj la pano povis esti kuirita en four banal, aŭ komuna forno 48 . Mallonge, se malsato frapis la civiton, Ĉiuj pli malpli sufencis. Sed krom tiuj plagoj, tiom longe, kiom ekzistis la liberaj civitoj, neniu povis tie morti pro malsato, kiel bedaŭrinde ofte okazas hodiaŭ. Ĉiuj tiuj reguloj apartenas al progresintaj periodoj de la vivo de la civitoj, dum en la unuaj tempoj la civito mem acetis ĉiujn vivrimedojn necesajn por siaj civitanoj. La dokumentoj ĵus publikigitaj de sinjoro Gross estas pri tiu punkto tute finfaraj kaj plene konfirmas liajn konkludojn, emantajn pravi, ke la kargoj de vivrimedoj estis "acetitaj de ĉiuj civitaj oficistoj nome de la urbo kaj dis- donataj inter la burgaj negocistoj, tiel ke neniu povis acetati varojn elŝipigitajn en la haveno, krom se la municipaj instancoj rifuzis ilin acetati. Tio Sajne estis, li aldonas, ofta kutimo en Anglio, Irlando, Kimrio kaj Skotlando 49 . En la XVI -a jarcento ni trovas, ke komunumaj acetadoj de tritiko estis farataj "por la oportuno kaj profito pri ĉiuj aferoj de tiu... Civito kaj Asembleo de Londono kaj de ĉiuj ĝiaj civitanoj kaj logantoj tiom, kiom tio dependas de nia POYO - tiel skribas la urbestro en 1565 (for the comoditie and profit in all things of this

.. Citie and Chamber of London, and of all the Citizens and Inhabitants of the same as moche as in us lieth)50. En Venecio oni scias, ke la tutan komercadon pri tritiko regis la Civito; la "kvartaloj", ricevinte la cerealojn de la administracioj pri importoj, devis sendi al Ĉiu civitano la kvanton, kiu estis atribuita al li 51 . En Francio la civito Amieno kutimis acetati

P. Kropotkin. Interhelpo

salon kaj gin disvendi al Ciuj civitanoj je la kostinta prez0 52 ; kaj ankumu hodiau oni vidas en multaj francaj urboj halojn, kiuj iam estis municipaj deponejoj por la tritiko kaj la salo. En R

sio tio estis kutimo en Novgorod kaj en Pskov. Sajne cion, kio rilatas al la komunumaj acetoj por la civitanoj ankoraŭ ne suface studis la historiistoj, kiuj okupigis pri tiu epoko, sed oni dise trovas kelkajn intere- sajn faktojn, kiuj nove lumigas tiun temon. Tiel, inter la dokumentoj de Ch. Gross, regulara de Kilkenny, el la jaro 1367, sciigas al ni, kiel estis deciditaj la prezoj de la varoj: "La negocistoj kaj la maristoj, - skribas Ch. Gross, - devis per juro konigi, kiom kostis la varoj kaj la transporto. Tiam la urbestro kaj du jugantoj decidis la prezon, laŭ kiu la varoj devos esti vendataj. La sama regulo aplikigis en Thuso pri la varoj alvenantaj "per maro au per tero"⁵³. Tiu maniero "decidi la prezon" tiel bone respondas la meman koncepton pri la negocado tia, kia oni gin komprenis en la mezepoko, ke gi devis esti kvazau universala. Tio estis tre malnova kutimo decidigi eksterulojn pro la prezo; kaj, por ciuj interSangoj interne de la civito, certe estis tre disvastigita la kutimo turni sin pri la prezoj al jugantoj - eksteruloj - kaj ne al la vendisto, nek al la acetanto. Sed tlu stato de la aferoj retroirigas nin ella historio de negoco - gis epoko, kiam la tuta civito negocis siajn produktojn, kiam la negocistoj estis nur komisiitoj de la civito, kiuj devis vendi la varojn, kiujn la civito eksportis. Regularo de Waterford, 'publikigita ankaŭ de Ch. Gross, diras ke "ciajn varojn, Ida ajn estis Día naturo, devis aceti la urbestro kaj la komisiitoj, kiuj, kiel komunaj acetantoj nome de la urbo por tiu preciza momento, devis ilin disdoni inter la liberaj homoj de la civito (escepte de la propraj posedadoj de la liberaj civitanoj kaj de la logantoj)⁵⁴. Oni malfacile povas klarigi tiun regulon alimaniere, 01 supozante, ke la tutan eksteran komercon de la urbo faris gij agentoj. Krome ni havas rektan pruvon, ke tiel estis en Novgorod kaj en Pskov. La "Suvereno

Capitro V. Interhelpo en la mezepoka civito 145

Novgorod" kaj la "Suvereno Pskov" sendis siajn negocis- tarojn al la malproksimaj landoj. Ni scias ankaŭ, ke en preskau Ciuj mezepokaj civitoj de centra kaj okcidenta Europo, la metigildoj kutimis komune aceti Ciujn necesajn krodajn rmaterialojn, kaj igi siajn kornisii- tojn vendi la produkton de ilia laboro. VerSajne same okazis pri la ekstera negoco - des pJi ke, gis la XIII-a jarcento ne nur la negocistoj de la sama civito estis ekstere konsiderataj kiel kolektive respondecaj pri la Suldoj kontraktataj de unu el ili, sed la tuta civito respondecis pri la Suldoj de Ciu el siaj negocistoj. Nur en la XII-a kaj XIII-a jarcentoj la rejnaj ur- boj aboJis tiun respondecon 55 per specialaj traktatoj. Pine ni hayas la rimarkindan dokumenton de Ipswoch,

publikigitan de sinjoro Gross, en kiu ni ekscias, ke la gildo de negocistoj de tiu urbo konsistis el Ciuj, kiuj havis la gamnton de la urbo kaj pagis sian kontribuon (sian hanson) al la gildo, dum la tuta komunumo diskutis pri la decidoj farendaj por la bono de la gildo de la negocistoj kaj asignis al ĝi kelkajn privilegiojn. La negoca gildo de Ipswich Sajne estis pli komi- zaro de la urbo, ol ordinam privata gildo. Resume, ĵu pli ni konas la mezepokan civiton, des pli ni vidas, ke ĝi estis ne nur praktika organizo por la defendo de iuj politikaj liberecoj. Ĝi estis provo, je skalo multe pli granda ol en la vilaga komunumo, por organizi striktan unuigon de reciprokaj helpo kaj subteno por la konsumado kaj la produktado, kaj por la tuta socia vivo. Sen trudi la ligojn de la stato, sed lasante plenan esprim- liberon al la kreema genio de Ĉiu grupo en la artoj, la metioj, la sciencoj, la negoco kaj la politiko. Ni pli bone vidas ĝis kiu punkto sukcesis tiu provo, kiam ni analizos en la venonta ĉapitro la organizadon de la laboro en la mezepoka civito kaj la rilatojn de la civitoj kun la logan- toj de la Ĉirkaŭaj kamparoj.

146

P. Kropotkin. Interhelpo

CAPITRO VI. Interhelpo en la mezepoka civito (daŭrigo)

Similecoj kaj malsimilecoj inter la mezepokaj civitoj - La metiaj ĝil- doj: atributoj de la stato en ĉiu el ili - Sinteno de la civito al la kamparanoj; provoj ilin liberigi - La feŭdestroj - Rezultoj atingitaj de la mezepoka civito de Artoj kaj Sciencoj - kialoj de dekadenco.

La mezepokaj civitoj ne estis organizitaj laŭ antaŭe pripensita plano, per la volo de iu ekstera legdonanto. Ĉiu el ili estis natura produkto laŭ la plena senco de la vorto - rezulto ciam variigebla de la faktoroj inter fortoj, kiuj aranĝis sin kaj sin re aranĝis, laŭ siaj energioj, laŭ la hazardo de la konfliktoj kaj la apogo, kiun ili trovis en la ĉirkaŭa medio. Tial ne estis du civitoj, kies interna organizado kaj destino estis identaj. Ĉiu, aparte konsiderata, transformas sin de iu jarcento al alia kaj tamen, kiam ni kunrigardas al ĉiuj civitoj de Eŭropo, malaperas la lokaj kaj naciaj malsimilecoj, kaj nin frapas la mirinda simileco, kiun ni trovas inter ili ĉiuj, kvankam Ĉiu el- volvigis per si mem, sendepende de la aliaj kaj en malsimilaj kondiĉoj. Urbeto norde de Skotlando, logata de plugistoj kaj krudaj fiŝkaptistoj; rica civito en Flandrio, kun sia ekstera negoco, sia lukso, sia sato al plezuroj kaj sia intensa vivo; itala civito rikigita per siaj interŝanĝoj kun Oriento kaj fleganta en siaj muroj artan guston kaj rafinitan civilizon; malarica agrikultura civito en la laga kaj marĉa regiono de Rusio Sajne hayas malmulton komunan. Tamen la ĉefaj gvidlinioj de ilia organizado kaj la spirito, kiu ilin animas, similas per tre forta parenca aspekto. Ĉie ni vidas la samajn federaciojn de malgrandaj komunumoj kaj de gildoj, la samajn "subajn urbojn" submetitajn al la patrincivito, la saman popolasembleon kaj la samajn emblemojn de ĝia

sendependeco. La defendanto de la civito, kun malsamaj nomoj kaj malsamaj insignoj, reprezentas la saman aŭtoritaton kaj la samajn interesojn; la nutraĵoj, la laboro kaj la komerco estas org anj?i taj lau tre similaj planoj; internajn kaj eksterajn luktojn subtenas

Ó=IpiIro VI. Interhelpo en la mezepoka civito (daUrigo) 147

la .samaj ambicioj; plie, ec la fonnuloj uzataj en tiuj luktoj, same kiel en la analoj, reguloj kaj registroj, estas identaj; kaj la arkitekturaj monumentoj, cu gotik-, CU romanik-, CU bizancstilaj, esprimas la samajn emojn kaj la saman idealon: ili estas same konceptitaj kaj konstmitaj. Multaj malsimilajoj estas nur epokaj diferencoj, dum la realaj diferencoj inter frataj civitoj retroveblas en diversaj partoj de Europo. La unueco de la gvidideo kaj la idente- co de la origino kompensas la diferencojn de la klimato, geografia situo, riceco, lingvo kaj religio. Tial ni rajtas paroli pri la civito de la mezepoko, kiel pri klare difmita fazo de la civilizoj; kaj, kvankam cia esploro reliefiganta la lokajn kaj individuajn diferencojn estas interesega, ni ta- men rajtas mencii la cefajn liniojn de la disvolvado komunajn por Ciuj civitoj. Certe la protektado konsentita al la bazarplaco ekde la unuaj barbaraj tempoj ludis rolon gravan, sed ne ekskluzivan, en la emancipado de la mezepoka civito. La malnovaj barbaroj ne havis negocon interne de siaj vilagaj komunumoj; ili negocis nur kun fremduloj en difmitaj lokoj kaj difmitaj tagoj; kaj por ke la fremdulo povu veni al la loko de la interSango sen riski morton en iu kverelo inter du malamikaj familioj, la bazaro estis ciam metita sub la speciala protektado de ciuj familioj. Gi estis netu- sebla loko, same kiella sanktejo en kies ombro gi kulis. Ce la kabiloj gi ankoraŭ estas anaja, same kiella pado lau kiu la virinoj reportas la akvon ella putu; oni ne rajtas tie aperi kun aniloj, ec dum militoj inter triboj. En la mezepoko la bazaro universale guis la saman protekta- don 2 . La sanga vengo ne povis daŭri sur la tereno, al kiu oni venis por negoci, nek en iu perimetro cirkau gi. Se disputo aperis inter la bunta homamaso de la acetantoj kaj de la vendantoj, Sin devis ĵugi tiuj, sub kies protekta- do troviĝis la bazaro - la tribunalo de la kolektivo, au de la episkopo, au de la feŭdestro, au la ĵugisto de la reĝo. Premdulo venanta por negoci estis gasto, kaj oni.. donis al li tiun nomon. Ec la feŭdestro, kiu senskrupule rabis

148

P. Kropotkin. Interhelpo

negociston sur la landvojo, respektis la Weichbild, t.e. la foston starigitan sur la bazarplaco kaj surhavantan cu la blazonon de la reĝo, cu la bildon de la loka sanktulo, aii simple krucon, laií tio, cu la bazaron protektis la reĝo, la loka eklezio, aii la popolasembleo - la vjeé&. . Estas facile kompreni, kiella memĵugadon de la civito povis naski. la aparta ĵugado de la bazaro, ki.am tiu nĵto estis konsentita, lauvole aii ne, al la civito mem. Tiu origino de la liberoj de la civito, kies

spuron ni retrovas en multaj kazoj, certe influis ilian postan disvolvadon. De tie venis la superregado de la negocista parto de la kolektivo. La burgoj, kiuj komence posedis domon en la civito kaj kunposedis terenojn kune kun la urbo, tre ofte fonnis negocistan gildon, de kies POyO dependis la negocado de la civito; kaj kvankam komence Ciu burgo, cu riCa, cu ma1rica, povis esti membro de la negocista gildo, kaj kvankam Sajne negocadis por la tuta civito gijaj komisiitoj, iom post iom la gildo farigis ia privilegiita kolektivo. Ói jaluze malebligis al la eksteruloj, kiuj baldau amase alvenis en la libernjn civitojn, farigi membroj de la gildo, kaj g; rezervis la avantaĝojn de la negocado al la kelkaj "familioj" , kiuj estis inter' la "burgoj" ce la emancipigo. Evidente ekzistis danjero, ke tiel formigu nego- cista oligarkio. Sed jam en la X-a jarcento, kaj ec pli en la du sekvaj jarcentoj, la cefaj metioj, mem organizitaj per gil- doj, estis suface potencaj por sin oponi al oJigarkiemo de la negocistoj. Ciu gildo de metiistoj tiam komune vendadis siajn produktojn kaj komune acetadis la krudmaterialojn. Cijaj membroj estis ambau negocistoj kaj laboristoj. Tiella su- pen-egado akirita de la malnovaj gildoj de metiistoj ce mem la komenco de la vivo de la libera civito certigis al la manlaboro la altan pozicion, kiun g; poste okupis en la civito 4 . Efektive, en la mezepoka civito la manlaboro ne estis signo de maIsupereco; male g; konservis la spurojn de la respekto, kiu gin cirkaiis en la vilaga komunumo. La manlaboro, en iu el la "mirakluludoj", estis konside- rata kiel pia devo al la civitanoj: iu publika ofico (Amt),

Ó3pi1ro VI. InterheP:> en la mezepoka ci\nto (dalrigo) 149

t

om hon orinda , kiom ia ajn alia. Produktistoj kaj negocistoj estis tiam plenaj je ideo pri "justeco" al la komunumo, de respekto de la "rajtoj" tiel de la produk- tanto kiel de la konsumanto, kiu hodiau aspektus tre stranga. La laboro de tanisto, de barelisto, de Suisto devas esti "bona kaj honesta laboro", oni skribis en tiu tempo. La ligno, la ledó au la fadeno uzata de la metiisto devas esti "bona" ligno, "bona" ledó au "bona" fadeno; la pano devas esti "juste" bakita kaj tiel plu 5 . Se ni transigas tiun parolmanieron en nian hodiauan vivon, gi aspektas afekta kaj nenatura; sed gi tiam estis natura kaj simpla, car la mezepoka metiisto produktis ne por nekonata acetonto, au por sendi siajn varojn al nekonata merkato. Li produktis unue por sia gildo: por frataro de homoj, kiuj konis unu la alian, kiuj konis la teknikon de la metio kaj kiuj, decidante pri la prezo de ciu produktajo, kunkalkulis la lertecon disvolvitan en gia farado kaj la la- borkvanton, kiun gi necesigis. Poste la gildo, ne la aparta produktinto, ofertis la varojn por la vendo al la komunu- mo, kaj tiu siaflanke ofertis al la frataro de la aliancaj komunumoj la varojn, kiujn g; eksportis, garantianta ilian bonan kvaliton. Tia organizado naskis en Ciu metiistaro la ambicion oferti varojn, kies kvalito ne estu malsupera; la teknikaj difektoj au la falsigoj farigis temo koncemanta la tutan komunumon, car, tekstis iu lego: "tio detruus la publikan fidon". Car la produktado tiel estis socia devo, submetita al la kontrolo de la tuta amitas, la manlaboro, tiom longe, kiom vivis la libera civito, ne povis ekesti tiom malestimata, kiom g; nun estas. Diferenco inter majstro kaj metilemanto, au inter mastro kaj laboristo (compaune, GeseUe) ekzistis ekde la origino en la mezepokaj civitoj, sed g; komence estis nura diferenco de ago kaj lerteco, ne de riceco kaj povo. Post sepjara metilernado, pruvinte sian scion kaj kapablon per artajo, metilerninto mem farigis majstro. Nur longtempe poste, en la XVI-a jarcento, post kiam la rega

potenco estis detruinta la komunumon kaj la metian organizadon,

150

P. Kropotkin. Interhelpo

eblis farigi majstro per simpla heredo au per riceco. Sed tio estis ankaŭ epoko de generala dekadenco en la indus- trioj kaj artoj de la mezepoko. Ne estis en la unuaj florantaj perlodoj de la mezepokaj civitoj granda loko por dungita laboro, kaj ĉe malpli por izolitaj salajroj. Sian laboron teksistoj, pafarkistoj, forĝistoj, bakistoj, ktp, faris por korporacio kaj por la civito; kaj kiam oni dungis laboristojn por kontrollaboro, ili laboris kiel por- tempaj korporacioj (kiel ili ankoraŭ nun faras en la ro&ij artel-oj) kies laboro estis pagita kiel tuto. Nur longe poste enmalkovrigis la laboro por mastro; sed ĉe tiukaze la laboristo estis pli bone pagita ol li estas hodiaŭ en la plej bone pagataj metioj, kaj multe pli, ol li ĝenerale estis pagata en Europo en la tuta unua duono de la XIX-a jarcento. Thorold Rogers alkutimigis la anglajn legantojn al tiu ideo; sed la samo veras pri la cetera Europo, kiel montras la esploroj de Falke kaj Schonberg, kaj multaj aliaj indikoj. En la XV-a jarcento ma- sonisto, Carpentisto aŭ forĝisto ricevis en Amieno 4 soldojn tage, Ido signifas kvardekok funtojn da pano, aŭ la okonon de malgranda bovo. En Saksio la salajro de la GeseDe ĉe kontrollaboro estis tia, por uzi la vortojn de Falke, ke li povis per sestaga salajro aceti tri Safojn kaj paron da Suoj⁶. Ankaŭ la donacoj de la laboristoj (GeseOe) por la katedraloj atestas pri ilia relativa bonfarto, sen menciigi la belegajn dona- cojn de kelkaj metiistaj gildoj, nek tion, kion ili kutimis el- spezi por festoj kaj paradoj⁷. Iu pli bone ni konas la mezepokan. civiton, des pli ni ekkonscias, ke en neniu alia epoko laboro guis tian prosperon kaj respekton, Ĵdan en la floranta epoko de tiu institucio. Bc pli: ne nur multaj el la emoj de niaj modemaj radikaluloj estis jam plenumitaj en la mezepoko, sed ideoj, kiujn oni nun nomas utopiaj, tiam estis akceptitaj kiel nediskuteblaj realoj. Ekzemple, oni ridmokus nin, kiam ni diras, ke la laboro devas esti agrabla, sed "al Ciu devas plaCi lia laboro", tekstas lego de Kuttenberg en la mezepoko, "kaj neniu povas, nenion farante (mit nichts thun), proprigi al si tion, Ido la aliaj produktis per sia

Ó1piIro VI. Interhelpo en la mezepoka civito (dalrigo) 151

diligento kaj sia laboro, car la legoj devas protekti diligenton kaj lab" oron . Ĉe la nunaj diskutoj pri la okhora labortago ankaŭ indas rememorigi pri la lego de Perdinando la Unua rilate la imperiajn karbominejojn, kiu reguligis, ke la laborta- go de ministro esto okhora "kiel antaŭe estis kutimo" (wie vor Alters herkommen)⁸ kaj estis malpennesite labo¹¹ dum la sabata posttagmezo. Pli 01 okhora labortago estis tre malofta, dirnis al ni Janssen, sed malpli 01 okhora estis ordinara. En Anglio en la XV-ajarcento, dirnis Rogers, "la laboristoj labo- ris nur dum kvardekok horoj

semajne"9. Same la duontaga ripozo en sabato, kiun ni konsideras moderna akiro, efektive estis tre malnova institucio de la mezepoko; gi. estis la post- tagmezo de la bano por la plejmulto de la membroj de la komunumo, dum la merkreda posttagmezo estis rezervita al la bano de la GeseOel °. Kaj kvankam la lemejaj mangoj ne ekzistis - verSajne, Car neniu infano alvenis malsate en la lernejo - estis kutima en pluraj lokoj c1isdonado de mono por la bano al la infanoj, kies gepatroj malfacile povis gin pagi. Ankaŭ la laborkongresoj ofte ekzistis en la mezepoko. En kelkaj partoj de Gennanio sammetianoj el diversaj komunumoj kutimis Ciujare kunveni por diskuti pri demandoj rilataj al sia metio: lomojaroj, vojagojaroj, salajroj, ktp; kaj en 1572 la hansaj urboj fonnale agnoskis la rajton de la metiistoj kunveni en periodaj kongresoj kaj fari ciujn rezoluciojn, kiuj al ili placis, tiom longe, kiom ili ne kontra1ias la rolojn de. la civitoj kaj la kvalito de la varoj. Oni scias, ke tiajn laborkongresojn, parte internaciajn, same kiel estis la Hanso mem, faris bakistoj, fandistoj, forgiistoj, tanis- toj, annilistoj kaj barelistoj 11. La organizado de metioj postulis striktan kontrolo- don de la metiistoj fare de la gildoj, kaj specialaj jurianoj Ciarn estis nomumitaj por tiu celo. Sed endas rimarki ke, tiom longe, kiom la civitoj guis sian liberan vivon, ne levigis plendo pri tiu kontrolo; mate, post kiarn la stato intervenis, konfiskante la proprajn de la gildoj kaj detroante ilian sendependecon favore al sia propra burokrateco, la plendoj farigis nenombrelajl2. Aliflanke

152

P. Kropotkin. Interhelpo

la grandegaj progresoj faritaj en Ciuj artoj sub la regimo de la mezepokaj gildoj estas la plej bona pruvo, ke tiu sistemo ne estis obstaklo al la individua iniciato 13 . Fakte la mezepoka gildo, same kiel la mezepoka parofio, ne estis civitanaro kontrolata de Statoficistoj; gi estis unuigo de ciuj viroj, kiuj okupigis pri iu profesio: jurintaj acetistoj de krudmaterialoj, vendistoj de manufakturitaj varoj, majstroj-metiistoj, kompa- noj kaj metilernantoj. Pri la interna organizado de Ciu metio suverenis gia asembleo tiom longe, kiom gi ne limpaSis la rajtojn de la aliaj gildoj, kaj tiukaze la afero estis portita an- taú la gildon de la gildoj - la civiton. Sed estis en la gildo io pJi. Gi havis sian propran. justicon, sian aneon, siajn generalajn asembleojn, siajn tradiciojn de luktoj, de gloro kaj de sendependeco, siajn rektajn rilatojn kun la aliaj gildoj de la sama metio en la aliaj civitoj: unuvorte, gi estis kompleta organismo, kiu ekzistis, Car gi reprezentis unu tuton de vivnecesaj funkcioj. Kiam urbo sin annis, la gildo ma.rSis kiel aparta kompanio (Schaar) kun siaj propraj anniloj (ec, poste, siaj propraj kanonoj, ame ornamitaj de la gilcio), siaj 'propraj estroj, kiujn gi mem elektis. Gi estis tute same sendependa en la federacio, kiel Uri au Óenevo estis antaú kvindek jaroj sendependa respubliko en la svisa konfedera- cio. Sekve kompari gildon al moderna sindikato au "trade- unioo' se

ta je la atributoj de la Stata suvereneco kaj re- duktita al kelkaj malcefaj funkcioj, estas tiom neracie, kiom kompari Florencon aú Brugon al franca komunumo vivaCanta sub Napoleona Kodo, aú al rosa urbo sub la urba lego de la Jekaterina la Dua. Ambaú haYaS elektitajn

urbestrojn, kaj la lasta hayas ankaŭ siajn metiajn korporaci- ojn; sed la diferenco estas - la tuta diferenco inter Florenco kaj Fontenay-Ies-Oies aŭ Carevokokcojsk, aŭ inter venecia dogo kaj moderna urbestro, kiu demetas la eapelon antaŭ la oficisto de la subprefekto. La mezepokaj gildoj scipovis vivteni sian sendepen- decon; kaj poste, aparte en la XIV-a jarcento, kiam pro pluraj motivoj, kiujn mi baldaŭ mencios, la malnova municipa vivo estis profunde modifita, la junaj metioj

Capitro VI. Interhelpo en la mezepoka civito (daUrigo) 153

montrigis suface fortaj por konkeri sian justan parton en la mastrnado de la aferoj de la civito. La amasoj, organizitaj en "minoraj" artoj, ribelis por demeti la povon ella manoj de kreskanta oligarkio, kaj la plejmulto de ili sukcesis en tiu tasko, tiel malfermante novan eraon de prospero. Tamen en kelkaj civitoj la ribelo estis sufokita per sango, kaj estis amasaj ekzekutoj de laboristoj, kiel okazis en Parizo en 1306 kaj en Kolonjo en 1371. Tiukaze la Jiberoj de la civitoj rapide dekadencis, kaj la civito estis lagrade submetata de la centra aŭtoritato. Sed la plejmulto de la urboj estis konservinta suface da vivkapablo por eliri el tiu luido kun novaj vigleco kaj vivo. Nova periodo de plijunigo ilin rekompencis. Estis revigligo de vivo, kiu montrigis per belegaj arkitekturaj monumentoj, per nova periodo de prospero, per subita progreso, tiom en la tekniko kiom .en la invento, kaj per nova intelekta movado, kiu alvenigis la Renesancon kaj la Refonnacion 14 . La vivo de la mezepoka civito estis sinsekvo de akraj bataloj por konkeri la liberon kaj por gin konservi. Veras, ke forta kaj obstina raso de burgoj disvolvigis dum tiuj akraj luktoj; veras, ke la amon kaj respekton al la patrina civito nutris tiuj luktoj, kaj ke la grandiozaj plenurnitaj de la mezepokaj komunumoj estis rekta konsekvenco de tiu amo. Sed la oferoj, kiujn la komunumoj devis suferi en la batalo por la libero tamen estis kruelaj kaj postlasis profundajn spurojn de la divido ec en ilia interna vivo. Malmultaj civitoj sukcesis, per favora cirkonstancaro, unufoje akiri la liberecon, kaj tiuj malmultaj generale gin perdis same facile; la plejmulto devis batali' dum kvindek au cent sinsekvaj jaroj, ofte pli, antaŭ, 01 estis agnoskitaj iliaj rajtoj al libera vivo, kaj ankoraŭ dum cent jaroj por starigi sian liberon sur finnan bazon. La kartoj de la XII-a jarcento estis nur la unuaj fundamentoj de la libero 15 . La mezepoka civito estis fortikigita oazo meze de lando mergita en feuda submetigo , kaj gi devis perbatali sian lokon per la forto de anniloj. Sekve de la cirkonstancoj,

154

P. Kropotkin. Interhelpo

kiujn ni aludis en la antaŭa capitro, Ciu vilaga komunumo iom post iom falis sub la jugon de iu laika aŭ Iderika fei- destro. Ties domo pligrandigis gis kastelo, kaj liaj armeaj kompanoj estis

nun la feco de la aventuristoj, ciam pretaj prirabi la kamparanojn. Krom la tri tagoj en Ciu semajno, dum kiuj la kamparanoj devis labori por la feŭdestro, ili devis elteni ankai cian tropostulojn por la rajto semi au rikolti, esti gajaj aŭ malgajaj, vivi, geedzigi au morti. La plej granda malbono estis daŭraj priraboj fare de annitaj banditoj apartenantaj al iu najbara feŭdestro, kiu satis konsideri la kamparanojn kiel familion de ilia mastro, kaj plenumis ce ili, iliaj brotoj kaj iliaj rikoltoj, sian vengadon kontrau ilia mastro. Ciu herbejo, Ciu kampo, Ciu rivero, ciu strato cirkau civito, kaj ciu homo sur la kamparo apartenis al iu feŭdestro l6 . La malamon de la burgoj kontrau la feŭdaj baronoj esprimas lau tre karakteriza maniero la vortoj de la diver- saj cartoj, kiujn la feŭdestroj trude devis subskribi. Henri- ko la V-a devis subskribi en la carto konsentita en Speyer en 1111, ke li liberigas la burgojn el "la horora kaj abomena lego", laii kiu servutoj ne povis heredigi siajn havaĵojn (von dem scheusslichen und nichtswurdigen Gesetze, welches gemein Budel genannt wird, Kallsen 1,307), kiu mergis la urbon en la plej profundan mizeron. La kutimlego de Bajono, skribita cirkaii 1273, enhavas citaĵojn kiajn la jenon: "la popoloj antaŭas la estrojn; la popolo, pli multnombra olla aliaj, volante pace vivi, faris estrojn por reteni kaj faligi la fortulojn'

, kaj tiel plu (Giry, Etablissement de Rougen, 1, 117, citita de Luchaire, p.24). Carto subskribita de reĝo Roberto estas same karakteriza. Oni devigas lin diri: "Mi stelos nek bovojn nek aĵiajn bestojn. Mi ne kaptos negocistojn, nek prenos ilian monon, nek trudos elaceton. De la tago de la Anonco al Maria gis la tago de Ciuj Sanktuloj mi prenos nek vircevalojn, nek cevalinojn, nek cevalidojn el la herbejoj. Mi ne broligos la muelejojn, nek Stelos la farunon. Mi ne protektos la stelistojn, ktp ..." (Pfister

ÓJpitro VI. Interheĵo en la mezepoka civito (dalrigo) 155

publikigis tiun dokumenton reproduktitan de Luchaire). Karakteriza estas ankaŭ la carto "konsentita" de la cefepiskopo de Bizontio (Besancon), Hugo, el kiu li trude devis listigi ciujn misfarojn kazitajn de liaj rajtoj pri heredajoj. Same estis kvazaŭ Cie. La libero ne povis esti konservita kun tiaj najbaroj. La civitoj devis militi ekster siaj muroj. La burgoj sendis delegitojn por levi ribelojn en la vilagoj, ili akceptis vilagojn en siajn korporaciojn kaj ili rekte militis kontraŭ la nobeloj. En Italio, kie estis tre multaj feŭdaj kasteloj, la milito alprenis heroajn proporciojn kaj estis farita kun granda ambaŭflanka obstinado. Florenco eltenis dum sepdek jaroj sinsekvon de sangaj militoj por liberigi sian "contadon" ella nobeloj; sed kiam la konkero estis plenumita (en 1181) cio estis rekomencenda. La nobel

j unuigis, ili starigis siajn proprajn ligojn, kontraŭ la ligoj de la urboj, kaj ricevante novajn helpotropojn, cu de la imperiestro, cu de la papo, ili daŭrigis la militojn dum pluaj centtridek jaroj. Same okazis en Romo, en Lombardio, en la tuta Italio. La civitanoj disvolvis en tiuj militoj mirindan kuragon, aŭdacon kaj persistemon. Sed la pafarkoj kaj la hakiloj de la metiistoj kaj de la burgoj ne Ciam venkis en alfrontoj kun kavaliroj vestitaj per kiraso, kaj multaj kasteloj rezistis kontraŭ ingeniaj siegomaĵoj kaj la persistemo de la civitanoj. Kelkaj civitoj, Jdel Florenco, Bolonjo kaj pluraj urboj de Francio, Germanio kaj Bohemio sukcesis emancipi la cirkaiĵajn vilagojn, kaj iliajn klopodojn rekompensis eksterordinaraj prospero kaj trankvilo. Sed

ec en tiuj civitoj, kaj ec pli en la malplej fortaj aŭ malplej entreprenemaj urboj, la negocistoj kaj la metiistoj, elcerpitaj de la milito kaj miskonante siajn proprajn interesojn, fine subskribis trakta-
tojn, per kiuj ili oferis la kamparanojn. La feŭdestroj estis trude devigitaj juri obeon al la civito; iliaj kamparaj kasteloj estis detruitaj, kaj ili devis konstrui sian domon kaj logi en la civito, kies kun-burgoj (com-bourgeois, con-cittadin!) ili farigis; sed ili kompense konservis la plejmulton de siaj rajtoj pri la kamparanoj,

156

P. Kropotkin. Interhelpo

kiuj akiris nur partan malpezigon de siaj devoj. La burgoj ne komprenis, ke egalaj civitanaj rajtoj povas esti konsentitaj al la kamparanoj, kun kiuj ili devis kalkuli por trovi nutrajprovizantojn; kaj la rezulto estis la fosado de profunda abismo inter urbo kaj vilago. En kelkaj kazoj, la kamparanoj nur Sangis sian mastron, car la civito acetis la rajtojn de la baronoj kaj revendis ilin lauparte al siaj propraj civitanoj 17. La servuteco estis konservita, kaj nur longe poste, cirkau la fmo de la XIII-a jarcento, la revolucio de la metiistoj entreprenis gin cesigi kaj abolis la personan servutecon, sed samtempe forprenis de la servutoj la teron 18 . Apenau necesas aldoni, ke la bedaŭrindajn rezultojn de tia politiko baldaŭ sentis la civitoj mem; la kamparo farigis la malamiko de la civito. La milito kontraŭ la kasteloj havis alian fatalan konsekvencon. Ŝi kondukis la civitojn allonga serio de militoj inter si; kaj tio naskis la teorion, gis hodiaŭ furoran, ke la urboj perdis sian sendependecon sekve de siaj propraj rivalecoj kaj de siaj reciprokaj ludoj. Aparte la imperiistaj historiistoj subtenis tiun teorion, kiun tamen ne konfirmas la modera esploro. Veras, ke en Italio la civitoj batalis unu kontraŭ alia kun obstina malamikemo, sed en neniu alia loko tiuj luktoj atingis la samajn proporciojn; kaj ec en Italio, la militoj inter la civitoj, aparte tiuj de la unua periodo, havis siajn specialajn kaŭzojn. Di estis (kiel jam montris Sisnondi kaj Fenari) nur daŭrigo de la milito kontraŭ la kasteloj - Ĉi la principo de la libera municipo kaj de la libera federacio neeviteble estigis peŭortan lukton kontraŭ la feŭdeco, la imperiismo kaj la papeco. Multajn urbojn, kiuj nur parte povis forskui la jugon de episkopo, de la feŭdestro aŭ de la imperiestro, laŭvorte puŝis kontraŭ la liberajn civitojn la nobeloj, la imperiestro kaj la eldezio,

es politikoj estis dividi la civitojn kaj armi ilin unu kontraŭ alia. Tiuj specialaj cirkonstancoj (kiuj havis partan rebaton ankaŭ en Gennanio) klarigas, kiala Italaj urboj, el kiuj kelkaj serĉis la apogon de la imperiestro por batali kontraŭ la papo, dum aliaj serĉis la apogon de la eldezio por rezisti al la imperiestro,

Ŝpiro VI. Interhelpo en B mezepoka civito (dalaigo) 157

baldau estis dividitaj al du kampoj, Gibelinoj kaj Gelfoj, kaj kiala sama divido aperis en ĉiu civito 19 . La granda ekonomia progreso realigita de la plejmulto de la italaj civitoj guste en la epoko, kiam tiuj militoj estis plej akraj²⁰, kaj la tiom facile interkonsentitaj aliancoj inter urboj pli bone montras la karakteron de tiuj luktoj kaj findetruas la teorion, pri kiu ni ĵus parolis. Jam en la jaroj 1130-1150 estis formitaj potencaj ligoj. Kelkajn jarojn poste, kiam Frederiko Barbaroso invadis Italion kaj, subtenita de la nobeloj kaj de kelkaj reakciaj civitoj, marŝadis kontraŭ Milano, la entuziasmoplenan popolon levis en multaj urboj popolaj predikistoj. Crema, Piacenza, Brescia, Tortona, ktp, venis por helpi; la standardoj de la gildoj de Verono, Padova, Vicence kaj Treviso flertis unu ce la alia en la kampo de la civitoj kontraŭ la standardoj de la imperiestro kaj de la nobeloj. En la sekvinta jaro estis kreita la lombarda ligo kaj sesdek jarojn poste ĝi plifortigis multajn aliancajn civitojn, formante solidan organizaĵon, kiu havis duonon de sia fedemcia ponnilita trezoro en Genova kaj la alian duonon en Venecio²¹ . En Toskanio Florenco ekgravidis alian potencon ligon, al kiu apartenis Lucca, Bolonjo, Pistoia, ktp, kaj kiu ludis gravan rolon venkobatante la nobelojn en la centro de Italio. Aliaj ligoj, malpli grandaj, estis oftaj. Tiel malgraŭ la eternimaj rivalecoj, kiuj facile generis malkonkordon, la civitoj unuigis por la komuna defendo de la libero. Nur poste, kiam la civitoj farigis malgrandajn ŝtatojn, eksplodis militoj inter ili, kiel estas fatale, kiam ŝtatoj ekbatalas por la superregado aŭ por la posedo de kolonioj. Similaj ligoj formiĝis en Gennanio por la sama celo. Kiam, sub la postvenintoj de Konrado, la lando estis plangata de senfajmaj kvereloj inter la nobeloj, la urboj de Vestfalio fonnis kontrati la kavalirojn ligojn, de kiu unu kauzo estis neniam pruntedoni monon al kavaliro, kiu ricelas ŝtatajn varojn²² . La "kavaliroj sin vivtenis per rabado kaj mortigis tiun, kiun ili Satis mortigi" - laŭ la plendoj fonnitaj de la Wormser Zom: rejnaj urboj (Majenco, Kolonjo, Speier, Strasburgo kaj Bazelo) tiam

158

P. Kropotkin. Interhelpo

iniciatis ligojn, al kiu baldau apartenis sesdek aliancaj urboj, kaj kiu repunis la rabadojn kaj konservis la pacon. Poste la ligo de la urboj de Svabio, dividita al tri "pacodistriktoj" (Augsburgo, Konstanco kaj Ulm) havis la saman celon. Kaj ĉi kiam tiuj ligoj estis frakasitaj²³, ili estis sufiĉe longe vivintaj por montri ke, dum tiuj, kiujn oni volis prezenti kiel pacigantojn - la regoj, la imperiestroj kaj la eklezio - instigis al mallkonkordo kaj mem estis senpovaj kontraŭ la rabemaj kavaliroj, de la civitoj estis venintaj la impulso por la restarigado de la paco kaj de la unueco. La civitoj, ne la imperiestroj, estis la veraj fondintoj de la nacia unueco. Analogaj federacioj estis organizitaj por la sama celo inter vilagetoj - kaj nun, post kiam atenton pri tiu temo vekis s-ro Luchaire, ni povas esperi baldau ekscii pli. Ni scias, ke vilagoj kunigis en malgrandajn federaciojn en la "contado" de Florenco kaj ke same estis ĉe la dependantoj de Novgorod kaj Pskov. Pri Francio oni certe scias, ke federacio de deksep vilagoj ekzistis en la regiono de Laon dum preskaŭ cent jaroj (gis 1256) kaj vigle batalis por sia sendependeco. Ekzis-

apud Laon ankaŭ tri aliaj kamparanaj respublikoj, kiuj juris Cartojn similajn al tiuj de Laon kaj Soissons; iliaj teritorioj estis samlimaj, ili sin reciproke subtenis en siaj liberigaj militoj. S-ro Luchaire opinias, ke pluraj similaj federacioj devis sin formi en Francio en la XII-a kaj XIII-jarcentoj, sed ke la plejmulto de la dokumentoj pri tio estas perdita. Ĉar ili ne estis ŝirmitaj per muroj, ilin facile povis veniigi la regoj kaj la feŭdestroj; sed en favoraj cirkonstancoj trovinte helpon ĉe la Jigoj de la urboj, aŭ en siaj montaroj, tiaj kamparanaj respublikoj farigis sendependaj unuoj de la Svisa Konfederacio 24 . La unuigoj inter civitoj por pacaj celoj estis tre oftaj. La rilatoj, kiuj estis starigitaj dum la liberiga periodo, poste ne estis interrompitaj. Foje, kiam la skabenoj de germana urbo, devante prononci verdikton en nova komplika kazo, deklaris, ke ili ne konas la verdikton (des Urtheiles nicht weise zu sein), ili sendis delegitojn al alia

Ó3piro VI. Interhelpo en la mezepoka civito (dalrigo) 159

civito por akiri tiun verdikton. Same okazis ankaŭ en Francio 25 ; kaj oni scias, ke Forlì kaj Ravenna reciproke akceptis siajn civitanojn kaj konsentis al ili ĉiujn iliajn rajtojn en ambaŭ civitoj. Estis konforme al la spirito de la epoko submeti konteston levitan inter du urboj, aŭ interne de unu urbo, al alia urbo akceptita kiel arbitraco 26 . Tute kutimaj estis la komercaj traktatoj inter civitoj 27 . Unuigoj por reguligi la fabrikadon kaj la kapaciton de bareloj uzotaj en la vinnegoco, "unuigoj por la negoco de haringoj", ktp, nur otaŭis la grandan negocan federacion de la Plandra Ranso, kaj poste de la granda Hanso de Norda Gennanio, kies nura historio provizus multajn pagojn donootajn ideon pri la federacia spirito, kiu karakterizis la homojn de tiu epoko. Ni apenaŭ bezonas aldoni, ke la mezepokaj civitoj pli kontribuis per hansaj unuigoj al la disvolvado de la internaciaj rilatoj, de la navigado kaj de la maraj malkovroj, 01 Ĉiuj statoj de la unuaj deksep jarcentoj de nia erao. Resume, federacioj inter malgrandaj teritoriaj unuoj, same kiel inter homoj unuigitaj per komunaj laboroj en siaj respektivaj gildoj, kaj federacioj inter civitoj kaj grupoj de civitoj konstituis la meman esencon de la vivo kaj de la penso en tiu epoko. La periodo inter la X-a kaj la XVI -a jarcentoj de nia erao tial povus esti priskribita kiel grandega ldopodo por starigi reciprokajn helpon kaj apogon en vastaj proporcioj, aplikante la principon de federacio kaj asociigo al ĉiuj manifestigoj de la homa vivo kaj al ĉiuj eblaj gradoj. Tiu ldopodo tre grandparte sukcesis. Ĝi unuigis homojn antaŭe dividitajn; ĝi certigis al ili grandoo liberon, kaj ĝi deobligis iliajn fortojn. En epoko, kiam partikul

mon generis tiom de cirkonstancoj kaj kiam la motivoj de la malkonkordo kaj envio povus esti tiom multaj, estas kuragige vidi, kiel civitoj, disaj en vasta kontinento, havas tiom de komunajoj kaj estis tiom pretaj konfederaciigi por sekvi tiom da komunaj celoj. Ilin post longa tempo venkis potencaj malamikoj. Ĉar ili ne sufiĉe vaste komprenis la principon de in-

-

terhelpo, ili mem faris fatalajn kulpojn. Sed ili pereis ne pro siaj reciprokaĵoj, kaj iliaj eraroj devenis ne de manko de federacia spirito. Grandegaj estis la rezultoj de tiu nova progreso de la homaro en la mezepoka civito. Komence de la XI-a jarcento la urboj de Europo estis mizemaj grupetoj de kabanoj, omamitaj nur per malaltaj pezaj pregejoj, kies konstruantoj apenau sciis kiel fari volbon; la artoj - estis apenau pli ol tekstistoj kaj forĝistoj - estis en infana stato; scio renkonteblis nur en kelkaj maloftaj monaĵoj. Tricenkvindek jarojn poste la aspekto de Europo estis Sangita. En la teritorio punktis riĉaj civitoj, ĉirkaŭitaj de dikaj muregoj, mem omamitaj de turoj kaj pordegoj, el kiuj ĉiu estis artaĵo. La katedraloj, kun stilo plena je grandiozeco, rice omamitaj, levis al la Cielo siajn sonorilturojn, kies pureco de la fonnoj kaj audaĉo de la imago ni hodiaŭ vane klopodas imiti. Artoj kaj metioj estis atingintaj tiun gradon de perfekteco, ke ni ne povas fanfaroni, ke ni ĝin superis, se ni estimas la inventiltecon de la laboristo kaj la perfektecon de lia laboro pli ol la rapidecon de la farado. La Sipoj de liberaj civitoj timplugis Ĉiudirekten la intemajn marojn en Eŭropo; ankoraŭ unu klopodo kaj ili estis traveturontaj la oceanojn. Sur vastegaj teritorioj bonfarto anstataŭis mizeron: scio estis disvolvita, disvastigita. La sciencaj metodoj estis ellaborataj, la bazoj de la fiziko estis starigitaj kaj la vojoj estis pretigitaj por Ĉiuj mekanikaj inventoj, pri kiuj tiom fieras nia jarcento. Tiaj estis la magiaj Sangoj plenumitaj en Europo en malpli ol kvarcent jaroj. Kaj se oni volas konscii pri la perdoj, kiujn Eŭropo suferis pro la detruo de la liberaj civitoj, oni devas kompari la XVII-an jarcenton al la XIV-a aŭ la XIII-a. La prospero, kiu iam karakterizis Skotlandon, Gennanion, la urbojn de Italio, malaperis; la stratoj estas forlasitaj; la civitoj estas sen homoj, la laboro estas servutigita, la arto dekadencas, ĉe la negoco defalas. Se la mezepokaj civitoj heredigus al ni neniun skriban monumenton por atesti pri ilia belegeco kaj lasus al ni nur arkitekturajn monumentojn, kiujn ni ankoraŭ hodiaŭ vidas

Ó1pitro VI. Interf1Etx en la mezepoka civito (dalrigo) 161

en la tuta Europo, de Skotlando ĝis Italio, kaj de Girona en Hispanio ĝis Vroclavo 28 en slava teritorio, jam per tio ni povas aserti, ke la epoko, dum kiu la civitoj havis sendependan vivon, estis tiu de la plej granda disvolvado de la homa spirito de la kristana erao ĝis la fino de la XVIII-a jarcento. Se ni rigardas, ekzemple, mezepokan pentraĵon reprezentantan Nurenbergon kun ĝiaj sveltaj turoj kaj sonorilejoj, kies ĉiu pordo portas la spuron de libere kreema arto, ni apenau povas koncepti, ke tricent jarojn antaŭe la urbo estis nur aro de mizernaj kabanoj, kaj nia admiro nur kreskas, kiam ni analizas la detalojn de la arkitekturo kaj de la omamaĵoj en Ĉiuj ella nenombreblaj pregejoj, belfridoj, komunumaj domoj, civitaj pordegoj, ktp, kiujn ni trovas en Europo, tiom malproksime en la oriento kiom estas Bohemio kaj la nun mortintaj urboj de la pola Galicio. Ne nur Italio, patrolandon de la artoj, sed la tutan Europon kovras tiuj monumentoj. Signifoplena estas mem la fakto, ke inter Ĉiuj artoj atingis sian plej altan

disvolvadon guste arkitekturo - arto esence socia. Por alveni al la grado de perfekt:eco, kiun ĝi atingis, tiu arto devis esti la produkt:o de eminente socia vivo. La mezepoka arkitekturo atingis sian grandiozecon ne nur, ĉar ĝi estis la naturn plenumado de metio, kiel oni diris antaŭ nelonge; ne nur, ĉar ĉiu konstruaĵo, ĉiu arkitektura ornamado, estis la ellaboro de homoj, kiuj konis per la sperto de siaj propraj manoj la artajn efikojn, kiujn oni povas trovi de Stono, de fero, de bronzo aŭ eĉ de simplaj laboroj kaj de mortero; ne nur, ĉar tiu monumento estis la rezulto de la kolektiva sperto akumulita en iu "mistero" aŭ metio 29 - la mezepoka arkitekturo estis grandioza, ĉar ĝi naskis grandiozajn ideojn. Kiel la helena arto, si fontis el koncepto pri frateco kaj unueco generita de la civito. Ŝi havis audacajn akireblajn nur per audacaj luktoj kaj venkoj: Ŝi esprimis viglecon, ĉar vigleco impregnis la tutan vivon de la civito. Katedralo, komunuma domo, simbolis la grandiozecon de organismo, kies konstruado estis ĉiu masonisto kaj ĉiu stonhakiisto; kaj mezepoka monumento neniam aperas kiel sola

162

P. Kropotkin. Interhelpo

Idopodo, ĉe kiu miloj da sklavoj estus plenumintaj la parton ordonitan al ili de la imago de sola forno - kontribuis la tuta civito. La alta sonorilturo estis starigita sur konstruaĵo per si mem grandioza, en kiu oni povis senti la pulsadon de la vivo de la civito; ne estis iu absurda skafaldo kiel por la 300 metrojn alta fera turo en Parizo, ne surogato de Stona konstruaĵo farita por kaŝi malbelan femn Carpentaron kiel Tower Bridge en Londono. Kiel la Akropolo en Ateno, la katedralo de mezepoka civito estis starigita kun la intenco glorigi la grandiozecon de la venkinta civito, simboli la unuigon de ĝiaj artoj kaj metioj, esprimi la fierecon de ĉiu civitano en civito, kiu sin mem kreis. Ofte post la plenumado de la dua revolucio de junaj metioj, oni vidis la civiton komenci novan katedralon, por esprimi la novan unuigon, pli largan, pli vastan, kiu estis ĵus alvokita al la vivo. La rimedoj, pri kiuj oni disponis por tiuj grandiozaj entreprenoj, estis mirinde modestaj. La katedralo de Kolonjo estis komencita kun jara elspezo de nur 500 markoj; donaco de 100 markoj estis enskribita kiel granda donaco 30; kaj eĉ, kiam la laboro alproksimigis al sia fino kaj la donacoj pli kaj pli afluas, la jara elspezo de argento restis ĉirkaŭ 5000 markoj kaj neniam superis 14000 markojn. Ankaŭ la katedralo de Bazelo estis konstruata per rimedoj same modestaj. Sed ĉiu korporacio kontribuis per sia levanto da stonoj, per laboroj kaj omarninventoj por ilia komuna monumento. Ĉiu gildo esprimis per ĝiajn politikajn konceptojn, rakontante en bronzo aŭ en stono la historion de la civito, glorigante la principojn de "libereco, egaleco kaj frateco"³¹, latidante la aliancanojn de la civito kaj destinante ĝiajn malamikojn al la eternaj fajroj. Kaj ĉiu gildo atestis pri sia amo al la komunuma monumento omamante ĝin per vitraloj, pentraĵoj, kaj "kradoj indaj esti la pordegoj de la Paradizo", kiel diras Mikel-Angelo, aŭ omamante per stonaj skulptaĵoj la plej etajn kasangulojn de la konstruado³². Malgrandaj civitoj, eĉ malgrandaj parolioj³³ rivalis kun la grandaj domaroj ĉe tiuj laboroj, kaj la katedraloj de Laon kaj de Saint-Ouen

malmulte malsuperis tiun de Remso, aú la komunuman domon en Bremeno aú la belfridon de la popolasembleo de Wroclaw. "Neniu laboro estu entreprenata de la komunumo se Si ne estas konceptata laŭ la granda koro de la komunumo, konsistanta ella koroj de ĉiuj civitanoj, unuigitaj en komuna volo" - tiaj estis la paroloj de la konsilantaro en Florenco; kaj tiu spirito ja aperis en Ĉiuj komunaj laboroj socie utilaj: la kanaloj, la terasoj, la vitejoj kaj la fruktgardenoj ĉirkaŭ Florenco, au la irigaciaj kanaloj, Iduj trasuJkas la ebenajojn de Lombardio, au la haveno de kaj la akvoduko de Genova, sume Ĉiuj tiaj la- boroj, kiuj estis plenumitaj en preskaŭ ĉiuj civitoj³⁴. Ĉiuj artoj progresis same en la mezepokaj civitoj. La niatempaj artoj estas plejmulte nur daurigo de tiuj, kiuj estis disvolvitaj en tiu epoko. La prospero de la flandraj civitoj estis bazita sur la farado de belaj lanStofoj. Florenco, en la komenco de la XIV-a jarcento, antaŭ la nigra pesto, faradis inter 70000 kaj 100000 panni da lan- stofoj, kies valoro n oni taksis je 1200000 oraj guldenoj³⁵. La cizado de la multvaloraj metaloj, la fandado, la ferajarto estis kreaĵo de la mezepokaj "misteroj", kiuj sukcesis realigi, ĉiu en sia propra sfero, ĉion, Ido estis farebla per mano sen uzi potencan motoron. Per mano kaj per invento, car, por uzi la parolojn de Whewell: "La pergameno kaj la papero, la presado kaj la gra- vurado la perfektigitaj vitro kaj Stalo, la kanonpulvoro, la horloĝoj, la teleskopoj, la kompasoj, la reformita kalen- dario, la decimalaj ciferoj; la algebro, la trigonometio, la kemio, la kontrapunkto (invento, kiu egalas al nova krea- do de la muziko); Ĉiuj tiuj aIdroj venas al ni de tio, kion oni tiom mal estime nomis la senprogesa periodo (History of Inductivc Scincncs, 1, 252)". Veras, kiel diras Whewell, ke neniu el tiuj malkovroj rezultis el iu nova principo; sed ja mezepoka scienco faOs pli 01 guste malkovri novajn principojn. Gi prepaOs ja malkovron de Ĉiuj novaj principoj, kiujn ni nuntempe konas en ja mekanikaj

164

P. Kropotkin. Interhelpo

sciencoj: Si kutimigis ja esploriston obseIVi la faktojn kaj rezoni Ja tí ili. 110 jam estis ja indukta scienc.Q, kvankam Si ankoratí ne plene taksis la gravecon kaj potencon de indukto; Si jaro metis fundamenton de la mekaniko kaj de la fiziko. Fmncisko Bacon, Galileo kaj Kopemiko estis la rektaj idoj de Roger Bacon kaj Michael Scot, same kiella vaponnaSino estis rekta produkto de la esploroj rea1igitaj en la italaj universitatoj de tiu epoko pri ja pezo de la atmosfero, kaj de la teknikaj kaj matematikaj studoj, kiuj kamkterizis Nurenbergon. Sed kia! pene insisti pri la progresoj de la sciencoj kaj de la artoj en la mezepoka civito? Cu ne suficas mencii la katedralojn en la sfero de la teknika lerteco, au la italan lingvon kaj la poemojn de Danto en la sfero de la penso, por tuj doni mezurilon pri tio, kion la mezepo- ka civito kreis dum la kvar jarcentoj de sia

ekzisto? La mezepokaj civitoj ege servis la europian civilizon. Iti malhelpis ĝin misiri la vojon de la teokratiaj kaj de la despotaj statoj de la antikvaj tempoj; ili donis al ĝi la variecon, la memfidon, la iniciatoforton kaj la grandegajn intelektajn kaj materiajn energiojn, kiujn ĝi hodiaŭ posedas, kaj kiuj estas la plej bona garantio de ĝia kapableco rezisti al nova invado el la Oriento. Sed kial do tiuj centoj de civilizo, kiuj provis respondi tiom profundajn bezonojn de la domo, kaj kiuj estis tiom vivplenaj, ne pli longe vivis? Kia! ili estis trafitaj de senila debileco en la XVI-a jarcento, kaj, repusinte tiom da stunoj el eksteraj kaj unue trovinte novan viglecon en siaj internaj luktoj, kia! ili finfine estis venkitaj de tiuj duoblaj atakoj? Kontribuis al tio variaj kaŭzoj, el kiuj iuj havis siajn radikojn el malproksima pasinteco, kaj aliaj venas de la kulpoj de la civitoj mem. Proksimume je la fino de XV-a jarcento, jam ekkonstituis potencaj statoj, re konstruitaj laŭ la malnova modelo de la romia imperio. En ĉiu regiono iu feŭdestro, pli lerta, pli riavida kaj ofte malpli konsciencema ol ĵaĵ najbaroj estis sukcesinta priligi al si riajn personajn bienojn, pli da kamparanoj sur siaj teroj, pli da kavaliroj en sia

Ĉapitro VI. Interhelpo en la mezepoka civito (dalligo) 165

sekvantaro, pli da trezoroj en siaj kofroj. ti elektis por tie 10- g; grupon de vilagoj favore situantaj, kie ankoraŭ estis disvolvita la Ibera municipa vivo - Parizo, Madrido au Moskvo - kaj. per la laboro de siaj servutoj, ili faris el ili fortigitajn regajn civitojn. Tien ili altiris armitajn kompanojn malavare donante al ili vilagojn, kaj negocistojn, proponante sian protekton por la komerco. Tiel estis fonda la genno de estonta Stato, kiu laŭgrade eksorbis aliajn similajn centrojn. Svannis en tiuj centroj jurkonsilistoj spertaj pri la studo de la romia juro, homoj el specio obstina kaj ambicia, kiuj venis de la burgaro; ili malanris egale la arogantecon de la feŭdestroj kaj tion, kion ili nomis la ribeleco de la kamparanoj. La mema formo de la vilaga komunumo, kiun iliaj kodoj ignoris, kaj la principon de la federacio ili abomenis kiel heredaĵojn de la "barbaroj". Cezarismo, subtenita de la fikcio pri la popola konsento, kaj de la forto de la armiloj, jen ilia idealo, kaj ili akre laboris por tiuj, kiuj prolnesis ĝin realigi³⁶. La kristana eklezio, antaŭe ribela kontraŭ la romia lego, kaj nun ĝia aliancano, laboris al la sama direkto. Post la fiasko de la provo konstitui la teokratian European imperion, la plej inteligentaj kaj plej ambiciaj episkopoj donis sian apogon al tiuj, pri kiuj ili kalkulis por rekonstitui la povon de la regoj de Izraelo au de la imperiestroj de Konstantinopolo. La eklezio konkeris tiujn nasĝantajn regantojn, g; kronis ilin kiel reprezentantojn de la dio sur la tero, g; metis je ilia servo la sciencon kaj la politikan spiriton de siaj klerikoj, siajn benojn kaj siajn malbenojn, siajn ricajojn kaj la simpatiojn, kiujn g; estis konservinta de la malriculoj. Ankau la kamparanoj, kiujn la civitoj ne povis atingi, vidante, ke la burgoj ne sukcesis atingi la senfajn militojn inter la nobeloj - por tiuj militoj ili tiom pagis - turnis siajn esperojn al la reĝo, la imperiestro aŭ la granda princo, kaj helpante ilin venkoti la potencajn feŭdposedantojn, ili helpis ilin konstitui centrigitan Staton. Pine de la invadoj de la mongoloj kaj de la turkoj, la sankta milito kontratita la

P. Kropotkin. Interhelpo

mauroj en Hispanio, same kiella teruraj militoj, kiuj ba! . daŭ eksplodis inter la naskigantaj centroj de suvereneco - Pariza regiono kaj Burgundio, Skotlando kaj Anglio, Anglio kaj Francio, Litovio kaj Polio, Moskvo kaj Tverj, ktp - kontribuis al la sama fmo. Potencaj statoj estis konstituitaj; kaj la civitoj de tiam devis rezisti ne nur al malprecizaj federacioj de feudestroj, sed ankaŭ al solide organizitaj centroj, kiuj disponis pri aneoj de servutoj. La plej granda malbono estis, ke tiuj kreskantaj aŭtokratismoj trovis apogojn en la dividoj, kiuj estis sin fonnin- taj interne de la civitoj mem. La fundamenta ideo de la mezepoka civito estis granda, sed ŝi ne estis sufiĉe vasta. Re- ciprokaj helpo kaj subteno ne povas esti limigitaj al malgranda asocio; ili devas esti disvastigitaj al la tuta Cirkauo, sen kio la Cirkauo sorbas la asocion. Sed tiurilate la mezepoka civitano jam dekomence faris teroran kulpon. An- statau konsideri la kampanmojn kaj la metiistojn, kiuj kun- venis Sinnite de liaj muroj, kiel helpantojn siaflanke kontribuontajn al la prospero de la civito - kiel vere okazis - ti difinis profundan dividon inter la "familioj" de la malnovaj burgoj kaj la novalvenintoj. Al la unuaj estis rezervitaj ĉiuj profitoj ella komunuma komerco kaj ella komunumaj teroj; nenio estis lasita al la lastaj, krom la rajto tiberi uzi la lertecon de siaj manoj. Tiella civito estis dividita: unuflanke "la burgoj" aŭ "la komunumo", kaj aliflanke "la logantoj"³⁷. La negoco, kiu komence estis komunuma, farigis la privilegio de la "familioj" de negocistoj kaj de metiistoj, kaj restis nur unu paŝo farennda, por ke ŝi farigu individua privi- legio, aŭ la privilegio de subpremantaj grupoj; tiu paŝo estis neevitebla, kaj ĝi estis farita. . La sama divido establigis inter la civito mem kaj la cirkauaj vilagoj. La komunumo ja provis, komence, liberigi la kamparanojn; sed ĝiaj militoj kontraŭ la feud- estroj farigis, kiel ni jam diris, militoj por tiberigi la civiton mem ella feudestroj, pti olliberigi la kampanmojn. La civito lasis al la feudestro liajn rajtojn pri la kampuloj, kondiĉe, ke ti ne plu malkvietigos ĝin kaj fatigos kun-burgo. Sed la

Ĉapitro \11. I

en la mezepoka civito (daŭigo) 167

nobeloj, "adoptitaj" de la civito kaj nun logantaj interne de ĝiaj muroj, daurigis la malnovan militon interne mem de la remparzono de la civito. Ili rnalSatis submetigi al tribunalo de simplaj metiistoj kaj negocistoj, kaj ili daŭrigis siajn mal- novajn familiajn malamikojn, siajn privatajn militojn sur la stratoj. Ĉiu civito nun havis siajn Colonna-jn kaj siajn Orsini-jn, siajn Overstolze- jn kaj siajn WlSe-jn. Ricevante grandajn enspezojn el la teroj, kiujn ili konservis, ili Cirkauigis sin per multaj klientoj, tiel fetidigante la morojn kaj la kutimojn de la civito mem. Kaj kiam la konfliktoj ek- sentigis sin en la urbo inter la metiistoj, ili proponis sian spadon kaj siajn annitajn kompanojn por solvi la konfliktojn per bataloj, anstatatŭ lasi la konfliktojn trovi pli pacajn sol- vojn, kiuj Ĉiam estis trovitaj en la malnova tempo. La plej granda kaj la plej fatala erro de la plejmulto el la civitoj estis bazi sian ricecon sur komerco kaj industrio, malfavore al agrokulturo.

Ili tiel ripetis la eraron jam faritan de la helenaj civitoj, kaj per tio mem ili kulpis per la samaj krimoj³⁸. Fariginte fremdaj je agrokulturo, multaj civitoj estis necese tiritaj al politiko malfavora al la kamparanoj. Tio farigis pli kaj pli evidenta en la epoko de Eduardo la Tria³⁹, de la ribelado de kamparanoj en Francio, de la husistaj militoj kaj de la milito de la kamparanoj en Gennanio. Aliflanke la komerca politiko ligis ilin en malproksimaj entreprenoj. Koloniojn fondis italoj en Sudoriento, germanaj civitoj en Oriento, slavaj civitoj ĉirkaŭ la malproksima Nordoriento. Oni ekprizorgis armeojn dungitajn por koloniaj militoj, kaj baldati ankaŭ por defendi la civiton mem. Pmntoj estis kon- traktitaj en proporcioj tiom mismezuraj, ke ili tute senkuragigis la civitanojn: kaj intemaj kvereloj pli malbonigis ĉe ĉiu elekto, en kiu rolon ludis la kolonia politiko, profita nur al kelkaj familioj. La divido inter rikuloj kaj malriculoj pliprofundigis, kaj en la XVI-a jarcento en ĉiu civito la reĝa aŭtoritato trovis servopretajn aliancinojn kaj apogon inter la malriculoj. Estis ankaŭ alia kaŭzo de la rojnigo de la komunumaj institucioj, ambaŭ pli profunda kaj pli alta⁴⁰ ĉiuj antaflaj. La

168

P. Kropotkin. Interhelpo

historio de la mezepokaj civitoj prezentis unun el la plej okulfrapaj ekzemploj de la povo de la ideo kaj de la principo al la destino de la homaro, kaj de la absoluta diferenco de la rezultoj akompanantaj ĉiun profundan modifon de la gvidideoj. La fido al si mem kaj la federalismo, la suvereneco de ĉiu grupo kaj la konstituado de la politika korpo ĉi simpleco al la komponiteco estis la gvidideoj de la XI-a jarcento. Sed de post tiu epoko la konceptoj estis komplete sangigintaj. La studentoj de la romia juro kaj la prelatoj de la eldezio, strikte unuigitaj ekde la epoko de Inocento la Tria, sukcesis lamigi la ideon - la antikvan helenan ideon - kiu regis la fondadon de la civitoj. Dum ducent aŭ tricent jaroj ili predikis ĉi katedro, instruis ĉi la universitato, verdiktis ĉi la tribunalo, ke oni devas serĉi la savadon ĉi forte centrige Stato, submetita al kvazaŭ dia aŭtoritato⁴⁰. Nur unu homo, disponanta pri plenaj povoj, diktatoro, povos esti, kaj estos, la savanto de la socio; nome de la publika savo ĉi tiam rajtos kulpi pri ĉi perforto: broliĝi virojn kaj virinojn sur Stiparo, pereigi ilin per nepriskribeblaj torturoj, mergi tutajn provincojn en la plej abomenan mizeron. Kaj ili ne rezignis praktiki tiujn teoriojn kun neniam antaŭe audita krueleco ĉi, kie povis atingi la spado de la reĝo aŭ la fajro de la eldezio, aŭ ambaŭ. Per tiuj instancoj kaj tiuj ekzemploj, daŭre ripetitaj kaj sin trodantaj al la publika atento, la spirito mem' de la civitanoj estis modifita laŭ nova maniero. Baldaŭ neniu aŭtoritato estis opiniata troa, neniu murdo per fajro aspektis tro kruala, se ĉi estis plenumita "por la publika sekureco". Kaj pro tiu nova direkto de la spirito kaj de tiu nova fido al la povo de unu homo, la malnova fedemlisma principo forvaporigis kaj mem la kreema genio de la amasoj estingigis. Triumfis la romia ideo, kaj en tiuj cirkonstancoj la civito estis tute preta predo por la centrige Stato. Florenco en la XV-a jarcento estas la tipo de tiu Sango. Antaŭe popola revolucio estis la signo de nova progreso. Nun ĉi kiam. la popolo, puŝita al malespero, sin levas, ĉi ne plu hayas konstruajn ideojn; aperas neniu nova ideo. Miloj

VI. Interhelpe etla mezepoka civito (dalrigo) 169

da reprezentantoj eniras la komunuman konsilantaron ansta- tau kvarcent; cent homoj eniras la SignoJia-n anstataŭ okdek. Sed cifem revolucio nenion signifas. La malkontente- eo de la popolo kreskas kaj sin levas novaj ribeloj. Tiam oni alvokas savanton - Ja "tiranon". ti bucas la ribelintojn, sed la disengo de la komunuma korpo daŭras, pli malbona ol iam ajn. Kaj kiam, post nova ribelo, la popolo de Floreneo sin turnas al la plej populara homo en la eivito, Hieronimo Savonarole, la monako, respondas: "Ho mia popolo, ci bone scias, ke mi ne povas okupigi pri la aferoj de la Stato..., purigu cian animon, kaj en tiu spirito ci refonnos cian civiton, tiam, la popolo de Floreneo, ci estos inaugurinta la refonnon de la tuta Italio!" La kamavalaj maskoj kaj la malieaj libroj estis bmligitaj, oni fias legon pri karitato, alian kontraŭ la uzuristoj - kaj la demokratio de Floreneo restis tia, ĉi ĉi estis. La spirito de la malnova tempo mortis. Ĉar ili tro fidis al la registaro, la civitanoj cesis fidi al si mem; ili ne kapablas trovi novajn vojojn. La Stato plu bezonas nur inter- veni kaj frakasi la lastajn liberojn. Tamen la fluo de interhelpe kaj reeiproka apogo ne tute sekigis en la amasoj; Ĝi daŭre fluis ĉe post tiu malv

nko. Ĝi denove plivastigis kun timiga forto ĉe la komunistaj alvokoj de la unuaj disvastigantoj de la Reformacio, kaj ĝi daŭre ekzistis, ĉe post kiam la amasoj, ne sukcesinte realigi la vivon, kiun ili esperis enkonduki sub la inspiro de la refonnaeia religio, falis sub la regadon de autokrata POyo. La fluo ankoraŭ hodiaŭ fluas, kaj ĝi sercas novan esprimon, kiu ne plu estu la stato, nek la mezepoka civito, nek la vilaga komunumo de la barbaroj, nek la sovagula klano, sed elprenu ion el Ĉiuj tiuj formoj kaj estu supera al ili per koneepto pli vasta kaj pli profunde homeca.

170

P. Kropotkin. Interhelpe

CAPITRO VII. Interhelpe nuntempe

Popolaj ribeloj komence de la periodo de statoj - Nuntempaj interhelpinstitucioj - La vilaga komunumo, ĝiaj luktoj por rezisti al la abolo fare de la stato - Kutimoj venantaj el la vivo de la vilagaj komunumoj kaj konservitaj en niaj modernaj vilagoj - Svisio, Francio, Germanio, Rusio.

La emo al la interhelpe ĉe la homo hayas tiom malproksiman originon, kaj ĝi estas tiom

profunde miksi- ta kun la tuta evoluo de la homa raso, ke gin konservis la homaro gis la nuna epoko, tm ciuj sortosangoj de la his- torio. Gi disvolvigis cefe en la periodoj de paco kaj prospero; sed, ec kiam la plej grandaj malfelicioj plagis la ho- mojn - kiam tutaj regionoj estis ruinigitaj de militoj, kaj kiam multnombraj popoloj estis senhomigitaj de mizero, aú gemis sub la jugo de tiraneco - la sama emo daure ekzistis en la vilagoj kaj inter la plej malricaj klasoj en la urboj; gi daúre unuigis homojn inter si kaj, kun la tempo, gi reagis al la minoritatoj regemaj, batalemaj kaj detru- emaj, kiuj gin rejetis kiel sentimentan stultajon. Kaj ciufoje, kiam la homaro devis krei novan socian organi- zadon, kongruan kun la nova fazo de sia evoluo, el tiu sama emo, ciam viva, la konstruema genio de la popolo tiris la inspiro n kaj la elementojn de la nova progreso. La novaj ekonomiaj kaj sociaj institucioj, laú tio, kiel ilin kreis la amasoj, la novaj moralaj sistemoj kaj la novaj re- ligioj originis ella sama fonto; kaj la morala progreso de nia specio, konsidernta laú siaj cefaj linioj, aperas kiel laúgrada plivastigado de la principoj de interhelpo, de la tribo al homgrupoj ciam pli kaj pli vastaj, gis gi iam am- pleksos la tutan homaron, kun gíaj diversaj kredoj, gíaj lingvoj kaj gíaj diversaj rasoj. Trairinte la staton de sovaga tribo, kaj poste de vilaga komunumo, la eúropanoj alvenis en la mezepokon al la trovo de nova fonno de organizado, kiu havis la avantaĝon lasi grandan liberon al la individua iniciatemo, samtempe vaste respondante la homan bezonon pri re-

Capitro VII. Interhelpo nuntempe

171

ciproka apogo. Federacio de vilagaj komunumoj, kovrita per reto de gildoj kaj frataroj, aperis en la mezepoka civito. La grandegaj rezultoj atingitaj de tiu nova fonno de unuigo - bonstato por Ciuj, disvolvado de la indus- trio, de la artoj, de la sciencoj kaj de la komerco - estis analizitaj en la du antaŭaj capitroj; kaj mi provi-8 klarigi ankau, kial ce la fino de la XV-a jarcento la mezepokaj respublikoj - Cirkauataj de la bienoj de la malamikaj feudestroj, malkapablaj liberigi la kamparanojn el la servuteco, kaj iompostiome koruptitaj de la ideoj de la romia cazarismo - estis devigitaj farigi la piedo de la ekdisvolvigantaj militistaj statoj. Tamen, antau 01 sin submeti dUh la tri sekvontaj jar- centoj al la voranta autoritato de la stato, la popolamasoj klopodegis restarigi la socion sur la malnovan bazon de la interhelpo kaj de la reciproka subteno. Oni scias hodiau, ke la granda movado de la Reformacio ne estis nur sim- pla ribelo kontrau la misuzoj de la katolika ekIezio. Ói havis ankau sian konstruivan idealon, kaj tiu idealo estis la vivo en fratecaj kaj liberaj komunumoj. Tiuj ella plej fruaj skribaĵoj kaj predikoj de la Refonnacio, kiuj plej kortusis la arnasojn, estis plenaj de la ideoj de ekonomia kaj socia frateco. La "Dekdu Artikoloj" kaj la similaj kre- dokonfesoj, kiuj cirkulis inter la gennanaj kaj svisaj kam- paranoj kaj metiistoj, subtenis ne nur la rajton por ciu interpreti la Biblion lau sia propra jugo: ili petis ankau la redonon de la komunumaj teroj al la vilagaj komunumoj, kaj la abolon de la feúidaj servutajoj. Ciam oni en ili al- vokis al la "vera" fido - frateca fido. En la sarna epoko, dek miloj da geviroj kunvenis en komunistaj frataroj en Moravio, donante al ili ciujn siajn ricajojn, kaj fonnante multajn prosperajn establaĵojn, organizitajn lau la princi- poj de komunismo l . Nur

milopaj amasbucadoj povis haltigi tiun vastegan popolan movadon, kaj per spadoj, fajro kaj torturo la junaj statoj certigis sian unuan kaj decidigan venkon kontraŭ la arnasoj².

172

P. Kropotkin. Interhelpo -

Dum la tri sekvaj jarcentoj la statoj, tiom sur la kontinento, kiom en la britaj insuloj, sistemece klopodis neniigi ciujn instituciojn, per kiuj la emo al interhelpo estis antaŭe trovinta sian esprimon. La vilagaj komunumoj estis senigitaj je siaj popolasembleoj, je siaj tribunaloj kaj je sia sendependa administracio; iliaj teroj estis konfiskitaj. De la gildoj oni forprenis iliajn posedojn kaj iliajn liberojn, ili farigis kontrolataj de la stato, minacataj de la kapricemo kaj koruptigemo de siaj oficistoj. De la civitoj oni rabis ilian suverenecon, kaj la cefaj fortoj de ilia interna vivo - la popolasembleo, la justico kaj la elektita administracio, la suverena paroŝo kaj la suverenaj gildoj - estis neniigitaj: Statoficistoj ekposedis tion el la partoj, kiuj antaŭe formis unu organisman tuton. Sub tiu pereiga politiko kaj dum la senfinaj militoj, kiujn ŝi maskis, tutaj regionoj, antaŭe multlogataj kaj ricaj, estis komplete minigitaj kaj komplete dezertigitaj; prosperaj civitoj farigis sensignifaj domaroj; eĉ la stratoj, kiuj ilin ligis al aliaj civitoj, farigis neireblaj. Industrio, arto kaj scienco ekdekadencis. La politika, scienca kaj jura instancoj estis metitaj je la servo de la ideo de Stata centrigo. Oni instruis en la universitatoj kaj en la pregejoj, ke la institucioj, kiuj ebligis al homoj antaŭe esprimi sian bezonon de interhelpo, ne plu povas esti tolerataj en bone organizita Stato. Nur la Stato povis reprezenti la ligojn inter la regatoj. Fedemlismo kaj "partikularismo" estis la malamikoj de la progreso, kaj la Stato estis la nura inicia tanto de la progreso, la nura vemo gvidanto al la progreso. Fine de la XVIII-a jarcento la regoj en centro de Eŭropo, la Parlamento en la Britaj insuloj kaj la revolucia Konvencio en Francio, kvankam ĉiuj tiuj landoj estis militantaj unuj kontraŭ la aliaj, interkonsentis inter si por deklari, ke neniu distinga unuigo inter civitanoj rajtas ekzisti interne de Stato; ke punlaboro aŭ morto estas la nuraj punoj taŭgaj por laboristoj, kiuj aŭdacas eniri "koaliciojn". "Neniu Stato interne de la Stato!" Nur la Stato kaj la Stata eldeziro devas okupigi pri ĝenerale utilaj aferoj, dum la regatoj devas reprezenti malprecizajn rolojn da indivi-

Capitro VII. Interhelpo nuntempe

173

duoj, sen ia speciala ligo, devantaj alvoki al la registaro ĉiujfoje, kiam ĝi povas senti komunan

bezoonon. Gis la mezo de la XIX-a jarcento tia estis la teorio kaj la praktiko en Europo. Oni rigardis kun malfido ec la komercajn kaj industriajn societojn. Koncerne la laboristojn, iliaj asocioj estis traktataj kiel mallegaj en Anglio gis la mezo de la XIX-a jarcento kaj en la cetera Eŭropo gis en la juro pasintaj dudek jaroj. La tuta sistemo de nia Stata edukado estis tia ke, gis la nuna epoko, ec en Anglio, granda parto de la socio konsideris kiel revolucionan decidon la konsenton de tiuj samaj rajtoj, kiujn Ciu, cu Jibemlo cu setvUtulo, plenumis antaŭ kvincent jaroj en la popolasembleo de sia vilago, en la gildo, la paroŝo, la civito. La sorbado de ciuj funkcioj fare de la stato nepre favorigis la disvolvadon de individuismo samtempe senbremsa kaj mallongvida. Laŭ kresko de la nombro de la devoj al la Stato la civitanoj sentis sin jiberigitaj de siaj devoj unu al la aliaj. En la gildo - kaj en la mezepoko Ciu apartenis al ia gildo, au frataro - du "fratoj" devis flegi siavice malŝanigintan fraton; hodiaŭ oni konsideras, ke sufiĉas doni al sia najbaro la adreson de la plej proksima publika malsanulejo. En la barbara socio la nura faldado, ke oni ceestis postkverelan batalon inter du viroj kaj ne malhelpis gian fatalan finon, riskigis persekutojn kiel kunmurdinto; sed kun la teorio de la Stato Ciujn protektanta, la ceestanto ne bezonas enmiksigi: devas interveni, aŭ ne interveni, la policisto. Kaj dum en sovaga lando, ekzemple ce la hotentotoj, estos skandalo mangi ne estante trifoje laute alvokinta por demandi, CU neniu deziras dividi la nutraĵojn, cio, kion hodiaŭ devas fari respektinda civitano, estas pagi la impostojn kaj lasi la malsantulojn elturni kiel ili povas. Tial la teorio, laŭ kiu horo povas kaj devas sere sian propran felicon per la ignoro de la bezonoj de la aliaj, hodiaŭ plenplene triumfas - en la juro, en la scienco, en la religio. Ŝi estas la hodiaŭa religio, kaj dubi pri gja efikeco signifas esti .cJangera utopiisto. La scienco laute proklamas, ke la lukto de ciu kontraŭ Ciuj estas la principo reganta la naturon, kaj la homajn societojn. La

174

P. Kropotkin. Interhelpo

biologio atribuas al tiu luido progresivan evoluadon de la bestaro. La historio adoptas la saman vidpunkton, kaj la ekonomikistoj, kun sia naiva nescio, rilatigas la tutan progreson de la industrio kaj de la moderna mekaniko al la "mirindaj efikoj" de la sama principo. Ec la religio de ekleziaj predikistoj estas individuisma religio, lesere miksitaj kun pli aŭ malpli karitataj rilatoj kun la najbaroj - aparte dimance. "Praktikemaj" agemuloj kaj teoriuloj, legistoj kaj politikistoj, ciuj konsentas pri unu punkto: individuismon, diras ili, povas karitato pli aŭ malpli mildigi en gja kelkaj akraj konsekvencoj, sed gi restas la nura certa bazo por la konsetvado de la socio kaj gja posta progreso. Sajnus konsekvence senutile serci instituciojn au kurtimojn de interhelpo en nia moderna socio. Kio povus resti de Si? Kaj tamen, tuj kiam ni provas kompreni, kiel vivas milionoj da homoj, kaj kiam ni ekstudas iliajn ciutagajn rilatojn, nin frapas la grandega parto, kiun la principoj de interhelpo kaj reciproka subteno ankoraŭ hayas hodiaŭ en la homa vivo. Kvankam la detruado de la institucioj de interhelpo estas daŭrigata, praktike kaj teorie, ekde pli ol tricent aŭ kvarcent jaroj, centmilionoj da homoj daŭre vivas kun tiaj institucioj; ili plie konsentas ilin kaj klopodas ilin restarigi tie, kie ili cesis ekzisti. Klome, en niaj reciprokaj rilatoj,

ciu el ni hayas siajn movojn de ribelo kontraŭ la individuista fido, kiu hodiaŭ regas, kaj la agadoj, en kiuj homojn gvidas iliaj emoj al interhelpo, konstituas tiom grandan parton de niaj ciutagaj rilatoj ke, se tiaj agadoj povus esti forigataj, estus tuj haltigata sia momenta progreso. Ĝuste la homa socio ne povus sin mem konservi por la daŭro de unu generacio. Tiajn faktojn, plejparte neglektatajn de la sociologoj, kaj tamen plej gravajn por la vivo kaj la progreso de la homaro, ni nun analizos, komencante de la konstantaj institucioj de interhelpo, kaj poste irante al la agoj de reciproka helpo, kiuj originas ĉe personaj aŭ sociaj simpatioj. Ĝuste ni konsideras la nunan konsiston de la socio en Eŭropo, nin tuj frapas la faldado ke, kvankam tiom da idopoj-

Capitro VII. Interhelpo nuntempe

175

doj estis fatitaj por detroi la vilagan komunumon, tiu fono de unuigo plu ekzistas - ni baldaŭ vidos ĝis kioma grado - kaj ke multaj provoj estas hodiaŭ farataj, ĉu por ĝin rekonstrui sub tia aŭ alia fono, ĉu por trovi por ĝi ian anstataŭigaĵon. La kutima teorio pri la vilaga komunumo estas, ke en la Okcidenta Eŭropo ĝi nature mortis, ĉar la komuna posedo de la tero montrigis neakordigebla kun la bezonoj de la moderna agrokulturo. Sed la vera estas, ke nenie la vilaga komunumo malaperis pro la volo de tiuj, kiuj ĝin konsistigis; male ĉi tie la regantaj klasoj bezonis plurajn jarcentojn da daŭraj klopodoj, ne ĉiam sukcesaj, por aboli la komunumon kaj konfiski la komunajn terojn. En Francio la vilagaj komunumoj ekestis senigitaj je sia sendependeco kaj siaj teroj jam en la XVI-a jarcento. Tamen nur en la posta jarcento, kiam la amaso de la kamparanoj estis per misuzoj kaj militoj puŝita ĝis la stato de servuteco kaj mizero, kiun priskribis ĉiuj historiistoj, la rabado de la komunumaj teroj farigis facila kaj atingis skandalajn proporciojn. "Ĉiuj prenis el ili laŭ sia povo... oni dividis ilin... por senposedigi la komunumojn oni uzis simulitajn suĉilojn", tiel ni legas en edikto proklamita de Ludoviko la 14-a en 1667 3 . Kompreneble la rimedo de la Stato al tiaj malbonoj estis fatis, ke la komunumoj estu eĉ pli servutigitaj de la Stato, kaj ilin mem rabie efektive, du jarojn poste la tuta monarĥia spezo de la komunumoj estis konfiskita de la reĝo. Koncerne la alproprigadon de la komunumaj teroj fare de privatuloj, la malbono daŭre pligravigis, kaj, en la posta jarcento, la nobelaro kaj la klerikaro estis jam ekposedintaj vastegajn terojn - la duono de la kulturita spaco laŭ kelkaj partoj - plej ofte por lasi ilin sen kulturoj. Tamen la kamparanoj vivtenis siajn komunumajn instituciojn; kaj ĝis la jaro 1787 la popolasembleoj de la vilagoj, konsistantaj el ĉiuj familiestroj, kutimis kunveni en la ombro de la preĝejo aŭ sub arbo, por dispartigi kaj redispartigi tion, kion ili konservis el siaj kampoj, por dividi la impostojn kaj por elekti siajn plenumajn membrojn, ekzakte kiel ankomu faras la rusa mil: Tion pruvas la esploroj de Babeau 4 .

176

plenumita per apartaj aktoj pli 01 per grandaj generalaj decidoj - malpli baste, sed pli komplete 01 en Francio. La kOnflSko de la komunumaj teroj fare de la feudestroj komencigis ankau en la XV-a jarcento, post la malvenko de la kamparana ribelo de 1380 - kiel oni vidas lau la Historia de Rossus kaj lau statuto de Henriko la 7-a, en kiu tiuj konfiskoj estas menciitaj kaj nomitaj absurdegaj kaj damagoj malutilaj al la komuna bonos. Poste estis komencita la Granda Enketo, kiel oni scias, sub Henriko la 8-a, kun la celo malhelpi la sinproprigadon de la komunumaj teroj; sed g; fmigis per la akcento de la fari- taj09. La komunumaj teroj daure estis rabitaj, kaj la kamparanoj estis forpelitaj el la tero. Sed, cefe ekde la dua duono de la XVIII-a jarcento, en Anglio kiel en ciuj aliaj lokoj - oni sisteme zorgis pri la detruado ec de spuroj de la komunuma proprieto. Ne estas do mirinde, ke la komunaj proprietajoj malaperis, sed male estas mirige, ke iuj

178

P. Kropotkin. Interhelpo

povis esti konservitaj, ec en Anglio, kaj estis ec "ankorau tre oftaj en la epoko de la avoj de nuna generacio"IO. La celo mem de la "Aktoj pri cirkaubaroj" (EncJosuro Acts), kiel montris sinjoro Seebobm, estis forigi tiun sistemon l1 , kaj g; estis tiel bone forigita per preskau kvannil aktoj publikigitaj inter 1760 kaj 1844, ke nur maloftaj spuroj estas hodiau konsetvitaj. La terojn de la vilagaj komunumoj kaptis la feudestroj, kaj en ciu aparta kazo la alproprigadon konfinnis akto de la Parlamento. Ankau en Germanio, en Austrio, en Belgio, la vilagan komunumon detruis la Stato. Maloftaj estas la kazoj, kiam la posedantoj de la komunumaj bienoj mem dividis siajn terojn, duro cie la Stato favorigis la privatan alproprigon, au trudis la dividon. Ankau la lasta bato al la komunuma proprieto en centra Europo datigas de la mezo de la XVIII-a jarcento. En Austrio la registaro uzis en 1768 la krudan forton por trudi al la komunumoj ke ili dividu siajn terojn, kaj speciala komisiono estis nomumita du jarojn poste por tiu celo. En Prusio Frederiko la 2-a en pluraj el siaj legoj (en 1752, 1763, 1765 kaj 1769) rekomendis al la JustizcoDegien trudi al la kamparanoj la dividon. En Silezio oni faris specialan deci- don por la sama celo en 1771. Same okazis en Belgio kaj, car la komunumoj ne obeis, estis publikigita en 1847 lego rajtiganta la registaron aceti la komunumajn herbejojn por ilin po ere revendi, kaj plenumi trudvendadon de la komunuma tero tuj, kiam trovigis acetonto 12 . Mallonge, paroli pri natura morto de la vilagaj komunumoj "pro ekonomiaj legoj" estas tiel malbona serco, kiel paroli pri la natura morto de la soldatoj falantaj sur la batalkampoj. Fakte estas, ke la vilagaj komunumoj sin vivtenis dum pli 01 mil jaroj, kaj ke cie, kie la kamparanoj ne estis ruinigitaj de militoj kaj misfa- roj, ili ne cesis pliperfektigi siajn kultunnetodojn 13 . Sed car la valoro de la tero kreskis, sekve de la kresko de la logantaro kaj de la disvolvado de la industrio, kaj car la nobelaro estis akirinta, sub la stata organizado, povon, kiun gi neniam estis posedinta sub la feuda regimo, g;

Capitro VII. Interhelpo nuntempe

alproprigadis al si la plej bonajn partojn el la komunumaj teroj kaj faris tion, kion oni povis, por detrui la komunumajn instituciojn¹⁴. Kaj tamen la institucioj de la vilaga komunumo tiom bone respondas la bezonojn kaj konceptojn de la terkulturo-turistoj ke, malgraŭ tio, Eŭropo estas ankoraŭ hodiaŭ kovrita de vivantaj spuroj de la vilagaj komunumoj, kaj la kampara vivo en Eŭropo estas ankoraŭ plena de moroj kaj kutimoj de la periodo de la komunumoj. Ĝuste en Anglio, malgraŭ ĉiuj radikalaj decidoj kontraŭ la malnova ordo, tiu superis ĝuste en la komenco de la XIX-a jarcento. Sinjoro Gomme - unu el la malmultaj anglaj sciencistoj kiuj okupigis pri la temo - montras en sia verko¹⁵, ke multaj spuroj de la komuna terposedo ankoraŭ renkonteblas en Skotlando; la "rumig tenancy" estis konservita en Forfarshire ĝis 1813, dum en ĉiuj vilagoj de Inverness la kutimo estis, ĝis 1801, plugadi la teron por la tuta komunumo, sen streki limojn, kaj dividi post la plugado. En paroĥo Kilmorie (insulo Arran) la disdonado kaj redisdonado de la kampoj estis praktikata regulo "ĝuste en la lastaj dudek kvin jaroj", kaj la komisiono de Crofters trovis tiun sistemon ankoraŭ praktikata en kelkaj aliaj insuloj. En Irlando la komunumo sin vivtenis ĝuste la granda malsato; kaj pri Anglio la verkoj de Marshall, pri kiuj atentigis Nasse kaj Sir Henry Maine, ne lasas dubon pri la faldado, ke la sistemo de la vilaga komunumo estis tre ofta en preskaŭ ĉiuj anglaj graflandoj ankoraŭ komence de la XIX-a jarcento¹⁶. Apenaŭ antaŭ dudek kvin jaroj Henry Maine estis "surprizita pro la nombro de la malkonformaj dokumentoj pri proprieto kaj komuna kulturado", kiun li malkovris dum malfrua enketo¹⁷. Kaj ĉar la komunumaj institucioj sin vivtenis tiom longtempe, estas certe, ke multaj kutimoj kaj moroj pri interhelpo povos esti malkovritaj hodiaŭ - aŭ ĝuste en la anglaj vilagoj, se la verkistoj de tiu lando iom atentus pri la vivo de la vilagoj¹⁸. la komunumaj institucioj retroveblas, tre vivantaj, en multaj partoj de Francio, de Svisio, de Gennanio, de Italio,

P. Kropotkin. Interhelpo

de Skandinavio kaj de Hispanio, sen mencii la orientan Eŭropon. En ĉiuj tiuj regionoj la vivo de la vilagoj restas penetrata de komunumaj kutimoj kaj moroj; kaj preskaŭ ĉiujare la literaturo de tiuj landoj pliricigas seriozajn verkojn pri tiu temo kaj temoj ligitaj kun ĝi. Svisio estas senkonteste unu el la plej bonaj¹⁹. Ne nur la kvin respublikoj (Uri, Schwytz, Appenzell, Glaris kaj Untertwald) konservas konsiderindan parton de siaj teroj kiel nedividitan proprieton kaj estas regataj de siaj popolasembleoj, sed ankaŭ en aliaj kantonoj la vilagaj komunumoj plu posedas largan autonomecon, kaj konsiderindaj partoj de la federacia teritorio restas ankoraŭ komunuma proprieto²⁰. Du trionoj de ĉiuj alpaĵ herbejoj kaj du trionoj de ĉiuj arbaroj de Svisio

estas gis hodiaŭ komunumaj teroj; kaj multajn kampojn, froktogarde- nojn, vitejojn, toŭejojn, Stonminejojn, ktp, posedas ĵa komunumoj. En kantono Vaudo, kie la familestroj rajtas partopreni en la interkonsiligoj de siaj elektitaj. komunumaj konsilantaroj, la komunuma spirito estas aparte vivanta. Ĉirkaŭ la fino de la vintro la junuloj de pluraj vilagoj iras trapasi keĵkajn tagojn en la arbaroj, por dehaki la arbojn kaj maĵsuprenigi ilin g1itigante ilin laulonge de la krutajoj; la ligno por carpentoj kaj la ligno por broliĝi estas poste divida- taj inter la familioj, aŭ vendataj por ilia protito. Tiuj ekskur- soj estas veraj festoj de la vira laboro. Sur la bordoj de la lago Lemano parto de la laboroj necesaj por la vitterasoj ankoraŭ estas komune farata; kaj printempe, se la tenno- metro minacas fali sub la nulo antaŭ la sunlevigo, la nokta gardisto vokas ĉiujn logantojn, kiuj bruligas fajrojn el pajlo kaj sterko, kaj Sirmas siajn vitojn kontraŭ la frosto per arte- farita nubo. En preskaŭ ĉiuj kantonoj, la viĵagaj komunumoj posedas "Buĵgemutzeĵi": certa nombro da civitanoj, idoj aŭ heredintoj de la malnovaj familioj, komune posedas certan nombron da bovinoj; aŭ ili komune havas keĵkajn kampojn, aŭ vitejojn, kies produkto estas dividita inter ili; aŭ la komunumo luigas keĵkajn terojn profite al la civitanoj. Oni povas konsideri certa, ke ĉie, kie la komunumoj estas konservintaj multajn atribuojn, kiuj igas ilin vivantaj

Capitro VII. Interhelpo nuntempe

181

partoj de la nacia organismo, kaj tie, kie ili ne estis puĵitaj gis ekstrema mizero, ili ĉiam bone kulturas siajn terojn. Tiel la komunumaj posedadoj en Svisio frape kontrastas kun la mizeraj "domrnons" de Angĵio. La komunumaj arbaroj de kantonoj Vaŭdo kaj Valezo estas tre bone administrntaj konfonne al la reguloj de la moderna agrokulturo. Aliloke la "parceloj" de komunumaj kampoj, kiuj Sangas siajn posedantojn lau la sistemo de redonadoj, estas bone kulrura- taj kaj aparte bone sterkataj. La herbejoj de la altaj regionoj estas bone prizorgataj, kaj la kamparaj vojoj estas en bona stato. Kaj kiam ni admiras lignodomojn, la montarajn soseojn, ĵa brutojn de la kamparanoj, la vitterasojn aŭ la lernejojn de Svisio, ni devas memori, ke ofte la carpentligno por la lignodomoj estas prenata el komunumaj arbaroj, kaj la Stono el komunumaj Stonminejoj, la bovinoj estas gardataj sur komunumaj herbejoj kaj la soseoj, same kiella lernejoj, estis konstruitaj per la komunuma laboro. Kompreneble, en Svisio, kiel ĉie, la komunumo multon perdis el siaj atribuoj, kaj la "korporacio", limigita al malgranda nombro da fami.. lioj, anstatauis la iaman komunumon. Sed tio, Ido restis ella atribuoj de la iama komunumo, estas ankoraŭ, lau la opinio de tiuj, kiuj studis tiun temon, tre vivplena 21 . Apenau necesas diri, ke multaj kutimoj kaj moroj pri interhelpo persistis en la svisaj vilagoj: vesperaj kunvenoj por senseligi nuksojn, okazantaj laŭvice en ĉiu domo; vespera laborado por kudri la vestaron de edzinigonta ju- nulino; alvoko al "helpantoj" por konstnd la domojn kaj subtegmentigi la rikoltojn, same kiel por ĉiaj laboroj, kiuj povas bezoni iu el la membroj de la- komunumo; kutimo interSangi infanojn de iu kantono al la alia, por ke ili ler- nu du lingvojn, la francan kaj la germanan, ktp, tiaj estas tute kutimaj moroj22; kaj ĵa novaj postuloj, kiuj povas aperi, estas

akceptataj en la sama spirito. En kantono Glaris, la plejmulto ella alpaj herbejoj estis vendataj duro periodo de malfelicegoj; sed la komunumoj daure acetas kampojn kaj, kiam la novakiritaj kampoj estis posedataj de diversaj membroj de la komunumo dum dek, dudek

182

P. Kropotkin. Interhelpo

aií tridek jaroj, ili post tio revenas al la komuna posedajo, kiu estas redisdonata laí la bezonoj de ciu. Fonnigas krome multaj malgrandaj asocioj por produkti kelkajn el la vivnecesajoj - pano, fromago kaj vino per la komuna laboro, ec se malgrandskale; kaj la agrokultura kooperado disvastigas plej facile en Svisio. Asocioj de dek gis tridek kamparanoj, kiuj komune acetas herbejojn kaj kampojn kaj ilin kulturadas kiel kunposedantoj, ofte renkontigas; kaj la kremaj kooperativoj por vendi lakton, buteron kaj fro- magon estas cie organizitaj. Efektive Svisio estis origina lando de tiu fonno de kooperativo. Gi prezentas krome vastan studejon pri ciaj malgrandaj aií grandaj societoj, fonnitaj por kontentigi diversajn modernajn bezonojn. En kelkaj partoj de Svisio onhtJrovas en preskau ciu vilago asociojn por la protekto kontraí incendio, por sipvetuli, por prizorgi kajojn sur la bordoj de iu lago, por kanali la akvon, ktp, sen mencií tre oftajn societojn de pafarkis- toj, pafistoj, topografoj, "padesploristoj", ktp - eftko de la moderna militarismo de la grandaj statoj. Sed Svisio neniel estas escepto en Europo, car la samaj institucioj kaj la samaj kutimoj renkonteblas en la vilagoj de Francio, Italio, Gennanio, Danio, ktp. Vi jus vidis, kion faris en Francio la diversaj registaroj por detroi la vilagan komunumon kaj por ebligi al burgaro alproprigi al si giajn terojn; sed malgrau cio tio dekonon de la tuta teritorio taitga por kulturo, t.e. 5 460 000 hektaroj, inkluzivanta la duonon de ciuj naturaj herbejoj kaj preskaí kvinonon de ciuj arbaroj de la lando, restas komunume posedata 23 . La arbaroj liveras la lignon por hejtado al la membroj de la komunumo, kaj la ligno por carpentoj estas trancita grandparte per la komuna laboro, kun la tuta dezirebla reguleco. La paStejoj estas liberaj por la brutoj de la membroj de la kon1unumo; kaj tio, Ido restas ella kOlnunaj kampoj, estas kutime disdonata kaj redisdonata en kelkaj partoj de Francio, ekzemple en Ardenoj. Tiuj fontoj de kroma provizado, kiuj helpas la plej malricajn kamparanojn travivi jarojn kun lnalbonaj rikoltoj sen devi vendi siajn terpecojn aií sen sin turni al pereigaj

Capitro VII. Interhelpo nuntempe

183

prontoj, certe gravas, ambaŭ por terlaboristoj kaj por mal- grandaj terposedantoj, da kiuj estas preskaŭ tri milionoj. Oni povas eĉ sin demandi, ĉu malgranda kampam proprieto povos sin vivteni sen tiuj kromaj enspezoj. Sed la morala graveco de la komunumaj posedadoj, kiom ajn malgrandaj ili estas, estas eĉ pli granda, ol ilia ekonomia valoro. Ili konservas en la vivo de la vilago kemon de kutimoj kaj moroj pri interhelpo, kiu agas kiel potenca bremsilo al disvolvado de senbrida individualismo kaj avideco, kiun la malgranda proprieto nur tro facile disvolvas. La interhelpo, en Ĉiuj eblaj cirkumstancoj de la vivo de la vilago, estas parto de la Ĉiutaga vivo de la tuta Francio. Ĉi ni renkontas sub diversaj nomoj la charroi, t.e. la liberan helpon de la najbaroj por subtenigi la rikolton, por rikolti vinberojn aŭ por konstrui domojn; Ĉi ni trovas la samajn vesperajn kunvenojn, kiajn mi notis en Svisio; Ĉi la membroj de la komunumo asociigas por ĉiuj laboroj. Preskaŭ Ĉiuj, kiuj skribis pri la vivo de vilagoj en Francio, mencias tiajn kutimojn. Sed plej bone estos doni Ĉi tie kelkajn citaĵojn el la leteroj, kiujn mi ricevis de amiko, de kiu mi petis, ke li komuniku al mi siajn observojn pri tiu temo. Ili venas al mi de maljunulo, kiu estis dum levaro jaroj estro de sia komunumo en suda Francio (en Ariège); la faktoj, kiujn li mencias, estas de li konataj per multaj jaroj da persona observado, kaj ili avantaĝe estis prenitaj en limigita regiono, anstataŭ esti kolektitaj en vasta spaco. Kelkaj povas ŝajni sensignifaj, sed kiel tute ili bone pripentigas anguleton de la vivo de la vilagoj: "En pluraj komunumoj apud Foix (valo de Barguillière) ankoraŭ praktikata estas malnova kutimo nomata emprunt (prunteprenado); kiam en fanna hieno oni bezonas multajn manojn por vigle fari iun laboron, ekzemple kolekti terpomojn, tamen Ĉi la fojnon, la cirkafia junularo estas alvokata; gejunuloj alkuras, faras la laboron ride, vigle kaj senpage, kaj vespere, post goja mango, oni dancas. En tiuj samaj komunumoj, kiam junulino edzinigas, la najbaraj junulinoj venas senpage helpi al la fiancino fari vestaron. En pluraj komunumoj de la kantono de Ax

184

P. Kropotkin. Interhelpo

(Ariège) la virinoj kaj la junulinoj ankoraŭ multe Spinas. Kiam temas pri malbobonado de la fadeno en iu familio, jen granda kunveno de la geamikoj de la familio por senpage helpi por realigiti tion en unu nura vespero, kiu fmiigas per mango. En multaj komunumoj de Ariège kaj aliaj sudokcidentaj departementoj, kiam temas pri senseligado de maizspikoj, la operacio farigas senpage, kun la helpo de la najbaroj, kiujn oni regalas per kastanoj kaj vino. Kaj drinkinte la junularo dancas. En aliaj komunumoj la gejunuloj kunvenas por fari nuksoleon, vintre vespere, ĉe la proprieto, kiu volas fari oleon; iuj frakasas, atiaj senseligas la nuksojn, senpage. La junulinoj vespere iras senpage pisti la kanabon; kaj la junulinoj alvenas dum la vespero por kanti kaj danci. En la komunumo L., kiam temas pri transportado de garboj, ĉiu familio alvokas al ĉiu junulo kaj viglulo por fari tiun penan laboron. Kaj tiuj penaj tagoj estas transformataj al festotagoj, ĉar ĉiu sentas sin honore devigita servi al la laboristoj bonan mangon. Neniu pago estas donata al la laboristoj: ĉiu faras la laboron por la aliaj, kiuj suldas al ti la inverson. Laboro por laboro 24. En komunumo S. la komunaj pastejoj tiom kreskas jaron post jaro, ke preskaŭ la

tuta tero de la komunumo farigis komuna. La komunumaj pastistoj estas elektataj de ciuj brutposedantoj; la virinoj pattoprenas en tiu vocdonado, kiam ili posedas brutojn. La virbovoj necesaj por la reproduktado estas komunulnaj. En komunumo M. kvardek gis kvindek Safaroj estas kunigitaj al tri aú kvar Safaroj dum la bela sezono kaj kondukataj sur la altan monton. Ciu posedanto laúvice farigas gardisto, dum unu semajno, de la granda Safaro, en kiuj estas liaj Safinoj. Du komunumaj bovistoj estas pagataj de la bovinposedantoj, proporcie al la nombro da bovinoj de Ciu posedanto. Du virbovoj estas acetitaj kaj prizorgataj per la komunuma bugeto. En domareto C. tri kulturistoj acetis drasmasinon, kiuj uzas gin sinsekve; ciun el la tri familioj helpas la du aliaj, car necesas almenaú kvindek personoj por servi la

Capitro VII. Interhelpo nuntempe

185

drasmasinon. Tri aliajn drasmasinojn acetis tri kulturistoj, kiuj ilin luigas por dek frankoj tage. La posedanto de la drasmasino ceestas por doni al gin la garbojn. De dekkvin gis dudek personoj necesaj por servi la masinon estas, krom la membroj de la familio luinta la masinon, parencoj, amikoj, kiuj venas por helpi senpage, sed kondice, ke oni same helpos al ili. La mangojn donas la familio, kies tritikon oni elspooas. En nia komunumo R. necesis relevi la murojn de la tombejo. La departementa komisiono donis 200 frankojn, kaj 200 frankojn donis du personoj. Tiuj 400 frankoj utilis por pagi la kalkon kaj la metiistojn. La tuta laboro estis senpage farata per memvolaj tagoj: ciu konsentis kolekti la sablon kaj gin transporti, transporti la akvon, fari la morteron, servi la masonistojn (tute kiel en la djemma de la kabiloj). Ni ec arangis, per memvolaj tagoj, la kamparajn vojojn. Aliaj komunumoj same konstruis siajn fontanojn. La premilon por la vinberoj kaj aliajn linalpli gravajn ilojn ofte havigas la komunumo." Du personoj logantaj en Ariege, demanditaj de nia amiko, skribis alli la jenon: "En O. (Ariege) antaú kelkaj jaroj oni ne havis muelejon por mueli la grenon de tiu loko. La komunumo kreis imposton por konstrui la muelejon. Restis la tasko konfidi la muelejon al iu muelisto. Por eviti cian fraudon, cian partiecon, oni interkonsentis, ke la greno estos pagata po du frankoj por ciu persono kapabla manŝpanon. En la ST-G. (Ariege) malmultaj personoj estas asekuritaj kontraú incendio. Kiam familio estas viktimo de katastrofo, jen kie! oni agas kaj kiel oni antaú nelonge agis en B. kaj A. Ciuj donas ion al la viktiinoj de incendio: iu marmiton, iu luttukon, iu segon, ktp. Tiel oni konstituas domajaron; oni senpage logigas la malfeliculojn; kaj ciu helpas al la konstruado de nova domo. Ankaú la logantoj de la najbaraj vilagoj iom helpas. La logantoj de M. estas konstituantaj kason de asekuo kontraú incendio surbaze de la reciproka helpo".

186

P. Kropotkin. Interhelpo

Tiuj kutimoj de interhelpo - pri kiuj ni povas doni multajn aliajn ekzemplojn - sendube klarigas la faktorojn COI1, kun kiu la francaj kamparanoj asociiĝas por laŭvice uzi la pŝugilon kun ĝiaj jungitaj ĉevaloj, la premilon aŭ la drasmason, kiam unu vilagano ĝin posedas; kaj oni komprenas, kiel ili unuigas por komune plenumi ĉian kamplaboron. La kanaloj estis prizorgitaj, la arbaroj estis kulturebligataj, la arboj estis plantitaj, marĉoj estis sekigitaj - ĉiuj fare de la vilagaj komunumoj ĵaro de nememoreblaj tempoj; kaj la samo daŭras ankoraŭ hodiaŭ. Antaŭ kelkaj jaroj en La Borne, en departemento Lozere, senakvaj montetoj estis transformitaj al fekundaj ĝardenoj per la komunuma laboro. "Ĉar mankis la loko, ili konstruis terasojn; ĉar mankis la tero, ĝin ili alportis sur homaj dorsoj. Sur tiuj terasoj ili plantis kastanarbojn, vitojn, persikarbojn, multajn fruktarbojn, legomojn. Por fekundigi tiun pseŭdan grundon, ili konstruis beals, t.e. kanaloj longaj je 3 kilometroj, 5 kilometroj aŭ ĉi pli; antaŭ nelonge ili faris iun longan je 16-17 kilometroj²⁵. Ankaŭ en la sama spirito oni suldas la rimarkindan sukceson, kiun antaŭ nelonge akiris la agrokulturaj sindikatoj aŭ asocioj de kamparanoj kaj farmistoj. Nur de 1884 la asocioj de ne pli ol dek personoj estas tolerataj en Francio, kaj mi ne bezonas diri, ke kiam tiu "dangera eksperimento" estas riskita - mi prunteprenis tiun vorton de la Cambroĵoj - estis faritaj ĉiuj eblaj "antaŭzorgoj", kiujn povas inventi statistikistoj. Sed malgraŭ tio tiam Francio ekkovras sindikatojn. Komence ili estis fonditaj nur por aceti sterkojn kaj ĝrajnojn, ĉar faldado atingis kolosajn proporciojn en ambaŭ komercoj²⁶; sed iom post iom ili plivastigis siajn funkciojn al diversaj direktoj, inkluzive de la vendo de agrokulturaj produktoj kaj de la konstanta plibonigado de la teroj. Tiel en la ŝtato Francio la damaĝoj de ftoksero naskis multajn asociojn de vitistoj; de dek ĝis tridek vitistoj fonda sindikaton, acetas vapormasinon por pumpi akvon, kaj organizas la aranĝojn necesajn - por laŭvice inundigi ĝiajn vitejojn²⁷.

Capitro VII. Interhelpo nuntempe

187

Konstante fofondigas tute novaj asocioj: por preventi la terojn kontraŭ inundoj, por irigacli, por prizorgi la kanalojn, kaj la unuanimeco postulata de la lego ne estas obstaklo. Aliloke ni trovas fivitieresojn, t.e. laktasociojn, inter kiuj kelkaj dividas la produktitajn buteron kaj fromaĝon al egalaj partoj, sen konsideri la produktokvanton de ĉiu bovino. En Ariege ni ek trovas asocion de ok distingaj komunumoj por komune kulturi la terojn, kiuj ili kunigis. "Vera revolucio okazas en niaj vilagoj, - skribas, Alfred Badudrillart, - per tiuj asocioj, kiuj en ĉiu regiono alprenas apartan karakteron"²⁸. Oni povas diri proksimume same pri Gennanio. Ĉie, kie la kamparanoj povis rezisti al la rabado de siaj teroj, ili konservis ilin - kiel komunan proprieton. Tiu stato estas principo en Vurtembergio, la badena duklando, Hohencolernio kaj en la hesa provinco Starkenberg²⁹. La komunumaj arbaroj estas ĝenerale bone aranĝitaj en Gennanio, kaj en miloj da komunumoj la ligno por carpentoj kaj por hejtado estas ĉiujare dividata inter la

logantoj. Tre disvastigita estas la malnova kutimo de Lesholztag: kiam sonoras la vilaga sonorilo, ĉiuj iras al la arbaro kaj prenas tiom da ligno por hejtado, kiom ili povas porti 30 . En Vest- fallo oni trovas komunumojn, en kiuj la tuta tero estas kulti- vata kiel unu nura komuna proprietaĵo, kun la perfektajoj de la moderna agronomio. Siaflanke la malnovaj komunulnaj moroj kaj kutimoj estas ankoraŭ praktikataj en la plej granda parto de Gennanio. La alvoko al "helpantoj", kiuj estas veraj festoj de la laboro, estas tute kutima en Vestfalio, en Hesio kaj en Nassau. En tre arbokovritaj regionoj la car- pentligno por konstrui novan domon estas generale deprenata de la komunuma arbaro, kaj ĉiuj najbaroj kunigas por konstrui la domon. La kutimoj de interhelpo renkonteblas ĉirkaŭ la ĝemaj urboj: tiel en antaŭurboj de Frankfurto estas kutimo ĉe la ĝardenistoj ke, se iu el ili malsanigas, ĉiuj venas dimance por kulturi lian ĝardenon 31 . En Gennanio kiel en Francio, tuj kiam la registaroj nuligis la leĝojn kontraŭ la asocioj de la kamparanoj - nur en 1884-1888 - tuj unuigoj ekdisvolvigis mirinde

188

P. Kropotkin. Interhelpo

rapide, malgraŭ ĉiuj legaj obstakloj, per kiuj oni povis ilin bremsi 32 . "Pakte estas, diras Buchenberger, ke en ni ĉi da vilagaj komunumoj, kie ĉia kemia sterko aŭ ĉia fura- go estis nekonataj, ambau modernaj pliperfektigoj igis kutime uzataj kaj tute neate

dite disvastigis dank' al la asocioj" (vol. 11, p. 507). Ĉiuj iloj por spari laboron, agrikulturaj masinoj kaj pli bonaj bestaj rasoj estas hodiaŭ acetataj dank' al tiuj asocioj, kaj diversaj arangoj estas farataj por plibonigi la kvaliton de la produktoj. Pormigas unuigoj por vendi agrikulturajn produktojn, kaj unuigoj por konstante plibonigi la terojn 33 . El la vidpunkto de la socia ekonomio tiuj klopodoj de la kamparanoj certe talmulte gravas. Ili ne povas efektive, kaj ĉe malpli definitive, senpezigi la mizeron, al kiu la terkulturistoj estas destinitaj en la tuta Eŭropo. Sed el la vidpunkto morala, laŭ kiu ni nun parolas, ilia graveco ne povas esti tro alte taksata. Ili pravas ke, ĉe sub la sistemo de la senkompata individualismo, kiu hodiaŭ regas, la agrikulturistaj amasoj pie konservas siajn tradiciojn de interhelpo. Tuj kiam la registaroj forlasas feraj leĝojn, per kiuj ili rompis ĉiujn ligojn inter homoj, tiuj ligoj tuj rekonstituigas, malgraŭ multaj malfacilaĵoj politikaj, ekonomiaj kaj sociaj; kaj ili rekonstituigas per la formoj, kiuj pli bone respondas la modernajn bezonojn. Ili montras, al kiuj direktoj kaj per kiu fono la posta progreso devas esti atingita. Mi facile povus multigi tiujn ekzemplojn, ilin prenante el Italio, el Hispanio, el Danio, ktp, kaj menci- ante kelkajn interesajn trajtojn proprajn de ĉi el tiuj landoj³⁴. Ankaŭ la slavaj popoloj de Aŭstrio kaj de la balkana duoninsulo, ĉe kiuj la "komponita familio" aŭ "nedividita domanaro" ankoraŭ ekzistas, devus esti menciitaj³⁵. Sed mi haste transiras al Rusio, kie la sama emo al interhelpo alprenas kelkajn fonojn novajn kaj neantaŭviditajn. Krome, pri la vilaga komunumo en Rusio, ni havas avantaĝon, ke ni posedas grandegan sumon da materialoj, kunigitaj ĉirkaŭ la kolosa enketo de domo al do-

mo, kiun antaŭ nelonge faris pluraj zemstvoj (departementaj konsilantaroj) kaj kiu ampleksas logantaron de preskaŭ dudek milionoj da kamparanoj en diversaj regionoj³⁶. Du grandaj konkludoj povas esti tiritaj de la amaso da atestoj kolektitaj per la rusaj enketoj. En centra Rusio, kie almenaŭ triono de la kamparanoj estis pusitaj al kompleta ruineco (per pezaj impostoj, per tro malgranda dimensio de la parceloj atribuitaj al la kamparanoj dum ilia liberigado, per troa luprezado kaj per tre severa deprezo de taksoj post misrikoltoj), estis la unuaj dudek kvin jaroj post la emancipado de la servutuloj, interne mem de la vilagaj komunumoj, forta emo al la konstituaĵo de individuaj proprietajoj. Multaj ruinigitaj kamparanoj, sen cevaloj, forlasis la teron, kiun ili rajtis en la komunumo, kaj tiu tero ofte igis posedajo de tiu klaso de pli bonfartaj kamparanoj, kiuj ricigis per la negoco, aŭ de eksteraj negocistoj, kiuj acetis teron por elpreni troajn luprezojn de la kamparanoj. Necesas aldoni ankaŭ, ke difekto en la leĝo de 1861, koncemanta la reacon de la tero, prezentis grandan facilecon por malmultekoste aceti terojn de la kamparanoj³⁷, kaj ke preskaŭ ĉiam la statoficistoj uzis sian potencon influon favore al la individua propio kaj kontraŭ la koloniista propio. Tamen, en la lasta dudeko da jaroj, potenco emo al oponado kontraŭ individua alproprigo de la tero denove estas sentata en la vilagoj de cent

Rusio, kaj energie klopodas la amaso de tiuj kamparanoj, kiuj situas meze inter la riceguloj kaj la malriceguloj, por defendi la vilagan komunumon. Siaflanke la fekundaj ebenajoj de la sudo, kiuj estas nun la plej dense logata kaj la plej rica parto de la Europa Rusio, estis plej parte koloniigitaj dum la deknaŭa jarcento sub la sistema de individua okupado aŭ alproprigado, konfirmita de la stato. Sed ekde kiam perferitaj metodoj de agrokulturo per masinoj estis enkondukitaj en la regionon, la kamparaj posedantoj iom post iom komencis mem transformi siajn individuajn posedajojn al komunaj posedajoj, kaj oro trovas hodiaŭ,

P. Kropotkin. Interhelpo

en tiu abunda grenejo de Rusio, multegajn fresdatajn vilagajn komunumojn spontane formitajn³⁸. Bonega ekzemplo de tiu movado estas Krimeo kaj la regiono situanta norde de Krimeo (la

Taurida provinco), pri kiuj ni posedas detalajn dokumentojn. Tiu teritorio komencis esti koloniigata, post ties aneksado en 1783, fare de ukrainoj, rusoj, logantoj de Belorusio kaj kozakoj: liberaj homoj kaj fugintaj servutuloj, kiuj venis izole aŭ grupete el ĉiuj flankoj de Rusio. Iti okupigis unue pri bredado de brutoj, kaj, kiam ili poste ekkulturis teron, ĉiu kulturis tion, kiom ebligis liaj rimedoj. Sed kiam, pro la daŭrado de la enmigrado kaj la enkondukado de perfek- tigitaj plugiloj, da tero igis ne sufiĉe, akraj kvereloj levigis inter la kolonianoj. Tiuj disputoj daŭris dum jaroj, ĝis kiam la kolonianoj, kiujn antaŭe unuigis neniu reciproka ligo, venis iom post iom al la ideo, ke la disputadon devas fari enkonduko de la k

muna proprieto de la tero. Ili adoptis decidojn, laŭ kiuj tero, kiun ili individue posedis, igos de tiam komunuma posedaĵo, kaj ili ekdividis ĝin inter la logantoj laŭ la reguloj kutimaj ĉe la vilaga komunumo. La movado iom post iom disvastigis, kaj nun sur parto de tiu teritorio statistikistoj nombris 161 vilagojn, en kiuj la komunuman proprieton enkondukis mem la kamparaj proprietoj, ĉefe en la jaroj de 1855 ĝis 1885, por anstataŭi la individuan proprieton. Tutan aron de diversaj tipoj de la vilaga komunumo tiel libere kreis kolonianoj³⁹. Kio pligrandigas la intereson de tiu trans- fondaĵo, estas tio, ke ĝi okazis ne nur inter la rusoj, kiuj kutimas la vivon de la vilaga komunumo, sed ankaŭ inter la ukrainoj, kiuj havis tempon por ĝin forgesi sub la pola regado, inter la grekoj, la bulgaroj kaj eĉ inter la germanoj. Tiuj delonge kreis en siaj prosperaj kolonioj ĉe Volga specialan tipon de duonindustria vilaga komunumo⁴⁰. La islamaj tataroj de Taŭrido posedas siajn terojn laŭ la islama kutimleĝo, kiu estas la limigita persona posedaĵo; sed eĉ ĉe ili la eŭropa vilaga komunumo estis enkondukita en kelkaj kazoj. Ĉe la aliaj popoloj, kiujn oni trovas en Taurido,

Capitro VII. Interhelpo nuntempe

191

la individua proprieto estis abolitita en ses vilagoj estonaj, du grekaj, du bulgaraj, unu ĉeĥa kaj unu gennana. Tiu movado estas karakteriza por la tuta fekunda regiono de la sudaj stepoj. Sed izojitaj ekzemploj renkonteblas ankaŭ en la Malgranda Rusio (Ukrainio). Tiel, en iom da vilagoj de la provinco de Cemigov, la kamparanoj iam estis personaj posedantoj de siaj teroj; ili havis apartajn legajn dokumentojn pri siaj terenoj, kaj ili kutimis luigi kaj vendi siajn terojn laŭ sia volo. Sed ĉirkaŭ 1850 montriĝis inter ili movado favora al la komunuma posedaĵo, por kiu la ĉefa argumento estis la kreskanta nombro de la malricaj familioj. La reformon iniciatis iu vilago, kaj la aliaj sekvis; la lasta konigita kazo datiĝas de 1882. Kompreneble estis luktoj inter la malriculoj, kiuj kutime postulas la komunan posedadon, kaj la riculoj, kiuj ĝenerale preferas la individuan proprieton; la luktoj ofte danradis dum jaroj. En kelkaj lokoj, ĉar la unanimeco tiam postulata de la lego ne estis akirebla, la vilago disdividigis al du vilagoj, unu sub la regimo de la individua proprieto, la alia sub tiu de la komunuma posedaĵo; ili restadis tiaj ĝis ambaŭ vilagoj unuigis sin al unu komunumo; foje ili daŭre restis dividitaj. En centra Rusio estas faldo, ke en multaj vilagoj, kiuj emis al la individua proprieto, oni rimarkas ekde 1880 fortan movadon

favoran al restarigo de la vilaga komunumo. Kamparaj proprietuloj, kiuj estis vivintaj de jaroj sub la individualisma sistemo, amase revenis al la komunumaj institucioj. Tiel estas konsiderinda nombro da ekselVUtuloj, kiuj ricevis nur kvaronon de la parceloj atribuitaj de la lego pri emancipado, sed ili ricevis ilin Jiberajn el cial reacetrajtoj, kaj tiel individuajn proprietatojn. Ili restis sub tiu regimo gis kiam en 1890 okazis inter ili granda movado (en la provincoj de Kursk, Rjazanj, Tambov, DIjol, ktp) favora al la komunigado de iliaj parceloj kaj al la enkonduko de la vilaga komunumo. Same la "liberaj agrikulturistoj" (yolnije ñ1ebopascJ), kiuj estis liberigitaj ella servuteco per la lego de 1803, kaj re- acetintaj siajn parcelojn, aparte por ciu familio, nun estas preska:ii ciuj sub la sistemo de la komunumo, ki1.1n ili

192

P. Kropotkin. Interhelpo

mem enkondukis. Ciuj tiuj movadoj havas fresan origi- non, kaj nerusoj sin aldonas. Tiel bulgaroj, en la distrikto de Tiraspol, restinte sesdek jarojn sub la sistemo de la persona proprieto, enkondukis la vilagan komunumon en la jaroj 1876-1882. La mennoniistaj gennanoj de Berdjansk luktis en 1890 por atingi la vilagan komunumon, - kaj malgrandaj kamparaj proprietuloj (Kleinwirthschaftliche) inter la gennanaj baptistoj agitadis por la sama celo. Ankoraŭ unu ekzemplo: en la provinco de Samara la rusa registaro kreis cirkau 1840, eksperimente, 103 vilagojn sub la regimo de la individua proprieto. Ciu do- manaro ricevis belegan proprietaton de 40 hektaroj. En 1890, la kamparanoj de 72 vilagoj el 103 jam konigis sian dezi!on enkonduki la vilagan komunumon. Mi tiras ciujn tiujn ekzemplojn el la bonega verko de "V.V.", kiu nur klasiflkis la faktojn raportitajn en la menciita enketo de domo al domo. Tiu movado favora al la komunuma posedado forte kontraúas la oftajn ekonomiajn teoriojn, Jau kiuj la intensa kulturado ne akordeblas kun la vilaga komunumo. Sed tio plej karitata, kion oni povas diri pri tiuj teorioj, estas, ke ili neniam estis elprovitaj de la sperto: ili apartenas al la sfero de la politika metafiziko. La faktoj, kiujn ni havas antaú ni, male montms, ke Cie, kie la rusaj kamparanoj, dank' al kunesto de diversaj cirkonstancoj, estas malpli mizeraj 01 kutime, kaj cie, kie ili renkontas klerajn homojn kaj inici- atemon inter siaj najbaroj, la vilaga komunumo mem farigas la rimedo por enkonduki variajn plipetfektigojn en la agrikulturon kaj en la tutan vivon de la vilago. Tie, kiel en aJiaj lokoj, la interhelpo estas pli bona gvidilo al la progreso 01 la milito de ciu kontraú ciuj, kiel oni vidas per la jenaj faktoj. Sub la regado de Nikolao la Unua multaj oficistoj de la krono kaj posedantoj de selVUtuloj trodis al la kamparanoj, ke ili adoptu la komunan kulturadon de parto de la teroj de la vilago por plenigi ciujare grenejojn per komunumaj

Capitro VII. Interhelpo nuntempe

provizoj, post kiam estis konsentitaj grenprontoj al la bezo- nantaj membroj de la komunumo. Tiuj kulturoj, ligitaj en la menso de la kampamnoj al la plej malbonaj memorajoj pri la servuteco, estis forlasitaj ekde la abolo de la selVUteco. Sed hodiaŭ la kampamnoj komencas realproprigi ilin al si. En iu distrikto (Ostrogojsk, regiono de Kursk) la iniciato de unu persono sufiĉis por revivigi la komunuman kulturadon en kvar kvinonoj de la tuta vilagaro. Oni observas la saman fenomenon en diversaj aliaj lokoj. En iu antaŭe ditlnita tago, la membroj de la komunumo iras al la laboro: riculo kun sia plugilo au caro, malriculo alportante nur la laboron de siaj brakoj, kaj la laboro de ĉiu neniel estas taksata. La rikolto utilas poste por pruntedoni al la plej malricaj membroj de la komunumo au produkto de la rikolto utilas por vivteni la otfojn kaj la vidvinojn, au oni uzas ĝin por la vilaga pregejo, au por la lemejo, au por repagi komunuman Suldon 41 . La fakton, ke ĉiuj laboroj apartenantaj, por tiel diri, al la ĉiutaga vivo de la vilago (prizorgado de la vojoj kaj pontoj, de la digo kaj de la drenado, kanalgado de la akvoj por irigacio, hakado de ligno, plantado de arboj, ktp) estas plenumataj de tutaj komunumaj, kaj ke la her- bejoj estas falcataj de la komunumo - junuloj kaj malju- nuloj, viroj kaj virinoj, ĉiuj partoprenas en la laboro, lau la maniero priskribita de Tolstoj - oni ja povas atendi de homoj vivantaj lau la sistemo de la vilaga komunumo 42 . Tiujn faktojn oni renkontas ĉiutage en la tuta Rusio - sed la vilaga kOlnunumo ankau ne kontraŭas la pliperfek- tigadon de la moderna agrikulturo, kiam ĝi povas elteni ties koston, kaj kiam la scioj, ĝis nun rezervitaj nur al la riculoj, sukcesas eniri ec domon de la kalnparano. Ni ĵus diris, ke la petfektigitaj plugiloj rapide disvastigas en suda Rusio, kaj ke, en multaj kazoj, la komunumoj kontribuas disvastigi ilian uzon. Tiel la komunl.1mo acetas plugilon kaj oni ĝin pro vas sur parto de la komunuma tero; oni mencias poste la necesajn pli- pefekktigojn al la fabrikistoj, kaj tiujn ofte helpas la komunumo por entrepreni la fabrikadon de malmulte-

P. Kropotkin. Interhelpo

kostaj plugiloj per lналgranda vilaga industrio. En la dis- trikto de Moskvo, kie dum kvin jaroj 1560 plugiloj estis acetitaj de la kamparanoj, la impulso venis de la kOlnunumoj, kiuj luigis terojn, ĝuste por enkonduki pli- perfektigitan kulturadon. En Nordoriento (Vjatka), la malgrandaj asocioj de kamparanoj, kiuj cirkulas kun siaj- ventummasinoj (fabrikitaj per la malgranda industrio en la vilagoj de iu lnetalurgia distrikto) disvastigis la uzon de tiuj masinoj en la najbaraj distriktoj. La grandega nombro de drasmasi- noj, kiujn oni trovas en la provincoj- de Salnara, Saratov kaj Herson, estas kaf1zita de la kamparanaj asocioj, kiuj kapablas aceti multekostan masinon, dum izolita kampa- rano tion ne povus. Kaj dum ni legas en preskau ĉiuj ekonomiaj traktajoj, ke la vilaga kOI11UnUmO estis kon- dalnita allnalapero, kiam la trijaran kulturaJternon devis anstataf1i la kvinjara rotacio de la kulturoj, ni vidas en Rusio, ke multaj

vilagaj komunumoj. nlem iniciatas la enkondukon de la perfektigita rotacio de la rikoltoj. An- tau 01 gin akcepti, la kamparanoj generale rezervas par- ton de la kOlnunumaj kampoj por eksperimenti la arte- faritajn herbejojn, kaj la kOlnunumo acetas la semojn 43 . Se la eksperimento sukcesas, la komunumo superas ciujn malfacilajojn, kiuj povus gin malhe1pi redividi la kampojn por provi apliki la sistemon de kvin au ses kulturaltemoj. Tiu sistemo estas nun uzata en centa} da vilagoj en gubernioj de Moskvo, Tverj, Smolensk kaj Pskov 44 kaj tie, kie oni povas disponi pri iom da tero, la komunumoj donas ankaŭ parton de sia bieno por fari fruktogardenojn. Fine, la fresdata subita disvastigado en Rusio de mal- grandaj modelaj bienoj, de fruktogardenoj, de legolngar- denoj, kaj de silkraupejoj kreitaj en la vilagaj lernejoj, sub la direktado de la instruisto au de iu bonvola vilagallo, venas ankaŭ de la apogo, kiun ciuj tiuj novaj kreaĵoj trovis ce la kamparanaj komunumoj. Konsta

tajn pliperfektigadojn, kiaj la drenadoj kaj la irigacilaborojn, ofte entreprenis la komunumoj. Tiel, en

Capitro VII. Interhelpo nuntempe

195

tri distriktoj de la provinco de Moskvo - grandparte in- dustria - gravajn drenlabo

ojn dum la lastaj dek jaroj, grandskale, en 180 gis 200 vilagoj, faris ciuj membroj de la komunumoj .mem laborante per siaj spatoj. Ce alia ekstremajo de Rusio, en la sekegaj stepoj de Novo-Uzenj, pli 01 mil digojn, por fari lagetojn, konstruis, kaj plurajn centojn da profundaj putoj fosis la komunumoj; kaj en rica gennana kolonio en Sudoriento, membroj de la komunumo, viroj kaj virinoj, laboris dum kvin sinsekvaj se

ajnoj por starigi digon longan je tri kilometroj por la irigacio. Kion povus fari izolitaj homoj en tiu luktado kontraŭ sekega klimato? Kion oni povus akiri per indivi- dua klopodo, kiam sudan Rusion atingis la invado de zizeloj, kaj kiam ciuj logantoj de la regiono, riculoj kaj malriculoj, komunumistoj kaj individualistoj, devis labori per siaj manoj por lukti kontraŭ la plago? Neniel utilis alvoko al la gendannoj; la nura rimedo estis asociigo. Kaj nun, parolinte pri la interhelpo kaj reciproka apogo, kiujn praktikas la terlaboristoj en la "civilizitaj" landoj, mi vidas, ke mi povus pleniĝi dikan volumon per ekzemploj elprenitaj ella vivo de cent milionoj da homoj, kiuj estas kuratorataj de statoj pli au malpli centrigitaj, sed ne hayas kontakton kun la moderna civilizo kaj la n0demaj ideoj. Mi povus priskribi la internan organi- zadon de turka vilago kaj gian reton de admirindaj kuti- moj kaj tradicioj de interhelpo. Tralegante lniajn notojn plenajn je ekzemploj pri la vivo de la kamparanoj de Kaiikazo, mi renkontas kortusajn faktojn pri reciproka apogo. :rvt;i sekvas spuron de la samaj kutimoj en la araba djemmaa kaj la puna de la afganoj, en la viJagoj de Per- sio, de Hindio kaj de lavo, en la nedividita familio de cinoj, en la duonnomadaj kampadejoj de la ekstrema Nordo. Se mi konsultas miajn notojn hazarde prenitajn el la verkoj pri Mriko, mi trovas ilin plenaj je similaj faktoj: helpantoj kunvokitaj por subsegmentigi la rikol-

tojn, domoj konstruataj de ciuj logantoj de la vilago. Foje por ripari la domagojn kauzitajn de la civilizitaj

196

P. Kropotkin. Interhelpo

flibustroj - homoj helpantaj unu la alian en kazo de akcidento, protektantaj voĵaganto, kaj tiel plu. Kaj kiam mi trarigardas verkojn, ĵdel la kolekto de la kutimlego de Afriko, de Post, mi komprenas kia!, malgrau la tuta tiraneco, la subpremado, la banditado kaj la rabadoj, la militoj inter triboj, la avidaj regoj, la trompemaj sorcistoj kaj pastroj, tiuj popoloj ne estas disaj en la arbaroj; kial ili konservis ian civilizacion; kaj restis homoj, anstataŭ fali al la nivelo de malaperemaj disaj familioj de orangutanoj. Fakte la sklavnegocistoj, la eburstelitoj, la militemaj regoj, la herooj, kiuj akiris sian gloron amasbucante la matabelojn au la malagasojn - ciuj tiuj forpasas kaj malaperas, postlasante sangajn kaj fajrajn spurojn; sed la kemo de la institucioj, la kutimoj kaj moroj de interhel- po, kiuj disvolvigis en la tribo kaj en la vilaga komunulno, restadas; kaj ili kuntenas la homojn unuigitaj en socioj malfennitaj por la progreso de la civilizo kaj pretaj gin ricevi, kiam venos la tago, kiam oni alportos al ili la civi- lizon, kaj ne plu pafadojn. Tio veras ankaŭ pri niaj civilizitaj nacioj. La naturaj kaj sociaj katastrofoj venas kaj forpasas. Tutaj popoloj estas regule pusitaj gis mizero au malsato: ec la vivofontoj estas elcerpitaj ce milionoj da homoj, pusitaj al malriceco en urboj; la inteligento, la racio kaj la sentoj de milionoj da homoj estas difektataj per instruoj konceptitaj por la intereso de minoritato. Cio tio certe forlnas parton de nia ekzistado. Sed la kerno de institucioj, de kutimoj kaj moroj de interhelpo restadas vivanta inter milionoj da homoj, el kiuj konsistas la amasoj; gi tenas ilin unuigitaj: kaj ili preferas konservi siajn kutimojn, siajn kredojn kaj siajn tradiciojn, 01 akcepti la doktrinon pri milito de ciu kontraŭ ciuj, kiun oni prezentas al ili kun la nomo scienco, sed kiu tute ne estas scienco.

Capitro VIII. Interhelpo nuntempe (daŭrigo) 197 CAPITRO VIII. Interhelpo nuntempe (daŭrigo)

Unuigoj de laboristoj formitaj post la detruo de la gildoj fare de la stato - Iliaj luktoj - Interhelpo kaj strikoj - Kooperativoj - Uberaj asocioj por diversaj celoj - Sinoferemo - Sennombraj societoj por komuna agado sub ciaj eblaj aspektoj - Interhelpo en mizero - Persona helpo.

Kiam oni detale ekzamenas, kiel vivas kamparanoj en Europo, oni rimarkas ke, malgrau cio farita en la modernaj statoj por detruo la' vila.gan komunumon, estis konservitaj gravaj restaĵoj de

la komunuma posedo de la tero, kaj la ciutaga vivo de la kamparanoj restas penetrata de kutimoj kaj moroj de reciproka helpo kaj apogo. Oni konstatas ankaŭ ke, tuj post kiam antaŭ kelkaj jaroj la legaj obstakloj kontraŭ la kamparana asociigo estis forigitaj, inter la kampa

anoj rapide estis formita la tuta reto de liberaj unuigoj por diversaj ekonomiaj celoj - kaj la emo de tiu nova movado estas rekonstitui ian unuigon por la sama celo, kiela antaŭaj vilaĝaj komunumoj. Tiaj estis la konkludoj, kiujn ni atingis en la antaŭa kapitulo; nun ni ekzamenos la instituciojn de reciproka apogo, kiuj povas ekzisti en nia temo inter la industriaj laborantoj. Dum tri lastaj jarcentoj la kondiĉoj por la disvolvado de tiaj institucioj estis tiom malfavoraj en urboj, kiom en vilaĝoj. Fakte, kiam en la XVI-a jarcento la mezepokaj civitoj estis metitaj sub la naskigantaj militistaj statoj, ĉiuj tiuj institucioj, kiuj konservis la unuecon en la gildoj kaj la civitoj, inter la metiistoj, la majstroj kaj la negocistoj, estis perforte detruitaj. Estis abolitaj la autonomeco kaj la memjustico de la gildo kaj de la civito; la juro pri fideleco inter la fratoj de la gildo igis ago de perfido kontraŭ la stato; la posedadoj de la gildoj estis konfiskitaj same kiel la teroj de la vilaĝaj komunumoj, kaj la internaj kaj teknikaj organizadon de ĉiu metio akaparita la stato. Legoj, pli kaj pli severaj, estis faritaj por malhelpi la metiistojn iel ajn unuigi. Dum iom da tempo kelkaj re-

198

P. Kropotkin. Interhelpo

stajoj de la antaŭaj gildoj estis tolerataj: la gildoj de negocistoj povis plu ekzisti, kondiĉe, ke ili malavare konsentu monhelpon al la xegoj, kaj gildoj de metiistoj plu ekzistis kiel organoj ĉe la centra administracio. Iuj ankoraŭ hodiaŭ sensignife plu vivas. Sed tio, kio antaŭe fortigis la vivon de la mezepoko kaj de ĝia industrio, delonge malaperis, pro la premanta pezo de la centrigita Stato. En Britio, lando, kiu prezentas la plej bonan ekzemplon de la industria politiko de la modernaj statoj, ni vidas la parlamenton ekdetruita la gildojn jam en la XV-a jarcento; sed ĉefe en la sekvinta jarcento oni tion realigis per malfaraj decidoj. Henriko la 8-a ne nur detruis la organizadon de la gildoj, sed konfiskis iliajn posedaĵojn kun - kiel diras Tulmin Smith - ĉe malpli da pretektoj kaj afektoj, ol por konfiski la posedaĵojn de la monaĥejoj. Eduardo la 6-a fadis tiun aferon, kaj ekde la dua duono de la XVI-a jarcento ni vidas la parlamenton ĵugi ĉiujn konfliktojn inter la metiistoj kaj la negocistoj, - kvankam antaŭe ilin ĵugis en ĉiu civito la civito mem. La parlamento kaj la reĝo ne nur decidis en tiuj kondiĉoj, sed, sekvante la interesojn de la krono en la eksportado, ili baldaŭ decidis pri la nombro de la lernantoj en ĉiu metio kaj zorge reglamentis ĉe la teknikon de ĉiu fabrikado: la pezo de la materialoj, la nombro de fadenoj en ĉiu metro da tofo. Endas diri, ke ili malmulte sukcesis, ĉar la kontestoj kaj la teknikaj malfacilaĵoj, kiujn ekde jarcentoj estis aranĝintaj konvencioj inter strece interdependantaj gildoj kaj federacioj de gildoj, komplete superis la kompetentecon de la centrigita stato. La daŭra enmiksigo de la statoficistoj fakte lamigis la metiojn kaj puzis la plejmulton al kompleta ruineco; tiel ke la ekonomikistoj de la XVIII-a jarcento, protestante kontraŭ la reglamentado de la

industrioj fare de la stato, nur esprimis la generalan malkontentecon.. La abolo de tiu enmiksado fare de la Franca Revolucio estis bonvenigi- ta kielliberigado, kaj la ekzemplo de Francio baldau estis sekvita en aliaj landoj.

Capitro VIII. Interhelpo nuntempe (daurigo) 199

Pri la reglamentado de la salajroj ne pli sukcesis la Stato. En la mezepokaj civitoj, kiam la distingo inter majstroj kaj metilernantoj au taglaboristoj igis pli kaj pli grava en la XV-a jarcento, asocioj de metilernantoj (GeseUenverbande), foje kun internacia kamktero, kontraustaris la asociojn de la majstroj kaj negocistoj. De tiam la Stato komencis judi pri la konlliktoj, kaj, per la Statuto de Elizabeta de 1563, jugistoj devis decidi pri la salajroj, por certigi "decan" vivon al la taglaboristoj kaj al la metilernantoj. Sed la jugistoj montris sin nekapablaj akordigi al konfliktantaj interesoj, kaj ec pli - devigi la majstrojn obei iliajn decidojn. La lego iom post iom kaduldgis, kaj estis nuligita fme de la XVIII-a jarcento. Ta- men samtempe, kiel la Stato tiel rezignis pri sia funkcio re- glamenti la salajrojn, gi daure severe malpennesis la asociojn de taglaboristoj por altigi la salajrojn, au por ilin teni je certa nivelo. Dum la tuta XVIII-a jarcento la Stato faris legojn kontrau la asocioj de laboristoj, kaj en 1799 gi deftnitive malpennesis cian unuigon per plej severaj punoj. En tiu afero la angla parlamento nur sekvis la modelon de la Franca revolucia Konvencio, kiu publikigis severegan legon kontrau la asocioj de laboristoj, tiel ke cia asocio inter iu preciza nombro da civitanoj estis konsiderata kiel ateneo kontrau la suvereneco de la Stato, kiu lausupoze egale kovras per sia protekto Ciujn siajn regatojn. Tiel estis plenumita la detroado de la mezepokaj unuigoj. En urboj kaj vilagoj la Stato de tiam regis super aroj da individuoj sen kamktero, preta maJhelpi per plej severaj decidoj la rekonstituon de cia aparta asocio inter ili. Tiaj estis la obstakloj, inter kiuj la emo al interhelpo devis trabori sian vojon en la XIX-a jarcento. Cu necesas diri, ke ec tiaj decidoj ne povis detru ti- un emon? Dum la tuta XVIII-a jarcento la unuigoj de laboristoj estis daure rekonstituataj². Ilin ankau ne cesigis la kruelaj persekutoj okazintaj pro la legoj de 1797 kaj 1799. Cia difekto en la kontrolado, cia prokrasto de la majstroj por denunci la asociojn estis utiligita. Per la preteksto de "amikaroj, de kluboj por funebrado au de sekretaj frataroj, la asocioj disvastigis en la teksindustrioj,

200

P. Kropotkin. Interhelpo

inter la trancilistoj de Sheffield, la ministoj, kaj estis fonnitaj fortaj federaeiaj organizajoj por subteni la diver- sajn metianarojn dum la strikoj kaj la persekutoj³. La nuligo de la legoj pri la asoeioj, en 1825, donis novan impulson al tiu movado. Naeiaj unuigoj kaj federa- eioj estis fonnitaj en la metioj⁴; kaj kiam Robert Owen fondis la "Grand National Consolidated Trades'

Union", gi kunigis du

onon da membroj en kelkaj monatoj. Veras, ke periodo de relativa libereco mallonge dantis. La persekutoj rekomencis ĉirkaŭ 1830, kaj ilin sekvis kruelaj kondamnoj de 1832 ĝis 1844. La Granda Nacia Unio de la Metoj estis disigita, kaj tie la mastroj, same kiel la registaro en siaj propraj laborejoj, trudis al la laboristoj, ke ili rezignu pri ĉia mato kun la asocioj kaj tiuele subskribu la "Dokumenton". La membroj de la Unio estis amase persekutataj, lan la "Akto de Mastroj kaj Servistoj", la laboristoj estis senjuge arestataj kaj kon- damnitaj per simpla plendo pro malbona konduto farata de la mastroj 5 . La strikoj estis aŭtokrate forigitaj, kaj la plej mirigaj kondamnoj estis faritaj simple pro aneco de striko, an ago de delegito - sen menci la militistoj pre- madon de la ribeloj de la strikantoj an la kondamnoj, kiuj sekvis oftigintajn perfortadojn. Praktiki interhelpon en tiaj eirkonstancoj estis neniel facile. Kaj tamen, mal- gran ĉiuj obstakloj, kiujn nia generacio apenan povas imagi, la renasko de la asocio komencis en 1841, kaj la organizado de la laboristoj ekde tiam persistadis. Post longa luktado, kiu dantis pli ol 01 jarojn, la rajto asocia- igi estis konkerita, kaj, en la nuna epoko, preskaŭ kvarono de la regule dungitaj laboristoj, t.e. proksimume 1 500 000, estas membroj de sindikatoj (trade unions)6. Pri la aliaj europaj statoj sufiĉas diri, ke, ĝis tre nova dato, ĉia unio estis persekutata kiel konspiro. Tamen unioj tie ekzistas, kvankam ili ofte devas alpreni la foonon de sekretaj socioj: la vasteco kaj la forton de la labororganizaĵoj, kaj aparte de la Kavalario de la Laboro, en Usono kaj Belgio, sufiĉe evidencigas la grandajn strikojn

Capitro VIII. Interhelpo nuntempe (daŭrigo) 201

ekde 1890. Oni tamen devas memori, ke, krom la persekutoj, la nura aparteno al iu laborista unio kaŭzas konsiderindajn oferojn je mono, tempo, sensalajra laboro, kaj daŭre ampleksas la riskon perdi sian laborposteno pro la nura aparteno al la unio 7 . Krome, ĉiu membro de unio ĉiam devas antaŭvidi strikon; kaj la timigebla realo de la striko estas, ke la limigita kredito de laborista familio ĉe la bakisto kaj la lombardisto estas rapide elĉerpata, la strikmono ne multon ebligas, ĉe por manĝi, kaj baldaŭ la malsato legeblas sur la vizagoj de la infanoj8. Por tio, kiu vivas en intima kontakto kun la laboristoj, daŭranta striko estas plej kora spektaklo; kaj oni povas facile koncepti, kio estis striko antaŭ kvardek jaroj en Anglio, kaj Ido ĝi ankoraŭ estas en preskaŭ ĉiuj landoj de Eŭropo, ĉefe la plej malricaj. Ankoraŭ hodiaŭ la strikoj ofte furigas per la tuta roineco kaj la tmda elmigrado de tutaj laboristaroj; kaj la pafado al la strikantoj, pro la plej legera provoko, au ĉe sen ia provoko 9 , estas ankoraŭ tute kutima en Eŭropo. Tamen ĉiujare estas miloj da strikoj kaj de mastraj kontraŭstrikoj en Eŭropo kaj en Ameriko - kaj la plej longaj kaj plej teruraj luktoj estas ĝenerale tiuj, kiujn oni nomas "strikoj pro simpatio", kiujn laboristoj entreprenas por subteni siajn kamaradojn amase forpelitajn au por de- fendi la rajton pri asociigo. Kaj dum parto de la gazetaro inklinas klarigi la strikojn per "la timigo", tiuj, kiuj vivas inter la laboristoj parolas kun admiro pri la helpo .kaj la reciproka subteno, kiujn ili konstante praktikas. Ĉiuj au- dis pri la grandega kvanto da laboro, kiun liveris la memvolaj laboristoj por organizi helpon dum la striko de la doklaboristoj de Londono; au pri la

nglaj ministroj, kiuj, mem estinte senlaboraj dum multaj semajnoj, pagis kontribuon de 4 silingoj

semajne al la strikokaso tuj kiam ili rekomencis labori; pri la vidvino de la ministro kiu, dum la granda striko en Yorkshire en 1894, alportis al la kaso de la strikantoj la monon, kiun sia edzo povis spari dum sia tuta vivo; pri la lasta panbulo ciam dividata kun la najbaroj; pri la ministroj de Badstock, kiuj avantage

202

P. Kropotkin. Interhelpo

posedante grandajn legomgardenojn, invitis kvarcent mi-nistojn de Bristol veni por ilreni sian parton de la brasikoj kaj terpomoj kaj tiel plu... Ciuj gazetkorespondantoj, duro la granda striko de la ministroj de Yorkshire en 1894, sciis pri multaj similaj faktoj, sed ne ciuj volis doni tiel "maldecajn" detalojn al siaj gazetoj 10. Tamen sindikato ne estas nura formo, per kiu manifestas sin la bezono de interhelpo de la labúristoj. Estas ankaŭ politikaj asocioj, kiujn multaj laboristoj konsideras pli kapablaj konduki al la generala bonstato ol la metiaj asocioj, kiuj gis nun hayas nur moligitajn celojn. Kompreneble, la nura aparteno al iu politika asocio ne povas esti rigardata kiel manifesto de la emo al interhelpo. Ni ciuj scias, ke la politiko estas la kampo, en kiu pure egoistaj elementoj de la socio formas la plej malsimplajn kombinojn kun la plej altruistaj sopiroj. Sed iu sperta politikisto scias, ke grandaj politikaj movadoj estis tiuj, kiuj havis grandajn celojn, ofte tre malproksimajn, kaj ke la plej potencaj estis tiuj, kiuj naskis la plej senprofitan entuziasmon. Ciuj grandaj historiaj movadoj havis tiun distingantan trajton, kaj per nia generacio socialismo estas tia kazo. "Ili estas pagataj agitistoj" diras tiuj, kiuj nenion scias pri la temo. Sed la yero estas ke - por paroli nur pri tio, kion mi persone scias - se mi skribus taglibron dum tiuj dudekkvar jaroj, kaj se mi notus en ĝi ciujn sindedicojn kaj sinoferojn, kiujn mi renkontis en la socialista partio, la legato de tiu taglibro havus konstante la vorton "heroismo" sur la lipoj. Tamen la homoj pri kiuj mi skribus, ne estis herooj, ili estis ordinaraj homoj, inspiritaj de granda ideo. Ciu socialista juralisto - kiaj estas centoj en la nuna Europo - hayas la saman histori-on de sinoferoj, sen ia espero ion gajni, kaj plej ofte ec sen ia persona ambicio. Mi vidis familiojn vivantajn sen scio, kio estas la morgaia nutraĵo - la edzo "bojkotata" ĉiufanke en sia urbeto, ĉar ti laboris por la ĵurnalo, kaj la edzino subtenanta la tutan familion per kudrolaboro. Tia situacio daŭris dum jaroj, gis la familio fme sin retiris,

Capitro VIII. Interhelpo nuntempe (daŭrigo) 203

sen ia riproca vorto, simple dirante: "Daŭrigu, mi ne plu povas". Mi vidis homojn, mortantajn pro ftizo, kaj tion sciantajn, kiuj tamen kuris dum la tuta tago, en nego kaj nebulo, por prepari mitingojn, parolis ĉe tiuj mitingoj kelkajn semajnojn antaŭ sia morto, kaj iris morti en malsanulejo dirante: "Nun, amikoj, nli fini- gas; la doktoroj diras, ke mi vivos plu nur kelkajn se-

majnojn. Diru al la kamaradoj, ke mi estos felica, se ili venos min viziti". Mi vidis faktojn, pri kiuj oro dirus: "Tio estas idealigo",- se mi ilin raportus; kaj ec la nomoj de tiuj homoj, apenau konataj ekster la mal- granda rondo de la amikoj, estos baldau forgesitaj, kiam ankau la amikoj estos malaperintaj. Vere mi ne scias, kio estas pli admirinda: la senlima senforteco de tiuj kelkaj individuoj au la tuta sumo de la malgravaj sinoferoj de la plejmulto. Ciu pako de iu gazeto vendata por unu soldo, ciu centoj da vocoj gajnita per socialista elekto reprezentas sumon da energio kaj de oferoj, kiun neniel konscias tiuj, kiuj estas ekster la movado. Kaj tio, kion hodiau faras la socialistoj, tion faris antaue ciu progresema popola partio, Bu politika, cu religia. La tuta pasinta progreso estas la faro de tiaj homoj, kaj estis plenumita dank' al similaj sinoferoj. La kooperativoj, aparte en Anglio, estas ofte priskribitaj kiel kompanioj de individuistaj akciuloj; kaj, en la nuna stato, kooperativo sendube enlas produkti kooperativan egoismon, ne nur en la komunumo, sed ankaú inter la kooperativoj mem. Tamen certas, ke origi- ne la movado esence havis karakteron de interhelpo. Ankoraú hodiau gaj plej ardaĵoj estas konvinkitaj, ke la kooperativa movado kondukas la homaron al stato de pli perfekta hannonio en gaj ekonomiaj rilatoj, kaj ne eblas restadi en kelkaj el la kooperativaj bastionoj en N orda Anglio sen konvinkigi, ke la plejmulto, la amaso de la kooperativanoj, hayas tiun opinionon. La plejmulto de ili perdus cian intereson en la movado, se ili ne havus tiun fidon. KaJ ne cesas agnoski,

204

P. Kropotkin. Interhelpo

ke, dum la lastaj jaroj, pli alta ideao de generala bonstato kaj solidaro inter produktantoj ekregis inter la kooperativanoj. Certe estas hodiau emo starigi pli bonajn rilatojn inter la proprietuloj de la kooperativaj laborejoj kaj la laboristo. Bone konata estas la graveco de la kooperativoj en Anglio, en Nederlando kaj en Danlando; en Gennanio, aparte ce Rejno, la kooperativaj societoj jam estas grava faktoro de la industria vivo!!. Tamen eble Rusio ofertas la plej bonan kampon por studi la kooperativojn laŭ sen- fme variaj aspektoj. En Rusio ili estas natura disvolvado, heredajo el la mezepoko, kaj duro kooperativa societo fonnale establita devus lukti kontraŭ multaj legaj malfacilaĵoj kaj burokrataj suspektoj, la spontanaj kooperativoj - fonnas la meman substancon de la vivo de la nlsaj kamparanoj. La historio de la fonnado de Rusio kaj de la

oloniigado de Siberio estas historio de artejoj (au gildoj) por casado kaj negoco daurigitaj per vilagaj komunuloj; kaj en la nuna epoko oni trovas artejojn cie. Oni renkontas ilin ec en la grupoj de kamparanoj venintaj ella salna vilago por labori en fabriko, en ciuj metioj de la domkonstruado, inter la fiskaptistoj kaj la casistoj, inter la deportitoj translokitaj al Siberio kaj dum ilia restado en la punlaborejo, inter la komizoj en la fervojaj stacidomoj, ce la borso kaj la doganoj kaj fme en ciuj vilagaj industrioj, kiuj okupas 7 milionojn da homoj. Mallonge, ili ekzistas de la supro gis la malsupro de la mondo de la laboristoj, portempe au konstante, por la produktado kaj por la konsumado, sub ciaj eblaj aspektoj. Gis hodiau multaj fiskaptejoj sur la

artoj de la Kaspia maro estas ekspluatataj de grandegaj altejoj kaj la rivera Uralo apartenas al la tuto de la kozakoj de Uralo, kiuj dividas kaj re dividas inter siaj vilagoj, sen ia enmiksigo de la aŭtoritatoj, la fiskaptejoj eble plej ricajn en la mondo. La fiskaptado plu estas farata per 81tejoj sur Uralo, Volgo kaj en la grandaj lagoj de Norda Rusio. Sed, krom la konstantaj organizaĵoj, estas la portempaj artejoj sen- nombraj, fonnitaj por cial celoj. Kiam dek au dudek

Capitro VIII. Interhelpo nuntempe (daurigo) 205

kampanoj venas de iu loko al granda urbo, por labori kiel teksistoj, lignajistoj, masonistoj, Sipkonstruistoj, ktp, ili Ciam formas artejon. Ili luas cambrojn, dungas kuiris- tinon (tre ofte la edzino de iu el ili plenumas tiun taskon) , elektas cefon kaj komune mangas, ĉiu pagante sian parton de la mango, kaj de luado al la artejo. Grupo de kondamnitaj survoje al Siberio Ciam tiel faras, kaj la elektita cefo estas la oficial e agnoskata peranto inter la kondamnitaj kaj la militestro de la grupo. En la mal- liberejoj de la punlaboro oni trovas la saman organiza- don. La fervojaj portistoj, la komizoj de la borso kaj de la doganoj, la komizoj de la urbo en la cefurboj, - organizitaj en potencaj arteloj kaj ĉiuj kolektive responsaj pri Ĉiu membro, guas tiel bonan famon, ke la plej grandajn sumojn de la mono ati bankbiletoj la negocistoj konfidas de mano al mano al la membroj de tiuj artejoj. En la domkonstruaj metioj formigas artejo;' kiuj hayas inter 10 kaj 200 membrojn, kaj la seriozaj entreprenistoj de konstruado aŭ de fervojo ciam preferas trakti kun artejo 01 kun aparte dungitaj laboristoj. La lastaj provoj de la Milutministerio trakti rekte kun la artejoj de la produkta- do, formitaj por tiu celo en la malgrandaj .industrioj, kaj me-.,di de ili suojn, Ĉiajn k.Jprajn kaj ferajn varojn, Sajne estas plene kontentiga. Kaj kiam antaŭ sep aŭ ok jaroj oni luigis metaluzinon de la krono (Votkinsk) al artejo de laboristoj, tio estis vera sukceso. Ni tiel vidas en Rusio kiella malnova institucio ella mezepoko, ne estinte malhelpita de la Stato en gajaj neoficialaj manifestoj, tute pluvivis gis hodiaŭ, kaj alpre- nas plej grandan variecon de la formoj, laŭ la bezonoj de la modemaj industrio kaj negoco. En la BaĤkana duonin- sulo, la Turka imperio kaj Katikazio, la malnovaj gildoj komplete plue.kzistas. La esnafoj de Serbio plene kon- servis sian mezepokan karakteron; ili kunigas ambau mastrojn kaj metiistojn, ili regulas la metiojn kaj estas in- stitucioj por interhelpo en la laboro kaj en kazo de malsano 12 dum la ankori-j de Katikazio, kaj aparte de

206

P. Kropotkin. Interhelpo

Tifliso, aldonas al tiuj funkcioj konsiderindan influon en la municipa viv0 13 . Apud la kooperativaj asocioj mi eble deus mencii ankau la anglajn fiiend1y societies, la klubojn de la Old FeUows, la klubojn organizitajn en vilagoj kaj urboj por pagi al la kuracisto, la klubojn por

aceti vestaĵojn, au por la entombigoj, la klubetojn tre oftajn inter la laboristinoj de la fabrikoj, kiuj pagas sian kontribuon de kelkaj soldoj semajne, kaj poste lotas la sumon de unu pundo sterlinga, kiun oni povas uzi por iu grava aceto, kaj multajn aliajn. Sufice konsiderinda kvanto da socia au goĝa spirito animas tiujn societojn kaj klubojn, ĉe se la "mido kaj havo" de ĉiu membro estas strece kontrolata. Sed estas tiom da aliaj asocioj, kiuj petas de la membroj oferi sian tempon, sian sanon kaj, se necesas, sian vivon por komuna intereso, ke mi povas doni multajn ekzemplojn de tiuj plej bonaj fonoj de interhelpo. La asocio de savboatoj en Anglio, kaj similaj institucioj en la aliaj europaj landoj devas esti citataj unuarange. La unua nun estas pli ol 01 cent boatojn laŭlonge de la bordoj de la Britaj Insuloj kaj ĝi havis dufoje pli, se ne estus la malriceco de la fiŝkaptistoj, kiuj ne ĉiam estas monrimedojn por aceti savboatojn. Tamen la boatanaro konsistas el volontuloj, kies preteco oferi siajn vivojn por helpi fremdulojn ĉiujare multon alfrontas; Ĉiu jaro alportas pereon de pluraj inter la plej bravaj. Kaj se ni demandas tiujn homojn, kio instigas ilin riski siajn vivojn, ĉe kiam ne estas verŝajne sukceso, ilia respondo estas proksimume simila al tiu, kiun mi aŭdis: terura negostormo, blovanta sur la Maniko maro, fuŝis sur la plata kaj sabla marbordo de iu malgranda vilaĝo de Kent, kaj malgranda trampo Sargita de orangoj alsabligis. En tiuj malprofundaj akvoj oni povas havi savboaton nur kun plata fundo, iel simpligita modelo, kaj ĝin meti sur la maron en tia monno estas alfronti preskaŭ certan katasstrofon. Tamen la viroj eliris, luktis dum pluraj horoj kontraŭ la vento, kaj la boato dufoje renversigis. Unu viro

Capitro VIII. Interhelpo nuntempe (daŭrigo) 207

dronis, kaj la aliaj estis jetitaj sur la marbordon. Unu el tiuj lastaj, bonega marborda gardisto, estis trovita la sekvintan matenon, tute kontuzita kaj duone frostita, en la nego. Mi demandis ĝin, ĉu ili alvenis al tiu senespera klopodo. "Tion mi mem ne scias", estis tia respondo. "Ni vidis la ŝipruĝon antaŭ ni; ĉiuj homoj en la vilaĝeto staris sur la marbordo, kaj ĉiuj diris, ke estus freneze eliri - ke neniel ni eltenos la maron. Ni vidis kvin au ses virojn sin alligaci al la masto kaj fari senesperajn signalojn. Ni ĉiuj sentis, ke ni devas ion provi, sed kion ni povus fari? Pasis unu horo, du horoj, kaj ni ĉiuj tie restis. Tiam, subite, tra la broo de la Stormo, saĝnis al ni, ke ni audas iliajn kriojn - estis kun ili ŝipknabo. Ni ne povis pti longe elteni. Ĉiuj kune ni ekkriis: ".Ni devas iri!". Ankaŭ la virinoj tion diris; ili nomus nin malkuraguloj, se ni ne irus, kvankam la morgaŭon ili diris, ke ni estis frenezaj, ĉar ni iris. Kiel unu forno ni kuris al la boato, kaj ni eliris. La boato renversigis, sed ni alĉiris nin al ĝi. Plej malĝoje estis vidi la kompatindan XY droni apud la boato, kaj nenion ni povis fari por lin savi. Poste venis teromondo, la boato denove renversigis, kaj ni estis jetitaj al la marbordo. La virojn savis la boato de D. La nia estis retrovita plumjn mejlojn de tie - ĉi... Oni trovis min la postan matenon en la nego". La sama sento animis ankaŭ la ministrojn de la valo de Rhonda, kiam ili laboris por helpi siajn kamaradojn en la inundita minejo. Ili estis borintaj tridekdu metrojn da karbo por atingi siajn enkarbigintajn kamaradojn, sed, kiam restis trabori nur tri metrojn, ilin volvis la mingaso. La lampoj estingis

, kaj la savantoj devis sin retiri. Labori en tiaj kondiĉoj estos ĉiunmomente riski eksplodon. Sed la frapoj de la enkarbigitaj ministroj daŭre estis aŭdataj: la homoj estis do vivantaj kaj alvokis por helpo... Plumj ministroj sin proponis kiel volontulojn por labori en ĉi tiu risko, kaj dum ili

malsupreniris en la minejon, iliaj edzinoj ilin rigardis kun si- lentaj Ianno, sed ne diris vorton por ilin haltigi. Tio estas la fundo de la homa psikologio. Escepte, kiam homoj estas frenezigitaj sur bataIkampo, ili "ne

208

P. Kropotkin. Interhelpo

povas elteni" aidi alvokon por helpo kaj ne respondi. La heroo alkuras; kaj kion faras la heroo, eiu sentas, ke tion ankau ili devus fari. La sofismoj de la cerbo ne povas rezisti al la sento de interhelpo, car tiu sento estis nutrita de jarmiloj da socia homa vivo, kaj de centmiloj da jaroj da antauhoma vivo en socioj. "Sed kion diri pri tiuj homoj, kiuj dronis en Serpen- tine l4 , en la ceesto de amaso, el kiu ec ne unu persono movigis por ilin helpi?" - oni demandos. "Kion diri pri la infano, kiu falis en la kanalon de Regent's Park 15 (antau dimanca amaso) kaj estis savita nur per la konscio de servistino, kiu ordonis al teronova hundo iin helpi?" La respondo estas suffice faeila: la forno estas produkto ambau de siaj heredaj instinktoj kaj de sia edukigo. Inter la rministoj kaj la maristoj la komunaj okupoj kaj la ciu- taga kontakto de unuj kun la aliaj kreas senton de solida- reco, dum la cirkaiaj dangeroj vivtenas la kuragon kaj la audacon. En la urboj, male, la neesto de komunaj intere- soj produktas la nezorgemon, dum la kurago kaj audaco, kiuj nur malofte havas okazon esti praktikataj, malaperas au sin turnas al alia direkto. Krome, la tradicio de la mina au mara heroo estas vivanta inter la ministoj kaj la ftSkaptistoj de la vilagoj, gi estas ornamita per poezia aureolo. Sed kiaj estas la tradicioj de bunta homamaso de Londono? La nuran tradicion, kiu povu esti tie komuna, devus krei literaturo. Sed literaturo egala al la vilagaj rakontoj apenau ekzistas. La klerikaro tiom zorgas pruvi, ke cio, Ido venas de la homa naturo estas peko, kaj ke cio bona en la forno havas supernaturan originon, ke gi plej ofte silentas pri la faktoj, kiuj ne povas esti citataj kiel ekzemploj de ia dia inspiro ai de graco venanta ella supro. Kaj se temas pri la laikaj verkistoj, ilia atento estas diktita cefe al unu sorto de heroismo, la heroismo, kiu ekzaltas la statan ideon. Tial ili admiras la romian hero- on, au la soldaton en batato, dum ili preterpasas la hero- ismon de la fiSkaptisto, preskau sen atenti pri gi. La poe- to kaj la pentristo nature povus esti kortuSitaj de la beleco

Capitro VIII. Interhelpo nuntempe (daurigo) -209

de la homa koro mem; sed ili malofte konas la vivon de la malricaj klasoj; kaj dum ili povas prikanti au pripentri la romian heroon au la militan heroon en konvencia de- koro, ili ne povas kortuse pripentri au prikanti la heroon, kiu agas en tiuj modestaj medioj, kiujn ili ignoras. Se ili riskas tion fari, ili sukcesas produkti nur pagon de retori- ko 16 . La sennombraj societoj, kluboj

j unuigoj por la plezuroj de la vivo, por la studo, por la esploroj, por la eduko, ktp, kiuj disvolvigis lastatempe tiom grandnombre, ke necesas pluraj jaroj nur por ilin katalogi, estas alia manifesto de la sama emo, Ciam aganta por la asociigo kaj la reciproka subteno. Kelkaj el tiuj asocioj, similaj al la kovitaroj de junaj birdoj el malsamaj specioj, estas tute dedicitaj al la komuna partopreno en la gojoj de la vivo. Ciu vilago de Anglio, de Svisio, de Gennanio, ktp, hayas siajn klubojn de kriketo, de futbalo, de kegloludo, de globoludo, de kantoj kaj de muziko. Aliaj societoj estas ege pli multaj kaj kelkaj, kiel la Alianco de Biciklistoj¹⁷, subite disvolvigegis. Kvankam la membroj de tiu alianco havis nenion komunan krom sia amo al la bicikla sporto, Ciam formigis inter ili speco de framasonismo por la reciproka helpo, cefe en la izolaj loke- toj ne invaditaj de biciklistoj. Di rigardas la klubon de la Alianco de Biciklistoj kiel ian "hejmon"; kaj ce la jara asembleo de la biciklistoj kreigis multaj damremaj amikecoj - Kegelbroder, fratoj de la kegloludo, en Gennanio, fonnas similan asocion: same la

ocietoj de gimnastiko (30 000 membroj en Gennanio), la asocioj de remado en Francio, la Jafitaj Kluboj, ktp. Tiuj asocioj cefe ne modifos 'la ekonomi- an stratumecon de la socio, sed, cefe en la urbe toj, ili kontribuas niveli la sociajn distingojn, kaj Car ili Ciuj emas unuigi al grandaj naciaj kaj internaciaj federacioj, ili certe helpas al disvolvado de amikaj rilatoj inter ciaj homoj disaj en diversaj partoj de la ter globo. La saman karakteron hayas la alpaj kluboj, la Jagdschutzverein en Gennanio, kiu hayas pli 01 100000

210

P. Kropotkin. Interhelpo

membrojn: casistoj, profesiaj arbargardistoj, zoologiistoj au simplaj naturSatantoj - kaj inter la nacia Ornitologia Societo kiu enhavas en Gennanio zoologojn, bredistojn kaj simplajn kamparanojn. Ne nur tiuj societoj produktis en kelkaj jaroj grandan kvanton de tre utilaj laboroj, kiujn nur grandaj asocioj povis tauge fari (mapoj, rifugkabanoj, montaraj padoj; studoj pri la besta vivo, pri malutilaj in- sektoj, pri birdaj migradoj, ktp), sed ili kreas novajn ligojn inter la homoj. Du montargrimpistoj el malsamaj nacioj, kiuj renkontigas en iu rifugkabano en Kaukazo, profesoro kaj ornitologa kamparano, kiuj restadas en la sama domo, ne plu estas fremduloj unu por la alia; kaj la Societo de Onklo Tobcjo, en Newcastle, kiu jam persvadis pli 01 260000 geknabojn neniam detruu birdajn lilestojn kaj esti bonkoraj al bestoj, certe pli faris por la disvolvado de homaj sentoj kaj de la sato al natursciencoj, 01 multaj moralistoj kaj plejmulto de niaj lernejoj. Ni ne povas ignori, ec en tiu rapida pririgardo, la milojn da societoj sciencaj, literaturaj, artaj kaj pedagogi- aje Gis hodiau, la sciencistaroj, strece kontrolataj kaj ciam subvenciataj de la stato, generale evoluis en tre mallarga rondo, ofte oni fine rigardis ilin kiel simplajn elirvojojn por akiri salajron de la stato, kaj mem mallargeco de iliaj limoj certe naskis etanimajn rivalecojn. Tamen veras ke la distingoj pro naskigo, politikaj partioj kaj kredoj estas iom malplligitaj de tiaj asocioj; kaj en la malproksimaj urbetoj l

societoj sciencaj, geografiaj au muzikaj, aparte tiuj, kiuj alvokas al larga rondo de amatoroj, igas

malgrandaj centroj de intelekta vivo, speco. de ligo inter la malgranda urbo kaj la vasta mondo, kaj ankaŭ loko, kie homoj kun malsamaj kondiĉoj renkontigas sur egala bazo. Por plene taksii la valoron de tiaj centroj necesas ilin vidi, ekzemple, en Siberio. Pri la sennombraj pedagogiaj societoj, kiuj nur komencas trarompi la monopolon de la ŝtato kaj de la eklezio pri instruado, certas, ke ili igos postnelonge la regpovo en tiu afero. Al la Unions Proebel ni jam Soldas la sistemon de la infanjardenoj; kaj al la granda nombro

Capitro VIII. Interhelpo nuntempe (daurigo) 211

de la pedagogiaj asocioj regulaj aŭ ne, ni suldas la altan nivelon de la edukado de la virinoj en Rusio, kvankam tiuj societoj kaj grupoj ciam devis kontraŭbatali fortan oponon flanke de potenca registaro 18 . Estas bone konata fakto pri la diversaj pedagogiaj societoj de Germanio, ke ili ludis la plej grandan rolon en la ellaborado de la modernaj metodoj de scienca instruado en la popolaj lernejoj. En tiaj asocioj la instruisto trovas ankaŭ sian plej bonan apogon. La vilaga instruisto trolaciginta de laboro, kaj tro malalte salajrata, estus tre mizera sen ilia helo po 19. Ciuj tiuj asocioj, societoj, frataroj, aliancoj, institutoj ktp, kion oni nun devas nombri per dekmiloj en Eŭropo, kaj inter kiuj Ciu reprezentas grandegan kvanton da volontula laboro, senambicia kaj malmulte aŭ tute ne pagata - kio estas, se ne tiom da manifestoj, sub senfine variaj aspektoj de la sama konstanta emo de la forno al interhelpo kaj reciproka apogo? Dum preskaŭ tri jarcentoj oni malhelpis homojn streĉi la manojn unu al la alia, ek kun celoj literaturaj, artaj, aŭ edukaj. Societoj povis esti fondaĵoj nur sub la protekto de la ŝtato aŭ de la eklezio, aŭ kiel sekretaj frataroj, kiel framaŝonismo. Sed nun, kiam la rezistado estas frakasita, ili esamenas al Ciuj direktoj, ili disvastigas en Ciuj multaj branĉoj de la homa aktivado, ili igas internaciaj, kaj ili nekontesteble kontribuas laŭ grado ankoraŭ ne plene taksebla al la renversado de la baroj starigitaj de la ŝtatoj inter la malsamaj nacioj. Spite al la jaluzoj naskitaj de la komercaj rivalecoj, kaj spite al la provokoj al malamo, kiun ankoraŭ audigas la fantomo de vaporiginta pasinteco, la konscio pri internacia solidareco disvolvigas inter la plej bonaj spiritoj de la mondo, same kiel en la amaso de laboristoj, ekde kiam ili konkredis la rajton al internaciaj rilatoj; kaj tiu spirito de internacia solidareco jam kontribuis eviti eŭropan militon en la lasta kvarono de jarcento. Ankaŭ la religiaj karitataj asocioj, kiuj reprezentas tutan mondon, devas esti ĉi tie cititaj. Ne estas dubo, ke grandan amason de iliaj membroj animas la samaj sentoj de interhelpo, kiuj estas komunaj al la tuta homaro. Bedaurinde

212

P. Kropotkin. Interhelpo

,

la religiaj pastistoj de la homoj preferas atribui tiujn sentojn al la supematura origino. Multaj el ili pretendas, ke la homo ne konscie obeas al la inspiro al interhelpo, tiom longe, kiom ili ne estas iluminitaj per la instruoj de la aparta religio, kiun ili reprezentas, kaj, same kiel sankta Aúgusteno, la plejmulto de ili ne agnoskas tiajn sentojn ce la "pagana sovgulo". Krome, kvankam la praa kristanismo, kiel Ciuj aliaj religioj, estis alvoko al la grandaj homaj sentoj de inter- helpo kaj simpatio, la kristana eldezio helpis la Staton detruu Ciujn instituciojn de interhelpo kaj de reciproka subteno jam antaue fennitajn au disvolvigantajn ekster gi; anstatau la in- terhelpo, kiun ciu sovgulo konsideras kiel devon al sia ali- anciano, Si predikis la karitaton, kiu alprenas kamkteron de dia inspiro, kaj konsekvence implicas ian superecon de do- nanto super la ricevanto. Krom tiu rezervo, kaj sen la in- tenco ofendi tiujn, kiuj konsideras sin elektitaro, dum ili plenumas simple homajn agojn, ni certe povas konsideri la grandegan nombro de la religiaj karitataj asocioj kiel rezul- ton de la sama emo al interhelpo. Ciuj tiuj faktoj montras, ke la senkompata strebado por personaj interesoj, sen konsidero al la bezonoj de la aliaj, ne estas nura karakterizo de la moderna vivo. Apud tiu tendenco ni vidas, ke obstina lukto estas kontraustarata de la kamparaj kaj urbaj logantaroj por ree formi dauremajn instituciojn de reciproka helpo kaj apogo; kaj ni malkovras, en ciuj Idasoj de la socio, movadon tre vastan por starigado de senfine variaj insti- tucioj pli au malpli konstantaj por la sama celo. Sed kiam ni transiras de la publika vivo al la privata vivo de la modemaj individuoj, ni malkovras tutan alian mondon de reciproka helpo kaj subteno, kiun la plej multaj sociolo- goj ne rimarkas, car Si estas limigita al la mal vasta rondo de la familio au de la persona amikeco. En la nuna socia sistemo estas detruita cia ligo de daura unueco inter la logantoj de sama strato au de sama najbara cirkauajo. En ricaj kvartaloj de granda urbo la homoj vivas sen koni siajn plej proksimajn najbarojn. Sed en

Capitro VIII. Interhelpo nuntempe (daurigo) 213

la popolaj stratetoj Ciuj bone konas unu la alian, kaj daure trovigas en kontaktoj unuj kun la aliaj. Nature kvereloj okazas en la malgrandaj stratoj, kiel en aliaj lokoj; sed disvolvigas grupigoj lau la personaj Satoj, kaj en tiuj grupoj la interhelpo estas praktikata laii grado, kiun la ricaj klasoj neniel imagas. Se ni korisiderns, ekzemple, la infanojn de malrica kvartalo, kiuj kune ludas sur iu strato au en iu tom- bejo, au sur iu herbejo, ni tuj rimarkas, ke streca unueco ekzistas inter ili, malgmu la akcidentaj luktoj, kaj ke tiu unueco ilin protektas kontrau .ciaj misaventuroj. Tuj kiam unu el tiuj malgranduloj sin klinas scivoleme sur la aperton de kloako: "Ne restu tie, - krias alia malgrandulo, - la febro estas en tiu truo!" "N e grimpu sur tiun muron, la tra- jno vin mortigos, se vi falos al la alia flanko! Ne alproksi- migu al la fosajo! Ne mangu tiujn froktojn - ili estas veneno! Vi mortos!" Tiaj estas la unuaj instruoj, kiujn ricevas la buboj, kiam ili sin miksas al siaj stratkamaradoj. Kiom da infanoj ludintaj sur strata pavimo Cirkau la "modelaj laboristaj domoj" au sur la kajoj kaj pontoj de la kanaloj, es- tus premitaj de la automobiloj au dronus en kotaj akvoj, se ili ne trovus tian reciprokam subtenon. Kaj kiam blonda eta Jacjo glitis en senbaran fosajon en la korto de la laktisto, au kiam eta Linjo kun rozkoloraj vangoj malgrau cio falis en la kanalon, la juna infanaro, kiel kovitaro, tiel kriegas, ke la tuta najbararo aiidas la alannon kaj

alkurns por helpi. Ankau estas la alianco, kiun fonnas inter si la patri- noj. "Vi ne povas imagi, diris al mi antau nelonge kura- cistino, kiu vivas en malrica kvartalo, kiom ili helpas unuj al la aliaj. Se virino nenion preparas au nenion povis prepari por la bebo, kiun si atendas - kaj kiom ofte tio okazas! - ciuj najbarinoj ion alportas por la novnaskoto. Iu ella najbarinoj ciam zorgas pri la infanoj, kaj iu alia venas purigi la hejmon, dup. la patrino kusas en lito." Tiu kutimo estas generala. Ciuj, kiuj vivis inter malricu- loj, tion diras. Milmaniere la patrinoj subtenas unuj la aliajn kaj flegas fremdajn infanojn. Necesas iom da alkitimigo - bona au malbona, ni lasu ilin mem decidi -

214

P. Kropotkin. Interhelpo

al sinjorino de la ricaj klasoj por sin kapabJigi pretennasi sur la strnto antaí tremanta kaj malsata infano sen atenti pri gi. Sed la patrinoj de la malricaj klasoj estas tiel alkitirnitaj. Ili ne povas elteni vidi malrican infanon; ili devas doni al gi ion por mangi, kaj tiel ili faras. "Kiam la lernejinferoj petas panon, ili malofte, au pli guste neniam, tmfas rifuzon" - skribas al mi mia amikino, kiu laboris dum pluraj jaroj en Whitechapel en rilato kun klubo de laboristoj. Sed eble mi tiel bone faros tradukante kelkajn pagojn el Sia letero: "Ke najbaroj venas por onin flegi en kazo de malsano, sen ia pago, estas kutimo tute generala inter la laboristoj. Same, kiam virino hayas malgrandajn infanojn kaj eliras por labori, alia patrino ciam zorgas pri ili. Se en la laborista klaso ili ne helpas unuj al la aliaj, ili ne povus ekzisti. Mi konas multajn familiojn, kiuj daure helpas unu la alian pri mono, pri nutraĵoj, pri b111- laĵoj por eduki la malgrandajn infanojn, au en kazo de malsano au de morto. "Via" aií "mia" estas multe malpli strikta inter la malriculoj, 01 inter la riculoj. Ili konstante prontas unuj de la aliaj Suojn, vestaĵojn, capelojn, ktp - Cion, kion oni povas ponnamente bezoni - same kiel Ciajn domajn ilojn 20 . En la pasinta vintro la membroj de la United Radical Club kunigis iom da mono lmj komencis, post la Kristnasko, senpage disdoni supon kaj panon al la infanoj de la lernejoj. La mono venis el la ekstero, sed la tutan laboron faris la membroj de la Klubo. Iuj el ili, kiuj estis senlaboraj, venis je la kvara horo matene por lavi kaj senSeJigi la legomojn; kvin virinoj venis je la naíia au la deka horo (farinte sian propran laboron en la hejmo) por kuiri, kaj restis gis la sesa a\j la sepa horo por lavi la telerojn. Kaj ce la horo de la nta.n80, inter la tagmezo kaj la unua horo kaj duono, dudek au tridek laboristoj venis por helpi verSi supon, Ciu prenante tiom, kiom li povis, ella tempo de sia propra nta.n80. Tio daurlas du monatojn. N eniu ricevis pagon". Mia amikino mencias ankaŭ diversajn apartajn kazojn, inter kiuj la jenaj estas karakterizaj: "Annie W... estis sendita

Capitro VIII. Interhelpo nuntempe (daurigo) 215

de sia patrino al iu maljunulino (en Wilmot Street), kiu devis zorgi Sin, gardi kaj nutri. Kiam la patrino mortis, la maljunulino, mem tre malriĉa, gardis la infanon sen ricevi ĉu unu soldon pro tio. Kiam ankaŭ la maljunulino mortis, la infano, kiu tiam agis kvin jarojn, kaj kiu nature estis neglektita dum la malsano, estis ĉifonvestita; sed Sin tuj prenis s-ino S..., iu Suistedzino, kiu mem havis ses infanojn. Antaŭ nelonge, dum la edzo estis malsana, ili ne havis multon por mangi., nek la unuaj nek la aliaj." Iun tagon s-ino M..., patrino de ses infanoj, tlegis s- inon M... dum Sia malsano, kaj prenis al sia hejmo la plej grandan infanon... Sed ĉu vi bezonas tiajn faktojn? Ili estas tute banalaj... Mi konas ankaŭ s-inon D... (Oval, Hackney Road), kiu havas kudromasinojn kaj konstante kudrinas por aliaj, sen akcepti ian pagon, kvankam Ŝi mem devas zorgi pri siaj kvin infanoj kaj sia edzo... kaj tiel plu". Por tiu, kiu iom konas la vivon de la laboristaj klasoj, estas evidente, ke se la interhelpo ne estus en ĝi vaste praktika, ili ne povus finvenki ĉiujn cirkonstancojn tiajn, kiaj la laizo priskribita de la rubandlaboristo Joseph Gutteridge en sia membiografio²¹. Kaj ke ne Ĉiuj sinkas en tiaj cirkonstancoj, tion ili Soldas al la interhelpo. En la kazo de Gutteridge, maljuna sekvistino, mem mizere malriĉa, aperis en la momento, kiam la familio alproksitnigis al fuma katastrofo, kaj alportis iom da pano, karbo kaj littukoj, kion Ŝi estis akiri per kredito. En aliaj kazoj iu alia, iu najbaro, venas savi la familion. Sed sen la helpo de iu alia malriĉulo, kiom da homoj alvenus ĉiujare al neriparebla rojigo!²² S-ro Plimsoll, vivinte iom da tempo inter la malriĉuloj, per 7 silingoj kaj 6 pensoj semajne (9 fr. 35) devis konfesi, ke la sentoj de bonvolo, kiujn ti havis komencante tiun vivon "transformigis al admira kaj kora respekto", kiam li vidis, kiom en la rilatoj de malriĉuloj inter si abundas la faktoj de interhelpo kaj subteno, kaj kiam ti konis simplajn manierojn, kiel tiu subteno estas donata. Post multjam sperto Ĥa konkludo estis, ke "kiam oni serioze pripensas, tiaj estis tiaj homoj, tiaj estas ankoraŭ la

216

P. Kropotkin. Interhelpo

granda plejmulto de la laboristaj klasoj"²³. "Ekzorgi pri orfoj, ĉu en la plej malriĉaj familioj, estas tiom ofta kutimo, ke oni povas ĝin konsideri ĝenerala regulo; tiel inter la ministoj oni trovas, post du eksplodoj de Warren Vale kaj en Lud Hill, ke "preskaŭ triono de la mortintaj viroj, kiel povas esti la respektivaj komitatoj, vivtenis parencojn aliajn krom edzinojn kaj infanojn". tu vi pripensis, aldonas S-ro Plimsoll, kion tio reprezentas? Riĉuloj, ĉu ĉi bonstatuloj, same faras, pri tio mi ne dubas. Sed konsideru la diferencon. Konsideru, kion la sumo de unu silingo oferita de ĉiu laboristo por helpi la vidvinton de kamarado, ĉu de ses pensoj por helpi kamaradon pagi la kroman elspezo

n de entombigo, reprezentas por tiu, kiu perlabomas 16 silingojn semajne, kaj devas nutri edzinon kaj ofte kvin ĉu ses infanojn ²⁴. Tiaj monoferoj estas ĝenerale praktikataj inter la laboristoj de la tuta mondo, ĉu en kazoj multe pli ordinaraj ol la morto frapanta familion, kaj la helpo ĉu la laboro estas faldo plej banala en iliaj vivoj. La samaj kutimoj de interhelpo kaj subteno ĉetero

renkonteblas ankaŭ inter la ricaj klasoj. Certe, kiam oni pensas pri la malmolkoreco, kiun ofte montras la ricaj mastroj al siaj laboristoj, oni emas vidi la homan naturon pesimisme. Oni memoras la indignon, kiu levigis dum la granda striko de Yorkshire en 1894, kiam maljunaj minis- toj, prenintaj karbon el forlasita puto, estis persekutataj de la proprietuloj de la minejoj. Kaj ĉe ni flankenlasas la hororojn de la periodoj de luktado kaj de socia milito; kiaj amasbucadoj de miloj da laboristoj kaptitaj post la falo de la Pariza Komunumo - kiu povus legi, ekzemple, la malkovrojn de la enketo pri la laboro farita en Anglio ĉirkaŭ 1840, aŭ tion, kion skribis lordo Shaftesbury pri la "terribla malsparo de homaj vivoj en la fabrikoj, kien oni metis la infanojn prenitajn el la Workhouses aŭ simple acetitajn el la tuta lando (Anglio) por esti vendataj kiel sklavoj de la fabrikoj"²⁵ - kiu povus tion legi sen esti vigle impresata de la malnobleco, kiun kapablas la homo, kiam temas pri lia monavido? Sed necesas diri ankaŭ, ke la

Capitro VIII. Interhelpo nuntempe (daŭrigo) 217

respondo pri tia traktado ne devas esti reĵetita ekskluzive sur la krimemon de la homa naturo. Ĉu la instruoj de la sciencistoj, kaj ĉe de granda parto de la klerikoj, ne estis, ĝis tute freŝa epoko, instruoj pri malfido, pri malestimo kaj malamo al la malricaj klasoj? Ĉu la scienco ne instruis, ke ekde la abolicio de la servuteco neniu nepre estas malrica, escepte pro la kulpo de siaj propraj malvirtoj? Kaj kiom multaj en la eklezio estis tiuj, idu kumgis malplaŭdi la "infanmurdistojn", dum la plejmulto instruis, ke la suferoj de la malriculoj, kaj ĉe la sklaveco de la negroj, partoprenas en la dia plano! Ĉu la angla nekonfiteismo ne estis ĉe popola protesto kontraŭ la kruda traktado al la malriculoj fare de la reprezentantoj de la oficiala anglikana eklezio? Kun tiaj spiritaj gvidistoj, la asertoj de la ricaj klasoj nepre igis, idel rimarkigas s-ro Plimsoll, ne tiom lakrigitaj, kiom "stratumigitaj". Malofte ili estis turnitaj al la malriculoj, el kiuj la bonstatuloj estas disigitaj de sia vivmaniero, kaj kiujn ili ne konas sub iliaj plej bonaj aspektoj, en ilia ĉiutaga vivo. Sed inter si - se ni kalkulas kun la efikoj de la monavido kaj la frivolaj alspesoj trudataj de la riceco mem - inter si, en la ro-

do de sia familio kaj de siaj amikoj, la riculoj praktikas la saman interhelpon kaj la saman subtenon, kiella malriculoj. Doktoro Ihering kaj L. Dargun tute prave diras ke, se oni povas starigi statistikon de la tuta lando, kiu transiras de mano al mano sub la fonno de helpo aŭ amikaj pruntedonoj, la tuta sumo estus grandeg-

, ĉe kompare kun la negocoj de la komerca mondo. Kaj se ni povus tion aldoni, kiel ni devus, ido estas elspezata por gastigado, reciprokaj servetoj, sen kalkuli la reguligon de alies aferoj, la donacojn kaj la karitatajn, nin certe frapus la graveco de tiaj transdonoj en la nacia ekonomio. Be en la mondo regata de la komerca egoismo, la kutima dinnaniero "Ni estis krude traktitaj de tiu domo", montras, ke ekzistas ankaŭ la amika traktado, mala al la kruda traktado, kiu konas nur la leĝon; kaj ĉiu negocisto scias, kiom da komercdomoj ĉiujare sayas ella bankroto la amika subteno de aliaj domoj.

P. Kropotkin. Interhelpo

Pri la karitataj donacoj kaj la levanto da laboro por la generala bonstato, kiujn propravole donas tiom da bonstatuloj, tiom da laboristoj kaj tiom da homoj" de la profesia klaso (kumcistoj, ktp), ĉiu konas la rolon de ambau kategorioj de bonfarado en la moderna vivo. Kvankam la deziro akiri famon, politikan potencon, aŭ ian socian distingon ofte difektas la verna karakteron de tia bonfando, ne eblas dubi, ke la impulso venas en la plej multaj kazoj de la samaj sentoj de interhelpo. Tre ofte la homoj akirintaj ricajojn ne trovas en ili la atenditan kontentigon. Aliaj eksentas ke, kvankam la ekonomiistoj prezentas ricecon kiel rekompenco de la merito, ilia propra rekompenco estas troa. La konscio pri la homa solidareco komencas esti aŭda; kaj kvankam la vivo de la socio estas tiel organizita, ke ĝi sufokas tiun senton per mil artefaritaj rimedoj, ĝi ofte superas; multaj homoj provas tiam trovi solvon al tiu profunda homa bezono donacante siajn ricajojn aŭ siajn fortojn al io, kio, laŭ ilia ideo, helpas al la generala bonstato. Resume, nek la premanta povo de la centrigita Stato, nek la instruoj pri reciproka malamo kaj senkompata lukto, kiujn donis, ilin omamataj per la atributoj de la scienco, servemaj filozofoj kaj sociologoj, povis detruigi la senton de homa solidareco profunde enradikigitan en la inteligento kaj la koro de la homoj, kaj fortigitan de tuta antaŭa evoluo. Tio, kio estas la produkto de la evoluo ekde ĝiaj unuaj periodoj, ne povas esti superata de iu el la aspektoj de tiu sama evoluo. Kaj la bezono de interhelpo kaj reciproka apogo, kiu estis trovinta lastan rifugejon en la malvasta rondo de la familio, aŭ inter la najbaroj de la malricaj kvartaloj de la ĝemindaj urboj, en la vilaĝoj, aŭ en la sekretaj asocioj de laboristoj, montras sin denove en nia moderna socio mem kaj postulas sian rajton esti, kiel ĝi ĉiam estis, la ĉefa faktoro de la progreso. Tiaj estas la kondiĉoj, al kiuj ni nepre alvenas, kiam ni atente konsideras ĉiun gropon da faktoj mallonge menciitaj en la du lastaj ĉapitroj.

Konkludo

219

KONKLUDO

Se ni nun konsideras la instruojn, kiuj povas esti tirataj el la analizo de la moderna socio, ligante ilin al la tuto de la atestoj pri la graveco de la interhelpo en la evolu-

lo de la animala mondo kaj de la homaro, ni povas jene resumi nian esploron. En la animala

mondo ni vidis, ke granda plejmulto de la animalaj socioj vivas en socioj, kaj ke ili trovas en la asociigo sian plej bonan annilon por la "luido por la vivo", komprenata, klare, en la larga senco de DalVlin - ne kielluldo nur por la vivrimedoj, sed kiellukto kontraŭ Ciuj naturaj kondicoj malfavoraj al la specio. La animalaj specioj, en kiuj la individua lukto estis reduktita al siaj plej malvastaj limoj, kaj en kiuj la kutimo de

terhelpe atingis sian plej grandan disvolvigon, estas ciukaze plej multnombraj, plej prosperaj kaj plej progresemaj. La reciproka protektado tiel akirita, la eblo atingi grandan agon kaj arnasigi sperton, pli progresinta intelekta stato kaj la disvolvado de pli kaj pli sociaj kutimoj, certigas la konservigon de la specio, gnan disvolvigon kaj gnan progresivan evoluon. La nesociaj specioj, male, estas kondamnitaj al forpereo. Transirinte poste al la forno, ni vidis !in vivantan en triboj ek en la komenco de la stonepoko; ni menciis la grandan nombron de la institucioj disvolvigitaj jam en la primitiva sovaga stato, en la klano kaj la tribo; kaj ni konstatis, ke la plej malnovaj moroj kaj kutimoj, pasintaj en la tribo, donis al la homaro la embrion de ciuj institucioj kiuj poste detenninis la cefajn liniojn de la progreso. Ella sovaga tribo sukcesas disvolvi la vilaga komunumo de la barbaroj; kaj nova cildo, pli alta antaŭa, de moroj, kutimoj kaj sociaj institucioj, el kiuj multaj estas ankoraŭ vivantaj inter ni, de tiam fonnigis, prenante kiel bazon la principon de komuna posedado de iu teritorio kaj gnan komunan defendadon, sub la jugrajto de la vilaga asembleo, kaj havanta kiel medion la federacion de la

220

P. Kropotkin. Interhelpe

vilagoj devenantaj ella sama origino, au supoze tiaj. Kaj kiam novaj bezonoj puzis la homojn al nova paso antaŭ - en, ili gin faris, konstituante la civitojn, kiuj reprezentis duoblan riton de teritoriaj unuoj (vilagoj, komunumoj), kombinitaj kun la gildoj - tiuj lastaj estis formitaj por komune praktiki iun arton aŭ industrion, au por reciproka helpe kaj defendo. Fine en la du lastaj capitroj, estis menciitaj faktoj por montri, ke, kvankam la disvolvado de la stato lail la modelo de la imperia Romo perforte cesigis ciujn 111ezepokajn instituciojn de interhelpe, tiu nova aspekto de la civiĵo ne povis daŭri. La Stato, bazita sur malprecizaj aroj de individuoj kaj volonta esti ilia nura ligo, ne plenumis sian celon. Tiam la emo al interhelpe rompis la ferajn legojn de la Stato; g; reaperis kaj denove fonnigis per sennombraj asocioj, kiuj nun emas ampleksi ciujn manifestojn de la socia vivo kaj ekposedi cion, Idon la forno bezonas por vivi kaj por ripari la perdojn kauptajn de la vivo. Oni versajne objekto al ni, ke la interhelpe, kva

am gi estas unu ella faktoroj de la evoluo, tamen reprezentas nur unu aspekton de la homaj rilatoj; ke apud tiu tendenco, kiom ajn potenca gi estu, ekzistas kaj ciam ekzistis la alia tendenco - la aserto de la "mio" de la individuo. Kaj tiu aserto manifestas sin ne nur en la klopodoj de la individuo por atingi personan superecon, au superecon kastan, ekonomian, politikan au spiritan, sed ankau en funkcio multe pli grava, kvankam malpli okulfrapa: la funkcio rompi la ligojn, cialn riskantajn igi tro nesangeblaj, kiujn la tribo, la vilaga komunumo, la civito

kaj la stato tndas al la individuo. Per aliaj vortoj, ekzistas la aserto de la "mio" de la individuo, konsiderata kiel elemento de la progreso. Evidente neniu pritraktado de la evoluo estas kom-
pleta, se oni ne konsideras tiujn cefajn tendencojn. Sed la aserto de la individuo au de grupo de
individuoj, iliaj luktoj por la supereco kaj la rezultantaj konfliktoj jam es- tis analizitaj,
priskribitaj kaj gloritaj ekde nememoreblaj

Konkludo

221

tempoj. Vere, gIS hodiau nur tiu tendenco altiris la atenton de la epopea poeto, de la analizisto,
de la historiisto au de la sociologo. La historio, tia, Ida gi estis gis nun skribita, estas, tiel diri, nur
priskribo de la vojoj kaj rimedoj, per Iduj la teokratio, la militista povo, la autokratio au poste la
plutokratio estis enkondukitaj, establitaj kaj konservitaj. La luktoj inter tiuj malsamaj for-
toj fonnas la esencon mem de la historio. Ni rajtas do supozii, ke oni jam konas la individuan
faktoron en la historio de la homaro, dum samtempe restas vasta kampo por novaj studoj farendaj
pri tiu temo, konsiderataj el la jus menciita vidpunkto. Male, la faktoro "interhelpo" gis nun
neniam estis priatentata. La verkistoj de la nuna kaj antaŭa generacioj gin pure kaj simple neas,
au ec gin mokas. N ecesis do unue montri la grandegan rolon, kiun ludas tiu faktoro en la evoluo
de la animala mondo kaj en tiu de la homaj socioj. Nur kiam tio estos plene agnoskita, eblos
realigi kOlnparon inter ambau faktoroj. Provi taksii, ec proksimume, llian relativan gravecon per
ia statistika metodo evidente ne eblus. U nu milito - tion ni ciuj scias - povas produkti pli da
malbono, tuja kaj sekva, 01 da bono produktos jarcentoj da senhalta agado de la principo de
interhelpo. Sed, kiam ni vidas ke en la animala mondo la progresiva disvolvado kaj la interhelpo
kunestas, dum la lukto interne de la specio ofte respondas al periodoj de regreso; kiam ni
observas, ke, ce la horno, la sukceso, ec en lukto kaj milito, estas proporcia al la disvolvado de la
interhelpo en ciu en la nacioj, civitoj, partioj au triboj ekkonfliktantaj; kaj kiam, en la fluo de la
evoluo, la milito meln gis ia grado, servis la progreson de la interhelpo interne de la nacioj,
civitoj au k1anoj - ni jam ekvidas la regantan influon de la faktoro "interhelpo" kiel elemento de
progreso. Ni krome vidas, ke la praktiko de la interhelpo kaj gijaj sinsekvaj disvolvadoj kreis la
kondicojn mem de la socia vivo, en kiu la horno povis disvolvi siajn artojn, siajn konojn kaj sian
inteligenton; kaj ke la periodoj, kiam la institucioj

222

P. Kropotkin. Interhelpo

bazitaj sur la emoj al la interhelpo estis plej disvolvigitaj, estas ankau la periodoj de la plej grandaj progresoj en la artoj, la industrio kaj la scienco. La studo de la interna vivo de la mezepoka civito kaj de la antikvaj helenaj civitoj fakte montras, ke la interhelpo tia, kia ĝi estis praktikata en la gildo kaj la helena k1ano, kombinita kun la plej larga iniciateblo lasita al la individuo kaj al la grupo per la aplikado de la federacia principo, donis al la homaro du plej brilajn epokojn de ĝia historio: tiu de la antikvaj helenaj civitoj kaj tiu de la mezepokaj civitoj. Male, la ruineco de la institucioj de interhelpo dum la sekvintaj periodoj de la historio, kiam ekregis la stato, respondas en ambau kazoj al rapida dekadenco. Kio rilatas la subitan industrian progreson, kiu okazis dum nia jarcento, kaj kiun oni ĝenerale atribuas al la triumfo de individualismo kaj konkurenco, havas, sen ajnaj duboj, multe pli profundan originon. La grandaj malkovroj de la XV-a jarcento, aparte tiu de la aerpremo, same kiel serio de aliaj malkovroj en la fiziko kaj en la astronomio, estis faritaj sub la regimo de la mezepoka civito. Sed post kiam tiuj malkovroj estis faritaj, la invento de la vapornoto kaj la tuta revolucio, kiun implicis la konkero de tiu nova motorforto, nepre devis sekvi. Se la mezepokaj civitoj ĝisvivus komencon de disvolvo de komencitaj far ili malkovroj, t.e. praktika apliko de vaporo, la etikaj konsekvencoj de la revolucio plenumita de la vaporo povus havi alian karakteron; sed la sama revolucio en la industrio kaj la sciencoj estus neevitebla. Restas tamen la demando, ĉu la ĝenerala dekadenco de la metioj, kiu sekvis la ruinigon de la liberaj civitoj, kaj kiu estis tiom okulfrapa en la unua parto de la XVIII-a j

jarcento, ne konsiderinde prokrastigis la aperon de la vapornasino same kiella de ĝi rezultanta industriana revolucio. Kiam ni konsideras la mirigan rapidecon de industria progreso de la XII-a ĝis la XV-a jarcento - en la teksado de la stofoj, la laboro de la metaloj, la arkitekturo kaj la navigado - kaj kiam ni

Konkludo

223

pensas pri la sciencaj malkovroj, al kiuj kondukis tiu industria progreso fine de la XV-a jarcento, ni venas al la demando, ĉu al la homaro ne estis prokrastita la posedo de ĉiuj avantaĝoj de tiuj konkeroj pro la ĝenerala regreso de la artoj kaj industrioj en Europo post la dekadenco de la mezepokaj civitoj. La malapero de la artlaboristo, la ruinigo de la grandaj civitoj kaj la ceso de iliaj rilatoj certe ne povis favorigi la industriana revolucio. Ni scias, fakte, ke James Watt perdis dudek jarojn aŭ pli de sia vivo por igi sian inventaĵon uzebla, ĉar li ne povis trovi en la XVIII-a jarcento tion, kion li tiom facile trovis en la mezepoko en Florenco aŭ Brugo - metiistojn, kapablajn kompreni liajn indikojn kaj ilin realigi el metalo, donante al ili la artan perfektecon kaj la precizecon, kiujn postulas la vaporsilo. Atribui la industriana progreson de nia jarcento al tiu ludo ĉe ĉiu kontraŭ ĉiuj, kiun ĝi proklamis, estas rezoni kiel homo kiu, ne sciante la kialojn de la pluvo, ĝin atribuas al la viktimo, kiun li oferbucis antaŭ sia argila idolo. Por la industria progreso kiel por ĉia alia konkero super la naturo, la interhelpo kaj la bonaj rilatoj inter la homoj ĉeestas,

kiel ili ciam estis, multe pli avantajaj olla reciproka lukto. Sed cefe en la tereno de la etiko de la cefa graveco de la principo de la interhelpo aperas en plena lurno. Ke la interhelpo estas la vera fundamento de niaj etikaj konceptoj, jen kio Sajnas suface evidenta. Kiaj ajn estas niaj opinioj pri la praa origino de la sento au de la: instin- kto de la interhelpo - CU oni atribuas al gi biologian kiaton, CU supernaturan kialon - nepras agnoski gian ekziston gis en la plej malaltaj stupoj de la animala mondo; kaj de tie oni povas sekvi gian evoluon senhaltan, malgrau la kontraustaro de multaj malaj fortoj, tra ciuj gradoj de la homa disvolvado, gis la nuna epoko. Ec la novaj religioj, kiuj aperis de temp' al tempo - ciam en epokoj, kiam la principo de la interhelpo ekdekadencis, en la teokrataj kaj en la despotaj statoj de oriento, au ce

224

P. Kropotkin. Interhelpo

la ekfalo de la Romia imperio - ec la novaj religioj nur denove asertis la saman principon. Ili trovis siajn unuajn aprobantojn inter la humiluloj, en la plej malaltaj kaj plej subpremitaj tavoloj de la socio, kie la principo de la interhelpo estis la necesa fundamento de ciutaga vivo; kaj la novaj fonnoj de unuigo, kiuj estis enkondukitaj en la primitivajn komunumojn de la budhistoj kaj de la kristanoj, en la moravajn fratarojn, ktp, alprenis la karakteron de reveno al la plej bonaj fonnoj de la interhelpo en la vivo de la primitiva tribo. Sed ciufoje, kiam estis provita reveno al tiu malnova principo, la fundamenta ideo plivastigadis. El la klano la interhelpo plilargigis al la triboj, al la federacio de triboj, al la nacio, kaj fme - almenaii kiel idealo - al la tuta homaro. Samtempe la principo pliperfektigis. En la praa budhismo, ce la unuaj kristanoj, en la skriboj de iuj ella islamaj doktoroj en la unuaj tempoj de la Refonnacio, kaj aparte en la morala kaj filozofiaj tendencoj de la XVIII-a jarcento kaj de nia propra epoko, la tuta forlaso de la ideo pri vengo, aií pri "justa rekompenco" - bono por bono, malbono por malbono - estas asertata pli kaj pli vigle. La pli alta koncepto, Idu diras al ni "neniu vengo pro insultoj" kaj konsilas al ni doni pli, 01 oni atendas ricevi de siaj najbaroj, estas proklamita kiel la vera principo de ia moralo (principo supera olla simpla nocio de egalrajteco aií justeco, kaj kondukanta al pli da felico. Tiel estas la homo alvokata sin gvidi, ne liur per la amo, Idu ciam estas persona au plilargigas maksimume al la tribo, sed per la konscio, ke li estas nur unu kun ciuj homoj. En la praktiko de la interhelpo, kiu datigas de la plej malnovaj komencigoj de la evoluo, ni tiel trovas la pozitivan kaj certan fonton de niaj etikaj konceptoj; kaj ni povas aserti, ke por la morala progreso de la homaro, la granda faktoro estis la interhelpo, ne la luIdo. Kaj ankoraŭ hodiaŭ en pli larga disvastigado de la interhelpo ni vidas la plej bonan garantion de pli alta evoluo de nia specio.

Apendicoj

APENDICOJ

APENDICO 1. Aroj de papilioj, libeloj, ktp. Nekroforoj

S-ro C. Rierpes publikigis en *Natuurkundig Tijdschrift voor Neederlandsch Indie*, 1891, Deel, L, p. 198 (analizita en *Naturwissenschaftliche Rundschau* J 1891, vol. VI, p. 573) intere- sajn esplorojn pri la grandaj flugadoj de papilioj, kiujn oni ob- servas en la orienta nederlanda Hindio. Laŭdire tiuj flugadoj originas pro la grandaj sekecoj okazigitaj de la okcidenta musono. Ili generale okazas en la unuaj monatoj, kiam ekblovas la musono, kaj oni renkontas en ili generale individuojn de ambaŭ seksoj de *Callidryas* (Crocale) sed foje la aro konsistas el individuoj apartenantaj al tri malsamaj specioj de la genro *Eupnoea*. Ankaŭ la arigo sajnas esti celo de tiuj flugadoj. Cetere tre veriajn, ke tiuj flugadoj ne estas la rezulto de inter- konsentita agado, sed pli efiko de la imitado, aŭ de deziro sekvi unu la alian. Bates vidis ce Amazona la flavan *Callidryas* kaj la orangkoloran *Callidryas* "kunigi al densaj kaj kompaktaj amasoj, foje je du- aŭ trimetra cirkonferenco, tenantaj siajn flugilojn levitaj, tiel ke la riverbordo sajnas bunta pro krocusbedoj". Iliaj migradaj kolonoj, traflugante la riveron de la nardo al la sudo, "sekvis seninterrompe unu la alian, ekde la komenco de la tago gis la sunsubiro" (*Naturalist on the River Amazons*, p. 131). La libeloj, en siaj grandaj migradoj tra la Pampoj, kunigas al sennombraj aroj kaj iliaj aregoj konsistas el individuoj el diversaj specioj (Hudson, *Naturalist on the La Plata*, p. 130 k sekvantaj). Unu ella karakteroj de la akridoj (*Zoniopoda tarsata*) ankaŭ estas vivi are (Hudson, loco cit., p. 125). S-ro J.H. Fabre, kies *Souvenirs entomologiques* (ok volumetoj, Panza, 1879-1880) estas bone konataj, donis al si multe da peno por dubigi tion, kion li nomas pli arde 01 juste "la anekdoto de Clairville" pri kvar nekroforoj alvokitaj por helpi al enfosado. Li kompreneble ne kontestas la fakton, ke pluraj nekroforoj kunlaboras ce la enfosado; sed li ne volas akcepti (en tiu kazo, kiel en aliaj analogaj kazoj, li kontestas la inteligentecon ce la bestoj kaj volas akcepti nur "la instink- ton"), ke estis inteligenta kunhelpo. "Ili estas hazardaj laborantoj, li diras, neniam rekviziitoj. Oni akceptas ilin sen cikano, sed

P. Kropotkin. Interhelpo

ankaŭ sen dankemoo Oni ilin ne alvokas, oni ilin toleras" (vol. VI, p. 136). Flankenlasanta ja demandan, CU tie estas aŭ ne "alvoko", ni notas ce la sama verkisto tiun interesan fakton, ke la

kunlabora- do, almenaŭ ce ĵa nekroforoj, estas tu te senprofita. Post kiam tri aŭ kvar maskloj kaj unu ino helpis al la enterigado de la talpo, restas por profiti el ĝi nur du genekroforoj. Ĉiufoje nur unu paran oni trovas en la kadavrejo. Helpinte la aliaj foriris. (po 124)0 Mi ne insistas pri la pasiaj rimarkoj de s-ro Fabre kontraŭ la observado de Gledditsch. Laŭ mi la eksperimentoj de s-ro Fabre plene konfirmas la konvinkon de Gledditsch pri la inteligenteco de ĵa nekroforoj. Oni scias, ke tre ofte du skaraboj helpas unu la alian por ruli bulon el sterko, por ĝin alvenigi ĝis ĵa nesto de ĵu el ili. Kiam necesas ĝin alĝi sur taluson, la helpo de kamarado igas valora. Oni longtempe opiniis, ke tiu kunigo celis meti ovon en la bulon kaj tiel prepari la nutraĵon por la larvo. Tamen rezultas el la observoj de la sama naturista (Sollvenirs entomoJogiques), ke la bulo tre ofte ne entenas ovon, kaj simple utilas kiel nutraĵo por unu aŭ ambaŭ skaraboj. Tiukaze la helpo estus profitcela flanke de la kamarado, kiu venis por helpi ruli la bulon, kaj ĝin inteligente akceptis tiu el ambaŭ sterkoskaraboj, kiu ekfornis la bulono Foje estis provo de rabado fare de la kamarado. Ni aldonu, ke atente leginte la ok volumojn de la entomologia sciencisto, oni povas nur pli konvinkiĝi, ke la interhelpo estas la esenco mem de la vivo en grandaj dividoj de la insekta klaso.

APENDICO 11. La formikoj

La Recherches sur les mœurs des fourmis, de Pierre Huber (Genevo, 1810), de kiu Cherbuliez publikigis en 1861 popularan eldonon (Les Fourmis indigènes) en la Bibliothèque Genevoise, kaj de kiu devus ekzisti popola eldono en ĉiuj lingvoj, estas ne nur la plej bona verko pri tiu temo, sed ankaŭ modelo de vere sciencaj esploroj. Darwin prave konsideris na * Pierre Huber kiel naturiston superantan ĉian patronon Tiun libran devas legi ĉiu ĵuna naturisto, ne nur pro la faktoj, kiujn ĝi enhavas, sed kiel lecionon pri metodo en la esploroj. La bredado de formikoj en

· na - prepozicio, anstataŭanta akuzativon re neesperantigeblaj vortoj (Red.)

Apendicoj

227

artefaritaj vitraj formikejoj, kaj la eksperimentoj de provoj faritaj de la sekvintaj observintoj, inkluzive de Lubbock, jam trovigas en la admirinda verko de Huber. Tiuj, kiuj legis la verkojn de Forel kaj de Lubbock scias, ke la svisa profesora same kiel la angla verkisto komencis siajn librojn kun la kritika intenco refuti la asertojn de Huber pri la admirindaj instinktoj de interhelpo. Ce la formikoj, sed post atentemaj esploroj ili povis ilin nur konfirmi. Bedaŭrinde estas

karakteriza trajto de la homa naturo volante kredi, ke la homo povas laŭplace sangi la efikon de la fortoj de la Naturo, sed rifuzi akcepti science pruvitajn faktojn emantaj redukti la distancon inter la homo kaj liaj bestaj fratoj. Oni facile vidas, ke s-ro Sutherland (Origin and Growth of Moral Instinct) komencis sian libron kun la intenco pruvigi, ke tiuj moralaj sentimentoj naskiĝis de la alligiteco de la gepatroj kaj de la familia amo, 1. e. sentimentoj, kiuj estas monopolo de la animaloj kun varma sango; tial ili klopodas redukti la distancon de la simpatio kaj de la kunlaborado de la formikoj. Li citas la libron de Buchner, La Psiko vivo de bestoj, kaj konas la eksperimentojn de Lubbock. En la verkoj de Huber kaj de Forelli malembarasigas por la jena frazo: "Sed ĉion aŭ priskribi ĉion [la ekzemplojn de Buchner pri la simpatio inter la abeloj] falsigas ĉi ĉion al sentimentaleco... kiu faras el tiuj verkoj pli lerneajn librojn ol verajn sciencajn verkojn kaj oni povas fari la saman riprocon (substrekas mi) al iuj el la plej konataj anekdotoj de Huber kaj Forel" (Vol. 1, p. 298). S-ro Sutherland ne indikas, kiujn "anekdotojn" li celas, sed saĝas, ke ti neniam havis okazon legi la verkojn de Huber kaj de Forel. La naturistoj, kiuj konas tiujn verkojn, ne trovas en ili "anekdotojn". Oni povas mencii tiu ĉi la faktdatan verkon de profesoro Gottfried Adler pri la formikoj en Svedio (Mynneologiska Studier: Svenska Myror och dess lefnadsförhållanden, en Bihang till Svenska Akademiens Handlingar, vol. XI, n-ro 18, 1886). Ĉi tiu necesas diri, ke la sveda profesoro plene konfirmas ĉiujn observojn de Huber kaj de Forel pri la divido de la nutraĵo, kiu tiam malsuprizis tiujn, kiuj ne sciis ĝin vidi (pp. 136-137). S-ro Adler citas ankaŭ tre interesajn eksperimentojn, kiuj konfirmitas, kion Huber jam observis, 1. c., ke la formikoj de du malsamaj formikejoj ne ĉiam atakas unu la alian. Li faris unun el siaj eksperimentoj pri la formiko *Tapinoma erraticum*.

228

P. Kropotkin. Interhelpo

Alia estis farita por la ordinara formiko, *Formica rufa*. Ĉirkaŭante formikojn en sakon, li ĝin malplenigis en alian formikejon. Ne estis batalo, sed la formikoj de la dua formikejo komencis transporti la larvojn de la unua. Ĝenerale, ĉiujfoje, ĉar s-ro Adlerz renkontigis laboristinojn kun iliaj larvoj, anstataŭ enprenitaj el du malsamaj formikejoj, ne estis batalo. Sed se la laboristinoj estis sen siaj larvoj, komencigis laŭdo (pp. 185-186). S-ro Adlerz ankaŭ plikompletigas la observojn de Porel kaj de Mac Cook pri la "nacioj" de formikoj, konsistantaj el multaj malsamaj formikejoj, kaj laŭ liaj propraj taksoj, kiuj montris diferencon de 300000 formikoj: unu sekcio en ĉiu formikejo, li konkludas, ke tiaj "nacioj" povas enhavi dudekojn aŭ ĉe centojn da milionoj da individuoj. Tiel admirinde skribita libro de Maeterlinck pri la abeloj estas tre utila, kvankam ĝi ne enhavas novajn observojn, se ĝi ne difektus tiom da metafizikaj "vortoj".

APENDICO 111. Asocioj por nestado

La Taglibro de Audubon (Audubon and his Journal, New York, 1838, page 35), ĉefe la partoj, kie ti rakontis sian vivan sur la bordoj de Labradoro kaj de la rivero Sankta-Laŭrenco ĉirkaŭ 1830, enhavas bonegajn priskribojn de la asocioj por nestado fonditaj de la akvobirdoj. Pri la "Roko", ĉi el la insuloj Magdalenaj, aŭ el la insuloj de Amherst, ti skribas: "Je la dekkvina horo, trovigante sur ponto, mi klare distingis la supron de la insulo, kaj mi kredis ĝin kovrita de pluraj futoj da nego: saĝe ĝi estis sur ĉi elstamo de la rifo". Sed ne estis nego: ĉiuj trankvile sidis sur siaj ovoj aŭ sur siaj ĵus elovigitaj kovitaroj - iliaj kapoj estis ĉiuj turnitaj al la vento, preskaŭ tusante unu la alian, laŭ regulaj linioj. La aero, sur spaco de centoj da metroj, je ĉi distanco ĉirkaŭ la rolo "estis plena de flugantaj birdoj, kvazaŭ grava negostonno estus super ni. Trifin-graj mevoj kaj urioj vivis sur la sama roko (Journal, vol. 1, pp. 360-363). Proksime de insulo de Anticosti la maro "estis laŭvorte kovrita de urioj kaj de ordinaraj pingvenoj (Alca torva)". Pli malproksime la aero estis plena de anasoj. Sur la rokoj de la Golfo, argentaj laroj, marhirondoj (la granda specio, la arkta specio kaj veriajne ankaŭ la specio de Poster), Tringa pusilla,

Apendicoj

229

mevoj, pingvenoj, nigraj ojdemioj, sovagaĴanseroj (Anser canadensis), kufohavaj mergoj, konnoranoj, ktp, vivis ĉiuj kune. La mevoj estis treege multaj; "ili eiam incitadis ĉiujn aliajn birdojn, vorante iliajn ovojn kaj iliajn idojn", "ili ludas la rolon de la agloj kaj de la falkoj". Ĉe Misuro, super Sankt-Luizo, Audubon vidis en 1843 vulturojn kaj aglojn kolonie farintajn siajn nestojn. Tiel li mencias "longan sinsekvon de altaj bordoj, super kiuj staris grandaj kelkaj rokoj, boritaj de multaj strangaj trooj, kie ni vidis ĉirkaŭ la krcpusko eniri vulturojn kaj aglojn" - 1. e. Catnarses aŭ kaj blankkapajn haliaetojn (Haliaetus leucocephalus), kiel rimarkas E. Coues en noto (vol. 1, p. 458). Unu el la lokoj plej favoraj por kovado sur la anglaj marbordoj trovigas en insuloj Fame. La verko de Charles Dixon, Among the Birds in Northern Shores, donacis viglan priskribon de tiuj terenoj, kie miloj da laroj, stemoj, molanasoj, konnoranoj, karadrioj, hematopoj, urioj, fraterkuloj kunvenas ĉiujare. "Kiam oni alproksimigas al kelkaj insuloj, la unua impresio estas, ke la laro (la brunmantela laro) monopoligas la tutan teron, tiom abunde oni ĝin renkontas. La aero saĝas plena de ĝi: la teron kaj la rokojn ĝi plenigas; kaj kiam fine nia sipo tuŝas la rokon kaj ni vigle saltis al la marbordo, ĉi brois kaj aktivis ĉirkaŭ ni - estis terura klukado" persistaj pro- testblekoj, ĝis ni forlasis la lokon (p. 219).

APENDICO IV. Sociemo de la bestoj

La fakton, ke la sociemo de la bestoj sin pli manifestas, kiam ili estas malpli easataj de la homo, konfirmas multaj ekzemploj montrantaj, ke la bestoj, kiuj hodiaŭ vivas izolitaj en la landoj,

logataj de la hamo, daŭre vivas grope en la senhomaj regionoj. Tiel sur la dezertaj kaj sekaj altcabenajoj de Norda Tibeto, Piĵevalskij trovis ursojn vivantajn en socioj. Li mencias multajn "gregojn de poefagoj, hemionoj, antilopoj kaj ee ursoj". Tiuj lastaj, li diras, sin nutras per malgrandaj ronjuloj, kaj ili estas tiom multaj, ke "la indigenoj asertis al mi, ke ili trovis cent aŭ centkvindek donnantaj en la sama kavemo (Jara raporto de la rusa geografa Societo de 1885, p. 11, roslingve). La leporoj (*Lepus Lehmanni*) vivas en grandaj societoj sur la transkaspia tentorio (N. Zarodnyj, "Zoologiaj esploroj en la

230

P. Kropotkin. Interhelpo

transkaspia regiono'

en la Bulteno de la societo de naturistoj de Moskvo, 1889, 4). Ankaŭ la malgrandaj vulpoj de Kalifornio, kiuj, laŭ E.-S. Holder, vivas ĉirkaŭ la observejo de Uck kaj hayas "dieton konsistantan duone el bcoj kaj duone ella koki- doj de la ObcIVCjO" (Nature, nov. S, 1891) Sajne estas trc sociemaj. Kelkajn tre interesajn ekzemplojn de la sociemo Cc la bestoj raportis antaŭnelonge s-ro C.J. Comish (Animals at Work and Play, Londono, 1896). Ciu bestoj, li prave observas, malŝatas solecon. ti citas ankaŭ amuzan ekzemplon de la kutimo de "periaj hundetoj" postenigi gardostarantojn. Gi estas tiom enradikiginta Ce ili, ke ciam iu gardostaras, ec en la Zoologia Gardeno de Londono kaj en la Alklimatiza Gardeno de Parizo (p. 46). Kessler tre prave rimarkigis, ke la junaj birdaj kovitaroj, kiuj kunvenas aŭtune, kontribuas al la disvolvado de la sociemo. S-ro Comish (Animals at Work and Play) donis plurajn ekzemplojn de ludoj de junaj mamuloj, kiaj safidoj ludantaj "anservican mariadon" aŭ "sentronigitan regon" kaj ekzemplojn de iHa sato por la obstaklokurado. Li citas ankaŭ celvidojn ludantajn ian "krucumitan vojon", kaptantajn unu la alian per muzeltuso. Ni hayas krome la bonegan verkon de Karl Gross, The Play of Animals.

APENDICO V. Obstakloj al la trologado

Hudson, en sia libro Naturalist on the La Plata (Cap. 111), interese rakontas la subitan multobligadon de iu specio de musoj, kaj la konsekvencojn de tiu subita "vivondo". "

um la somero de 1872-73, li skribas, ni havis multajn sunajn tagojn, kaj samtempe oftajn subitajn pluvegojn, tiel ke dum la varmaj monatoj ne mankis al ni sovagaj floroj, kiel tio okazis generale en la aliaj jaroj". Tiel la sezono estis tre favora por la musoj, kaj "tiuj malgrandaj naskemaj estuloj estis baldaŭ tiom multaj, ke la hundoj kaj la katoj preskaŭ ekskluzive nutris sin

per ili. La vulpoj, la musteloj kaj la oposumoj bone mangis; ec la insektovora dazipo ekcasis la musojn". La kokinoj farigis veraj rabobirdoj, "la flavaj tiranbirdoj (Pitangus) kaj la Guiras nutrís sin nur per musoj". Aútune sennombraj cikoni oj kaj otusoj alvenis por partopreni en la generala festeno. Poste venis daúre seka vintro; la seka herbo estis mangita aú polvigis; kaj la

Apendicoj

231

musoj, sen sinnejoj kaj nutmjoj, amase mortis. La katoj revenis en la domojn, la otusoj - kiuj estis voĵagantoj - forlasis la regionon; dume la malgrandaj strigoj de la temestoj estis submetitaj al tiom reduktita dicto, ke ili apenaú kapablis flugi, "kaj vagadis cirkaú la domoj dum la tuta tago, embuskante por ia nutraĵo." Nekredeble multaj safoj kaj brutoj pereis dum la sama vintro, dum unu malvarma monato, kiu sekvis la sekecon. Pri la musoj, Hudson skribas, ke "apenan kelkaj mizcraj postvivantoj restis por daúrigi la specion post tiu granda reago". Tiu ekzemplo hayas ankaú alian intereson: gi montras, kiel, sur ebcnajoj kaj altebenajoj, la subita krcksko de iu' specio tuj allogas malamikojn el alia loko, kaj kiella specioj, kiuj ne tro-vas protek.ton en sia organizado, nepre devas pereí. La sama verkisto donas alian ekzemplon observitan en la Argentina Respubliko. La kojpoj (Myopofm11us coypu) estas en tiu lando tre ordinara roniulo - gi hayas la formon de rato, sed gi estas tiom granda, kiom lutro. Oi vivas en akvo, kaj estas tre sociema. "Vespere, - skribas Hudson, - iti ciuj iras nagi kaj ludi en akvo, kune konversaciante per strangaj sonoj, kiuj similas al gemoj kaj plendoj de vunditaj homoj. La kojpo, kiu hayas bclan fajnan felon sub longaj haroj, estis vaste eksportata al Eúropo; sed antaú proksimume sesdek jaroj, diktatoro Rosas publikigis dekretan malpermesantan la Casadon de tiuj bestoj. La rezulto estis, ke ili komencis tro multobtigi; forlasante siajn akvajn kutimojn, iti farigis temj kaj migraj, kaj tropoj de kojpoj disvastigis ciudirekten por serci nutraĵojn. Subite mistem malsa- no ilin ekplagis, kaj ilin rapide ekstermis; la specio estis preskaú malaperinta" (p. 12). Unuflanke ekstermado fare de la homo, alitlanke la kontagaj malsanoj, jen la Ccfaj obstakloj, kiuj bremsas la disvolvadon de specio kaj ne la luk.to por la vivrimedoj, kiu pavas tute ne ekzisti. Oni pavas citi multegajn faldojn provantajn" ke regionoj guantaj multe pli bonan klimaton, 01 Sibcrio, estas tamen tiom malmulte logataj de bcstoj. Tiel en la bone konata verko de Bates ni trovas la saman rimarkon pri la bordoj mem de la rivero Amazono: "Trovigas tic, skribas Bates, granda varieco de mamuloj, bir- doj kaj rampuloj, sed ili estas tre disaj kaj ciuj treege timemaj antaú la homoj. La regiono estas tia m vasta kaj unufonne kovrita de arbaroj, ke nur je grandaj intervaloj oni vidas multajn

232

P. Kropotkin. Interhelpo

bcstojn, en kelkaj lokoj pli allogaj 01 aliaj (Naturalist on the Amazon, 6a eldono, p. 31). La .faldo estas des pli frapa, ke en la faúno de Brazilio, en kiu mankas mamuloj, tute ne mankas birdoj, Idel oni vidis en antaúa citaĵo pri la birelasocioj. Kaj tamen, ne la trologado, sed ja la malo, karakterizas la arbarojn de Brazilio, Idel tiujn de Azio kaj Afriko. Same estas pri la pampoj de Sudameriko; Hudson rimarkas, ke estas tre mirige, ke oni trovas nur unu malgmdan remaculon sur tiu vastega herbejo, Idu tiom admirinde taúgus por herbomangantaj kvarpieduloj. Milionoj da safoj, brotoj kaj cevaloj, enkonduktaj de la horno, nun paStigas, kiel oni scias, sur parto de tiuj herbejoj. Ankaú la teraj birdoj estas malmultaj, tiom Idel specioj, Idom Idel individuoj, en la pampoj.

APENDICO VI. Adaptaloj por eviti la konkurencon

Multaj ekzemploj de adaptado estas menciitaj en la verkoj de ciuj naturistoj-esploristoj. Unu inter aliaj, trc interesa, estas tiu de la vila dazipo, pri Idu Hudson diras: "gi scipovas lcrei al si propmn vojon, tial gi prosperas, dum gíaj samspecianoj rapide malaperas. Gíaj nutraĵoj estas plej variaj. Gi voras cíaĵn insek- tojn, malkovrante vermojn kaj larvojn sub pluraj koloroj da tero. Gi franelas ovojn kaj junajn birdojn; gi tiom volonte nutras sin per kadavraĵoj, Idom vulturo; kaj Idam al gi mankas animalaj nutmĵoj, gi mangas vegetaĵojn trifolion kaj ec maizgrajnojn. Tiel, dum aliaj bestoj suferas pro malsato, la vila dazipo ciam estas grasa kaj fortika". (Naturalist on the La Plata, p. 71). La adaptokapablo de la vaneloj faras el ili unu el la specioj kies areo de disvastigado estas tre vasta. En Anglio "la vanelo adaptigas tiel bone sur kulturitaj teroj, Idel sur malfekun

j teroj". Ch. Dixon diras ankaú en sia libro Birds of Northern shires (p. 67): "La varieco de la nutraĵoj estas ec pli regula ce la mbobestoj". Tiel, ekzemple, ni ekscias per la sama verldsto (p. 60, 65): "Ke la cirkua de la erikejoj de Britio nutras sin ne nur per birdetoj, sed ankaú per talpoj kaj musoj, kaj ke plejmulto de la malgrandaj falkoj vaste nutras sin per insektoj." Tre interesa eapitro, Idun W. H. Hudson dedikas al la familia de la "arborampuloj" (tree creepers) aú "arbarhakistoj"

Apendicoj

(woodhewers) de Sudameriko estas alia bonega ekzemplo de la rimedoj, al kiuj sin tumas multaj bestoj por eviti la konkurencon, kaj pri la fakto, ke ili multobligas en iuj regionoj, sen posedi iun el la aniloj ĝenerale konsiderataj kiel esencaj en la lukto por ekzisto. La familio, kiun ni ĵus citis, renkontigas sur vastega teritorio, de suda Meksiko ĝis Patagonio. Oni konas jam ne malpli ol 290 speciojn, el ĉirkaŭ 46 genroj, kaj la plej frapa trajto de tiuj specioj estas granda diverseco de la kutimoj de ĝiaj membroj. Ne nur diversaj genroj kaj la diversaj specioj havas proprajn kutimojn, sed la sama specio havas malsamajn vivkutimojn laŭ la malsamaj lokoj. Kelkaj specioj de Xenops kaj de Magaromis grimpas, kiel la pegoj, vertikale laŭlonge de la arbotrunkoj, por serĉi la insektojn, sed kiel la paruoj ili esploras ankaŭ la brancetojn kaj la foliarojn ĉe ekstremajoj de la branĉoj, tiel ke la tuta arbo, de la radikoj ĝis la supraj folioj, estas ilia cetero. La ScJurus, kvankam ĝi loĝas en la plej malhelaj arbaroj, kaj kvankam ĝi posedas tre kurbajn ungegojn, neniam sereas siajn nutraĵojn sur la arboj, sed ekskluzive sur la grundo, inter la velkintaj folioj; sed, kio saĝas sufiĉe stranga, kiam ĝi timas, ĝi flugas al la trunko de la plej proksima arbo, al kiu ĝi alkroĉigas en vertikala pozicio, kaj restas senmova, silenta, evitanta la rigardojn per sia malhela koloro." Kaj tiel plu. Ankaŭ la kutimoj de nestado multe varias. Tiel en unu genro, tri specioj konstruas el argilo neston formofonnan, kvara faras ĝin el brancetoj en la arboj, kaj kvina boras por si tamen sur la dek-livo de iu riverbordo, kiel alcedo. Nu, tiu grandega familio, pri kiu Hudson diras, ke "ĝi okupas la tutan Sudamerikon; ĉar ne estas klimato, nek grundo, nek vegetaro, kie oni ne trovas kelkajn konvenajn speciojn

, tiu familio apartenas - por uzi liajn proprajn vortojn - "al la birdoj plej senigitaj je naturaj aniloj". Kiel la anasoj menciitaj de Sjevĉov (vidu en la teksto), ili posedas nek ungegojn, nek potencon bekon; "ili estas estajoj timemaj, sen rezistpovo, sen fortoj kaj sen aniloj; iliaj movoj estas malpli viglaj kaj malpli fortikaj, ol tiuj de aliaj specioj, kaj ilia flugado estas malforta". Sed ili posedas - tiel observas Hudson kaj Asara - "sociemojn je elstara grado", kvankam "la sociajn kutimojn kontraŭas ĉe ili la kondiĉoj de iu vivo, kiu igas por ili la solecon necesa." Ili ne povas kunigi al ĝendaj asocioj por kovadi, kiela marbirdoj, ĉar ili nutras sin per la insektoj de la arboj, kaj ili devas aparte esplori ĉiun arbon - kion ili faras tre zorge ĉiu por si mem; sed

234

P. Kropotkin. Interhelpo

daŭre ni alvokas unu la alian en la arbaroj "konversaciantes kune je grandaj distancoj"; kaj ili asociigas por foni tiujn "vojagtrupojn", kiuj estas bone konataj per la pitoreska priskribo de Bates. Hudson sialflanke pensas, "ke en la tuta Sudameriko la Dendrocolaptidae estas la unuaj, kiuj unuigas por kune agi, kaj ke la birdoj de la aliaj familioj ilin sekvas kaj asociigas al ni, ĉar ili scias per sia sperto, ke tiel ili povas havigi al si rian predon". Apenaa necesas aldoni, ke Hudson al tiel laidas ankaŭ ilian inteligentcon. Sociemo kaj inteligenteco ĉiam kuniras pare.

APENDICO VII. Origino de la familio

Dum mi estis skribinta la capitron pri la sovaguloj, iu konsento sajnus esti establita inter la antropologoj pri la relative malfrua apero, en la homaj institucioj, de la patriarka familio tia, kia ni ĝin vidas ĉe la Hebreoj, aŭ en la imperia Romo. Tamen oni publikigis poste verkojn, en kiuj oni kontestas la ideojn de Fechner kaj Bachofen kaj McLennan, aparte si

temigitajn de Morgan kaj poste disvolvitajn kaj konfirmitajn de Post, Maksim Kovalevskij kaj Lubbock. La plej gravaj el tiuj verkoj estas tiu de la dana profesora C. N. Starcke (La Primitiva Familio, 1889), kaj tiu de la profesoro de Helsingfors, Edward Westermarck (Iĉe History of Human Marriage, 1891, 2-a eldono, 1894). Tiel okazis la samo pri tiu demando pri la primitivaj formoj de geedzigo, kiel pri la demando pri la primitivaj institucioj de la terproprietato. Kiam la ideoj de Maurer kaj de Nasse pri la vilaga komunumo, disvolvitaj de tuta skolo de valoraj esploristoj, kiel la ideoj de la modernaj antropologoj pri la primitiva komunista konstituo de la klano, akiris preskaŭ ĝeneralan konsenton - ili kaŭzis la aperon de verkistoj kiaj tiuj de Fustel de Coulanges en Francio, de Frederic Seebohm en Anglio, kaj pluraj aliaj, en kiuj oni klopodis - kun pli da brileco ol da reala profundeco - senvalorigi tiujn ideojn, dubigi pri la konkludoj, al kiuj la modernaj esploroj estis alvenintaj (vidu la Prefacon de profesora Vinogradov al sia rimarkinda verko Villainage in England). Same, kiam la ideoj pri la neekzisto de la familio en la primitiva epoko de la klano komencis esti akceptitaj de la plejmulto de la antropologoj kaj de la studentoj de la malnova juro, ni kaŭzis ilin kiel tiujn de Starcke kaj de Westermarck, en kiuj la horo estas prezentata,

Apendicoj

235

laŭ la hebrea tradicio, kvazaŭ li estus komencinta per la patriarka familia, kaj neniam estus trapasinta la statojn priskribitajn de McLennan, Bachofen aŭ Morgan. Tiuj verkoj, aparte la brila Historio de la homa geedzigo estas legataj kaj kaŭzis certan efikon: tiuj, kiuj ne estis legintaj la dikigajn verkojn defendantajn la malan tezon, farigis hezitemaj; dume kelkaj antropologoj, familiaraj kun tiu temo, idel la franca profesora Durkheim, alprenis akordigeman, sed ne tre klaran, sintenon. Tiu diskuto iom eliras ekster la temon de la verko pri la interhelpe. La fakto, ke la homoj vivis en triboj ekde la unuaj epokoj de la homaro, ne estas kontestata, ĉe de tiuj, kiujn sokas la ideo, ke la horo povis trapasi periodon, en kiu la familio tia, kia ni ĝin komprenas, ne ekzistis. Tamen la temo ĉiam estas interesanta, kaj meritas mencio. Ni aldonu nur, ke necesas tuta volumo por ĝin funde trakti. Kiam ni klopodas levi la vualon, kiu kaŭzas la malnovajn instituciojn, kaj aparte tiujn, kiuj datigas de la unua apero de estuloj homtipaj, ni devas - pro manko de rektaj atestoj - plenumi plej malfacilan laboron, konsistantan retroiri ĝis la origino de ĉiu institucio, zorge notante la plej malgrandajn spurojn, kiujn ĝi lasis en la kutimoj,

moroj, tradicioj, kantoj, folkloro ktp; kaj, kunigante diversajn rezultojn de ĉiu el tiuj studoj, ni devas mense rekonstitui sacian, en kiu ĉiuj tiuj institucioj estus kunekzistantaj. Oni komprenas la g

ndegan aran da faktoj kaj la altegan nombran da zorgaj studoj de apartaj punktoj necesajn por alkonduki al certaj konkordoj. Tion ni tamen ja trovas en la monumenta verko de Bachofen kaj liaj daŭrigantoj, sed tia mankas en la verkoj de la kontraŭa skolo. La amaso da faktoj kolektitaj de s-ro Westennarck estas sendube granda, kaj lia verko estas certe tre estiminda kiel kritika esejo; sed li ne multe povas instigi tiujn, kiuj studis la verkojn de Bachofen, de Morgan, de MacLeanan, de Post, de Kovalevskij, ktp, kaj kiuj familiarigis kun la laboroj de la skolo de la vilaga komunumo, sangi siajn opiniojn kaj akcepti la teorion de la patriarka familia. Tialla argumentoj tiritaj de Westennarck el la familiaj kutimoj de la primatoj tute ne hayas, laŭ nia opinio, la valoron, kiun oni atribuas al ili. Tia, kion ni scias pri la familiaj rilatoj en la sociemaj specioj de la nuntempaj simioj, estas tre malcerta, dum du nesociemaj specioj de la orangutanoj kaj goriloj devas esti metitaj ekster la diskuton, ĉar ambaŭ estas, kiel mi mem

236

P. Kropotkin. Interhelpo

menciis en la teksto, malapertaj specioj. Ni scias ĉu malpli pri la rilatoj inter maskloj kaj femaloj re la primatoj de la faŭno de la terciara periodo. La specioj, kiuj tiam vivis, estas veriaj ĉiuj malaperintaj, kaj ni absolute ne scias, kiu estis la praa formo el kiu estis la homo. Ĉio, kion ni povas diri kun ia veriajneco, estas, ke granda varieco de seksaj rilatoj probable ekzistis el la diversaj simiaj specioj, treege multaj en tiu epoko; kaj ke grandaj sangoj verŝajne okazis de tiam en la kutimoj de la primatoj - sangoj tiaj, kiaj okazis dum du lastaj jarcentoj en la kutimoj de multaj aliaj specioj de mamuloj. La diskuto devas do esti limigita al la homaj institucioj. En la zorga ekzameno de diversaj spuroj de ĉiu primitiva institucio, komparataj kun tiu, kion ni scias pri ĉiuj aliaj institucioj de la sama popolo aŭ de la sama tribo, kuzas la ĉefa forto de tiuj, kiuj asertas, ke la patriarka familio estas institucio de relative malfrua origino. Pakte ekzistis, inter la primitivaj homoj, tuta cildo da institucioj, kiu farigas komprenebla por ni, se ni akceptas la ideojn de Bachofen kaj de Morgan, sed kiuj estas tute ne kompreneblaj en la mala hipotezo. Tiaj estas: la komunista vivo de la klanoj, tiom longe, kiom ĝin ne detmis la apartaj patraj familioj; la vivo en la longaj domoj kaj en la klasoj okupantaj longajn domojn apartigitajn laŭ la ago kaj la grado de iniciitigo de la junuloj (M. Maclay, H. Schurz); la limigoj al la persona amasigo de havadoj, pri kiuj mi donis plurajn ekzemplojn en la teksto; la fakto, ke la virinoj kaptitaj el alia tribo apartenis al la tuta tribo, antaŭ 01 farigi aparta posedaĵo; kaj multaj aliaj similaj institucioj analizitaj de Lubbock. Ĉiuj tiuj institucioj, kiuj dekadencis kaj fine malaperis dum la periodo de la vilaga komunumo, perfekte akordeblas kun la teorio de la "triba geedzigo"; sed la adeptoj de la teorio de la patriarka familio ilin neglektas. Tio certe ne estas taŭga maniero diskuti la problemon. La primitivaj homoj ne havas plumbajn supermetitajn aŭ apudmetitajn instituciojn, kiajn ni havas hodiaŭ. Ili havis nur unu institucion, la klanon, kiu entenis ĉiujn reciprokajn

rilatojn de la membroj de la kIano. La geedzaj rilatoj kaj la proprietaj rilatoj estas rilatoj, kiuj koncemas la kIanon. Kaj tio, kion la defendantoj de la teorio de la patriarka familio devus almenaú demonstri al ni, estas kiella cikIo de la ci-supre cititaj institucioj (kiuj poste malaperis) povus kunekzisti en aro da homoj

Apendicoj

237

vivantaj sub sistemo kontraíia de tiaj institucioj - la sistemo de apartaj familioj regataj de la paterfamilias. La maniero, kiel kelkaj seriozaj malfacilaĵoj estas flanken- metitaj de la promociantoj de la teorio de la patriarka familio ne estas multe pli scienca. Tiel Morgan montris per multaj pruvoj, ke ekzistas ce multaj primitivaj triboj strikte observata sistemo de "klasifiko de la grupoj", kaj ke ciuj individuoj de la sama kategorio alparolas unu la alian, kvazaú ili estus gefratoj, dum la pli junaj individuoj de iu kategorio alparolas al la fratinoj de sia patrino kiel al aliaj patrinoj - kaj tiel plu. Diri, ke tio estas nur parolmaniero, maniero esprimi la respekton al pli maljunaj personoj - estas sin facile liberigi el la malfacileco ldarigi, kial tiu aparta, kaj ne alia maniero esprimi respekton superis inter tiom da popoloj el malsama origino, tiom, ke gi persistas ce multaj el ili gis hodiaú. Oni povas akcepti, ke ma kaj pa estas la silaboj plej facile prononceblaj por bebo, sed la demando estas: kial tiuj vortoj de la infana lingvaĵo estas uzataj de plenkreskuloj, kaj aplikataj al iu bone difinita kategorio de personoj? Kial ce tiom da triboj, en kiuj la patrino kaj siaj fratinoj estas nomataj ma, la patro estas nomata per tjatja (analoge al djadja - onklo) , dad, da aú pa? Kial la nomo "patrino" , donita al la patrinaj onkinoj, estas poste anstataúata per distinga nomo? Kaj tiel plu. Sed kiam ni ekscias, ke ce multaj sovguloj la fratino de la patrino portas tiom grandan respondecon en la flegado de la infano, kiom la patrino mem, kaj ke se la morto forrabas la amatan infanon, la alia "patrino" (la fratino de la patrino) sin ofertas por akompani la infanon en gía vojagado al alia mondo - ni certe vidas en tiuj moroj iom pli profunde - dan 01 nuran parolmanieron, aú manieron montri respekton. Kaj tio des pli, kiam ni ekscias la ekziston de tuta cilelo de postvivajoj, kiujn Lubbock, Kovalevskij, Post zorge ekzamenis, kaj kiuj hayas ciuj la saman signifon. Oni povas diri, certe, ke la parenceco estas agnoskita el la patrina flanko "car la infano pli restas kun sia patrino", aú oni povas klarigi la fakton, ke la infanoj de iu viro kaj de pluraj virinoj de malsamaj triboj apartenas al la ldanoj de siaj patrinoj pro "la nescio de la sovguloj pri fiziologio"; sed tiuj argumentoj estas multe malsufice seriozaj pri demandoj tiom gravaj, cefe, kiarn oni scias, ke la devo uzi la nomon de sia patrino implicas, ke oni ciurilate apartenas al la kIano de sia patrino: tio estas, ke gi donas rajtojn pri la tuta propio de la patrino ldano, tiel kiel la rajton esti

238

protektata de la Idano, la certecon neniam esti atakata de iu el ĝiaj membroj, kaj la devon vengi la insultojn faritajn al ĉiu membro de la Idano. Ee se ni momente akceptus tiujn Idarigojn kiel kontentigajn, ni baldaŭ vidus, ke necesus trovi malsaman Idarigon por ĉiu kategorio de tiaj faktoj - kaj ili estas tre multaj. Por citi nur kelkajn: la divido de klanoj je Idasoj, en epoko kiam estis neniu divido pri proprieto aŭ socia kondiĉo; la ekzogamio kaj eiaj kutimoj, kiuj estas ĝiaj konsekvencoj, detalitaj de Lubbock; la sanga pakto kaj serio de analogaj kutimoj por pmvi la unuecon de la idaro; la apero de familiaj dioj, venantaj post la dioj de la klanoj; la interiango de la edzinoj, kiu ekzistas ne nur ee la Eskimoj en tempoj de plagoj, sed estas tre disvastigita inter multaj aliaj triboj de tute malsama origino; la ligo al la geedzeco des pli malstrikta, ju pli oni subiras al pli malalta nivelo de la civilizo; la "komponitaj" geedzigoj - plumj viroj edzinigas unu virinon, kiu laŭvice apartenas al ili; la abolicio de la limigoj al la geedzigo dum festoj, aŭ en eia kvina, sesa aŭ alia tago; la kunlogado de la familioj en la "longaj domoj"; la devo eduki la orfon koncernanta, ee en malfma epoko, la patri- nan onklon; la konsiderinda nombro de transaj fonnoj montmn- ta laŭgmdan tmnsiron de la patrino filico al la patm fileco; la limigo de la nombro de infanoj fare de la Idano - ne la familio - kaj la abolicio de tiu rigom lego en tempo de abundeco; la limigoj de la familio apemntaj post la limigo de la klanoj; la ofero de la maljunuloj por la bono de la tribo; la lego de la Fe- batpuno koncernanta la tribon; kaj multaj aliaj kutimoj kaj moroj, Iduj farigas "familiaj aferoj" nur kiam ni trovas la famil- ion, laŭ la moderna signifo de la vorto, fine konstituita; la nuptaj kaj antaŭnuptaj ceremonioj, pri kiuj oni trovas kamkteri- zajn ekzemplojn en la verko de s-ro Lubbock, kaj en tiuj de plumj modernaj msaj verkistoj; la neesto de la geedzigaj sole- najoj ee la triboj, kie la fila linio farigas patm - tiuj faktoj kaj ankaŭ multaj aliaj montraj, Idel observigas Durkheim, ke la geedzigo, laŭ la gusta signifo de la vorto, "estas nur tolemta, kaj ke kontmúaj fortoj oponigas al ĝi"; la detmo post la morto de individuo, de eio persone apartenanta al li; kaj fine la gmnda kvanto da tmdicioj 2 , da mitoj (vidu na Bachofen kaj liajn mul- tajn diseiplojn), da folklo mjoj, ktp, eio parolas en la sama di- re kto.

Apendicoj

239

Kompreneble tio ne provas, ke estis periodo, kiam la virino estis konsiderata kiel supera 01 la viro aŭ estis "la estrino" de la klanoj; tia estas tute malsama demando, kaj mia persona opinio estas, ke tia periodo neniam ekzistis. Tio ankaŭ ne provas, ke estis tempo, kiam ekzistis neniu tribo limigo al la seksa unuigo - tio kontraŭus cion, kion oni konas. Sed kiam oni konsideras en iliaj reciprokaj rilatoj la amason da faldoj jus prilumigitaj, necesas ja agnoski, ke se izolitaj paroj, kun siaj infanoj, povis ekzisti ec en la primitiva Idano, tiuj praaj familioj estis nur tolerataj esceptoj, kaj ne institucio de tiu epoko.

APENDICO VIII. Detruo de la privata proprieto sur la tombo

En rimarkinda libro, *La ReĴigiaj sistemoj de Cinio* publikigita en 1892-97 de J.M. de Groot en Leyde, ni trovas la konfinon de tiu ideo. Estis epoko en Cinio (kiel en aliaj lokoj), kiam ciuj personaj havaĵoj de mortinto estis detroitaj sur lia tombo - liaj mebloj, liaj sldavoj kaj eĉ liaj amikoj kaj vasaloj kaj, kompreneble, lia vidvino. Necesis energia agado de la moralistoj kontraŭ tiu kutimo por ĝin cesigi. Ĉe la ciganoj (gypsies) de Anglio la kutimo detmi ĉion, kio apartenis al ili sur lia tombo daŭris ĝis hodiaŭ. Ciuj personaj havaĵoj de la cigana regino, kiu mortis en 1896 apud Slough, estis detmitaj sur sia tombo. Unue oni mortigis sian cevalon, kaj ĝi estis mangita. Poste oni broligis sian roldometon, same kiella jungi-laron de la ceva¹⁰ kaj diversajn aĵojn, kiuj estis apartenintaj al la regino. Pluraj gazetoj rakontis tiun faldon.

APENDICO IX. La "nedividita familio"

De post la publikigado de ĉi-tiu libro, certa nombro da bonaj verkoj aperis pri la Zadruga de suda Slavonio aŭ la "komponita familio", komparata al aliaj formoj de organizado de la familio; interalie de Ernest Miler en la *Jahrbuch der Internationalen Vereinigung für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre* J 1897, kaj J.E. Geszow *La Zadruga en Bulgario kaj La Proprieto kaj la laboro kaj la moro*, la organizado de la Zadruga en Bulgario. Mi devas ankaŭ citi la bone konatan

240

P. Kropotkin. *Interhelpo*

verkon de Bogisic (*De la forme dite uinokosna* de la familio rurale cnez les Serbes et les Croates J Parizo, 1884). Tiu verko estis forgesita en la teksto.

APENDICO X. La origino de la gildoj

La origino de la gildoj estis la temo de multaj diskutoj. Ne estas dubo pri la ekzisto de metiaj

gildoj, aŭ "kolegaroj" en la antikva Romo. Oni vidas, efektive, en citaĵo de Plutarko, ke Numa iiiiin reglamentis. "Li dividis la popolon", estas tie dirite, "al metiaj korpusoj... ordoninte al ili havi fratarojn, festojn kaj kunvenojn, kaj indikante la kul-ton, kiun ili de vis celebri antaŭ la dioj, laŭ la digneco de ĉiu metio" - ili jam estis ekzistantaj en Helenio. Laŭ ĉia vernajneco, li nur submetis ilin al la rega legaro, same kiel Filipo la Bela, dekkvin jarcentojn poste, sub- metis la metiojn de Francio, je ĉia malavantaĝo, al la regaj kontrolo kaj legaro. Oni diras ankaŭ, ke iu el la postvenintoj de Numa, SeIVius Tullius, publikigis iujn legojn pri la kOlegaroj. Estis do tre kompreneble, ke la historiistoj sin demandis, CU la gildoj, kiuj tiom ekdisvolvigis en la XII -a, kaj ec en la X-a kaj la XI -a jarcentoj, ne estis renaskigo de la antikvaj romiaj "kolegaroj" - des pli, ke tiuj lastaj, kiel ni ĵus vidis per la an- taŭa citaĵo, tute kongruis kun la mezepokaj gildoj². Oni scias, fakte, ke korporacioj laŭ la romia modelo ekzistis en suda Gaŭlio ĝis la V-a jarcento. Krome, surskribo trovita en la prifo- saĵoj en Parizo montras, ke kOlporacio de nautoe ekzistis sub Tiberio; kaj en ĉarto akordita al la "akvovendistoj" de Parizo en 1170, ĉiaj rajtoj estas menciitaj kiel ekzistantaj ab antiquo (sama aŭtoro, p. 51). La daŭrigo de la kOlporacioj dum la komenco de la mezepoko en Francio, post la barbaraj invadoj, estus do neniel eksterordinara. Malgraŭ tio, oni ne povas aserti, ke la ĥolandaj korporacioj, la nonnandaj gildoj, la rusaj artelo}, la kartvelaj amkari J ktp, nepre havis romian, aŭ ec bizancan, originon. Certe la rilatoj inter la nonnandoj kaj la ĉefurbo de la Orienta Romia Imperio estis aktivaj, kaj la praaj slavoj (kiel provis rusaj historiistoj, kaj aparte Rambaud) vigle partoprenis en ili. La nonnandoj kaj"la rusoj povis do importi la romian organizadon de la metiaj korporacioj en ĉiajn respektivajn landojn. Sed kiam ni vidas, ke la artelo estis la esenco mem de la ĉiutaga vivo de ĉiuj rusoj

Apendicoj

241

jam en la IO-a jarcento, kaj ke tiu artelo} kvankam nenia legaro ĝin iam reglamentis ĝis la modernaj tempoj, ĥayas la samajn karalderizojn kiella "kolegaroj" de la Romianoj aŭ kiel la gildo de la okcidentaj landoj, ni estas ec pli instigataj konsideri, ke la gildo de la orientaj landoj ĥayas originon ec pli malnovan, olla romiaj kolegaroj. La romianoj efektive tre bone sciis, ke ĉiaj sodalitia kaj coUegia estis "tio, kion la helenoj nomis hetairiai (Martin-Saint-Leon, p. 2). Kaj, laŭ tio, kion ni scias pri la historio de la orientaj landoj, ni povas ko nklu di , kun malmultaj sancoj erari, ke ankaŭ la grandaj nacioj de la Oriento, same kiel Egiptio, havis la saman organizadon de gildoj. La esencaj karakterizoj de tiu organizado restas samaj ĉie, kie ni ilin renkontas. Ĝi estas unuigo de homoj de la sama profesio aŭ de la sama metio. Tiu unuigo, kiella primitiva klano, ĥayas ĉiajn proprajn diojn kaj ĉian propran kul-ton, ĉiam ĥavantan ĉiajn misterojn, apartajn por ĉiu distinga unuigo; la unuigo konsideras ĉiujn membrojn kiel gefrato}n - eble (origine) kun ĉiuj konsek- vencoj, kiujn tia parenceco implicis en la ĝento} aŭ almenaŭ kun la ceremonioj, kiuj indikis aŭ simbolis la rilatojn, kiuj ekzistis en la klano inter gefratoj; fine, ĉiuj devoj de reciproka subteno, kiuj ekzistis en la klano, retroveblas en tiu unuigo, interalie la ekskludo de la eblo mem de murdo interne de la frataro, la respondeco de la tuta klano antaŭ la

justico, kaj la devo, kaze de malgrava disputo, venigi la aferon antaŭ la judi-
tojn, aŭ pli bone dirite la arbitraciantojn, de la gildo. Oni tiel povas diri, ke la gildo sekvis la modelon de la klando. La rimarkoj, kiujn mi faris en la teksto pri la origino de la vilaga komunumo, aplikeblas do, tiel mi emas kredi, al la gildo kaj al la metia aŭ najbarara frataro. Kiam la ligoj, kiuj antaŭe unuigis la homojn en iliaj klandoj, malstrikigis, sekve de la mi-
gradoj, de la apero de la patra familio kaj de la kreskanta diver-
seco de la okupoj, nova teritoria ligo estis kreita, la vilaga komunumo; kaj ligo pro la okupo unuigis la homojn interne de nova frataro, la imaga klando. Kiam temis nur pri du, tri aŭ kelkaj homoj, tiu imaga klando estis la "frataro de la sangomik-
sado" (la pobratimstvo de la slavoj); kaj kiam necesis unuigi pli grandan nombron de la homoj el diversaj originoj, t. e., el mal-
samaj klandoj, sed loĝantaj en la sama vilago aŭ la sama urbo (foje eĉ en malsamaj urboj aŭ vilagoj) estis phratrie} hetairie} amkari, artel} gildo 3 .

242

P. Kropotkin. Interhelpo

Pri la ideo kaj la formo de tia organizo jam ekzistis elemen-
toj en la sovaĝula periodo. Ni scias, fakte, ke en ĉiuj klandoj de la sovaĝuloj estas sekretaj organizoj de militistoj, sorcistoj, junuloj, ktp, kaj metiaj "misteroj", en kiuj transdonigas la scio pri la Casado aŭ la milito; unuvorte "klandoj", kiel ilin priskribas Mikluĉin-Maclaj. Tiuj "misteroj" estis, laŭ ĉia veriajneco, la prototipoj de la estontaj gildoj⁴. Pri la libro, kiun mi ĉi-supre ĵus citis, de E. Martin-Sain-
Leon mi aldonas, ke ĝi enhavas interesajn informojn pri la organizado de la metioj en Parizo - tia, kia ĝi estas priskribita en la Livre des metiers de Boileau - kaj bonan resumon de infonnoĵoj pri la komunumoj de diversaj partoj de Francio, kun bibliografiaj indikoj. Sed necesas memori, ke Parizo estis "regala civito" (kiel Moskvo aŭ Westminster) kaj ke, konsekvence, la institucioj de la libera mezepoka civito neniam povis atingi la disvolvadon, kiun ili atingis en la libraj civitoj. Neniel reprezentantaj "la bildon de tipa korporacio" la korporacioj de Parizo "naskitaj kaj disvolvigitaj sub la rekta protekto de la reĝo" pro tiu mema kialo neniam povis atingi la mirigan disvastigitecon kaj la influon al la tuta vivo de la civito, kiujn ili atingis en Nordorienta Francio, same kiel en Liono, Montpelier, Nimeso, ktp, aŭ en la libraj civitoj de Italio, Francio, Germanio, ktp. La verkisto konsideras tiun protekton kiel kialon de supereco, sed male ĝi estis kialo de malsupereco - Ĉar ti mem klare montras en diversaj partoj de sia libro, kiel enmiksigo de la impria POyO en Romo kaj de la regala POyO en Francio detruis kaj lamigis la vivon de la metiistaj gildoj.

APENDICO XI. La bazaro kaj la mezepoka civito

En libro pri la mezepoka civito (Markt und Stadt in ihrem rechtlichen Verhältnisse, Lepsius,

1896), Rietschel disvolvis la ideon, ke la origino de la mezepokaj gennanaj komunoj devas esti serCata en la bazaru. La loka bazaru, metita sub la protek- ton de iu episkopo, de iu monaĝejo aú de iu princo, arigis tutan logantaron de negocistoj kaj metiistoj, sed ne logantaron de terkulturistoj. La kutima divido de la urboj per sekcioj, radiantaj cirkaú la bazarplaco kaj logataj de profesiuloj de diversaj metioj, estas gia provo: tiuj sekcioj generale formis la Malnovan Urbon,

Apendicoj .

243

dum la Nova Urbo estis kampara vilago apart

nanta al la princo aQ al la rego. La du urboj estis regataj de malsimilaj legoj. Certe la bazaru ludis gravan rolon en la primitiva disvolvado de ciuj mezepokaj civitoj, kontribuante al la kreskado de la riceco de la civitanoj kaj donante ideon pri sendependeco; sed, kiel rimarkigis Carl Hegel - la bone konata verkinto de tre bona generala verko pri la mezepokaj gennanaj civitoj (Die Entstehung des deutschen Städtewesens, Lepsiko, 1898), la lego de la urbo ne estas la lego de la bazaru, kaj la konkludo de Hegel estas, ke la mezepoka civito hayas duoblan originon (kio konfirmas la opiniojn esprimitajn en tiu ci libro). Oni trovas en gi "du logantarojn vivantaj flankon ce flanko: unu kampara kaj la alia pure urba"; la kampara logantaro, kiu komence vivis sub la organizado de la Almende, aú vilaga komunumo, trovigas inkluzivita en la civito. Pri la negocistaj gildoj, la verko de Hennan van den Linden (Les Guildes marchandes dans les Pays-Bas au moen age, Gand, 1895, en la Recueil de Travaux publies par la Faculte de Philosophie et Lettres) meritas apartan menciono La verkinto rakontas la laúgradan disvolvadon de ilia politika POyO kaj la aútoritaton, kiun ili iom post iom akiris pri la industria loganta- ro, aparte pri la drapistoj, kaj li priskribas la ligan fonnitan de la metiistoj por kontraústari tiun kreskantan povon. La ideo, kiu estas disvolvita ci-supre, en la teksto, pri la apero de la negocis- ta gildo en malfrua periodo, kiu plej ofte respondas la disfalon de la libcroj de la civito, sajnas do esti konfinnita de la esploroj de H. van den Linden.

APENDICO XII. Organizoj por interhelpo en kelkaj vilagoj de nia tempo: Svisio, Nederio

La postvivajoj de la komunuma posedo alprenis en Svisio iujn interesajn formojn, pri kiuj d-ro Brupbacher bonvolis antaú nelonge min atentigi, sendante al mi la ci-sube menciitajn verkojn. La kantono de Zug enhavas du valojn, tiun de Argeri kaj la fundon de la valo de Zug. El dek "politikaj komunumoj", kiel ilin nomas d-ro K. RUttimann, konsistas tiu kantono; kaj "en ciuj tiuj politikaj komunumoj de la kantono de Zug, escepte de Menzigen, Neuheime kaj Risch - apud

private posedataj teroj,

244

P. Kropotkin. Interhelpo

konsiderindaj partoj de teritorio (kampoj kaj kelkaj arbokovritaj terenoj) apartenas al korporacioj de Allmend-oj, grandaj aŭ malgrandaj, kies membroj komune administras tiujn terojn. Tiuj unuigoj de AUmend-oj estas hodiaŭ konataj en la kantono de Zug per la nomo korporacioj En la politikaj komunumoj Obera rgeri, Unterargeri, Zug, Walchwil, Cham, Steinhausen kaj Hünenberg, estas po unu korporacio por ĉiu komunumo, sed estas entute kvin en komunumo Baar". La flsko taksas la bienojn de tiuj korporacioj - 6786000 frankoj. La statutoj de tiuj korporacioj agnoskas, ke la bienoj de la AUmend-oj estas "iHa komuna proprietajo, nevendebla, nedividebla kaj nehipotekebla". Membroj de_ tiuj "korporacioj" estas la malnovaj "familioj" de burĝeroj. Ĉiuj aliaj civitanoj de la komunumo, kiuj ne apartenas al tiuj familioj, ankaŭ ne apartenas al la korporacio. Krome, kelkaj familioj, de iuj komunumoj de la kantono de Zug estas burĝeroj de la vilaga komunumo de Zug. Antaŭe estis ankaŭ la klaso de la establitaj fremduloj (Beisassen) kiuj okupis mezan pozicion inter la burĝeroj kaj la ne-burĝeroj, sed nun tiu klaso ne plu ekzistas. Nur la burĝeroj posedas rajtojn pri la Allmend (aŭ korporaciajn rajtojn), kiuj varias laŭ sia amplekso kaj en kelkaj komunumoj koncemas la posedon de domo konstruita sur la komunuma tereno. Tiuj rajtoj, nomataj Gerechtigkeiten hodiaŭ povas esti acetataj, ec de fremduloj. La alveno de fremduloj tiel kaŭzis en la respubliko de Zug la saman fenomenon, kiun Miaskowski kaj Kovalevskij menciis en aliaj partoj de Svisio. Nur la idoj de la malnovaj familioj hayas rajtojn pri la komunuma havo (restinta ankoraŭ konsiderinda). La nunaj logantoj de ĉiu komunumo reprezentas "politikan komunumon", kiu, kiel tia, ne heredas la rajtojn de la malnova komunumo. Pri la maniero, kiel la komunumaj teroj estis dividitaj inter la logantoj en la fino de la XVIII -a jarcento, same kiel pri la malsimplaj fonnoj, kiuj rezultis de tio, oni trovas detalan priskribon en la verko de d-ro Karl Rittiman, Die Zugerischen AUmend Korporationen J en la Abhandlungen zum schweizerischen Recht J de prof. Max Gaiur, 2 kajeroj, Berno, 1904 (enhavas bibliografion pri la temo). Alia fresdata laboro donas

onegan ideon pri la malnova vilaga komunumo en la bema Juraso: la monografio de d-ro

Apendicoj

245

Hermann Rennefahrt, Die Allmend im Be17111r Jura, Breslau, 1905 (Untersuchungen zur Deutschen Staats- und Rechtsgeschichte, de D-ro Otto Oierke, kajero 74, p. 227, en- hayas bibliografion). En tiu laboro oni trovas bonegan prezenton de la rilatoj, kiuj ekzistas inter la granda sinjoro kaj la vilagaj komunumoj, same kiel la ekonomiajn regulojn validajn en tiuj lastaj; oni trovas en gi krome interese gan prezenton de la deci- doj faritaj dum la franca konkero por abolicii la vilagan komunumon kaj trodi al gi la dividon de siaj teroj, por ilin liveri, escepte de la arbaroj, al privata proprieto - kaj oni ek- scias ankaú la kompletan fiaskon de tiuj legoj. Alia interesa Earto de tiu verko montras, kiel la komunumoj de la bema Juraso sukcesis, dum la lastaj kvindek jaroj, profitigi siajn terojn kaj kreskigi ilian produktivecon, sen detroi la kolektivian proprieton (vidu p. 165-175). La monografio de d-ro Ed. Oraf, Die Auftheilung der Allmend in der Gemeinde Schaetz, Berno, 1890, rakontas la saman historion de la vilaga komunumo kaj de la troda divido de la teroj en la kantono de Lucerno. D-ro Bropbacher, kiu analizis tiujn gravajn verkojn en la svisa gazetaró, sendis al mi ankoraú la jenajn: Der Ursprung der Eidgenossenschaft aus der Mark-Genossenschaft de Karl Buk1i, Zuriko, 1891; la prelego de p-ro Karl Bucher, Die Allemende in irer wirtschalllichen und sozia/en bedeuntung, Berlino, 1902 (" SoziaJe Streitúaged", XII); kaj tiu de d-ro Martin Fassbender pri la sama temo (Lepsiko, 1905). Pri la nuna stato de la komunuma proprieto en Svisio, oni povas konsulti, interalie, la artikolon "Feldgemeinschaft" en la Handwarterbuch der schweizerichen VoJkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung, de d-ro Reichesberg, vol. 1, Ber- no, 1903. La raporto de la agrokultura komisiono de Nederio enhav

s multajn ekzemplojn de interhelpo, kaj mia amiko, M. Comelis- sen, bonvolis selekti por mi, en tiuj dikaj volumoj, la pecojn pri tiu temo (Ui komsten van het Onderzoek naar den Toestand van den Landbouw in Nederland, 2 coL, 1890). La kutimo uzi draSmasinon, pasantan en multaj bienoj, kiuj gin laúvice luprenas, estas tre disvastigita, kiel en preskaú ciuj aliaj landoj hodiaú. Sed oni ie kaj tie trovas komunumon, kiu posedas kolektivian draSmaSinon (vol. 1, XVIII, p. 31).

246

P. Kropotkin. Interhelpo

La farmistoj, kiuj ne hayas sufiean nombro n da Ccvaloj por plugi, prontas la cevalojn de siaj najbaroj. La kutimo vivteni komunuman virbovon aO vircevalon estas tre disvastigita. Kiam la vi lag o devas fari teraĵojn (en la distriktoj de la mala1taj teroj) por konstrui komunuman lemejon, aO por kon- stmi novan domon por iu ella kamparanoj, generalc estas kun- vokita bede. Same oni faras, se iu ella fannistoj devas translo- gigL La bede estas tre disvastigita kutimo, kaj neniu, Cu riCa aO malriCa, preterlasas tien iri kun sia cevalo kaj sia Caro. La komuna luado, fare de pluraj terlaboristoj, de herbcjo por gardi siajn bovinojn, okazas en pluraj regionoj de la landa; oni ankaO vidas la fanniston, kiu haYaS plugilon kaj cevalojn, plugi la teron por siaj salajrataj laboristoj (vol. 1, XXII, p. 18, ktp). Multegaj farigas la unuigoj de farmistoj por aceti semojn, por cksporti legomojn al Anglio, kíp. Same estas en Belgio. En 1896, sep jarojn post la fondo de la

kampanaj ligoj en la flandra parto de la lando, nur kvar jarojn post ilia enkonduko en la valonajn provincojn de Belgio, oni jam vidis 207 el tiuj gildoj, kun 10000 membroj (Annuaire de la Science Agronomique, vol. I (2), 1896, pp. 148 k 149).

Notoj

-

247

NOTOJ NOTOJ AL LA UNUA CAPITRO

1. Deveno de la specioj, c. 111. 2. Nineteenth Century, februaro 1888, p. 163. 3. Sen paroli pri verkistoj. antaŭtempaj de Darvino, kiel Toussenel, Fee kaj multaj aliaj, pluraj verkoj, enhavantaj frapantaj ekzemplojn pri reciproka helpo, sed en ceta rilato kun la antaŭa inteligento, estis aperintaj antaŭ tiu dato. Mi pavas citi tiun de Houzeau: Les facultés mentales des animaux, 3 vol., Bruselom 1877; Aus dem Geistesleben der Tiere, de Buchner, 3-a eldono en 1877 kaj Ueber das Seelenleben der Tiere, de Maximilian Pert, Leipzig, 1876; Espinas publikigis sian tre rimarkindan verkon Les Sociétés animales en 1877. En tiu ĉi verko li reliefigis la gravecon de la animalaj socioj por la konservado de la specioj kaj entreprenis tre interesan diskutadon pri la deveno de la socio, en realo la libro de Espinas enhavas tion, kio estis poste verkita pri la reciproka helpo kaj multajn aliajn bonojn. Kaj famen mi speciale mencias la paroladon de Kessler tial, ke tiu ĉi aŭtoro altigas la interhelpon ĝis la nivelo de lego multe pli grava por la progresiva evaluado de la lego de reciproka ludo. La samaj ideoj estis esprimitaj en la sekvanta jaro (aprilo 1881) de J. de Lanesson en parolado, publikigita en 1882 sub la titolo La loi pour l'existence et l'association pour la loi. Tre grava verko de C. C. Romanes Animal Intelligence aperis en 1882 kaj estis sekvita en la posta jaro de Mental evolution of the animals. Jam en 1870 Buchner publikigis alian tre rimarkindan verkon Ueber und Ueberleben in der Tierwelt, kies dua eldono, multe pli ampleksigita, aperis en 1885. Kiel oni vidas, la ideo estis en la aero. 4. Memoraroj (Trudy) de la Societo de natursciencistoj de 5.- Peterburgo, vol. XI, 1880. 5. Animal Intelligence, de George J. Romanes, p. 131. 6. Verkoj tiaj, kia Les Fourmis indigènes de Pièrre Huber, Genevo, 1861 (popola reproduktado Genevo 1810); Recherches sur les fourmis de la Suisse de Forel, Zuriko, 1874, kaj Harvesting Ants and Trapdoor Spiders, de J. T. Moggridge, Londono 1873 kaj 1874, devus esti en la manoj de ĉiuj geniuloj. Vidu ankaŭ Les Métamorphoses des insectes, de Blanchard, Parizo, 1874, la Souvenirs entomologiques de J. H. Fabre, 8 vol., Parizo 1879-1880, Etude des mœurs des formis de Ebrard, Genevo 1873-4, Ants, bees and wasps, de John Lubbock, kaj aliajn analogajn. 7. Recherches de Forel, pp. 243, 244, 279. La priskribo de tiuj moroj fare de Huber estas admirinda. Oni tie trovas ankaŭ kelkajn indikojn koncernantajn la

eblan devenon de la instinldo (popola eldono pp. 158-160). Vd Apendicon 11. 8. La agrikulturo de la formikoj estas tia m mirinda, ke dum longa tempo oni ne volis kredi pri gL La falda estas nun tiel bone pruvita de M. Moggridge, d-ro Lincecum, M. MacCokk kolonelo

248

P. Kropotkin. Interhelpo

Sykes kaj d-ro Jerdan ke dubo ne estas plu ebla. Vidu bonegan resuman, kiu montras tiujn faktojn evidentaj en la verko de J.Romanes. Vd ankaŭ na *Die Pflzgarten éiniger Sud-Amerikaníschen Ameísen*, de Alf. Moeller en la *Botaníshe Mífteilingen aus den Tropen*, de Schipper, VI, 1893. 9. Tiu dua principo ne estis tuj rekonita. La unuaj observantoj ofte paro lis pri regoj, reginoj, éefoj, kc.; sed de kiam Huber kaj Forel publikigis siajn detalzorgajn observojn, °ne estas plu eble dubi pri la amplekso de la libero lasita al la individua iniciato en oio farata de la formikoj, eé en iliaj militoj. 10. N.W. Bates, *The Naturalist on the river Amazons*, 11, p. 59 kaj sekvantaj. 11. Periodaj fenomenoj ella vivo de mamuloj, birdoj kaj rampuloj de Voroneja gubernio, de Sjevercov, Moskvo, 1885, en Irusa lingvo. 12. La

e des Anímaux, de Brehm, 111, 477. Ciuj citajoj estas faritaj lau la franca eldono. 13. Bates, p.151. 14. *Catalogue raisonne des oíseaux de la faune pontique en la vojagoj de Demidof* resumita de Brehm (111, 360). Dum iliaj migradoj la rabobirdoj ofte asociigas. Flugo, kiun vidis H.Seebohm, trafluganta Pireneojn, prezentis kuriozan aran de "ok milvoj, unu grua, kaj unu pilgria falko" (*Les Oíseaux de Síberie*, 1901, p. 4) 15. Max Perly, *Uber das Seelenleben der Thiere* (Leipzig, 1876), p. 87, 103. 16. *The Housesparrow*, de G.B.Gurney (Londono, 1885). 17. D-r Elliot Coues, *Birds of the Kerguelen Islands*, en la *Smíthsonian Miscellaneous Colectíons*, vol. XIII, n-ro 2, p. 11. 18. Brehm, IV, 567. 19. Jen kiel observanto el Novzelando, Sra T.W. Kirk, priskribas atakon de "senhontaj" pirgitoj kontraŭ umalfeliéa falko. Li iam audis tute strange nekutiman bruon kvazau éiuj birdetoj el la landa sin dediéus al granda kverelo. Rigardante éirkau si, li ekvidis grandan falkon (C. Gouldi, kadavrovorulo) sturmante de aro da pirgitoj. Ili furioze sin jetis impete sur gin po dUdekoj, de oiuj flankoj samtempe. La malfeliéa falko estis tute senpova. Fine proksimigante al vepro, gi impetis en gin, kaj tie sin kasis, dum la pirgitoj grupe kunvenis éirkau la vepro, daure audigante babiladaéon kaj sencesan bruadon" (Komuniko farita en la Instituto de Novzelando, Naturo, 10-an de oktobro 1891.) 20. Brehm, IV, p. 671 kaj sekvantaj.

NOTOJ AL LA DUA CAPITRO

1. Periodaj fenDmenoj, de Sjevercov (en la rusa lingvo), p. 251. 2. Seyfferlitz, citita de Brehm,

IV, 700. 3. The Arctic Voyages, de A.E. Nordenskjold, 1879, p. 135 Vidu ankau la bonegan priskribon de la insuloj de la Sankta Kilda fare

Notoj

249

de s-ro Dixon (citita de Seebohm), same kiel preskau ciujn librojn pri vojaĝoj en la arktaj regionoj. 4. Missanculo: fr. guignard, germ. Morinelle, lat. Endromias m orinellus, vario de la specio de karadrio (Noto de la trad.). 5. Vd Apendicon 111. 6. Elliot Coues, en Bulletin U.S. Geol SUIVey of Territories, IV, N 7, pp. 556, 579, ktp. Inter laroj (*Larus argentatus*) Polakov vidis en marco de Nordrusio, ke la regiono de nestoj de tre granda nombro el tiuj birdoj estis ciam gardata de unu masklo, kiu avertis la kolonion je proksimigo de danĝero. Tiaokaze ciuj birdoj alkuris, kaj atakis la malamikon kun granda vigleco. La femaloj, kiuj havis kvin au ses nestojn kunigitajn sur ĉiu teramaso de la marco, observis certan ardan por lasi siajn nestojn kaj iri al la sereado de nutraĵo. Junaj birdoj, kiuj estas absolute sen sirmo, kaj facile farigus predo de la rabistoj, estas neniam lasataj solaj (Famíliaj kutimoj inter akvaj birdoj, en la protokoloj de la zoologia sekcio de la Societo de Natursciencistoj de S. Peterburg, 17-a de decembro de 1874). 7. Brehm la patro, citita de A. Brehm, IV, 34 kaj sek. Vd ankau White, Natural history of Selborne, Letero XI. 8. Dr Coues: Birdoj de Dakota kaj Montana, en la Bulletin of the U.S. SUIVey of the Territories, IV, N 7. 9. Oni ofte diris, ke la plej dikaj birdoj iatoje transportas kelkajn el la plej malg, randaj kiam ili kune transflugas Mediteraneon, sed la takto restas dubinda. Aliflanke, estas certe, ke malgrandaj birdoj kunigas kun pli dikaj por la migradoj; la takto estis plurfoje notita, kaj fresdate konfirmita de L. Buxbaum en Raunhejm. U vidis plurajn arojn da grupoj kun alaudoj flugantaj meze kaj ambaufJanke de iliaj migraj kolonoj (*Der zoologische Garten*, 1886, p.133). 10. H. Seebohm kaj Ch. Dixon ambaŭ menciis tiun kutimon. 11. La fakto estas bone konata de ciuj esplorantaj natursciencistoj, kaj koncerne Anglion oni trovas plurajn ekzemplojn en la libro de Ch. Dixon, *Among the birds of Northern Shíres*. La fringoj alvenas antaŭ vintro en grandaj aroj, kaj proksimume samtempe, t.e. en novembro, alvenas aroj de montaj fringoj; la turdoj mauvis vizitas la samajn lokojn, u en grandaj similaj aroj", ktp, pp. 165, 166. 12. S. W. Baker, *Wild Beasts*, ktp, vol. 1, p. 316. 13. Tschudi. *Thierleben der Alpenwelt*, p. 316. 14. Houzeau, *Etudes*, 11, 463. 15. Pri iliaj porcasaj asocioj, Vd *Natural History of Ceylon*, de sir E. Tennant, citita en *Animal intelligence de Romanes*, p. 432. 16. Vd la leteron de Emil Huber en Uebe de BUchner. 17. Vd Apendicon IV. . 18. "Preria hundeto" estas popola noma de la *Cynomís*, kiu ja ne estas hundo, sed rongulo (Noto de la trad.). 19. Koncerne la lagostomon, estas interese rimarki, ke tiuj malgrandaj animaloj tiel eminente sociemaj vivas praktike kune en ĉiu vilago, sed ke dumnokte tutaj vilagoj vizitas unuj la aliajn. Tiel la sociemo etendigas al la tuta specio, ne nur al speciala socio, au al popolo, kiel ni vidis ce la formikoj. Kiam iu farmisto

250

P. Kropotkin. Interhelpo

detruas terneston de lagostomoj kaj supersutas ties logantojn sub teramaso, aliaj lagostomoj, diras Hudson, u venas de malproksime por elterigi tiujn, kiuj estas vive enterigitaj" (Ioc. cit. p. 311). Tia ci estas falda tre konata en la regiono de La Plata, kaj estis kontrofita de la autora. 20. Handbuch t;ir Jiiger und Jagdberechtigte, citita be Brehm, 11, 223. 21. Histoire Naturelle de Buffon. 22. Parolante pri cevaloj, estas rimarkinde, ke la zebra "kuagga", kiu neniam kunigas kun la zebra dauw, tamen vivas en bonegaj rilatoj ne nur kun la strutoj, kiuj estas tre bonaj gardostarantoj, sed ankaŭ kun gazeloj, samkiel kun pluraj specioj de antilopoj, kaj la gnuoj. Ni tiel havas kazon de antipatio inter la kuagga kaj la dauw, kiun oni ne pavas klarigi per ilia konkurado por sama nutraĵo. La fakto mem. ke la kuagga vivas en bonaj rilatoj kun remaculoj sin nutrantaj per la sama herbo, ekskluzivas tiun hipotezon, kaj probable estas éi tie ia neakordigeblo de karakteroj, kiel en la kazo de leporo kaj kuniklo. Cf. interalie na Sig Game Shooting de Clive Philips-Wolley (Sadmington LibralJ1, kiu enhavas bonegajn ekzemplojn de diversaj specioj kune vivantaj en Orienta Afriko. 23. Nia tunguza casisto, kiu estas baldau edzigonta, kaj konsekvence estis pelata de la deziro havigi al si tiom da feloj. kiom eble, rajde trakuradis la flankojn de la montetoj dum tutaj tagoj, sereante kapreolojn. Kiel rekompenco al siaj penoj, Ii ne sukcesis mortigi ec nur unu ciutage, kaj li estis bonega easisto. 24. Lau Samuel W. Becker, la elefantoj unuigas en grupoj pli multopaj 01 la ukunmetitaj familioj". "Mi ofte observis, Ii skribis. en la parto de Cejlono konata sub la noma Regiono de la Parko, spurojn de elefantoj en granda nombro, evidente faritaj de gravaj gregoj unuigantaj por efektivigi generalan retirigon de teritorio, kiun iIi konsideris kiel dangeran. " (Wild Seasts and their Ways, vol. 1, p. 102) 25. Same faras la porkoj atakataj de lupoj (Hudson, loc. cit.). 26. L 'Intelligence des animaux, de Romanes, p. 472. 27. Brehm, 1, 82; Descent ot Man, de Darwin, c. 11I. La ekspedicio de Kozlov en 1899-1990 devis teni similan batalon en la Nardo de Tibeto. 28. Estas tiom pli strange legi en jam menciita artikolo de Huxley la jenan parafrazon de fama frazo de Rousseau: "La unuaj homoj, kiuj anstataugis la reciprokan pacon al la reciproka milito - kiu ajn motivo devigis ilin al tiu progreso - kreis la socion 11 (Nineteenth Century, febr. 1888, p. 165) - la socio ne estas kreita de la hamo, gi ekzistas antau la forno. 29. Monografioj tiaj, kia la eapitro lila Muziko kaj la danco en la naturo" en la libro de Hudson: Naturalist on the La Plata kaj la verko de Carl Gross: Les Jeux des animaux jam jetis brilan lumon sur tiun instinkton, kiu estas absolute universala en la naturo. 30. Ne nur multa; animalaj specioj kutimas kunigi (ofte en unu preciza loko) por amuzigi kaj danci, sed lau la observoj de W. H. Hudson,

Notoj

éiuj mamuloj kaj birdoj (Uprobable ne estas esceptoj") ofte sin dediCas al serioj da distrajoj, kantoj, dancoj kaj e kzercoj pli maJpli organizitaj kaj akompanataj de bruoj kaj kantoj (p. 204). 31. Pri la fioroj de simioj vd na Brehm. 32. Heygarth, Bush Life in Australia, p. 58. 33. Se citi nur kelkajn ekzemplojn: vundita melo estis forportita de alia melo su bite alveninta. Oni vidis ratojn nutri paran de blindaj ratoj (Seelenleben der Thiere, p. 64 kaj sekvantaj). Brehm mem vidis du kornikojn nutrantajn en kavo de arbo trian vunditan kornikon; la vundo jam dauris plurajn semajnoj (Hausfreund, 1874, 715; Uebe, de BUchner, 203); M. Blyth vidis kornikojn en Hindio nutri du au tri el siaj blindaj kamaradoj, ktp. 34. Man and Seas!, p. 344. 35. L.H. Morgan, The American Seaver, 1868, p. 272; Descent of Man, é. IV. 36. Iu specio de hirundoj laUfame kauzis malkreskon de alia specio de hirundoj en Nordameriko; fresdata kresko en Skotio de la dika turdo (pissel-thrush) kauzis malkreskon de la kantanta turdo (song-thrush); en Europa la bruna rato anstatauis la nigran raton; en Rusia la malgranda blato forpelis de cie sian grandan samgenranon; kaj en Australia, la importita esamenanta abelo rapide ekstermas la malgrandan senpikilan abelon. Aliaj okazoj, sed rilataj al domaj bestoj, estas menciitaj en la antaŭa paragrafo. Sed A.R. Wallace, kiu rememorigas la samajn faktojn, rimarkas en notoj pri la skotaj turdoj: uTamen profesora A. Newton informas min, ke tiuj specioj ne malutilas en la maniero tie ci rakontita (DafWinism, p.34). Konceme la brunan rato n , oni scias, ke pro gias arnfibiaj kutimoj, gi kutime restas en la malaltaj partoj de niaj logejoj (profundaj keloj, kloakoj, ks.) samkiel sur la bordoj de kanaloj kaj riveroj; gi ankaŭ entreprenas malproksimajn migradojn en nenombreblaj aroj. Male la nigra rato preferas esti en niaj domoj mem, sub la plankoj kaj en la garbejoj. Tial gi estas multe pli en danĝero esti ekstermata de la hamo, kaj tial oni ne rajtas aserti, ke la nigra rato estas ekstermata de la bruna rato kaj ne de la hamo. 37. uSed oni pavas aserti, ke kiam pluraj tre parencaj specioj logas sur la sama teritorio, ni sendube devus trovi nun multajn interajn formojn. Lau mia teorio tiuj parencaj specioj devenas de la komuna prapatro, kaj dum la daŭro de la modifoj ciuj adaptigis al la vivkondicoj de sia propra regiono, kaj anstatauis kaj ekstermis la prapatran varion, samkiel ciujn interajn variojn inter sia estinta kaj nuna stato. n (Origin 01 Species, 6-a eld., p. 134, kaj pp. 137, 296, kaj la tuta paragrafo "Pri la estingado") 38. Lau s-ino Maria Pavlova, kiu faris specialan studon pri tiu temo, ili migris el Azio al Afriko, tie restadis kelkan tempon, kaj poste reiris en Azion. Cu tia duobla migrado estos au ne konfirmita, la fakto, ke la prapatroj de nia nuna cevalo iam vivis en Azio, en Afriko kaj en Ameriko, estas nediskuteble pruvita. 39. The Naturalist on the river Amazons, 11, 85, 95. 40. D-r. B. Altum, Waldbesch digungen durch Thiere und Gegenmi"el (Berlin 1889, p. 207 kaj sekvantaj).

252

P. Kropotkin. Interhelpo

41. Dr. Altum, sama verko, p. 13 kaj p. 14. 42. A. Becker, en la Bulletin de la Société des Naturalistes de Moscou, 1889, p. 625. 43. Vd Apendicon V. 44. Russkaya Mysl, sept. 1888: lila teorio pri la bonfarado de la lukto por la vivo, antaŭparolo al diversaj pritraktoj pri botaniko, zoologio kaj homa vivo", de Maljuna Transformisto. 45. "Unu el la plej oftaj organizoj de la

natura selektado estas la adaptigo de kelkaj individuoj el iu donita specio al iom malsimila vivmaniero, kio igas ilin taugaj por okupi novan lokon en la naturo". (Origin of the Species, p. 146 - en aliaj terminoj: eviti la konkuradon). 46. Vd Apendicon VI.

NOTOJ AL LA TRIA CAPITRO

1. The Descent of Man, fino de la II-a Kapitro, p.63 k 64 de la 2-a eldono. 2. Kelkaj antropologoj, kiuj tute aligas al la ĉi-supre prezentitaj tezoj pri la hamo, faje akceptas la idean, ke la simioj vivantaj en poligamiaj familioj, sub la gvidado de "fortika kaj jaluza masklo". Mi ne scias, ĝis kia grado. tiu aserto estas bazita sur konkludigaj observoj. Sed la parto de la Libro de la Bestoj de Brehm, al kiu oni faje referencas, apenau povas esti rigardata kiel konkludanta al tiu direkto. Ĝi situas en la ĝenerala priskribo de la simioj; sed liaj pli detalaj priskriboj de la apartaj sp

cioj ĝin ne konfirmas r au ĝin kontraudiras. Ec en tia... kio koncernas cerkopitekojn, Brehm asertas, ke 11m preskaŭ ĉiam vivas en grupoj kaj tre malofte en familioj." (franca eldono, p.59). Koncerne la aliajn speciojn, la granda nombro da individuoj konstituantaj ĉion en iliaj grupoj , kiuj ĉiam ampleksas multajn masklojn, igas la poligamian familion pli 01 dubinda. Kompreneble necesas pli vastaj observoj. 3. Lubbock, Prehistoric Times, 5-a eldono, 1890. 4. Tiu amplekso de la glacia tavolo estas hodiaŭ agnoskita de la plejmulto de la geologoj, kiuj studis speciale la glacialan epokon. La rusa geologia instituto jam aligis al tiu opinio pri Rusia, kaj la plejmulto de la germanaj fakuloj ĝin defendas pri Germanio. Kiam la francaj geologoj pli atente studos la glaciajn deponaĵojn, ili certe agnoskos, ke preskaŭ la tuta centra altebenajo de Francia estis kovrita de glacio. 5. Prehistoric Times, pp. 232 k 242. 6. Antaŭ al la sama kategorio apartenas la restaĵoj el la kuirado akumulitaj antaŭ neolitika loĝejo en fendo de roko en Hastings, kaj esploritaj de s-ro Lewis Abbott. Ili rimarkindas ankaŭ per tia, ke oni trovas en ili nenium silikon, kiu povus esti konsiderata kiel militarmilo. 7. Bachofen, Das Mufferrecht, Stuttgart, 1861. Lewis H. Morgan, Ancient Society, or Researches in the Lines of Human Progress

Notoj

253

from Savages through Barbarism to Civilization, New York, 1877; J.F. Mac Lennon, Studies in Ancient History, unua serio, nava eldono, 1886, 2-a serio, 1896; L. Fison k A.W. Howitt, Kamilario and Kurnai, Melbourne. Tiuj kvar verkistoj - kiel bonege rimarkis Giraud Teulon - elirante el malsamaj faktoj kaj malsamaj ĝeneralaj ideoj, kaj sekvante malsamajn metodojn, alvenis al la sama konkludo. Ni suldas al Bachofen la konon de la patrino familia kaj de la patrino heredo; al Morgan la malajan kaj turanan sistemon de parenceco kaj tre sagacan skizon

de la eefaj fazoj de la homa evoluo; al MacLennan la legan de ekzogeneco; kaj al Fison kaj Howitt la grandajn liniojn au la skemon de la geedzaj socioj en Australia. Ciuj kvar alvenas al la sama falda de la triba origino de la familia. Kiam Bachofen unue atentigas pri la patrina familia, en sia epokfara verko, kaj kiam Morgan priskribis fa organizadon per klanoj - ambau kunagnoskante la preskau generalan amplekson de tiuj organiformoj kaj asertante, ke la legoj pri geedzigo estis la bazo mem de fa sekvaj progresoj de la homa evoluo - oni akuzas ilin pri traigo. Tamen plej atentaj esploroj faritaj poste de grupo de historiistoj de la malnova juro pruvis, ke eiuaj homaj rasoj montras spurojn de analogaj fazoj de disvolvado de geedzaj . kutimoj tiaj, kiajn ni vidas nun ee kelkaj sovaguloj. Vidu la verkojn de Post, Dargun, Kovalevskij, Lubbock kaj iliaj multaj daurigantoj: Lippert, Mucke, ktp. 8. Vidu Apendicon VII. 9. Pri la Semidoj kaj Arjanoj, vidu aparte na lila primitiva lego'} (ruslingve) de profesora Maxim Kovalevskij, Moskvo 1886 k 1887; ankaŭ la konferencojn, kiujn li faris en Stokholmo kaj kiuj estis publikigitaj en la franca (Tableau des origines de la famílie et de la propriété, Stokholmo 1890), iĵi estis admirinda analizo de tiu tuta demando. Komparu ankaŭ kun A. Post, Die Geschlechts-genossenschaft der Urzeit, Oldenburg, 1875. 10. Maleblus ei-tie diskuti pri la origino de la limigoj al la geedzigo. Oni permesu al mi nur rimarkigi, ke divido en grupoj, similaj al la Havajanoj de Morgan, ekzistas inter la birdoj: la novaj kovitaroj vivas dise de siaj gepatroj. Simila divido versajne retrovigus ankaŭ ee kelkaj mamuloj. La malpermeso de geedzigo inter gefratoj tre verŝejne venis ne de spekulativoj pri la misefikoj de samsangeco, ear tiuj spekulativoj ne sajnas tute probablaj, sed por eviti la tro facilan fruecon de tiaj geedzigoj. Pro streea kunlogado tia limigo estis nepre necesa. Mi devas rimarkigi ankaŭ, ke ekzamenante la originan de novaj kutimoj, ni devas memori, ke la sovaguloj, kiel ni, hayas siajn Ĥpensistojn" kaj siajn klerulojn - soreistojn, ku racistoj n , profetojn, ktp, kies konoj kaj ideoj antaŭas tiujn de la homamasoj. Per siaj sekretaj asocioj (ankaŭ tiu trajto estas preskau universala), iĵi certe kapablas potence influi kaj trudi kutimojn, kies utilecon eble ankoraŭ ne agnoskis la plejmulto de la tribo. 11. Kolonelo Collins en la Researches in South Africa, ee Philips, Londono, 1828. Citita de Waitz 11, 334.

254

P. Kropotkin. Interhelpo

12. Uchtenstein. Reisen in Si/dlchen Ahica, 11. pp. 92. fJl, Berlino. 1811. 13. Waitz, Anthropologie der Naturvölker, 11. p. 335 kaj sekvantaj. Vidu ankaŭ na Fritsch. Die Eingeborenen Africa's, Breslau. 1872. p. 386 kaj sekvantaj; kaj Drei Jahre in S d Afdea. Ankaŭ W. Block, A Brief Account of Bushmen Folklore, Capetown. 1875. 14. Elisée Reclus. Geographie universelle, XIII. 15. P. Kolben. The present State of the Cape of Good Hope, elgermanigita de s;ro Medley. Londono. 1731. vol. I. pp. 59, 71. 333. 336. ktp. 16. Cititaj en la Anthropologie de Waitz. 11. p.335 kaj sekvantaj. 17. La indigenoj. kiuj vivas norde de Sidnejo kaj paro las kamilaroje, estas pli bone studitaj lau tiu aspekto en la bonega verko de Lorimer Fison kaj A. W. Howitt Further Note of the Australian Class System. en la Journal of the Anthropological Institute, 1889, vol. XVIII, p. 31. kie la verkonto montras la grandan vastecon

de la sama organizado en Australia. 18. The Folklore, Manners, etc... of Australian Aborigenes, Adelajdo. 1879. p. 11. 19. Grey. Journal of two Expeditions of Discovery in North, West and Western Australia, Londono. 1841. vol. 11. pp. 237. 298. 20. Bulletin de la Société d'Anthropologie, 1888, vol. XI, p. 652. Mi resumas la respondojn. 21. Sama Bulletin, 1888. vol. XI. p. 386. 22. La sama estas praktikata de la papuoj de Kaiman Bay. kiuj tre famas pro sia honesteco: IINeniam okazas. ke papuo estus malfidela je sia promesa. diras Finsch en Neuguinea und seine Bewohner, Bremeno. 1865. p. 829. 23./zvestija de la Geografia Societo de Rusia. 1880. p. 161 kaj sekvantaj. Malmultaj vojaĝlibroj enhavas pli bonan skizon de la detaletoj de la ciutaga vivo de la sovaĝuloj. 01 tiuj noteroj de Mikluño-Maklaj. 24. L.F. Martial, Mission scientifique au cap Horn, Parizo. 1883. vol. I. p. 183-201. 25. Expédition a l'est du Groenland, de Kapitano Holm. 26. En Australia oni vidis tutajn klanajn intersangi siajn edzinojn por ekzorci plagon (Post. Studien zur Entwicklungsgeschichte des Familien rechts, 1890, p. 342). Pli granda frateco. jen ilia specifeco kontraŭ la plagoj. 27. D-ro H. Rinc. The Eskimo Tribes, p. 26 (Medeelelser om Groenland, vol. XI. 1887). 28. D-ro Rink, loc. cit. p. 24. Europanoj edukitaj je la respekto de la romia juro malofte kapablas kompreni la forton de la autoritato de la tribo: 11 Fakte. - skribas d-ro Rink. - ne estas escepto. sed ja regulo. ke la blankuloj. kiuj restis dek au dudek jarojn inter la eskimoj. revenas hejmen nenion eksciinte pri la tradiciaj ideoj. kiuj formas la bazon de la socia stato de la indigenoj. La blankulo. cu misiisto cu negocisto. dogme kaj obstine opinias, ke la plej vulgara Europano superas la plej elstaran indigenon" - The Eskimo Tribes, p. 31. 29. Dall. Alaska and its Resources, Cambridge. U.S.. 1870.

Notoj

255

30. Tion vidis Dall en la teritorio de Alasko, Jacobs en Ignitok proksime de la Beringa markolo; Gilbert Sproat mencias la saman fakton ee la Indianoj de Vankuvero. D-ro Rink, kiu priskribas la periodajn ekspoziciojn, kiujn ni jus menciis, aldonas: "La efa uzo de la amasigado de rieaĵoj estas la perioda disdonado". Li mencias ankaŭ (Ioc. cito p. 31) lila detruadon de havaĵoj por la sama celo". (Cele al konservado de egaleco) . 31. Vidu Apendicon VIII. 32. Veniaminov, Memuaroj pri la distrikto de Unalaskaka (ruslingve) 3 vol., Sankt-Peterburgo, 1840. Dall anglalingva donis citaĵojn de tiuj memuaroj en Alasko. Sama priskribo de la moralo de aŭstralianoj trovigas en Nature, XIII, p.639. 33. Tute interese estas rimarki, ke pluraj verkistoj (Mideendorff, Schrenk, o. Finsch) priskribis la ostjakojn kaj la samojedojn per preskau samaj vortoj: "Ee kiam ili estas ebriaj, iliaj kvereloj estas sensignifaj", "Dum cent jaroj unu murdo estis farita en la tundro", "Iliaj infanoj neniam interbatigas", "Oni pavas lasi iom ajn dum jaroj en la tundro, ee nutraĵojn au alkoholajojn, neniu tion tusas". Kaj tiel plu. Gilbert Spoot "neniam eestis batalojn inter du indigenoj ne drinkintaj" ee la indianoj aht de la insulo de Vankuvero. lila kvereloj estas maloftaj ankaŭ inter la infanoj" (Rink, loc. cit.) kaj tiel plu. 34. GIII, citita en la Anthropologie de Gerland kaj Waitz, V, 641. Vidu ankaŭ pp. 636-640, kie estas cititaj multaj faktoj pri gepatra amo kaj fila amo. 35. Elie Reclus, Les Primitifs, Parizo, 1885. 36. Gerland, loc.

cit., V, 636. 37. Erskine, citita en la *Anthropologie de Gerland kaj Waitz*, V, 640. 38. W. T. Pritchard, *Polynesian Reminiscences*, Londono, 1866, p. 363. 39. Rimarkindas ke, en kazo de mortverdiko, neniu volas sargi sin per la tasko de ekzekutisto. Ciu jetas sian stonon, au donas sian frapon per la hakilo, zorge evitante mortige frapi. En pli posta epoko, la pastro frapas la viktimon per sankta traneylo. Ankoraŭ poste, estas la reĝo, gis la civilizacio inventas la salajratan ekzekutiston. Vidu pri tiu temo la profundajn rimarkojn de Bastian en *Der Mensch in der Geschichte*, 111, *Die Blutrache*, p. 136. Restajo de tiu tre malnova kutimo, diras al mi profesora E. Nys, postvivis gis hodiaŭ ee la armeaj ekzekutoj. Gis la mezo de la XIX-a jarcento oni kutimis sargi la pafilojn de dekdu soldatoj, elektitaj por pafi al la kondamnito, per dekunu kartoeoj kun kugloj kaj unu kartoeo sen kuglo. Car la soldatoj ne sciis, kiu el ili havis tiun lastan, eiu povis konsoli sian konsciencon pensante, ke li ne estas mortiginto. 40. En Afriko, kaj ankau en aliaj lokoj, estas tre devastigita kutimo ke, se estis tarita stelo, la najbara klano devas redoni egalvalorajon de la stelitaĵo, kaj poste mem malkovri la stelinton. A. H. Post. *Afrikanische Jurisprudenz*, Lepsiko, 1887, vol. 1, p. 77.

256

P. Kropotkin. Interhelpo

41. Vidu na *Modernaj kutimoj kaj la malnova lego (ruslingve)* de profesora Maxim Kovalevskij, Moskvo, o 1886, vol. 11, kiu entenas gravajn konsiderojn pri tiu temo. 42. Vidu na Carl Bock, *The Head-Hunters of Borneo*, Londono, 1881. Tamen sir Hugh Law, kiu dum longa tempo estis guberniestro de Borneo, diras al mi, ke la "kapéasado" priskribita en tiu libro estis troigita. Li paro las male pli la dajakoj per vortoj tute similaj al tiuj de Ida Pfeiffer. Mi pavas aldoni, ke Mony Kingsley, en sia libro pri okcidenta Afriko, uzas same simpatiajn vortojn pri la fanoj, kiuj estis prezentitaj antaue kiel la plej "teruraj kanibaloj". 43. Ida Pfeiffer, *Meine zweite Weltreise*, Vieno, 1856, vol. 1, p. 116 kaj sekvantaj. Vidu ankau na Mullerkaj *Temminh, Dutch Possessions in Arehipelagie India*, citita de Elisee Reclus, en la *Géographie universelle*, XIII. 44. *Deseent of Man*, dua eldono, pp. 63 kaj 64. 45. Vidu na *Menseh in der Geschichte*, de Bastian, 11I, p. 7. 46. Mikluño-Maklaj, loc. cit. Sama kutimo ee la hotentotoj kaj ee la kafroj ekzistas, laudire, gis hodiaŭ.

NOTOJ AL LA KVARA CAPITRO

1. Oni renkontas en centra, okcidenta kaj suda Azio nenombreblajn spurojn de hodiaŭ malaperintaj lagoj de la postpliocena periodo. Aliflanke, konkoj el la samaj specioj. kiel tiuj, kiuj hodiaŭ vivas en la Kaspia maro, estas devastigitaj sur la grunda surfaco oriente de tiu maro, gis la mezo de la voĵo al la lago Aralo; oni trovas ilin en la fresadataj deponaĵoj direkte al la nardo

gis Kazano, kaj spuroj de golfoj dependantaj de la Kaspia maro, kiujn oni iam supozis malnovaj fluejoj de Amura, trasulkas la turkmenan teritorion. Ni nature devas kalkuli la nur porternajn kaj periodajn oscilojn Sed krom tiuj, okulfrapa estas la progresiva sekigado kaj gi efektivas kun neatendita rapideco. Eé en relative malsekaj partoj de Sudokcidenta Siberio, la serio de kredindaj tabeloj, publikigitaj de Jadrincev, montras, ke vilagoj estis konstruitaj sur tia, kio estis antaŭ okdek jaroj la fundo de iu lago de la Cani-grupo; dum aliaj lagoj de la sama grupo, kiuj kovris centojn da kvadratkilometroj antaŭ proksimume kvindek jaroj nun estas simplaj maréoj. Mallonge, la sekigo de nordokcidenta Azio J sekvas procezon, kies etapojn ni povas kalkuli per jarcentoj, anstataŭ uzi la kutimajn geologiajn tempunuojn. 2. Tutaj civilizoj tiel malaperis, kiel nun pruvis la rimarkindaj malkovroj faritaj en Mongolio sur Orño, en la kavigo de Lukéun, en la dezertoj de Takla-maklan, éirkau Lob-nor, ktp (Laboroj de Jadrincev, Dmitri Clements, Sven Hedin, Kozlov, ktp). :- 3. La motivoj, kial mi konformigas pri tia al la opinioj de Nasse, Kovalevskij kaj Vinogradov (por noti nur la modemajn fakulojn) kaj ne al tiuj de s-ro Seebohm (s-ro Demman povas esti citita nur por

Notoj

257

memoro) ne estas nur la profunda scienco kaj opinia kongruenco de tiuj tri verkistoj, sed ankaŭ ilia perfekta kono de la vilaga komunumo laŭ éiuj gijaj formoj, en Anglio kaj en aliaj lokoj - manko de tia kono multe sentebblas en la cetero rimarkinda verko de s-ro Seebohm. La sama observo ée pli aplikeblas al la tiom elegantaj verkoj de Fustel de Coulanges, kies pasiaj opinioj kaj interpretoj de la malnovaj tekstoj estas nur propraj. 4. La verkoj pri la vilaga komunumo estas tiom multaj, ke oni povas citi nur kelkajn. La verkoj de sir Henry Maine, de Seebohm kaj Walter (Das alte Wallis, Bonno, 1859) estas popolaj kaj bone konataj informfontoj pri Skotlando, Irlanda kaj Kimrio. Pri Francia, P. Viollet, Précis de l'histoire du droit français: droit privé, 1886, kaj pluraj monografioj en la biblioteko de la lernejo de Cartoj; Babeau, Le Village sous l'ancien régime (la mir en la XVIII-a jarcento), 3-a eldono, 1887; Bonoe mere, Doniol, ktp. Pri Italia kaj Skandinavio la éefaj verkoj estas menciitaj en la libro de Laveleye, Propriété Primitive, germanigita de K. Bucher. Pri la finnoj Rejn, Forelasmíngar, 1, 16; Koskinen, Annísche Geschichte, 1874 kaj diversaj monografioj. Pri la popoloj de Utovio kaj Kurlando profesora Lucickij en Sevemyj Vestnik, 1891. Pri la teuronoj, krom la bone konataj verkoj de Maurer, Sohm (Altdeutsche Reichs und Gerichts-Verfassung), Dahn (Urzeit, Vólker wanderung, Longobardische Studien), Janssen, Wilhelm Arnold, ktp. Pri Hindio, krom H. Maine kaj aliaj verkoj, kiujn oni citas, sir John Pher, Aryan village. Pri Rusia kaj la sudaj slavo, vidu Kavelin, Postnikov, Sokolovskij, Kovalevskij, Efimenko, Ivanicev, Klaus, ktp (ampleksa bibliografia indekso, gis 1880, en la Sbornik svedenii ob obschinje de la Rusa Geog. Soc.). Pri la generalaj konkludoj, krom. Propriété primitive de Laveleye! vidu na Morgan, Ancient Society, Uppert, KuHurgeschichte, Post, Dargun, ktp. Vidu ankaŭ la konferencojn de s-ro Kovalevskij (Tableau des origines et de l'évolution de la famille et de la propriété) Stokholmo, 1890). Multaj fakaj

monografioj povas esti menciitaj; oni povas trovi iliajn titolojn en la bonegaj listoj donitaj de P. Viollet en Droit privé kaj Droit public. Pri la aliaj popoloj vidu la postajn notojn. 5. Pluraj aŭtoritatoj emas konsideri la komponitan familion kiel mezan staton inter la klano kaj la vilaga komunumo, kaj ne estas dubo, ke en multaj kazoj la vilagaj komunumoj devenis el la nedividitaj familioj. Tamen mi konsideras la komponitan familion kiel kompleksan fakton. Ni trovas ĝin interne de la gentoj; aliflanke ni ne povas aserti, ke la komponita familio ekzistas en tiu periodo de la historio sen aparteni ĉu al iu gento, ĉu al iu vilaga komunumo, ĉu al iu Gau. Mi opinias, ke la unuaj vilagaj komunumoj aperis malrapide, sed rekte el la gentoj, kaj konsistis, laŭ la rasoj aŭ laŭ la lokaj cirkonstancoj, ĉu el pluraj komponitaj familioj, ĉu el simplaj familioj kaj komponitaj familioj, ĉu laste (aparte en novaj establaĵoj) nur el simplaj familioj. Se tiu vidmaniero estas prava, oni ne rajtas starigi la serion: gentoj, komponitaj familioj, vilaga komunumo - ĉar la dua elemento de

258

P. Kropotkin. Interhelpo

la serio ne havas la saman etnologian valoron, kiel la du aliaj - vidu Apendicon IX. s. Stobbe, B

itriige zur Geschichte des deutschen Rechtes, p. 52. 7. En la unua barbara periodo oni renkontas iujn spurojn de individua grunda proprieto nur ĉe la popoloj, kiuj (kiaj la batavoj kaj la frankoj en Gaulio) estis dum iu tempo influataj de la imperia Romo. Vidu na Inama-Sternegg: Die Ausbildung der grossen Grundherrschaften in Deutschland, V, 1878. Vidu ankaŭ na Besseler, Neubruch nach dem alteren deutschen Recht, pp. 11-12, citita de Kovalevskij, Moderna kutimo kaj malnova lego, Moskvo, 1886, 1, 134. 8. Mir = universo, mondo. 9. Maurer, Markgenossenschaft, Lomtrecht, Wirthschaft und Recht der Franken zur Zeit der Volksrechte, en Histor. Taschenbuch, 1883; Seebohm, The English Village Community, Cap. VI, VII kaj IX. 10. Letourneau, en la Bulletin de la Societe d'Anthropologie, 1888, vol. XI, p. 476. 11. Walter, Das Alte Wallis, p. 323; Dm. Bakradze kaj M. Khoudadov (ruslingve), Zapiski de la geografia societo de Kaukazio, volumo XIV, parto I. 12. Vancraft, Native Races, Waitz Anthropologie, 111, 423; Montrosier, en la Bulletin de la Société d'Anthropologie, 1870; Post, Studien, ktp. 13. Iomaj verkoj, de Ory, Luro, Laudes kaj Sylvestre pri la vilaga komunumo en Anamo, analizitaj de s-ro Jabbe-Duval en la Nouvelle Revue historique de droit français et étranger, oktobro kaj decembro de 1896, montras, ke la komunumo havis en tiu lando la saman formon, kiel en Germanio aŭ en Rusio. Bonan studon de la vilaga komunumo en Peruo, antaŭ la establado de la potenco de la inkaoj, publikigis Heinrich Cunow, (Die Soziale Verfassung des Inka Reiches, Stuttgart, 1896). La komuna posedado de la tero kaj la komuna kultivado estas priskribitaj en tiu verko. 14. Kovalevskij, La moderna kutimo kaj la malnova lego, 1, 115. 15. Palfrey, History of New England, 11, 13; citita en Village Communities, de Maine, Novjorko, 1876, p. 201. 16. Königswarter, Etudes sur le développement des sociétés humaines, Parizo, 1850. 17. Tia estas almenaŭ la lego de la kalmukoj, kies kutimjuro montras la plej grandan similecon kun la legoj de

la teutonoj, de la malnovaj slavoj, ktp. 18. Tiu kutimo ankoraŭ validas ĝe multaj triboj afrikaj kaj aliaj. 19. Village Communities, pp. 65-68 k 199. 20. Maurer, (Geschichte der Markverfassung,

29, 97) estas tute kategoria pri tiu temo. Uasertas, ke "ĉiuj membroj de la komunumo, ..., la laikaj feŭdestroj same kiel la klerikaro, ofte ankaŭ la partaj kun-proprietoj (Markberechtigte) kaj ĉe eksteruloj de la Mark (komunumo) estis submetitaj al ĝia ĵuga rajto" (p. 312). Tiu koncepto restis loke valida ĝis la 19-a jarcento. 21. Königswarter, loc. cit., p. 50.

Notoj

259

22. Königswarter montris, ke la feŭde devenis de la ofero, kiun oni devis doni por paciĝi la paŭlojn. Poste oni ĝin pagis al la komunumo pro ateneo kontraŭ la paco; kaj ankoraŭ poste al la ĵugisto, al la reĝo aŭ al la feŭdestro, kiam ili estis alproprigitaj al si la rajtojn de la komunumo. 23. Post, Bausteine kaj Afrikanische Jurisprudenz, Oldenburg, 1887, vol. 1, pp. 64 kaj sekvantaj; Kovalevsky, loc. Cit., 11, 164-189. 24. o. Miller kaj M. Kovalevsky, En la "Montaraj Komunumoj de Kabardio, en Vestnik Evropy, aprilo 1884. Ĉe la Salisevenoj de la stepo de Mugano, la sangaj kvereloj ĉiam finiĝas per geedzigo inter ambau kontraŭaj flankoj. Markov, en apendico de la Zapiski de la geografia Societo de Kaukazio, XIX, " 21). 25. Post, en Afrikanische Jurisprudenz, citas serionde faktoj montratan la konceptojn pri justico enradikigitajn ĉe la afrikaj barbaroj. Oni alvenas al la samaj konkludoj post sia serioza ekzamenado de la komuna ĵuro ĉe la barbaroj. 26. Vidu la bonegan ĉapitron: Le droit de la vieille Irlande (kaj ankaŭ Le Haut-NordJ en la Eludes de droit international et de droit politique, de profesora E. Nys, Bruselo, 1896. 27. Enkonduko. 28. Dasalte Wallis, pp. 343-350. 29. Majnov, Skizo de la ĵusticaj praktikoj de la Mordovanoj en la etnografiaj Zapiski de la rusa geografia societo. 30. Henry Maine, International Law, Londono, 1888, pp. 11-13; E. Nys, Les origines du droit international, Bruselo, 1894. 31. Rusa historiisto, profesora Siapov, de Kazano, kiu estis ekzilita en Siberion en 1862, donis bonan priskribon de iliaj institucioj en Izvestia de la geografia Societo de orienta Siberio. 32. Sir Henry Maine, Village Communities, N ovjorka, 1876, pp. 193-196. 33. Nazarov, La teritorio de la Nordo de Usurio (ruslingve), Sankt- Peterburgo, 1887, p. 65. 34. Haniteau kaj Letourneux La Kabylie, 3 vol. Parizo, 1883. 35. Kiam oni kunvokas ĉhelponn, oni devas doni mangon al la gastoj. Unu el miaj amikoj el Kaukazio diras al mi ke, en Kartvelio, kiam malriĉulo bezonas "ĉhelponn, li pruntas de riĉulo unu Safon aŭ du por pretigi la mangon, kaj la membroj de la komunumo alportas, krom sia propra laboro, tiom da provizoj, kiom li bezonas por pagi sian suldon. Simila kutimo ekzistas ĉe la mordovoj. 36. Hanoteau kaj Letourneux, La Kabylie, 11, 58. La sama respekto al la fremduloj estas la regulo ĉe la Mongoloj. Mongolo, kiu rifuzis sian hejmon al fremdulo, devas tute pagi la "prezon de la sango n se la fremdulo suferis pro tiu kaŭzo. Bastian, der Mensch in der Geschichte, 111, 32. 37. N. Audadov, Notoj pri la flevsuroj, en Zapiski de la geografia Societo de Kaukazio, XIV, Tifliso, " 1890, p. 68. Ili ankaŭ ĵuris ne edzinigi knabinojn naskitajn interne de ilia unuigo; tia montras strangan

revenon al la malnovaj reguloj de la gento.

260

P. Kropotkin. Interhelpo

38. Dm. Bakradze, Notoj pri la distrikto de Zakataly en la samaj Zapiski, XIV, 1, p. 264. La "komunaj skipoj" por la plugado estas tiom oftaj ée la Lezghinoj, kiom ée la Osetoj. 39. Vidu Post, Afrikanische Hurisprudenz, Oldenburg, 1887; Munziger, Ueber das Recht und Siffen der Boges, Winterthur, 1859; Casalis, Les Basoutos, Parizo, 1859; Maclean, Kafir Laws and Customs, Mount Cok, 1858, ktp. 40. Waitz, 11I, 423 kaj sekvantaj. 41. Post, Studien zur Entwicklungsgeschichte des Familien-Rechts, Oldenburg, 1889, p. 270 kaj sekvantaj. 42. Powel, Annual Report of the Bureau of Ethnography, Vasingtono, 1881, citita en la Studíen de Post, p. 290. Bastian, Inselgruppen in Oceanien, 1883, p. 88. 43. De Stuers, citita de Weitz, V, 141.

NOTOJ AL LA KVINA CAPITRO

1. W. Arnold, en Wanderungen und Ansíedelungen der deutschen sta mme, p. 431, asertas, ke la duono de la hodiau plugeblaj teroj en centra Germanio kredeble estis kulturebligataj inter la VI-a kaj la IX-a jarcentoj. Nitzsch (Geschíchte des deutschen Volkes, Lepsiko, 1883, vol. 1) samopinias. 2. Leo k Botta, Histoíre d'Italie, franca eldono, 1844, v. 1, p. 37. 3. La sumo pagenda pro la stelo de nura tranéilo estis 15 "solidi" kaj por la ferajoj de muelejo 45 "solidi" (vidu pri tiu temo na Lamprecht, Wirthschaft und Recht der Franken, en Raumer, Hístorisches Taschenbuch, 1883, p. 52). Lau la rejnborde lego, la spado, la lanco au la fera armajo de militisto atingis la valoran de almenau 25 bovinoj, au dujara laboro de libera viro. Nura kiraso estis taksita lau la lego je 36 mezuroj da tritiko. 4. La éefa riéajo de la estroj dum longa tempo konsistis el personaj bienoj logataj, parte de malliberaj sklavo, sed ankaŭ de liberuloj allogitaj al establado per la jus priskribita maniero. Pri la origino de la proprieto vidu na Inama Stemegg, Díe Ausbildung der grossen Grundherrschaften ín Deutschland en Forschungen de Schmoller, vol. 1, 1878; F. Dahn, Urgeschichte der germanischen und romanischen V Iker, Berlina, 1881; Maurer, Dorfverfassung, Guizot, Essais sur l'hístoire de France; Maine, Village Community; Botta, Histoire d'ItaOe, Seebohm, Vinogradov, J. R. Green, ktp. 5. Vidu sir Henry Maine, International Law, Londono, 1888. 6. Ancient Laws of Ireland, Enkonduko; E. Nys, Etudes de droit internatíonal, v. 1, 1896, pp. 86 kaj sekvantaj. Ce la osetoj la arbitraciantoj de tri el la plej malnovaj vilagoj guas apartan reputacion (M. Kovalevskij, Modernaj kutimoj kaj malnovaj legoj, Moskvo, 1886, 11, 217, ruslingve). 7. Oni rajtas pensi, ke tiu koncepto (kiu ligigas al la koncepto de la "tanistry") ludis gravan rolon en la vivo de tiu epoko; sed ankoraŭ ne estis faritaj esploroj al tiu direkto.

8. Estas eksplicite deklarite en la carta de Saint-Buentin el la jaro 1032, ke la elacetmono de domoj kondamnitaj al malkonstruo pro krimo devas esti destinita al la muroj de la civito. La sama celo estis donita al la Urgeld en la germanaj civitoj. En Pskov la katedralo estis la banko de la monpunoj, kaj oni prenis manan en tiu fonto por la muroj. 9. Sohm, Friinkísche Rechts und Geríchtsverfassung, p. 23; ankaú Nitzsch, Geschichte des deutschen Volkes, " 78. 1 O. Vidu la bonegajn rimarkojn pri tiu temo en la LeUres sur l'hístoiere de France, de Augustin Thierry, 7-a letero. la barbaraj tradukoj de kelkaj partoj de la Biblio estas tre instruaj pri tiu punkto. 11. Trideksesfoje pli 01 nobelulo, laú la anglasaksa lego. En la kodo de Rothari la murdo al rego tamen estas punata per marta; sed (sen voli mencii la romian influon), tiu nava decido estis enkondukita (en 646) en la longobardan legan - kiel rimarkigas Leo kaj Botta - por protekti la region kontraú la rebatpuno. Car la rego tiam estis la ekzekutisto de siaj verdiktoj (kiel iam estis la tribo), li devis esti protektata per speciala regulo, des pli, ke pluraj longobardaj regoj, antaú Rothari, estis sinsekve murditaj (Leo k Botta, loc. cit., 1, 66-90). 12. Kaufmann, Deutsche Geschichte, vol. 1, Díe Germanan der Urzeit, p. 133. 13. D-ro F. Dahn, Urgeschichte der germaníschen und romaníschen Vólker, Berlino, 1881, vol. 1, 96. 14. Mi tiel sekvas la teoriojn delonge defendatajn de Maurer (Geschichte der Sliidteverfassung ín Deutscheland), car li klare demonstris, kiel la vilaga komunumo transformigis al mezepoka civito per seninterrompa evaluado, kaj nur tiu gvidmaniero pavas klarigi la universalecon de la komunumisma movado. Savigny kaj Eichhorn kaj liaj daúrigantoj certe pruvis, ke la tradicioj de la romiaj municipoj neniam tute malaperis. Sed ili tute ne kalkulis pri la periodo de la vilagaj komunumoj, kiuj ce la barbaroj antaúis la urbojn. Fakte estas, ke ciufoje, kiam denove rekomencigis la civilizo, en Grekio, en Romo aú centra Eúropo, gi trairis la samajn fazojn - la tribon, la vilagan komunumon, la liberan civiton, la staton - kaj ciu fazo reprezentis naturan evoluon de la antaúa fazo. Komprenoble, ne estis perdita la sperto de ciu civilizo. Grekio (mem influita de la orientaj civilizoj) influis Romon, kaj Romo influis nian civilizan; sed ciu el tiuj civilizoj same komencigis per la tribo, kaj se ni ne rajtas diri, ke niaj statoj estas la daúrigo de la romia stato, ni ankaú ne rajtas diri, ke la mezepokaj civitoj en Eúropo (inkluzive de Skandinavio kaj Rusia) estis daúrigo de la romiaj civitoj. Ili estis daúrigo de la barbaraj vilagaj komunumoj, influitaj gis iu grado de la tradicioj de la romiaj urboj. 15. Kovalevsl<ij, Modern Customs and Ancídnt Laws of Russía (Ichester Lectures, Londono, 1891, prelego 4). 16. Necesis multaj esploroj, antaú 01 oni povis prui tiun karakteron de la periodo, kiun oni nomis la periodo de udje/y, tiuj esploroj trovigas en la verkoj de Bjelajev (Rakontoj el la rusa historio),

P. Kropotkin. Interhelpo

Kostomarov (Komencoj de la aútokratio en Rusia) kaj aparte en tiu de profesora Sergijevic (La Vjece kaj la Princo). Oni trovas indikojn pri tiu periodo: en angla lingvo en la verko de M. Kovalevskij, kiun mi jus citis; en franca lingvo en la Hlstolre de Russíe de Rambaud; kaj mallongan resuman en la artikolo uRusio" de la lasta eldono de la Chamber's Encyclopedía. 17. Ferrari, Hístoire desrevolutions d'ltaUe, 1, 257; Kallsen, Die deutschen Stadte ím MiUela/ter, vol. 1, (Halle, 1851). 18. Vidu la bonegajn rimarkojn de s-ro G. L. Gomme pri la popolasembleoj en Londono (The Literature of Locallnstítutions, Londono, 1886, p. 76). Tamen necesas rimarki, ke en la regaj civitoj la popolasembleoj neniam atingis la sendependecon, kiun ili havis en aliaj lokoj. Ec certas, ke la urbojn Moskvon kaj Parizon elektis la regoj kaj la eklezio kiel lulilojn de la estonta rega aútoritato en la stato, car tiuj urboj ne posedis la tradicion de popolasembleoj alkutimigintaj suverene agi pri cia. 19. A. Luchaire, Les communes francaíses; ankaú Kluckohn, Geschichte des Gottesñeden, 1857. L. Semichon (La paíx et la treve de Die u, 2 vol., Parizo, 1869) provis prezenti la komunuman movadon kiel ido n de tiu institucio. Fakte, la militpaúzo pro dio, same kiel la ligo farita sub Ludoviko la Dika cele al la protektado ambaú kontraú la banditado de la nobeluloj kaj la normanaj invadoj estis absolute popola movado. La nura historiisto, kiu mencias tiun lastan ligan - Vitalis - gin priskribas kiel upopolan komunumon" (Consíderations sur l'hístoire de France, en la vol. IV de la verkoj de Augustin Thierry, Parizo, 1868, p. 191 kaj noto). 20. Ferrari, 1, 152, 263, ktp. 21. Perrens, Hístoire de Aorence, 1, 188; Ferrari, loc. cito 1, 283. 22. Augustin Thierry, Essai sur l'hístoire du Tiers-Etat, Parizo, 1875, p. 414, noto. 23. F. Rocquain, "La Renaissance au XI/e síecle'

en la Etudes sur l'hístoire de France, Parizo, 1875, pp. 55-117. 24. N. Kostomarov, La Racíístoj de la XI/-a jarcento, en siaj "Monograñoj kaj Esploroj" (ruslingve). 25. Oni trovas tre interesajn faktojn pri la universaleco de la gildoj en Two Thousands Years of Guild Life de reverendo J.N. Lambert, Hull, 1891. Pri la amkali de Kartvelio, vidu S. Egiazarov, Gorodskije Ceñí (Organizado de la transkaúkaziaj Amkarí), en la Memuaroj de la geografia Societo de Kaúkazio, XIV, 2, 1891. 26. J.D. Wunderer, Reíseberícht, en Fichard, Frankfurter Archív., 11, 245; citita en Jansen, Geschíchte des deutschen Volkes, 1,355. 27. D-ro Leonard Eneen, der Dom zu KOlñ, Hístorísche Einleítung, Kolonjo, 1871, pp. 46-50. 28. Vidu la antaúan capitron. 29. Kofod Ancher, Om gamle Danske Gílder og deres Undergang, Kopenhago, 1785. Statuto de gildo Knu. 30. Pri la situacio de la virinoj en la gildoj vidu la rimarkojn de la enkonduko de Miss Tolmin Smith al la verko de sia patro,

Notoj

English Guilds. Unu el la statutoj de Cambridge (p. 281) de la jaro 1503 estas preciza en la jena frazo: "This Statute is made by the commune assent of all the breteerne and sisterne of alhallowe yelde" (Tiu statuto estas farata kun la komuna konsento de ciuj fratoj kaj fratinoj de la gildo de Ciuj Sanktuloj). 31. En Mezepoko nur la sekreta agreso estis konsiderata kiel murdo. La sanga vengo plenumita ce la taglumo estis justico; mortigi en disputo ne estis murdo, kondice, ke la agresinto atestu pri sia deziro penti kaj ripari la faritan malbonon. Profundaj spuroj de tiu distingo ankoraŭ ekzistas en la modernaj kriminalaj kodoj, aparte en Rusia. 32. Kofold Ancher. Tiu malnova libreto enhavas multajn informojn, kiuj estis preterlasitaj de la pli postaj esploristoj. 33. Ili ludis gravan rolon en la ribeloj de la servutuloj kaj estis pro tia malpermesitaj plurfoje sinsekve en la dua duono de la IX-a jarcento. Nature la malpermesoj de la reĝo restis senefikaj. 34. Ankau la italaj mezepokaj pentristoj estis organizitaj en gildoj, kiuj farigis, en posta epoko, la artaj Akademioj. La motivo, kial la verkoj de la itala arto en tiu epoko estas penetritaj de iu karaktero, kiu ankoraŭ hodiaŭ ebligas distingi la malsamajn skolojn de Padovo, Bassano, Treviso, Verano, ktp, kvankam ciuj tiuj urboj estis influitaj de Venecio, estas - kiel rimarkis J. Paul Richter - ligita al la fakto, ke ciu urbo apartenis al distinga gildo, havanta amikajn rilatojn kun la gildoj de aliaj urboj, sed vivanta sian propran ekziston. La plej malnova statuto de tiuj gildoj, kiun ni konas, estas tiu de Verano, kiu datigas de 1303, sed ĝi certe estis kopiita de iu pli malnova statuto. Inter la devoj de la membroj, oni trovas: "Ifrata helpo en cia neceso", "Ilgastemo al la fremduloj, kiam ili trairas la urbon, car tiel oni pavas akiri informojn pri iuj aferoj, kiujn oni pavas deziri koni", kaj "Idevo proponi faciligon en kazo de malforteco" (Nineteenth Century, novembro 1890 k aŭgusto 1892). 35. La cefaj verkoj pri la artel-oj estas cititaj en la artikolo "Rusio" de la Encyclopaedia Britannica, 9-a eldono, p. 84. 36. Vidu ekzemple la tekstojn de la gildoj de Cambridge, cititajn de Toulmin Smith (English Guilds, Londono, 1870, pp. 274-276). kie oni vidas, ke la "Igeneralaj kaj cefaj tagoj" estas la tagoj de la "Ielektoj", au Ch. M. Clode, The Ear/y History of the Guild of the Merchant Taylors, Londono, 1888, 1, 45, ktp. Pri la renovigo de la aligo vidu na Saga de Jomsvikiking, cititan de Pappenheim, Altdanísche Schutzgilden, Breslau, 1885, p. 167. Sajnas tre probable, ke, kiam la gildoj komencis esti persekutitaj, multaj el ili skribis en siaj statutoj nur la tagon de la mango, au tiun de siaj religiaj ceremoniaj, kiuj aludis la justicajn funkciojn de la gildo nur per malprecizaj vortoj; sed tiuj funkcioj malaperis nur en tre posta epoko. La demando: "Kiu estos mia jugisto?" ne plu hayas signifon hodiaŭ, ekde kiam la stato alproprigas al si la organizadon de la justico, nun konfiditan al ĝia burokrataro. Sed ĝi havis precipan gravecon en la Mezepoko des pli, ke mem- jugado signifas mem-regadon. Necesas rimarki ankau, ke la

264

P. Kropotkin. Interhelpo

traduko de la anglasaksaj kaj danaj vortoj "guild-bretheren" au "brodrae" per la latina vorto "convivii" certe kontribuis al la konfuzo, kiun mi jus menciis. 37. Vidu bonegajn rimarkojn pri la frith guilde de J. B. Green kaj s-ino Green en The Conquest of EnglancJ, Londono, 1883, pp.

229, 230. 38. Vidu Apendicon X. 39. Recueil des ordonnances des rois de France, v. XII, 563; citita de Aug. Thierry en Considérations sur l'histoire de France l p. 241, v. VII de la 10-a eldono de la Kompletaj Verkoj. 40. A. Luchaire, Les Communes francaises, pp. 45-46. 41. Guilbert de Nogent, De vita sua, citita de Luchaire, loc. cit., p. 14. 42. Lebret, Histoire de Venise, 1, 393, vidu ankaŭ Marin, cititan de Leo k Botta en Histoire de l'Italie, franca eldono, 1844, v. " 500. 43. D-ro W. Arnold, Verfassungsgeschichte der deutschen Freist chte l 1854, vol. 11, 227 kaj sekvantaj; Ennen, Geschichte ,der Stadt Koeln, vol. 1, 228, 229; kaj ankaŭ la dokumentojn publikigitajn de Ennen kaj Eckert. 44. Conquest of Englan

1883, p. 453. 45. Bjelajev, Histoire de Russie, vol. 11 kaj 111. 46. W. Gramich, Verfassung und Verwaltungsgeschichte der Stadt Wirzburg im 13 bis zu 15 Jahrhundert. 47. Kiam sipo alportis kargon de karbo al Wurzburg, la karbo rajtis esti vendata nur detale dum ok unuaj tagoj, kaj ciu familia ne rajtis je pli 01 kvindek orboj. La cetero de la kargo rajtis esti vendata pograde; sed la detatvendisto povis preni nur honestan (zittlicher) profiton kaj la malhonestan (unzittlicher) profito estis strikte malpermesita (Gramich, loc. cit.). Same estis en Londono, (Ueber albus, citita de Ochenkowski, p. 161) kaj, fakte, 6ie. 48. Vidu na Fagniez, Etudes sur l'industrie et la classeindustrie le a Paris au XI/le et XIV siècle, Parizo, 1877, p. 155 k sekvantaj. Apenau necesas aldoni ke la tasko pri la pana, kaj ankaŭ pri la biero, estis decidita nur post zorgaj eksperimentoj pri la kvanto da pana kaj da biero, kiun oni povis tiri el iu preciza kvanto da greno. La arkivoj de Amiens posedas la raportojn de tiuj eksperimentoj (A. de Calonne, loc. cito pp. 77, 93). Ankaŭ la arkivo de Londono (Ochenkowski, Englands wirthschafliche Entwicklung, ktp), Jena, 1879, p. 165. 49. Ch. Gross, The Guild Merchant, Oxford, 1890, " 135. Tiuj dokumentoj pravas, ke tiu kutimo ekzistas en Liverpool (" , 148-150), en Waterford en Irlanda, en Neath en Krimrio, kaj en Linelightgrow kaj en Thruso en Skotlando. La testoj de s- ro Gross montras ankaŭ, ke la aĝetoj estis faritaj cele al disdonadoj, ne nur inter la burgaj negocistoj, sed "upon all cítisaíns and commynalte ll (p. 136, noto) au, kiel tekstas la ordonlego de Turso de la XVII-a jarcento, por "doni al negocistoj, metiistoj kaj logantoj de la nomita domara, por ke ili povu havi sian partan lau siaj bezonoj kaj lerteco". 50. The ear/y History of the Guild of Merchant Taylors de Charles M. Clode, Londono, 1888, " 361, apendico 10, kaj ankaŭ la

Notoj

265

sekvanta apendico, kiu montras, ke la samaj acetoj estis faritaj en 1546. 51. Cibrario, Les conditions économiques de l'Italie au temps de Dan te, 1865, p.44. 52. A. de Calonne, la vie municipale au XV siècle dans le Nord de la France, Parizo, 1880. pp. 12-16. En 1486 la civito permesis la eksportadon al Antverpeno de iu kvanto da tritiko, "car la logantoj de Antverpeno ciam pretas esti agrablaj al la negocistoj kaj burgoj de Amiens" (ibid, pp. 75-77, kaj ,la tekstoj). 53. A. Babeau, La ville sous l'ancien légfme, Parizo, 1880. 54. "That all manere of marchandis wat so ever kynde theí be of ... shall be bought by the Maire and balives which bene commene

biers for the time being, and to distribute the same on Freemen of the citie (the propre goods of free citie (the propre goods of free citisains and inhabitants only excepted)" . 55. Ennen, Geschichte der stadt KOLn, 1, 491, 492 kaj la tekstoj.

NOTOJ AL LA SESA CAPITRO

1. Multaj estas la studoj pri tiu temo; sed ankoraŭ ne estas verko generale traktanta la mezepokan civiton. Pri la francaj komunumoj, la *Le"res kaj la Considérations sur l'hísioire de France*, de Augustin Thierry, restas klasikaj, kaj la *Communes francaises de Luchaire* estas al ili bonega aldono. Pri la civitoj en Italia, la granda verko de Sismondi (*Hísioire des r publiques ítalíennes du moyen age*, Panza, 1826, 16. vol.) la *Hísioire d'Italie* de Leo k Botta, la *Revolutions d'Italie*, de Ferrai, kaj *Geschichte der Stiidteverfassung en Italíen* de Hegel estas la cefaj fontoj de generala informo. Pri Germanio ni hayas *Stadtverfassung* de Maurer, *Geschichte der deutschen Stadte*, de Barthold, kaj kiel fresdatajn verkojn, *Stadte unf Gílden der germaníschen VOLker*, de Hegel (2 vol., Lepsiko, 1891) kaj *Die deutschen Stiidte ím Míffelalter* de d-ro Qtto Kallsen (2 vol., Halle, 1891) kaj ankaŭ *Geschichte des deutschen Volkes* de Janssen (5 vol., 1886), kies franca traduko aperis en 1892. Pri Belgio, *Les Libertes communales*, de A. Wauters (Bruselo, 1869-78, 3 vol.). Pri Rusia la verkoj de Bjelajev, Kostomarov kaj Sergijevic. Fine pri Anglio ni posedas unu el la plej bonaj verkoj pri la civitoj en vasta regiono: *Town Life in the Afteenth Century* de s-ino J. R. Green (2 vol., Londono, 1874). Ni krome hayas abundegon da bone konataj lokaj historioj kaj plurajn bonegajn verkojn pri generala au ekonomia historio, kiujn ni ofte citis en la du antaúaj capitroj. T amen la riceco de tiu verkaro konsistas cefe el apartaj studoj faje admirindaj pri la historio de iuj civitoj, aparte italaj kaj germanaj; pri la gildoj; agrara demando; tiamaj ekonomiaj principoj; ekonomia graveco de la gildoj kaj metioj; ligoj inter la civitoj (la Hanso); kaj komunuma arto. Nekredeblan informricecon entenas la verkoj de tiu dua kategorio, el kiuj nur kelkaj inter la plej gravaj estas tie-ci cititaj.

266

P. Kropotkin. Interhelpo

2. Kulischer, en bonega eseo pri la primitiva negoco (*Zeitschrift t;jir Volkerpsychologie*, vol. X, 380) montras al ni ankaŭ, ke, laú Herodoto, la agripeanoj estis konsiderataj kiel netuseblaj, car la negoco inter la skitoj kaj la nordaj triboj okazis sur ilia teritorio. kaj oni ofte petis de ili agi kiel arbitraciantoj inter siaj najbaroj. Vidu Apendicon XI. 3. Levigis antaú nelonge diskutoj pri la Weichbild kaj la lego pri la Weichbild. kiuj ankoraŭ restas nlalklaraj (vidu Zopfl. *Alterthiime der deutschen Reichs und Rechts*, 11I. 29; Kallsen. l. 316). La oi- supra klarigo sajnas la plej probabla; sed kompreneble gin devas konfirmi novaj esploroj. Evidentas ankaŭ ke. por uzi

skotan dirmanieron. la alercet cross". la bazarkruco. pavas esti konsiderata kiel emblema de la eklezia justico, sed ni trovas gin ambaŭ en la episkopaj civitoj kaj en tiuj. kie suverena estas la popolasembleo. 4. Pri cio koncernanta la negocajn gildojn. vidu la tre kompletan verkon de Ch. Gross. *The Guild Merchant* (Oxford. 1890. 2 vol.), kaj la rimarkojn de s-ino Green en *Town Lite in the Afteenth Centu!*}, vol. 11. cap. V. VIII. X; kaj la kritikon de tiu temo fare de A. Doren en *Schmoller Forschungen*, vol. XII. Se la konsideroj menciitaj en 'la antaŭa oapitro (Iaŭ kiuj la negoco origine estis komunuma) montrigos pravaj. oni rajtos sugesti. kiel eblan hipotezon. ke la negoca gildo estis grupo komisiita pri la negoco por la profito de la tuta civito. kaj nur iompostioe farigis gildo de negocistoj praktikantaj komercon por si mem; nur la aventuristaj negocistoj en Britio. la povolniki de Novgorod - liberaj negocistoj kaj koloniistoj) kaj la mercatí personati rajtis malfermi novajn merkatojn kaj novajn komercbranojn por si memo Resume. oni devas noti, ke la origino de la mezepoka civito ne pavas esti atribuita al iu speciala faktoro, gi estas la rezulto de multaj pli au malpli gravaj faktoroj. 5. Janssen. *Geschichtliche Statistik*, ' . 315. Gramich, OOrzburg; aŭ iu ajn kolekto de ordonlegoj. 6. Falke. *Geschichtliche Statistik*, l. 373-393 k 11. 66; citita en Janssen. *Geschichte*, ' . 339; J.-D. Blavignac, en la *Comptes et Dépenses de la construction du clocher de Saint Nicolas a Fribourg en Suisse*, al venas al simila konkludo. Pri Amiens. de Calonne. *Vie municipale*, p. 99 kaj apendico. Por tre kompleta tasko kaj grafika prezento de la salajroj en la mezepoko en Anglio. kaj ilia egalvaloro je pana kaj vianda. vidu, la bonegan artikolon kaj la kurbojn de G. Steffen. en la *Nineteen Century de 1891 kaj Studier otver lonsystemets historia i England*, Stokholmo, 1895. 7. Por citi nur unu ekzemplon inter oiuj tiuj, kiuj pavas esti trovita en la verkoj de Falke kaj Schonberg, la deksex sulaboristoj (Schusterknechte) de urbo Xanten oe Rejno donis por la starigado de baldalio kaj altaro en la pregejo po 75 guldenoj por oiuj subskribo kaj 12 guldenoj el ilia partia kaso. kaj la mono valoris. laŭ la plej gustaj taksoj. dekfoje tiom, kiom hodiaŭ.

Notoj

267

8. Citita de Janssen, loc. cit. " 343. 9. *The Economical Interpretation of History*, Londono, 1891, p. 303. 10. Janssen, loc. cito Vidu ankaŭ na-'d-ro Alwin Schultz, *Deutsches Leben im XIV und XV Jahrhundert*, 'granda eldono, Vieno, 1892, pp. 67 kaj sekvantaj. En Parizo, la labortago variis inter 7 kaj 8 horoj en vintro, kaj 10 au 12 en somero. Ciu laboro estis cesigita dum la sabatoj kaj proksimume dudekkvin aliaj tagoj (jours de commun de vile foire) je la 4-a horo; dum la dimanĉoj kaj tridek aliaj festotagoj tute ne estis laboro. La generala konkludo estas, ke la mezepoka laborista laboris dum malpli da horoj, oion inkluzivante, 01 la hodiaŭa laboristo (d-ro E. Martin Saint-Leon, *Histoire des corporations*, p. 121)... 11 . W. Stieda, "Hansische Vereinbarungen {j ber stadisches Gewerbe im XIV und .xv Jahrhundert 11 , en *Hansische Geschichtsblätter*, jaro 1886, p.121. Schonberg, *Wirtschaftliche Bedeutung der Zunfte,- kaj ankaŭ Roscher, passim*. 12. Vidu la profundajn rimarkojn de Toulmin Smith pri la senproprigado de la gil

oj' fare de la reĝo, en la enkonduko de Miss Smith al English Guilds. En Francio la sama senproprigado kaj la abolicio de la me

jugado de la gildoj, fare de la reĝa potenco, estis komenitaj en 1306 kaj la lasta bato frapis en 1382 (Fagniez, loc. cit., pp. 52-54). 13. Adam Smith kaj liaj samtempuloj bone sciis tion, kion ili kondamnis, kiam ili skribis kontraŭ la enmiksigo de la ŝtato en la negocon, kaj kontraŭ la monopoloj kreitaj de la ŝtato. Bedaŭrinde plorinde suprajaj daurigantoj metis en la saman sakon la mezepokajn gildojn kaj la enmiksigon de la ŝtato, sen distingi inter edikto de Versajlo kaj ordonleĝo de gildo. Apenaŭ necesas diri, ke la ekonomiistoj, kiuj serioze studis la temon, kiel Schonberg (aŭtoro de la bone konata kurso pri politika ekonomio) ne faras similan eraron. Sed, ankoraŭ antaŭ mallonga tempo, tiaj konfuzoj estis konsiderataj kiel ekanomia "scienco" . . . 14. En Florenco, la sep minoraj artoj faris sian revolucion en 1270- 82; la rezultojn amplekse priskribis Perrens (*Histoire de Florence*, Parizo, 1877, 3 vol.) kaj cefe Gino Capponi (*Storia della repubblica di Arezzo*, - 2-a eldono, 1876, " 58-80; germanigita). Male, en Liono, kie la minraj metiaj ribelis en 1402, ili suferis malvenkon kaj perdis la rajtan mem nomumi siajn proprajn j

gistojn. Ambaŭ partioj versajne alvenis al kompromiso. En Rostock la sama movado okazis en 1313; en Zuriko en 1336; en Berno en 1363; en Brunsviko en 1374; en la posta jaro en Hamburgo; en Lubeck en 1376-84, ktp. Vidu Schmoller, *Strassburg zur Zeit der Zukunftskämpfe* kaj *Strassburg 1830-1848*, - Brentano, *Arbeitergilden der Gegenwart*, 2 vol., Lepsiko, 1871-72; Eb. Bain, *Merchant and Craft Guilds*, Aberdeen, 1887, pp. 26-57, 75, ktp. Pri la opinio de s-ro Gross pri la samaj luktoj en Anglio, vidu la rimarkojn de s-ino Green en *Town life in the Fifteenth Century*, 11, 190-217; ankaŭ la Capitron pri la laborista demando kaj la tutan tiun tre interesan volumon. La opinioj de Brentano pri la luktoj de la metioj, kiujn li esprimis cefe en la

111 k IV de sia eseo *On the*

268

P. Kropotkin. *Interhelpo*

History and Development of Guilds, en la volumo de Toulmin Smith, *English Guilds*, estas klasikaj pri tiu temo, kaj oni rajtas diri, ke ilin sencese konfirmis la postaj esploroj. 15. Por doni nur unu ekzemplon, Cambrai faris sian unuan revolucion en 907, kaj post tri aŭ kvar aliaj ribeloj akiris sian Carton en 1076. Tiu Carta estis nuligita dufoje (en 1107 kaj 1138) kaj dufoje denove akirita (en 1127 kaj 1180). Sume 223 jaroj da lukto antaŭ 1011 konkeri la rajton al sendependeco. Liana, 1195 ĝis 1320. 16. Vidu Tuetey, "Etude sur le droit municipal... en Franche-Comté" en la *Mémoires de la Société d'émulation de Montbéliard*, 2a serio, 11, 129 k sekvantaj. 17. Tia versajne ne ofte okazis en Italio. En Svisio, Berna ek acetis urbojn Thun kaj Burgdorf. 18. Tiel okazis en la civitoj de Toskano (Florenco, Lucca, Sienna, Bologna, ktp), kies rilatoj inter la

civito kaj la kamparanoj estas pli bone konataj (Lucinskij, Rusaj servuteco kaj servutuloj en Florenco, en la Izvestia de la universitato de Kievo, de 1885; la aŭtoro citas Rumohr, Ursprung der Besitzlosigkeit der Colonien in Toscana, 1830) - cio koncernanta la rilatojn de la civitoj kaj la kamparanoj tamen bezonus multe pli da studoj, 01 estis faritaj ĝis nun. 19. La generaligoj de Ferrari estas ofte tiom teoriaj, ke ili ne pavas ciam esti gustaj: sed liaj opinioj pri la rolo ludita de la nobeloj en la militoj de la civitoj estas bazitaj sur multaj aŭtentaj faktoj. 20. Nur la civitoj, kiuj obstine subtenis la aferon de la baronoj, kiel Piza aŭ Verano, perdis pro tiuj militoj. Por utiloj el la urboj, kiuj batalis flanke de la baronoj, la malvenko estis ankaŭ la komenco de liberigado kaj de prospero. 21. Ferrari, 11, 18, 104 kaj sekvantaj; Leo k Botta, " 432. 22. Joh. Falke, Die Hansa als Deutsche See und Handelsmacht, Berlina, 1863, pp. 31, 55. 23. Pri Aŭeno kaj Kolonjo ni scias per rektaj atestoj, ke la episkopoj de ambaŭ urboj - unu el ili estis acetita - malfermis la pordegojn al la malamiko. 24. Vidu la faktojn, sed ne ciam la konkludojn, de Nitzsch, 111, 133 k sekvantaj; ankaŭ Kalsen, " 458, ktp. 25. Pri la komunumo Laonnais, kiun sekvis la esploroj de Melleville (Histoire de la commune du Laonnais, Parizo, 1853) estis konfuzita kun la komunumo Laon, vidu Luchaire, pp. 75 k sekvantaj. Pri la unuaj gildoj de kamparanoj kaj la postaj unuigoj. vidu R. Wilrrian "Die sndlichen Schutzgilden Westphaliens Zeitschrift tUr Kulturgeschichte, nava serio, vol. 111, citita en Kulturgeschichte de Henne-am-Rhyn, 111, 249. 26. Luchaire, p.149. 27. Du gravaj civitoj, kiel Majenco kaj Worms, provis solvi politikan konteston per arbitraciado. Sekve de intercivilitana milito, kiu levigas en Abbeville, Amiens agas en 1231 kiel arbitraciantoj (Luchaire, 149), ktp. 28. Vidu ekzemple W. Stieda, Hansische Vereinbarungen, loc. cit., p. 114.

Notoj

269

29. Cosmo Innes, Ear/y Scottisch Hlstory and Scot/and In Mlddle Ages, citita de referendo Danton, loc. cit., p. 68, 69. Lamrecht, Deutsches w1rthschaftOche Leben 1m MI"e/a/ter, analizita de Schmoller en sia Jahrbuch, vol. XII; sismondi, Tableau de l'agncu/ture toscane, p. 226 k sekvantaj. La teritorioj apartenantaj al Florenco estis rekoneblaj per la unua rigardo pro sia prospero. 30. S-ro John J. Ennett (Six Essays, Londono, 1891) skribis bonegajn pagojn pri tiu karaktero de la mezepoka arkitekturo. S-ro Willis en sia apendico al la verko de Wherwell, History of Induclive Scences (1, 261-262) montris la belecon de la mekanikaj rilatoj en la mezepokaj konstruaĵoj. UEstis kreita nova konstruo, li skribas, kiu ne luktis kontraŭ la mekanika konstruo, ne

rovis ĝin regi, sed male venis ĝin helpi kaj harmoniigi kun ĝi. eiu trabo, éiu modluro, fariQas subteno de la pezo; per la multeco de la apogoj he I pantaj unu al la aliaj, kaj p

r la rezultanta divido de la pezo, la okulo estas kontentigita de la stabileco de la strukturo, malgrau la strange svelta aspekto de la apartaj eroj". Oni ne povus pli bone karakterizi arto n , kiu elsprucis el la socia vivo de la civito. 31. D-ro Ennen, Der Dom zu KOIn, selne Construclion

und Anstaltung, 1871. 32. La mezepoka arto, same kiel la helena arto, ne konis tiujn rezervejojn de kUriozaĵoj, kiujn ni nomas Muzeo au Nacia Galerio. Statuo estis skulptita, bronza ornamajo estis fandita au pentraĵo estis pentrita por esti metita en sian propran lokon en monumento de komunuma arto. Tie ĝi estis vivanta, ĝi estis ero en tuto, kaj ĝi kontribuis al la impresunueco produktita de la tuto. 33. Komparu J.T. Ennet. Second Essay, p. 36. 34. SisR10ndi, IV, 172; XVI, 356. La granda kanalo. Naviglio grande, kiu alportas la akvon el Tioino, estis komencita en 1179, t. e. post akiro de la sendependeco. kaj ĝi estis fininta en la XIII-a jarcento. Pri la sekvinta dekadenco, vid u XVI, 355. 35. En 1336, Florenco havis 8000 ĝis 10000 geknabojn en siaj elementaj lernejoj. 1000 ĝis 1200 knabojn en siaj sep mezlernejoj kaj inter 550 kaj 600 studentojn en siaj kvar universitatoj. Tridek komunumaj malsanulejoj entenis pli 01 1000 litoj por logantaro de 90 000 homoj (Lapponi, 11. 249 kaj sekvantaj). Pli 01 unufoje autoritataj verkistoj esprimis la opinion. ke la edukado atingis generale nivelan multe pli altan. 01 oni kutime supozas. certe tiel estis en la demokrata civito Nurenbergo. 36. Komparu la bonegajn konsiderojn de L. Ranke pri la esenco de la romia juro en Weltgeschichte, vol. IV, Abth. 2, pp. 20-31. Vidu ankaŭ la rimarkojn de Sismondi pri la rolo ludita de la legistoj en konstituado de la rega autoritato, Histoire des Francais, Parizo, 1826. VIII, 85-99. La popola malamo kontraŭ tiuj "Weise Doctoren und Beutelschneider des Volks" eksplodis kun sia tuta

270

P. Kropotkin. Interhelpo

torto en la unuaj jaroj de la XVI-a jarcento en prediko de komenco de Reformacio. . 37. Brentano bone komprenis fatalajn efikojn de la lukto inter la "malnovaj burĝoj" kaj la novalvenintoj. Miaskowski, en sia verko pri la komunumoj de Svisio, indikis la samon pri la vilagaj komunumoj. .- 38. La negoco de la sklavoj forrabitaj en Oriento neniam oesis en la italaj respublikoj ĝis la 'XV-a jarcento. Maloftaj spuroj renkonteblas ankaŭ en Germanio kaj aliaj lokoj. Vidu Cibrario, Della schiavitù e del servaggio, 2 vol., Milano, 1868; ankaŭ profesora Luoickij La sklaveco kaj la rusaj sklavoj en Florenco en la XIV..a kaj XV-a jarcentoj en Izvestla de la universitato de Kievo, 1885 (ruslingve). 39. J.-R. Green, History of the English People, Londono, 1878, 1,455. 40. 'Vidu la teoriojn esprimitajn de la jurkonsilintoj de Bogna jam en la kongreso de Roncaglia en 1158.

NOTOJ AL LA SEPA CAPITRO

1. Multaj studoj pri tiu temo, antaŭe tre neglektata, estas hodiaŭ publikigataj en Germanio. La verkoj de Keller, Ein Apostel der Wiedertauffer kaj Geschichte der Wiederliiufer, de Cornelius, Geschichte des munster/schen Aufruhrs, kaj de Janssen, Geschichte des teutschen Volkes povas

esti cititaj kiel la oefaj fontoj. La unua provo familiarigi la anglajn legantojn kun la rezultoj de la grandaj esploroj faritaj en Germanio al tiu direkto estas farita en bonega verketo de Richard Heath Anabaptism from its Rise at Zwickau to its Fall at Münster, 1521-1536, Londono, 1895 (Baptist Manuals, vol. 1); la karakterizaj trajtoj de la movado estas en ĝi bone indikitaj, kaj la bibliografiaj informoj estas abundaj. Vidu ankaŭ K. Kautsky, Communism in Central Europe in the Time of the Reformation, Londono, 1897. 2. Malmultaj el niaj samtempuloj konscias ambau pri la vasteco de tiu movado kaj pri la rimedoj, per kiuj ĝi estis forigita. Sed tiuj, kiuj skribis tuj post la granda milito de kamparanoj taksis inter 1 000 000 kaj 150 000 homoj la nombron de la kamparanoj amasbuoitaj post sia malvenko en Germanio. Vidu Zimmermann, Allgemalme Geschichte des grossen Bauer'nkrieges. Pri la decidoj faritaj en Nederlando por forigi la movadon, vidu Anabaptism de Richard Heath. 3. Edikto de Ludoviko la XIV-a, en 1667, citita de pluraj verkistoj. Ok jarojn antaŭ tiu dato la komunumoj estis metitaj sub la regadon de la stato. 4. uEn la bienoj .

e granda proprietulo, eo se I.i. hayas milionopajn enspezojn, oni certe trovas nekultivitan teron" (Arthur Young), uKvarono de la teroj refarigas nekulturitaj"; u dum la lastaj cent - jamj la tero revenis al la sovaga stato'; URegiono Sologne, iam pr

spera, farigis maréo kaj arbaro"; kaj tiel plu (Théron de

Notoj

271

Montaugé. citita de Tine en la Origines de la France contemporalne, volumo 1, p. 442). . 5. A. Babeau, Le Allage sous l'Anclen Reglme, 3-a eldono, Parizo, 1892. 6. En Orienta Francio la lego nur konfirmis tion. kion la kamparanoj estis mem farintaj; en aliaj partoj de Francio la lego ofte.

stis surpapera. _ 7. Post la triumfo de la burga reakeio en Termidoro, la komunumaj teroj estis deklaritaj stata temorio (24-a de aŭgusto 1794), kaj ili estis vendataj, kun la teroj kon

kitaj de la nobelaro, por esti rabitaj de la "nigra bando" de la etburgaro. Veras, ke oni cesigis tiun rabadon en la posta jaro (lego de la 2-a de Prerialo de la V-a jaro) kaj la antaŭa lego estis nuligita; sed tiam la vilagaj komunumoj estis simple abolicitaj, kaj anstataŭitaj de _la kantonaj konsilantaroj. Sep jarojn poste (9-a de Prerialo de la XII-a jaro. tio estas en 1801) la vilaQaj komunumoj estis restarigitaj, sed post kiam ili estis senigitaj el ĉiuj siaj rajtoj: la estroj kaj la sindikoj estis nomumitaj de la registaro en la 36000 francaj komunumoj. Tiu sistemo estis daurigita ĝis post la revolueio de 1830, kiam la elektitaj komunumaj konsilantaroj estis reenkondukitaj per reveno al la lego de 1787. La komunumajn terojn la stato kaptis ankoraŭ en

1813, gi ilin rabis, kaj ilin nur parte rehavigis al la komunumoj en 1816. Vidu la klasikan kolekton de la francaj legoj. de Dalloz. Répertoire de Jurisprudence, . vidu ankaŭ la verkojn de Doniol, Dareste, Bonnemere. Babeau kaj tiom da aliaj. 8. Tiu proceduro estas tiom absurda, ke oni ne povus kredi ĝin ebla, se kvindekdu malsamaj aktoj ne estas detalitaj de Me aCitoritata verkisto en *Jornal des Economistes* (1893. aprilo. p. 94); plunajn aliajn samspecajn ekzemplojn donas la sama aŭtoro. 9. uEnonnities and myschefes as be hurtful to the common wele". Vidu: d-ro Ochenkowski, *Englands wlrthschaftlche Entwicklung 1m Ausgange des Mlttelalters* (Jena, 1879), pp. 35 k sekvantaj, kie tiu tuta demando estas diskutata kun profunda kono de la tekstoj. 10. Nasse. Ueber die mlnela/ter/lche Felgemelnschaft und die Elnhegungen des XVI. Jahrhunderts in England (Bonno, 1869), p. 4, 5; Vinogradov, *Villalnage in Eng/and* (Oxford. 1892). 11. Frédéric Seebohm, *The Englsh v11/age community*, 3-a eldono, 1884, pp. 13-15. 12. "Detala ekzameno de éiu akto pri cirkaubaroj. klare montras, ke la sistemo, kiun ni jus priskribis - komuna proprieto - estas la sistemo. kiun la akto pri cirkaubaroj eelis detruiri" (Seebohm, loc. cit., p. 13). Kaj poste uili generale estis redaktitaj par la samaj vortoj; ili komeneis asertante. ke la kampoj kaj la komunumaj bienoj estas disigitaj en malgrandaj eroj, miksitaj unu kun aliaj kaj situantaj lau malpraktika maniero; ke diversaj personoj posedas partojn kaj hayas komunajn rajtojn... kaj ke estas dezirinde, ke ili estu disigitaj kaj cirkaubaritaj, kaj ke distinga parto estu atribuita al ciu proprieto", - p. 14. La listo de

272

P. Kropotkin. Interhelpo

Porter entenis 3867 similajn aktojn, el kiuj la plejmulto datigas de la jaroj 1770-1780 kaj 1800-1820 - same kiel en Francio. 13. En Svisio ni vidas certan nombron da komunumoj ruinigataj de la militoj, kiuj perdis parton de siaj teroj, kaj kiuj nun klopodas ilin reaceti. 14. A. Bucherberger, *Agrarwesen und Agrarpolitik*, en A. Wagner, *Handbuch der politischen Oekonomie*, 1892, vol. 1, pp. 280 k sekvantaj. 15. G. L. Comte, *The VII/age Community with Special Reference to Its Origin and Forms of Su1Vlvaln Great Britain*, Contemporary Science Series, Londono, 1890, pp. 141-143. Vidu ankaŭ liajn Pdmiltve *Folksmoots* (Londono, 1880), pp. 98 k sekvantaj. 16. En preskau la tuta Anglio, kaj aparte en la centraj kaj orientaj graflandoj, sed ankaŭ okcidente - ekzemple en Wiltshire - sude, kiel en Surrey - norde - kiel en Yorkshire - estas vastaj komunumaj kampoj. Inter 316 parokoj de la graflando de Northampton, 89 estas en tia situacio; pli 01 100 en la graflando de Oxford; proksime 50 000 akreoj en la graflando de Warwick; duono de la graflando de Huntingdon el tuta suñaco de 240 000 akreoj, 130 000 estis komunumaj herbejoj, nekultivitaj teroj kaj komunumaj kampoj (Marshall, citita de Sir Henry Maine, *VII/age communities In the East and West*, novjorka eldono, 1876, pp. 88-89). 17. *Ibid.*, p. 88; vidu ankaŭ la kvinan konferencon. Bone konata estas la vasteco de "commons" (nekultivitaj komunaj teroj) ekzistantaj en Surrey ankoraŭ hodiaŭ. 18. Mi konsultis grandan nombron da libroj pri la vivo de la angla kamparo; mi trovis Sarmajn priskribojn de la pejzago, Idp. Sed preskau nenion pri la ciutaga vivo kaj la kutimoj de la laboristoj. 19. Ankaŭ en Svislando la

necirkaubaritaj teroj de la kamparanoj falis sub la regadon de la feudestroj, kaj grandaj partoj de iliaj bienoj estas kaptitaj de la nobeloj en la XVI-a kaj XVII-a jarcentoj (vidu ekzemple na d-ro A. M iaskowski , en Schmoller, Forschungen, vol. 11, 1879, pp. 12 kaj sekvantaj). Sed la milito de la kamparanoj en Svisio ne finigis per la frakasa malvenko de la kamparanoj, kiel en aliaj landoj, kaj grandan parton de la komunumaj rajtoj kaj de la komunumaj teroj ili konservis. La autonomeco de la komunumoj estas falde la fundmeto mem de la svisaj liberoj. - "Ober-Allmig" en kantono Schwytz entenas 18 parokojn kaj pli 01 30 apartajn vilagojn kaj vilagetojn (K. Burkli, Der Ursprung der Eidgenossenschaft aus der markgenossenschaft, Zuriko, 1891). 20. M iaskowski , en Forschungen de Schmoller, vol. 1, 1879, p.15. Ankaŭ la artikoloj "Dom nen" kaj "Allmend II en la Handw rterbuch der schweizerischen Volkswlrtschaft, Idp, d-ro Reichesberg, Berno, ° 1903 . 21. Vidu pri tiu temo serion de verkoj, resumitaj en unu el la bonegaj eapitroj, kiujn K. Bucher aldonis al la germana traduko de Laveleye, PropriélfJ primltive. Komp. ankaŭ na Meitzen, Das Agrar und Forst-Wesen, die Allmenden und die Landgemeinden

Notoj

273

der Deutschen Schweiz, en Jahrbuch liir Staatwis enschaft, 1880, IV (analizo de la verkoj de Miaskowski); O'Brien, "Notes in a Swiss vilagel

en Macmillan l s magazine, oktobro 1885 - vidu ankaŭ Apendicon XII. 22. La geedzigaj donacoj, kiuj ofte materiale kontribuas en tiu lando al la komforto de la junaj paroj, evidente estas restajo de la komunumaj kutimoj. 23. La komunumo posedas 1 843 000 hektarojn da arbaroj, el la 10 041 000 de la tuta teritorio, kaj 2 807 100 hektarojn da naturaj herbejoj el la 4 610 500 hektaroj, kiuj estas en Francia. La ceteraj 809 500 hektaroj estas kampoj, fruktarbaroj, ktp. 24. La kartveloj faras ec pli bone en Kaukazio; car la mango estas elspezo kaj malriculo ne povas gin pagi, Safon liveras tiuj samaj najbaroj, kiuj venas por helpi al la laboro. 25. Alfred Baudrillart, en H. Baudrillart, Les populations agricoles de la France, 3a serio (Parizo, 1893) p. 479. 26. Le Journal des économistes (augusto 1892, majo k agosto 1893) donis kelkajn rezultojn de analizoj faritaj en la agrokulturaj laboratorioj de Gento kaj de Parizo. La pligrandigo de la falsigado estas vere nekredibla, same kiel la ruzoj de la uhonestaj negocistoj". En kelkaj fojngrajnoj estis 32% da sableroj, koloritaj por trompi spertan okulon; aliaj specimenoj entenis nur de 52% gis 22% da bonaj grajnoj, kaj la cetero estis grajnoj de fiherboj. Grajnoj de vicio enhavis 11 % da iu venena herbo (agrostemo), iu faruno por grasigi brutojn entenis 36% da sulfato, ktp. 27. A. Baudrillart, loc. cit., p. 309. Origine vitisto entreprenis liveri la akvon, kaj pluraj aliaj interkonsentis por gin uzi. uKio finkarakterizas tian asocian, estas, ke ekzistas neniu kontrakto inter la proprietulo de la akvo kaj la acetanto. Cio bazigas sur la promesa; ne estis ekzemplo de matfacilajoj inter ambau partoj". 28. A. Baudrillart, loc. cit., pp. 300, 341, ktp - S-ro Tersac, prezidanto de sindikato Saint-Gironnais (Ariege), skribis al mia amiko proksimume jene: upar la ekspozicio en Tuluzo, nia asocio grupigis la proprietulojn de brutoj, kiuj sajnjs ekspoziciindaj. La Societo entreprenis pagi

la duonon de la kostoj de la transporto kaj de la ekspozicio; kvaronon pagis ĉiu proprietulo, kaj la lastan kvaronon tiuj el la ekspoziciantoj, kiuj ricevis premiojn. La rezulto estis, ke partoprenis la ekspozicion multaj, kiuj alimaniere neniam povus. Tiuj, kiuj ricevis la plej altajn rekompencojn (350 frankojn) donis 10% de siaj premioj, dum ĉiu el la neprimiitoj elspezis nur 6 ĝis 7 frankoj. 29. En Vurtenbergio 1629 komunumoj el 1910 hayas komunumajn bienojn. Ili posedis en 1863 pli ol 1 400 000 hektarojn da teroj. En la badenlanda dukujo, 1256 komunumoj el 1582 hayas komunumajn, en 1884 - 1888 ili posedis 49 200 hektarojn da komunume kulturitaj kampoj kaj 273 000 hektarojn da arbaroj, t. e. 46% de la tuta surfaco de la arbaroj. En Sakcio, 39% de la tuta surfaco estas komunuma proprieto (Schmoller, Jahrbuch, 1886, p. 359). En Hohencolernio, preskau du trionoj de ĉiuj

274

P. Kropotkin. Interhelpo

herbejoj; kaj en Hohenzollern-Hechingen 44% de ĉiuj bienoj posedas la vilagaj komunumoj (Buchenberger, Agrarwesen/7 und Agrarpolitik, vol. 1, p. 300). 30. Vidu: K. Bucher, kiu, en speciala eapitro aldonita al *Ureigentum de Lavelaye*, kunigis ĉiujn informojn pri la vilaga komunumo en Germanio. 31. K. Bucher, *ibid*, pp. 89, 90. 32. Pri tiu legara kaj multaj obstakloj, kiujn la burokrateco kaj la kontrolo starigis kontraŭ tiuj asocioj, vidu Buchenberger, *Agrarwesen und Agrarpolitik*, vol. 11, pp. 342, 363 k 506, noto. 33. Buchenberger, *loc. cit.*, vol. 11, p. 510. Generala unuigo de la agrikultura korporacio enhavas unuigon de 1676 societoj. En Silezio, areo de 12 000 hektaroj da teroj estis antaŭ nelonge drenata de 73 asocioj, 182 000 hektaroj en Prusio de 516 asocioj, en Bavario estas 1715 unuigoj por drenado kaj irigacio. 34. Vidu Apendicon XII. 35. Pri la balkana duoninsulo vidu: Lavelaye, *La propriete primitive*. 36. La faktoj pri la vilaga komunumo, kiu enhavis preskau cent volumojn (el 450) de tiuj enketoj estis klasifikitaj kaj resumitaj en bonega rusa verko de "V. V.", *La kamparana komunumo (Krestjanskaja Obscina)*, Sankt-Peterburgo, 1892; tiu verko krom sia teoria valoro, estas rica kolekto de faktoj pri tiu temo. la enketoj, pri kiuj mi ĵus skribis, naskis ankaŭ multajn verkojn, en kiuj la demando pri la moderna vilaga komunumo unuafoje eliras el la tereno de generalaĵoj kaj sta ras sur solida bazo de suface detalitaj kaj kontrolitaj faktoj. 37. La reacetado devis esti pagata jare dum kvardeknaŭ jaroj. Laumezure, kiel la jaroj forpasis kaj la plej granda parto de la sumo estis pagita, igis pli kaj pli facile "reaceti" la malgrandan parton ankoraŭ pagendan, kaj ĉar ĉiu terpeco povis esti reacetata aparte, la finegocantoj uzis tiun avantaĝon por aceti de la ruinigitaj kamparanoj la teron laŭ la duono de ĝia valoro. Sekve estis publikigita lego por cesigi tiujn manovrojn. 38. S-ro V. V., en sia *Kamparana komunumo*, grupigis ĉiujn faktojn pri tiu movado. Pri la rapida agrokultura disvolvado en suda Rusio kaj la disvastigado de la masinoj, la anglaj legantoj trovis informojn en la raportoj de siaj konsuloj (Odeso, Taganrog). 39. En kelkaj kazoj, ili agadis tre singarde. En ĉiu vilago, ili komencis komunigi ĉiujn herbejojn, sed nur malgrandan parton de la kampoj (po du hektaroj por ĉiu homo); la cetera de la kampoj daŭre estis individua posedajo. Poste, en 1862-1864, la sistemo estis plivastigita, sed nur en 1884 la komuna posedo estis komplete enkondukita

- V. V. (Voroncov), La kamparana komunumo (ruslingve), pp. 1-14. 40. Pri la mennoniista vilaga komunumo, vidu A. Klaus, Níaj kolonioj (Nasi kolonií), Sankt-Peterburgo, 1869. 41. Ekzistas similaj komunumaj kultivadoj en 159 vilagaj el 195 en la distrikto de Ostrogojsk; en 150 el 187 en tiu de Slavianosebsk; en 107 komunumoj en tiu de Aleksandrovska, 93 de Nikolaievsk, 35 de Elizabetgrad. En germana kolonio la komunuma kulturajo

Notoj

275

utilas por repagi komunan suldon. Ciuj unulgas por labori, kvankam la suldo estis traktita nur de 94 membroj el 155. 42. Oni trovas detaligon de la komunumaj laboroj, kiujn la statistikistoj de Zemstvo-j ekkonis dum siaj enketoj, en Kamparana komunumo, de V.V(oroncov), pp. 459-600. 43. En la gubernio de Moskvo, la eksperimento estis generale farita sur la kampo rezervita por la ci-supre menciita komunuma kultivado. 44. Pluraj ekzemploj de tiuj pliperfektoj, kaj aliaj similaj, estis donitaj en la Oficiala Mesagisto, 1894, n-ro 256-258. Ankaŭ asociigoj inter "Ilsencevalaj" kamparanoj komencis esti formitaj en suda Rusio. Alia interesega fakto estas la subita disvolvado en la sudo de Okcidenta Siberio de tre multaj kremkooperativoj por fari buteron. centoj estis kreitaj en Tobolsk kaj en Tomsk, sen ke oni bone sciu, de kie venis tiu movado. La iniciato venis de la kooperativoj de Danio, kiuj kutimis eksporti sian buteron kun supera kvalito, kaj aceti buteron kun malpli franda kvalito por sia propra uzo en Siberio. Post plurjaraj rilatoj, ili enkondukis siajn kremasociojn en Siberion. Nun grava eksportnegoco estis kreita per iliaj klopodoj.

NQTOJ AL LA OKA CAPITRO

1. Toulmin Smith, English Guilds, Londono, 1870, Enkonduko, p. XLIII. 2. La akto de Eduardo la VI-a - la unua de lia regado - ordonis doni al la krono Iiciujn fratarojn, fratasociojn kaj gildojn, kiuj ekzistas en la regionoj Anglio kaj Kimrio kaj aliaj posedadoj de la reĝo, kaj ciujn biendomojn, terojn, bienojn kaj aliajn havaĵojn apartenantajn al ili au al iu inter ili" (English Guilds, Enkonduko, p. XLIII). Vidu ankaŭ Ockenkowski, Engands wirfhschaftliche Entwicklung im Ausgange des MiffelaHers, Jena, 1879, Cap. IV kv. 3. Vidu: Sidney k Beatrice Webb, History 01 Trade-uninism, Londono, 1894, pp. 21-38. 4. Vidu en la verko de Sidney Webb pri la asocioj, kiuj ekzistis en tiu epoko. Sajne la metiistoj de Londono neniam estis pli bone organizitaj 01 en 1810-1820. 5. La Nacia Asocio por la protektado de la laboro enhavis cirkau 150 distingitajn unuigojn, kiuj pagis altajn kotizojn kaj havis cirkau 100 000 membrojn. Ankaŭ Unuigo de ministroj estis fortaj organizacioj (Webb, " I.c., p. 107). 6. Mi skribas tion lau la verko de s-ro Webb, kiu estas plena da dokumentoj konfirmantaj tion, kion li prezentas. 7. Grandaj

sangoj okazis de post 1840 en la sinteno de ricaj klasoj al la asocioj. Tamen, ec cirkau 1860 la mastroj interkonsentis por grandega klopodo celanta frakasi la unuigojn per la amasa maldungo de tutaj logantaroj. Gis 1869 la nura konsento al striko, kaj la anonco de striko per afisoj, sen paroli pri la kolektigoj kaj kunvenoj, ofte estis punataj kiel timigaj agoj. Nur en 1875 estis nuligita la akto pri Ilmastroj kaj servistoj", estis permesitaj la pacaj kolektigoj, kaj la agoj de Ilperforto kaj timigo"

276

P. Kropotkin. Interhelpo

dum la strikoj ekdependis de la ordinara juro. Tamen dum la striko de la doklaboristoj, en 1887, oni devis elspezi la monon senditan por helpi al strikantoj, subtenante antaŭ la tribunaloj la rajton de strikpostenoj, t. e. la rajto de la laboristoj havi gardostarantojn apud la uzino, por instigi la laboristojn, kiuj iras al ĝi, aligi al la afero de la strikantoj. La persekutoj de la lastaj jaroj unuafoje pli minacas transformi al iluzioj la akiritajn rajtojn. 8. Semajna kontribuo de 6 pencoj (O Fr. 60) el saĴajro de 18 silingoj (22 Fr. 50), au de unu silingo (1 Fr. 25) el 25 silingoj (31 Fr. 25) reprezentas multe pli 01 9 pundoj (225 Fr.) en enspezo de 300 pundoj (7500 frankoj): tiu kontribuo estas grandparte deprenita de la nutraĵoj; kaj la kontribuo estas baleĴau duobligita, kiam striko estas deklarita en trata asocio. La grafika priskribo de la vivo de membroj de la Utrade-unions", farita de bona laboristo kaj publikigita de ges- roj Webb (p. 431 k sekvantaj) donas bonegan ideon pri la kvanto da laboro farata de membro de iu unuigo. 9. Vidu ekzemple la diskutojn pri la strikoj en Falkenau, en Austrio, antaŭ la austra Reichstag la 10-an de majo 1894, en kiuj la fakto estis plene agnoskita de la ministerio kaj de la proprietulo de la karbominejoj. Konsultu ankaŭ la ti aman anglan gazeton. 10. Oni trovos multajn similajn faktojn en la Daaily Chronicle kaj kelkajn en la Daily News de oktobro kaj novembro 1904. 11. La 31 473 asocioj de produktado kaj konsumado de meza Rejno faris, cirkau 1890, 460 937 500 frankojn da aferoj jare; ili pruntedonis dum la jaro 91 875 000 frankojn. 12. British Consular Report, aprilo 1889. 13. Bonegan studon pri tiu temo publikigis ruslingve Zapiski (Memuaroj) de la geografia societo de Kaukazio, vol. VI, 2, Tifliso, 1891 C. Egiazarov. 14. Akvejo en Hyde Park, en Londono. La glacio rompigis pro la pezo de la glitkurantoj. 15. Parko en Londono. 16. Fugi el franca malliberejo estas malfacilege; tamen malliberulo eskapis el iu malliberejo de Francio, en 1884 au 1885. Li sukcesis sin kasi dum tuta tago, kvankam la alarmo estis donita, kaj kvankam la najbaraj kamparanoj lin sercis. La pastan matenon li kasis sin en fosajo, tre proksime de malgranda vilago. Eble li intencis steli iujn nutraĵojn au iujn vestaĵojn por povi demeti sian uniformon de malliberulo. Dum li kasis en sia fosajo, incendio levigis en la vilago. Li vidis virinon elkuri el unu el la flamantaj domoj, kaj audis siajn senesperajn alvokojn por savi infanon el la superaj etagoj de la brulanta domo. Neniu movigis por respondi al sia alvoko. Tiam la fuginta malliberulo eliris el sia kasejo, urgis tra la fajro, kaj, kun la vizago brulinta kaj la vestoj en flamoj, reportis la infanon sana kaj gin redonis al ĝia patrino. Kompreneble li estis tuj arestita de la gendarmo de la vilago, kiu tiam sin montris. Li estis rekondukita al la malliberejo. La

fakton raportis ciuj francaj jurnalaj, sed neniu el ili klopodis peti liberigadon de la malliberulo. Se li estus defendinta gariston kontraŭ frapo de iu kamarado, oni farus elli

Notoj

277

heroon. Sed lia ago estis nur homa, ĝi ne kuragigis la idealon de la stato; li mem ne atribuis ĝin al iu subita inspiro de la dia graco; tio sufcis por lasi ti un homon forgesita. Eble ses au dudek monatoj estis aldonitaj al lia kondamno pro stelo de "stataj v estajoj", uniformo de la malliberulo. 17. En Francio, Touring Club. 18. La medicina Akademio por virinoj (kiu donis al Rusio grandan parton de ĝiaj 700 diplomitaj doktorinoj), kvar virinaj universitatoj (proksimume 1000 lernantinoj en 1887; fermitaj en tiu jaro kaj remalfermitaj en 1895) kaj supera komerca lernejo por la virinoj komplete estas la fa rajo de privataj societoj. Al tiaj societoj ni suldas la altan nivelon kiun la liceoj por junulinoj atingis ek de kiam ili estis malfermitaj cirkau 1860. Tiuj 100 liceoj, disaj en la tuta Rusia imperio (pli 01 70 000 lernantinoj) respondas al High Schools por junulinoj en Anglio; sed ciuj profesoroj hayas universitatajn gradojn. 19. Verein für verbretung gemeinnützlicher Kenntnisse, kvankam ĝi hayas nur 5500 membrojn, jam malfermis pli 01 1000 bibliotekojn kaj publikajn lernejojn, organizis milojn da konferencoj kaj publikigis tre gravajn verkojn. 20. Tre malmultaj verkistoj pri sociologio atentis pri tio. D-ro Ihering tamen skribis pri tiu temo, kaj lia kazo estas tre instrua. Kiam tiu granda germana juristo komencis sian filozofian verkon, Der Zweck im Rechte (la celo de la juro), li intencis analizi "la aktivajn fortojn", kiuj produktas kaj konservas la progreson de la socio", kaj tiel doni lila teorion de la socia homo". Li analizis unue la egoistajn fortojn, inkluzive de la nuna sistemo de salajroj kaj de trudodevigo kun la tuta variececo de la politikaj kaj sociaj legoj; kaj, lau la zorge ellaborita plano de sia verko, li intencis dedici la lastan epitron al la moralaj fortoj - la sento pri la devo kaj la reciproka amo - kiuj kontribuas al la sama celo. Sed kiam li ekstudis la sociajn funkciojn de tiuj du faktoroj, li devis skribi duan volumon, duoble pli dika ol la unua; kaj tamen li traktis nur la personajn faktojn, kiuj en tiu-ci libro prenas nur kelkajn liniojn. L. Dargun reprenis la saman ideon en Egoismus und Altruismus in der Nationale Okonomie, Lipsiko, 1885, aldonante kelkajn novajn faktojn. L'Amour de BUCHER, kaj pluraj paragrafoj de tiu verko, publikigitaj en Anglio kaj en Germanio, traktas la saman temon. 21. Light and Shadows in the Ligeofan Artisan, Coventry, 1893. 22. Multaj riculoj ne pavas kompreni, kiala plej malricaj povas helpi unu la alian, ĉar ili ne pavas havi gustan ideon, el kiom malmultege da nutraĵo au da mono ofte dependas la vivo de malfeliculo ella plej malricaj klasoj. Lordo Saltesbury komprenis tiun teruran veron, kiam li kreis la Fondaĵon de Malgrandaj Vendistinoj de Floroj kaj Kreso, el kiu oni faris pruntojn de unu pundo (25 frankojn), kaj foje de du pundoj, por ebligi al la junulinoj aceti korbon kaj florojn en vintro, kiam ili akre bezonas. La pruntoj estis konsentitaj al junulinoj, kiuj ne havis "ĉe ses pencojn" (60 centirnoj), sed ĉiuj ciam trovis iun alian

P. Kropotkin. Interhelpo

malriculinon pretan garantii por ili. "El ciuj bonfaroj, en kiuj mi trovis min miksitaj, s<ribas lerto Shaftesbury, mi konsideras tiun de la Malgrandaj Vendistinoj de Kreso kiel la plej sukcesintan... Ni komencis en 1872; ni elspezis inter 800 kaj 1000 pundojn, kaj ni ne perdis ec 50 pundojn dum tiu tuta periodo... Tio, kio estis perdita - kaj tio estis tre malmulte en tiuj cirkonstancoj - estis tia pro morto au malsano, ne pro fraudo" (The Life and Work of the Seventh Earl of Shaftesbury) de Edwin Hodder, vol. 111, p. 322, Londono, 1885-86). Pluraj aliaj faktoj en Ufe and Labour in London, vol. 1, de Ch. Booth; en Pages from a Work Girl's Diary, de Miss Beatrice Potter, (Nineteenth Century) septembro, 1888, p. 310), ktp. 23. Samuel Plimsoll, Our Seamen, popola eldono, Londono. 1870, p. 110. 24. Our Seamen, u. s. p. 110. S-ro Plimsoll aldonas: "Mi ne deziras malbone paroli pri la rieuloj, sed mi opinias, ke estas multaj motivoj por sin demandi, ĉu tiuj kvalitoj estas tiom disvolvigitaj ĉe ili; ĉar ne nur la plejmulto ne bone konas la bezonojn, pravajn au ne. de siaj malriĉaj parencoj, sed ankoraŭ tiuj kvalitoj ne bezonas esti tiom ofte plenumataj ĉe ili. La riceco ofte saĝas sufoki la bonajn sentojn de tiuj, kiuj ĝin pose das. kaj iliaj simpatioj farigas, se ne malpliigitaj, almenaŭ. por feliĉi diri, "stratumitaj"; ili rezervas ilin al la suferoj de sia propra klaso, kaj ankau al la malfaciloj de tiuj, kiuj estas super ili. Malofte ili turnis sin al la malsuperuloj, kaj ili pli emas admiri kuragagon... 01 admiri la animforton konstante provatan kaj la tenerecon, kiuj estas la karakterizaj trajtoj de la eŭtaga vivo de angla laboristedzino", - kaj mi aldonas, ke la laboristoj de la tuta mondo. 25. Life of the Seventh Earl of Shaftesbury, de Edwin Hodder, vol. 1, pp. 137-138.

NOTOJ AL LA APENDICOJ

APENDICO VII-a

1. Vidu na Marriage Customs in many Lands, de H.N. Hutchinson, Londono, 1897. 2. Multajn novajn kaj interesajn formojn de tiuj laboroj kunigis Wilhelm Rudeck, Geschichte der öffentlichen Sittlichkeit in Deutschland, verko analizita de Durskheim en la Annuaire sociologique, 11, 312.

APENDICO X-a

1. A SelVio Tullio populus romanus relatus in censum, dígestus in classes, curiis atque collegiis distributus (E. Martin-Saint-Leon,

Notoj

279

Histoire de metiers depuis leurs ongles jusquia leur suppression en 1791, ktp, Parizo, 1897). 2. La romia sodalitia, lau tio, kion ni povas júgi (sama verkisto, pago 9) respondis la co{.ojn de la Kabiloj. 3. Frape estas, kiel evidente tiu sama ideo estas esprimita en la citaĵo de Plutarko pri la legara de la "metiaj kolegaroj" de Numa: "kaj per tiu rimedo, - skribas Plutarko, - li estis la unua, kiu forigis el la civito tiun mensostaton, kiu instigis la popolon diri "Mi estas Sabeno", au "Mi estas Romano", au uMi estas regato de Tatius", au "Mi estas regato de Romulo" - per aliaj vortoj, ekskludi la ideon de malsama ideo. 4. La verko de H. Schurz, dedioita al la "klasoj lau ago" kaj al la sekretaj unuigoj dum la barbaraj epokoj de la civilizo (Altersklassen und MannelVerbande: eine Darstellung der Grundformen der Gesellschaft, Berlino, 1902), kiu min atingas, dum mi estas releganta la presprovajojn de tiuj oi pagoj, enhavas multajn faktojn konfirmantajn la ci-supre diritan hipotezon pri la origino de la gildoj. La arto konstrui grandan komunuman doman sen ofendi la spiritojn de la faligitaj arboj; la arto forgi metalojn por favorigi al si la kontraŭajn spiritojn; la sekretoj de la Casado kaj la ceremonioj kaj maskaj dancoj, kiuj gin igas bonSélncá; la arto instrui la artojn de la sovaguloj al la junaj knaboj; la sekretaj rimedoj por sin gardi kontraŭ la sorcoj de la malamikoj, kaj sekve la militarto: la farado de sipoj, retoj por fiskapti, enfalujoj por preni bestojn, au kaptiloj por birdoj, kaj fine la artoj de la virinoj pri teksado au stoftinkturado - estis en la malnovaj tempoj tiom da "artifikoj" kaj Umisteroj" (crafts), kiuj postulis sekretecon por esti efikaj. Tial, ekde la plej malnovaj tempoj ili estis transdonataj nur de sekretaj societoj nur al tiuj, kiuj estis sin submetintaj al pena iniciado. H. Schurz montras, ke en la vivo de la sovaguloj estas tuta tero de sekretaj societoj kaj de la Ukluboj" (de militistoj, de easistoj) kiuj hayas originon tiom malnovan kiom la uedzecaj klasoj" kaj jam entenas ciujn elementojn de la estonta gildo: sekreteco, sendependeco rilate al la familio, kaj foje rilate al la klano, komuna kulto al specialaj dioj, komuna mango, jugado interne de la societo kaj frataro. La forgejo kaj la siporemizo estas kutime la kromkonstruajo de la kluboj de viroj; kaj la "Iongaj domoj" au "palavrejoj" estas konstruataj de specialaj metiistoj, kiuj scias, kiel oni ekzorcas la spiritojn de la faligitaj arboj.

280

P. Kropotkin. Interhelpo

Enhavo

Enkonduko5
Capitro 1. Interhelpo inter la animaloj 15
Capitro 11. Interhelpo inter la animaloj (daurigo)37
Capitro 111. Interhelpo inter la sovaguloj.....70
Capitro IV. Interhelpo inter la barbaroj98
Capitro V. Interhelpo en la mezepoka

civito 124
Capitro VI. Interhelpo en la mezepoka civito (daurigo) 146
Capitro VII. Interhelpo nuntempe170
Capitro VIII. Interhelpo nuntempe

(daurigo) 197
Konkludo
.....219

Apendicoj225
Notoj 247

ITC'Ip AnCKCCBJI1I KpOIIOTKHH B3aHMHaJI nOMOIn», ICaK 4»aKTOp 3BOJlIQHR (Ha JIJIiJre 3CnenaHTO) JIP M 061863 OT 02.12.1992. nO,lUIHeaHO B ne1lBTh 14.03.95.

opMar 84 x 108 1/ 32 . 6}1M8I'a

. netlaTlt

. YCJI. neq. 11. 17,5. TllpDC 500 3K3. 38JC33 M 3 S H3,lJ;arem.cmo cHMn3'IO. 119048, Mocxua, ala 428 Ome1JaT8Ho B uexe oneparHBHOH nomupafbHH NO Hr .nporpecc

119847, MoCKBa, 3y6oBCKHi't: 6YJlbDap, 17